

Ion DRĂGUȘANUL

Datina, Biblia Românilor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DRĂGUȘANUL, ION

Datina, Biblia Românilor / Ion Drăgușanul. - Suceava : Mușatinii, 2005

Bibliogr.

Index

ISBN 973-8122-80-5

398(498)

Ion DRĂGUȘANUL

DATINA, BIBLIA ROMÂNILOR

Consiliul Județean Suceava
Centrul Județean pentru Conservarea
și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava
Grupul editorial „Ion Grămadă“
Crai nou *Mușatinii* *Bucovina viitoare*
Suceava, 2005

Consiliul Județean Suceava
Președinte: **Gavril MÎRZA**
Vicepreședinți: **Stela ACATRINEI, Eugen URICEC**

Centrul Județean pentru Conservarea
și Promovarea Culturii Tradiționale Suceava
Director: **Pavel BLAJ**
Aurel ALEXA, Aurelian CIORNEI, Libelula CURIC,
Rodica DOMINTE, Ion DRĂGUȘANUL, Marcel HORODINCĂ,
Corina SCÎNTEI, Gheorghe SENCIU, George SÎRBU,
Angela SULUGIUC, Grațiana SULUGIUC, Ileana ȘUTAC,
Viorel VARVAROI, Ecaterina VASINCU

Fundația social-culturală „Armonia“
Președinte: **Gavril MÎRZA**

Grupul editorial
Crai Nou 📖 **Mușatinii** 📖 **Bucovina viitoare**
Suceava, str. Tipografiei nr. 1,
Tel. 523640, 531970 (I.D.)
Director general:
Gheorghe DAVID

Fotografii:
Monografia „Monarhia Austro-Ungară, Bucovina“

Grup Mușatinii
tipografie • editură • producție publicitară
SUCEAVA, tel.: 0230 523640

O pledoarie pentru (re)considerarea sacralității vieții, naturii și datinilor

În cadrul activității culturale laborioase desfășurată în ultimii ani în cetatea voievodală a Sucevei, se detașează opera de recuperare istorică întreprinsă cu deosebită pasiune și sagacitate de către poetul, publicistul și omul de cultură Ion Drăgușanul. Rezultatul acestei acțiuni de recuperare a fost concretizat mai cu seamă în lucrările *Identități deturnate. O istorie anecdotică a Bucovinei* (2000), *Veniți de vă veseliți!* (antologie a folclorului obștesc de iarnă, realizată împreună cu Aurelian Ciornei, în 2001), *Suceava, sub povara istoriei* (2002), *Bucovina faptului divers* (2 vol., 2003). Meritul principal al acestor lucrări constă atât în (re)punerea în circuitul științific al unor texte importante pentru istoria Bucovinei, cât și în deconstrucția trecutului istoric de tip „triumfalist” al acestei provincii istorice românești. Aceste lucrări sunt la antipodul celor care se constituie în părți ale unei pseudo-mitologii naționale, tipice pentru orice stat subdezvoltat, care justifică eșecurile și neîmplinirile prezentului **preponderent** pe seama unui trecut în care dominațiile și conspirațiile externe au tarat și încetinit dezvoltarea factorului național.

În mod concret, Ion Drăgușanul respinge interpretările istorice de tip maniheist, care prezintă istoria unei etnii române dotate cu toate virtuțile, asuprite și deznaționalizate, în opoziție cu istoria alogenilor numeroși, intriganți și rapaci care au asuprit-o, au sărăcit-o și, în parte, au deznaționalizat-o. Ca o consecință logică a acestui fapt, autorul menționează frecvent neîmplinirile românilor bucovineni din perioada administrației austriece, datorate – **în cele mai multe cazuri** – conduitei inabile și greșelilor proprii, rezultând o istorie mai echilibrată a Bucovinei.

Noua sa lucrare, *Datina, Biblia românilor*, constituie o abordare multidisciplinară complexă, situată la intersecția mitologiei, etnologiei, etnografiei și folclorului cu istoria. În viziunea autorului, ea constituie un „roman al unei călătorii în timp, săvârșită cu cărți, cu imaginație cu dragoste”. Pe parcursul a 20 capitole cu titluri sugestive autorul își invită cititorii să parcurgă drumul sinuos al apariției și conservării datinilor

(majoritatea pre-creștine iar unele pre-indoeuropene), impregnate de sacralitate, în spațiul etnic românesc.

Sublinierea sacralității pre-creștine a acestor datini se înscrie în *trend-ul* general vest-european de recuperare a sacralului, care a supraviețuit mai cu seamă în societățile rurale din sud-estul Europei. Așa cum sublinia Mircea Eliade, „majoritatea acestor recuperări ale sacralului reamintesc un tip de religie cosmică dispărut după triumful creștinismului și care a mai supraviețuit numai la țăranii europeni. Redescoperirea sacralității Vieții și Naturii nu înseamnă în mod necesar o întoarcere la „păgânism” sau „idolatrie”. Deși religia cosmică a țăranilor din sud-estul Europei poate apărea ca o formă de păgânism în ochii unui puritan, ea nu e prin aceasta mai puțin o „liturghie cosmică creștină” (*Nostalgia originilor*, București, Humanitas, 1994, p. 9).

Cititorii îndrăgostiți de mitologie, de tradițiile intelectuale privind conservarea și valorificarea sacralului și a esoterismului în lumea modernă (promovate cu strălucire de René Guenon iar în spațiul românesc de Vasile Lovinescu) vor avea surpriza unei lecturi plăcute și instructive.

În lucrare sunt tratate diverse probleme legate de patria primitivă a indoeuropenilor, care „consideră Steaua Nordului drept „ax al lumii”, „coloană a lumii”, „coloană a cerului” sau „axă celestă”. Pentru a-și justifica argumentația privitoare la aceste aspecte, autorul îl citează pe Mircea Eliade (*Încercarea Labirintului*), care subliniază „unitatea fundamentală nu numai a Europei, dar și a întregului ecumen care se întinde din Portugalia până în China și din Scandinavia până în Ceylon”.

Autorul aduce în discuție și problema celebrelor (și controversatelor) tăblițe de la Tărtăria (cca. 4500 a.Chr), cercetate și de Constantin N. Bărbulescu, care conchide că Badtabira menționată în „Lista din Larsa” a dinastiilor sumeriene ar fi Tărtăria.

În finalul primului capitol al cărții (*Ecumen sau „Căminul Soarelui”*), autorul mărturisește o profesiune de credință, ilustrată elocvent pe parcursul lucrării: „Moștenind Legea-Datină prin obiceiuri și prin tradiții, noi ne legitimăm drept continuatori în „lecturarea” imaginativă și analitică a naturii ... Nu cred că tradițiile și obiceiurile, ca retrăiri ale Legii și ale Datinii, ne mai conservă capacitatea de „lecturare” a naturii, că mai suntem capabili și de trăiri metafizice similare celor ale protopărinților ... Retrăirea Legii și a Datinii înseamnă doar o nobilă legitimare, o subconștientă regăsire a identității culturale inițiale și doar atât”.

Capitolul doi al lucrării (*Legile de „lângă râul de apă”*) este axat preponderent pe conturarea și descrierea unui „teritoriu de sacralitate, datina, în care sunt înveșnicite tainele pe care nici măcar pietrele sau cărțile nu le-ar fi putut păstra mai temeinic, mai întru puritate, mai întru adevăr”. Autorul insistă asupra celebrei civilizații pelasge din vremea lui Homer și a războiului troian, „pe care numai noi, românii, o mai moștenim drept datină, prin obiceiuri și prin tradiție”. În sprijinul acestei afirmații este făcută o amplă paralelă între cutumele menționate în celebrele *legi belagine*, *Iliada* și *jus valachicum* din Evul Mediu, subliniindu-se aspectele comune.

În următorul capitol intitulat sugestiv *Nașterea zeilor*, se arată că „Povestea nașterii zeilor pământeni (dave, generații spirituale la sumerieni) începe, în toate religiile mitologice, la nord de Dunăre și de Marea Neagră, privite ca un tot unitar”. Totodată, este tratată doct și competent problema obiceiului Caloianului, care continuă un mit al tracilor din Asia Mică, consemnat de Diodorus Siculus. *Theogonia* se sfârșește cu trecerea în revistă a informațiilor antice privitoare la Zalmoxis și la unele caracteristici ale religiei geto-dacice.

Capitolul patru („*Calea cea demnă de admirațiune*”) debutează cu descrierea Cheilor Bâcului (Basarabia) de către învățatul principe Dimitrie Cantemir și de către poetul basarabean Constantin Stamat, posibil construite de mâna omului în neolitic. În continuare se sugerează o paralelă între aceste Chei și „niște monumente ce consistau din bolovani sau lespezi mari, așezate în șir neregulat, la mici intervale unele de altele”, descrise de Quintus Curtius Rufus. Capitolul se încheie cu citarea unor afirmații ale specialiștilor privind caracterul pelasg al civilizației egiptene.

Capitolul următor (*De la Pelasg, la Apollo*) aprofundează problema „pelasgilor, tribul din care se vor alege zeii Eladei”, deoarece Herodot vorbește despre <<Ellada, ținut care mai înainte vreme se numea Pelasgia>>.

În capitolul intitulat sugestiv *Peanurile lui Apollo, imnele Titanilor, adică colindele* este analizată minuțios filiația precreștină a colindelor, care îmbină într-un tot unitar elementele precreștine cu cele creștine.

În continuare (*Bădica Troian sau „Fertilitatea e Osiris”*), cititorul este invitat să parcurgă pagini de mare finețe și concizie privitoare la Bădica Troian, „căpetenia obștească emblematică pentru lumea carpatică”, la problema cuplului mamă-fiu Troiana-Troian din satul Dacozeria (viața Sfântului Vasilisc) și la numeroasele tradiții legate de Dochia.

În capitolul opt („*Locuitorii petrec în joc lunga noapte de iarnă*”) rețin atenția considerațiile privitoare la hora sacră a pitarailor (pițărâi) – în sumeriană Pitar înseamnă Tată – la filiația nordică a bradului de Crăciun și la

istoria sa, la sărbătoarea Nașterii Domnului împământenită cert pentru prima dată la Roma, în anul 354.

Capitolul nouă („*Luncile Soaelui*”) tratează problema reminescențelor precreștine ale sărbătorilor poporului român, autorul conchizând pe drept cuvânt că „toate aceste sărbători, ținute prin abținere de la muncă și, eventual, prin farmece, vrăji și descântece, au pătruns în calendarul datinii străbunilor drept „timp creștin”, destul de târziu, împrumutate fiind fie din creștinism (un creștinism nepredicat, cu slujbe și ritualuri săvârșite în alte limbi), fie din mitologiile slavilor, tătarilor sau chiar ale țiganilor”

Capitolul intitulat „*Munci și Zile*”, „*Povestea Muncei*” pornește de la analiza textului cu același nume al lui Hesiod și prelungirea în Europa peste milenii a ocupațiilor agricole descrise acolo. Sau, așa cum conchide autorul, „singurul <<călindariu>> agrar al antichității europene (secolul VI î.e.n.), <<Munci și Zile>> supraviețuiește și în proverbele și zicătorile românilor, în frazeologisme, în calendarul anual al muncilor agricole, în port, dar și în dimensiunile pieselor pentru uneltele gospodărești, pentru plug și car. În satele noastre, <<muncile>> reprezintă succesiunea <<zilelor>> secolului șase î.e.n. cu o consecvență exemplară, iar sfaturile antice își găsesc firească și fidelă oglindire în proverbe și zicători.

În *Horele sacre și horele profane* se pornește de la textele clasice ale lui Homer cu descrierea Horei (dans) și personificarea Horelor: <<Străjuie Horele acolo tot cerul și-Olimpul ridică / Norii cei deși și-i coboară, fiind în Olimp portărițe>> (Iliada, V, 737-738). Autorul conchide că „până a fi <<în Olimp portărițe>>, deci anotimpuri, deci fiice ale lui Cronos, Horele au fost virtuți, apoi preotese, și-abia în vremurile civilizației miceniene s-au transformat în anotimpuri. Inițial, șase la număr, precum în statuetele feminine precucuteniene și cucuteniene sau în simbolistica stilizată a ceramicii, care transmite mesajele Tărtăriei într-o formulă de o frumusețe plastică tulburătoare, așa-zisele <<poeme ale culorii>>. Conchizând în final că suntem un „popor de sinteză”, autorul ne arată că „am rămas singurul neam european care-și exercită <<cunoașterea trăitoare>> și prin horă”.

Datina creștină reprezintă un excurs sumar în problemele legate de geneza creștinismului, organizarea clerului creștin, viața credincioșilor în timpul creștinismului primar, erezii și „Crezul” lui Grigore Thaumaturgos, episcop în Cesareea Nouă din Pont (210-270).

Următoarele patru capitole reprezintă un excurs „neortodox” în istoria creștinismului (*Epoca persecutării intoleranței religioase; Datina păgânizării creștinismului; Creștinii, monoteiști și intoleranți; Creștinismul, la urmașii pelasgilor*). Reține în mod deosebit afirmația conform căreia

„politeismul păgân reînvia, dar cu aură creștină. Datinile nu mai erau interzise, ci <<creștinate>>, adică populate cu simboluri bisericești. ... Calea spre asimilarea păgânismului o reprezenta cântecul-cântarea, deci amestecul de imn păgân arhaic cu patronime și toponime creștine” (*Datina păgânizării creștinismului*). La finele ultimului capitol consacrat explicit creștinismului, cititorul poate consulta o listă lungă de cuvinte sumeriene foarte asemănătoare cu o serie de cuvinte românești.

În capitolul *Împăcarea creștinismului cu peanurile tracilor prin colindă* aflăm că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea colindele pascale erau cântate numai de clerici. Totodată, cititorul îndrăgostit de surprinzător și exotic, află că doctorul Ovidiu Bojor, trimis în Nepal, în anii '80 ai secolului XX, ca expert ai Organizației Mondiale a Sănătății, a cunoscut în masivul himalayan, într-o regiune de platou, la peste 3.000 metri altitudine, o populație diferită de nepalezi: „Hainele ei tradiționale se aseamănă până la identificare cu portul maramureșean. Ba mai mult, ei practică... colindele de Anul Nou. Cetele de copii recită, într-o limbă ciudată, versuri foarte rimate, având ca refren <<Dă și mie!>> rostite într-o românească fără cusur. Zicând acestea, copii întind un căuș spre a primi ceva, un bănuț sau un fruct de la cei colindați”. Aceiași locuitori beau o „băutură alcoolică rezultată din fermentarea și rafinarea fructelor, pe care o numesc <<răchie>> ... Prezența acestor obiceiuri la români și nepalezi, a cuvintelor neoaș românești din colindele nepaleze, nu a fost cercetată de specialiștii români”.

Capitolul *În vremea lui Ciuca-Buga Cătlăbuga* este axat pe hermeneutica informațiilor privitoare la mârzacul tătar Kutlubuga/Kutlugboga („Borul Norocos”), demnitar al Hoardei de Aur din a doua jumătate a secolului XIV. Acesta a lăsat urme în folclorul basarabean (toponimul Cătlăbuga din Buceag). Numele său apare într-o urătură cu caracter războinic rostită în perioada de iarnă în satele basarabene Tătărești și Burlacu (jud. Cahul), Mârzaci și Mitoc (jud. Orhei), iar în părțile de nord a Moldovei numele apare deformat, Ciucabuga). Rețin în mod deosebit atenția două judecăți de valoare ale autorului.

Astfel, „tradițiile noastre târzii, deși statornicesc în memoria obștească „ore astrale” ale neamului, nu sparg tiparele Datinii și ale Legii, încadrându-se perfect, printre altele, și în cerințele tuturor școlilor de studiere a folclorului din lume”. Deși la noi s-a realizat acest fapt cvasi-miraculor, „etnografii și folcloriștii nu prea pun preț pe istorie, tot așa cum istoricii preferă să ignore izvoarele veșnic viu mărturisitoare ale Datinii, ale obiceiurilor și ale tradiției”.

Capitolul „*Oameni de la munte*” subliniază pregnant ideea că numai în „casa așezată pe înălțimi a dacului înzăpezit” durează și Legea și Datina”.

Ultimul capitol al lucrării, intitulat sugestiv *Nu mai e loc pentru cuvinte* conține o selecție largă din aprecierile unor călători străini cu privire la datinile și obiceiurile din Muntenia și Moldova, începând cu secolul XVII, aprecieri despre românii bucovineni din perioada administrației austriece (interesează aici cu deosebire considerațiile privind „Născocirea... portului popular studentesc” (1860).

Finis coronat opus. La finalul travaliului său științific și de interpretare, autorul conchide cu dreptate că „de la explicații banale și neadevărate, vin, în fond, desacralizarea datinii și abandonarea obiceiurilor și tradițiilor, contrafacerea rurale devenind „un bun de consum”, o artificială „reproducere a folclorului tradițional” prin care nu se mai comunică un mesaj tradițional ... Satele nu mai inițiază în datină prin obicei și tradiție, ci doar produc spectacole, îmbrăcând recuzita aflată prin lada cu vechituri a existenței lor deja pustiită de memorie. Satele s-au împărtășit din singurătate, s-au produs dezbinările definitive în acel <<avânt poetic (cu care) se sârbau>> (expresia aparține lui I.G. Sbiera, nota ns.), odinioară, identitățile reale ale neamului”.

Datina, Biblia românilor este o lucrare amplu documentată pe baza unor izvoare antice și medievale și a unei considerabile bibliografii de specialitate, iar *Indexul* general de nume și materii îi ușurează consultarea. Această lucrare reprezintă o strălucită pledoarie pentru (re)considerarea sacralității vieții, naturii și datinilor într-o lume modernă care a înaintat mult pe calea desacralizării. Există încă speranțe pentru realizarea acestui deziderat deoarece omul modern, „nu este niciodată complet desacralizat, și avem toate motivele să ne îndoim chiar că o desacralizare totală este posibilă” (Mircea Eliade, *Nostalgia originilor*, București, Humanitas, 1994, p. 9).

Amploarea investigației, stilul frumos care trădează existența și exersarea continuă a darului poetic, concluziile, judecățile de valoare și ipotezele judicios construite, ce merită verificate și adâncite, fac din această carte un adevărat eveniment editorial. De aceea, autorul binemerită omagiul cititorilor îndrăgostiți de geneza și evoluția datinilor și tradițiilor din spațiul românesc sau, pur și simplu, de o lectură plăcută și incitantă.

Conf.univ.dr. Florin PINTESCU

Ecumen sau „Căminul Soarelui”

Undeva, într-o patrie primitivă europeană, în „terra extrema“ (Paradesha sau Airyana Vaejo-Vaija) sau „pământul de sub ursă“ (Varâha), au trăit străbunii tuturor neamurilor europene („la race nordic“, cum le numește Hermann Wirth). Lao-Tse sau Lieh-Tzu, cum îl numesc europenii, scrie, în „Testi taosti“ (Texte taoiste), că oamenii aceia blonzi „nu cunosc tristețea și durerea“, că „iubesc muzica și cântă toată ziua“, trăind „în vecinătatea apelor“, separați bătrânii de tineri, dar fără a ara și semăna. Ei, „le nostre radici“ (rădăcinile noastre, cum le spune italianul Alberto Lombardi), nu aspiră spre perfecțiune, dar nici nu cunosc păcatul, ci trăiesc într-o deplină simbioză cu natura, conform unei morale simple, respectând tradițiile unei religii populare arhaice (neolitice) a cultului solar și a cultului lunii, deci o religie de tip uranic și olimpic. Consideră Steaua Nordului drept „ax al lumii“, „coloană a lumii“, „coloană a cerului“ sau „axă celestă“, desenând-o pe amulete, pe ceramici și pe menhire (pietrele căzute din cer) sub formă de crin stilizat, apoi sub formă de treflă, de „cruce celtică“) și adoră, de pe „Colina Cerului“ („gorgone“ în greacă, „kurgan“ în slavă) sau „Muntele lui Dumnezeu“, cerul diurn, cerul crepuscular și cerul nocturn, stabilind anume geografii cerești, respectiv „cerul căminului“ sau al vetrei (Hestia), „cerul polar“ și „cerul navigatorilor“. Vulturul, în zbor planat, devine „vulturul cerului“ (îngerul de mai târziu), al cerului alcătuit din Abis (Abzu) și din Sfântul Cer (Anu, tatăl anotimpurilor-hore și, de aceea, rămas în memoria obștească drept an), separați de o cupolă de piatră, din care se desprind, uneori fragmente care cad pe pământ (menhire). Soarele și Luna sunt făcute din substanța „lil“ (spirit), iar celelalte corpuri cerești sunt alcătuite din „pete negre“ (bibbu).

Divinitatea supremă a acestei civilizații matriarhale, agricole, egalitare și pacifiste este „Mama Mare“, „Mama Terra“ (Demetra la greci) sau „Terra Celeste“ (cum scrie islamicul Hurqaly), Babba Natale a celților sau Baba Dochia a urmașilor pelasgilor.

Cerul Sfânt este Ur-Anu, „roata cerului“, Ur fiind „montagna gialla“, adică un oval neregulat, deci o roată, iar Anu – Cerul. În „Coran“, dar și în scrierile islamice ale geografului Yaqut, muntele sacru, „montagna gialla“, se numește Qaf, adică „Mama tuturor munților“, stăpânitorul tuturor

neamurilor fiind „al-Acraf“, adică „Alteța“, cuvântul acesta însemnând „foarte puternic“. Grecii aveau să numească „Muntele Sacru“ Kronion, pelasgii Kogaion, toate neamurile europene dedicându-l cultului virginității (Rosalia, respectiv Rusalii).

Acest Paradesha (sanscrită) în care oamenii nu cunosc durerea și nefericirea (rahmani, rohmani, rucmani, arryani, Blajini) durează până prin anul 3.800 î.e.n., când se produce marele diluviu (Woolley) și când se instaurează mari friguri în Paradesha (Hermann Wirth), „când marea atinge însuși cerul, / când inundă pământul, când aerul e de gheață, / când troianele sunt aduse de vânturi aspre, / când ploaia domină Calea Destinului“ (Hyndluljoth, 44). Și pentru că „arrive le grand froid dans l'Arryana Vaejah“ (sosesc mari friguri în Hyperboreea), pentru că „l'hiver se rèpand sur toute la Terre“ (iarna se răspândește pe întreg pământul), aryenii au plecat, în luna „Farvar“ (Februarie?), în „zilele regelui Ani-ran“, când „au venit la domnie regii popoarelor din munți“, spre „Căminul Soarelui“, adică spre sud-est, drumul durând „trei generații ale tinerilor și șase generații ale bărbaților“ (Hermann Wirth). O parte dintre arryeni (brahmani) au revenit, apoi, în munții lor, bătrânii brahmani devenind „ctisti“ ai rahmanilor, adică oameni sfinți (Blajinii), iar tinerii populând Ardealul și repetând, din generație în generație, ritualul întoarcerii acasă prin tradiția „Pitarailor“ (tați, în sumeriană), din care au rezultat, ulterior, toate jocurile cu măști ale sărbătorilor românești de iarnă.

Până la Ani-ran (Saturn, la greci, Cronos la latini, tatăl lui Osiris la egipteni), „rasa nordică“ a beneficiat de organizări statale, iar „i nomi degli otto re pre-diluviani sono (numele unor regi pre-diluviani sunt): Alulim, Alalgar, Enmenluanna, Enmengalanna, Dumuzi, Ensipadzianna, Enmeduranna, Ubara-Tutu“. Regii aceștia sunt străbunii tuturor europenilor și ai tuturor statalităților europene, sub conducerea lor dezvoltându-se „rădăcinile profunde“ care explică și dezvăluie, în plan spiritual și nu doar în atât, „unitatea fundamentală nu numai a Europei, dar și a întregului ecumen care se întinde din Portugalia până în China și din Scandinavia până în Ceylon“ (Eliade, Încercarea).

Toți istoricii europeni își exprimă consensul asupra acestei „unitate d'origine dei popoli Indo-Europei“ (G. Gorresio, G. Kossinna, P. Thieme, L. Keian, A. Romualdi, A. Lombardi, H. Wirth etc., plus cei grupați în „Center for the Ancient Mediterranean“), asupra unor „legendari prodigi“ comuni, orgoliile zonale manifestându-se doar în chestiuni care privesc „cerul căminului“ și vatra de sub axa celestă a acestui cer. Sumerologii slavi bat monetă pe teoria „Kurgan“-ului și localizează Varâha sau Arryana Vaejah în

stepele pravoslavnice. Sumerologii occidentali, pornind de la simbolul svasticii (a doua reprezentare a lui Anu-Cerul), care ar simboliza pozițiile soarelui văzute de la Polul Nod, optează pentru poziționarea patriei inițiale în Laponia, în sudul Scandinaviei, în nordul Germaniei, ba chiar și în Anglia sau în Islanda.

Mai imaginativi, dar și cu argumente mult mai serioase (Tăblițele de la Tărtăria, vestigiile civilizațiilor neolitice descoperite pe teritoriul României), istoricii noștri, sumerologi sau nu, trag vârtos de pulpana străbunilor europeni pentru a-i așeza mai curând în Carpații prezentului nostru decât în Carpații prezentului lor. În esență, poziția noii istoriografii românești față de „unitatea originii popoarelor indo-europene“ este cea a domnului Constantin N. Bărbulescu, care, în studiul „Tărtăria, prima reședință regală atestată din lume“, stabilește că Badtabira, menționată în „Lista din Larsa“ a dinastiilor sumeriene, ar fi Tărtăria, scrierea de pe celebrele tăblițe, datate în anul 4.500 î.e.n., permițându-i și o traducere personală, apropiată în esență celorlalte două, făcute de sumerologi din centre universitare planetare de mare prestigiu.

Pe baza listei din Larsa, Constantin N. Bărbulescu stabilește următoarea cronologie (cu localizări carpatice și cu interesante traduceri de toponime și patronime):

„7551 î.H. (43200 „ani lunari“ x 30 : 365 + anii până la Potop, 4000). Orașul Badtabira era reședința regelui ENMEENLUANNA (EN-ME-EN-LU-ANNA = „Domnul preoților, cel care proclama transformarea în mod miraculos a lucrurilor înconjurătoare de omul Cerului“, în perioada când existau „Zei fundamentali“ (AN, ENKI, ENLIL-I);

6559 î.H. (36000 „ani lunari“). În același loc domnea regele DUMUZI - păstorul (DU-MU-ZU = „Păstorul care conduce și este renumit pentru cunoștințele sale“). Este perioada în care apar „Cei șapte zei“ - IGIGI (I-GIGI/ru/ = „Umbrele oamnelor răi, demoni, de la râu“), fiii lui AN și strămoșii lui ANU, descriși ca niște demoni cu înfățișare monstruoasă. Primii dintre acești zei, Igigi, au fost zeițele GULA (GU-LA/I/ = „Cea care poartă cuvântul“), marea vrăciță, doamna care reda viața, zeița patroană a medicinei și tămăduitoare a capetelor negre“, împreună cu sora ei NINANNA („Regina zeului lunii“, zeița pământului).

Au urmat frații LAHAMA (Lakhama) și LAHMU (Lakhmu) care, după o anumită tradiție, au fost sacrificați pentru a crea omul, eveniment remarcat prin a 4-a creștătură - de la dreapta la stânga - de pe răbojul de la Tărtăria.

6366 î.H. (28800 „ani lunari“). Tot la Badtabira avea reședința și regele ENMEENGALANNA („Domnul preoților, cel care proclamă transformarea în mod miraculos a lucrurilor înconjurătoare de către preoții bocitori ai Cerului“) sub patronajul celui de-al 5-lea zeu Igiți numit ZABAR (Zababu, Ninurta, Susinar), soțul zeiței Gula, „Stăpânul pământului“, zeul plugar și al războiului. Este perioada în care, potrivit lui Ion Micu, a fost „Epoca de pionierat a omenirii“ (69-Rev.fenom.paranom. nr.24/1996,p.7) și s-a realizat tăblița de la Tărtăria.

5726 î.H. (21000 „ani lunari“). Au urmat cei doi zei Igiți, frații: ANSAR – „Totul de sus“, care au rămas pe loc, în același oraș, Badtabira, rebotezat Tărtăria („Așezarea aflată sub protecția mezinului“), un autentic eponim pentru miticul TARTAROS (Hesiod, „Theogonia“, v.666-673), KISAR – „Totul de jos“, un posibil eponim pentru orașul Kis (azi Tall al-Uhameir, Iraq), unde l-a urmat pe regele ENMEENDURANNA („Domnul preoților, cel care proclama transformarea în mod miraculos a lucrurilor înconjurătoare adaptate de păstorul Cerului“), în noua reședință din Sippar (azi, Abu-Habba, Iraq), „câte 5000 î.H.“.

Ipoteza este susținută și prin acel „răboj“ orizontal de la Kis, cu 6 „crestături“ și un singur „D“ (Dingir – „Zeu“), alături de un punct ce pare a indica nordul ca origine a zeului. Interesant este că, în India și la semiți, „răbojul“, ușor înclinat spre stânga, cu numai 4 „crestături“ și un singur „D“ constituie grafemele „DA-ȘA“ care au format termenul „DAȘA“ – „Demon, barbar, necredincios“.

Există o sumedenie de interpretări ale rădăcinilor toponimice sumeriene în spațiul românesc, toate credibile și, probabil, toate adevărate. Numai că la fel de adevărat este că, după fundamentarea noțiunii de „limbă sumeriană“, cu referire la populațiile indo-europene, de către indianistul englez Jones Wiliam (1746-1794), toate popoarele europene s-au grăbit să-și inventarieze lexicul și să constate că aproximativ 90 la sută dintre termenii onomastici și topomastici provin din sumeriană, celelalte 10 procente având rădăcini hitite sau sanscrite. În fond, dacă tot vorbim despre un singur neam, care se diferențiază prin efectul de „Turn Babel“ (nașterea limbilor din dialecte), patrimoniul rămâne unitar în toate aplicațiile umane, inclusiv în mituri și în tradiții, adică în acele identități culturale care, grație politeismului inițial, au permis o lectură imaginativă analitică a naturii („politeismo come fantasiosa lettura analitica della natura“, Ovidiu, „Metamorfoze“). Prin urmare, date fiind rădăcinile comune („le notre radici“), strigătul lui Tacit, „Fecisti patriam divertis gentibus unam!“ (Faceți

oamenilor o patrie comună!), rămâne de actualitate pentru fiecare generație irepetabilă în irepetabilă succesiune.

Cândva, a existat „patriam divertis gentibus unam“, cu Legea-Datină stabilită de Anu („omul integru... care a dat regulile de lângă râul cu apă... în orașul arbore“ (conform Tăblițelor de la Tărtăria; alt legiuitor anterior lui Anu nu este pomenit în scrierile vechimii), cu mituri, obiceiuri și tradiții inițiale comune. După înstrăinări (Turnul Babel), s-au creat Legi-Datini noi, moștenite prin alte obiceiuri și prin alte tradiții, iar „memoria obștească“ scrisă a omenirii, respectiv patrimoniul Bibliotecii din Alexandria, a fost incendiată și distrusă pentru totdeauna în primăvara anului 415, când „bande di cristiani fanatici incendiavano i templi, uccidevano i sacerdoti, costringevano i pagani a fuggire dalle loro case e si impadronivano dei loro beni“ (nu cred că mai este nevoie de traducere). Numai datina, obiceiul și tradiția au rămas, ici-colo (la pelasgi, la fenicienii-feaci, la ionieni și la ahei, la celți, la sciți și la traco-daci), intacte pentru a se mărturisi mileniilor, pentru a retrăi misterele superbe ale uitatului Paradesha. O moștenire sacră, pe care cei mai mulți au abandonat-o, dar care încă supraviețuiește în Carpații noștri. Numai în Carpații noștri.

Moștenind Legea-Datină prin obiceiuri și prin tradiții noi ne legitimăm drept continuatori în „lecturarea“ imaginativă și analitică a naturii (Ovidiu). Nu dobândim o vechime mai mare decât a altora și nici nu mai contează unde anume s-a aflat „Muntele Sacru“ al protopărinților. Egiptenii, fideli principiului „plin-deșert“, obișnuiau să spună că toate câștigurile în planul civilizației umane înseamnă tot atâtea (și de aceeași mărime) goluri în plan metafizic. Nu cred că tradițiile și obiceiurile, ca retrăiri ale Legii și ale Datinii, ne mai conservă capacitatea de „lecturare“ a naturii, că mai suntem capabili și de trăiri metafizice similare celor ale protopărinților. Mai curând, obiceiul și datina împărștie difuz norii furișaiți între noi și „cerul căminului“, cerul Pleiadelor, pe care l-am tot mutat pe pământ prin construcția de case, dar fără să mai știm să unim coama acoperișului, streșinile și temeliile în „pentagrama dacică“, adică într-o sacralitate care să ne poziționeze corect în univers, deci în spațiu, în timp și în dumnezeire. Retrăirea Legii și a Datinii înseamnă doar o nobilă legitimare, o subconștientă regăsire a identității culturale inițiale și doar atât.

Legile de „lângă râul de apă”

Există un teritoriu de sacralitate, datina, în care sunt înveșnicite tainele pe care nici măcar pietrele sau cărțile nu le-ar fi putut păstra mai temeinic, mai întru puritate, mai întru adevăr. Există în datină un mesaj ancestral, cel stabilit și rostit de „divinitățile bătrâne” (Cartea egipteană a morților) și retrăit, generație după generație, printr-o neostenită „cunoaștere trăitoare” (Bădescu) a ordinii spirituale a lumii „mutată în cuvântul explicativ, în concepte clare și în raționamente bine încheiate” (Bădescu). Un mesaj pe care îl tot abandonăm în favoarea „deprinderii colective” (Bernea), deși știm că „legende sunt tradiție vie, aproape întotdeauna mai adevărată decât ceea ce numim istorie” (Thierry) și că „basmelor nu sunt numai un produs al fanteziei, ci și documente istorice de mare preț” (Grimm). Dar dincolo de mesaj mai există ceva, există mărturia unei anume continuități, probată doar prin datină, prin obicei, prin tradiție, „cunoașterea trăitoare” reprezentând, în fond, un argument mult mai convingător decât cele pe care le poate aduce istoria. Istoria, veșnicul recurs al veacurilor însângerate și înlăcrimate la mâinile curate cu care își vor îmbrățișa, ipocrit, urmașii.

Ca teritoriu de sacralitate destoinic marcat de „divinitățile bătrâne”, datina probează cât se poate de convingător vârstele neamurilor, ale neamurilor care și-au încrustat în pietre mereu alte nume, dar n-au abandonat niciodată „ordinea spirituală”, acel „dar” și acea „virtualitate” ale vieții (Bădescu) în absența cărora se creează „dezordinea” și rătăcirea înspre alte teritorii de sacralitate. Cunoaștem astfel de îndepărtări de un anume „loc spiritual” (Bădescu), soldat cu individualizarea altor teritorii de sacralitate, istoria și mitologia (mai nou, și lingvistica) căutând cu încrâncenare rădăcinile carpatice ale civilizațiilor feniciană, sumeriană, egipteană, hitită și elenistică, dar ignorând cu nonșalanță rădăcinile carpatice ale spiritualității carpatice contemporane. Iar între rădăcină și clipă stau măcar vreo șapte milenii, deja uitate în lada cu vechituri a istoriei.

Teoretizăm, îmbrăcăm haina fastuoasă, dar de împrumut a clipei, inventăm abordări științifice noi (noologia), dar ignorăm mărturiile aflate sub ochii noștri, de parcă noologia (știință nouă și, de aceea, o altă trufie a... divinităților viitoare) nu ar „începe cu studiul actelor trăitoare, în și prin care omul se întâlnește cu ceilalți tocmai pentru că și ei sunt trăitori și astfel se

găsesc deja acolo, în același loc spiritual cu el” (Bădescu). Un „loc spiritual” în care „datina vine din ce este dat, din exterior, gata făcut și constatat obiectiv” (Bernea) și supraviețuiește prin obicei, adică prin acel „act repetat, cu scopul de a conserva și organiza viața socială... în forme moștenite din bătrâni” (Bernea) și care se retrăiește prin „tradiție vie”. În fond, „obiceiul este un act social, care dă viață și actualizează datinile”, reprezentând „o tradiție în act, o tradiție vie”. Dar datina, acel „ceva stabil, cu caracter de permanență pe linie tradiționalistă” (Bernea), să nu mai însemne oare nimic altceva decât o nevoie și o plăcere estetică, adică un fel de răsfaț al clipei care-și conștientizează orgolios apartenența la veșnicie, deși nu are nici conștiința eternității și nici capacitatea „cunoașterii trăitoare”?

Rob al clipei și pârțică insignifiantă din consistența sa, eu îngenunchez în fața datinii, în fața darului și în fața virtualității, și pipăi cu buzele urmele pașilor „celui mai perfect dintre divinitățile bătrâne” (Cartea egipteană a morților), încercând să-i aflu numele și să măsor, apoi, între numele lui și numele nostru calea datinii, cea trăită, după obicei, prin tradiții. Și clipa se sparge, îngăduindu-mi să pășesc în „orașul arbore de la locul de acces sub mâna zeiței Cula, Marea vrăciță, Doamna care redă viața, zeița patroană a medicinei și tămăduitoare a capetelor negre, Prințesa omului celui mai integru, Anu, care știe să proclame reguli lângă râul cu apă” (Tăblițele de la Tărtăria). Poposesc în tărâmul de sacralitate stabilit de Anu („cel care guvernează în cer”) și de prințesa lui, Cula sau Saue. Între clipa căreia îi aparțin și clipa astrală a proclamării de „reguli lângă râul cu apă” (Mureș), undeva, prin Ardeal, s-au stivuit vreo 6.500 ani și tot atâtea uitări. Regăsirea e imposibilă, calea zeilor fiind definitiv uitată.

Și, totuși, calea zeilor există, dar mărturiile zac uitate prin vremuri. De pildă, Legea.

Tăblițele de la Tărtăria doar menționează nașterea Legii, în „orașul arbore”, în care locuiau „capetele negre” (nume sub care erau cunoscuți viitorii sumerieni, dar și „dumnezeieștii pelasgi” ai lui Homer), adică în practica socială a unor popoare care se pregăteau de migrație și care aveau să-și piardă identitatea în favoarea unui nou început. „Capete negre” se numeau și sumerienii, și pelasgii, care, spre deosebire de danai, erau bruneți și care, deși vor coloniza India, vestul european, Asia Mică și chiar o parte din litoralul nordic al Africii, sub numele de „felahi”, deci pelasgi, lasă în locurile de baștină suficiente frății (giniți) care să le înveșnicească memoria. După câte se pare, „regulile” lui Anu au fost moștenite de la pelasgi, Hestia încredințându-i marelui preot Zal Mox „legile bune” sau „belagine”, cum le numesc anticii Eladei. De fapt, nu „belagine” (Pitagora a grafiat greșit),

adică nu „războinice”, ci „belasgine” sau „pelasgine”, Hestia (Histia, Vesta) fiind o divinitate pelasgă, zeița vetrei și, indirect, a ritualurilor sacre de tip horă. Nu putem afla dacă Hestia a fost sau nu „Cula, Marea vrăciță, Doamna care redă viața, zeița patroană a medicinei și tămăduitoare a capetelor negre”, dacă a primit „regulile” de la Anu, deci de la o civilizație anterioară celei sumeriene, sau de la rahmani (rohmani, rocmani, rugmani), adică de la gințile care s-au întors din Sumer pentru a se așeza în nordul Transilvaniei (Năsăud, Maramureș, Cluj, Sălaj), ginți care au adus și numele lui Dumnezeu-Omul, acel „Oi” enigmatic din colindele maramureșene, care derivă din „OM” (AUM), din legătura ființei supreme, imaterială, cu cea materială, silabă sacră și aparent enigmatică cu care încep toate invocațiile zeului suprem (Upanișadele, traducere engleză: „OM (KATHA)... / May Brahman protect us, / May He guide us, / OM- PEACE, PEACE, PEACE...“).

Rahmanii sau Blajinii („boni genii”, deci Blajini, cum îi numește Sbiera, sau „tisti”, cum îi aflase Strabon, care „sunt onorați și socotiți sacri”; dacă nu cumva sub numele de „blajini” se ascund „belasginii”, deci pelasgii) țin de cultul Moșilor (chiar și romanii se revendicau din rahmani) și conturează în spiritualitatea românească un ansamblu de datini, obiceiuri și tradiții despre care vom vorbi într-un alt capitol. Oricum, de la acești susținători ai „stâlpilor pământului” par să ne fi venit, prin intermediul Hestiei, legile belasgine, care, așa cum urmează să o demonstrez, aveau să capete valoare de datină și să se permanentizeze în memoria obștească, chiar dacă peste milenii (în 1334 e.n., de pildă), „regulile” proclamate prin anul 4.500 î.e.n. „lângă râul cu apă” aveau să se numească „drept valah”.

Ambițiosul și inegalabilul Polybios, istoric, filosof și sociolog înnăscut care visa să scrie o istorie universală a antichității, pornind de la premiza că „dintre toate viețuitoarele, omul, care crede că este cel mai iscusit, este cel mai ușor de înșelat” (V.75), susține că anticicii „puneau mare preț pe asocieri, pentru că la ei era socotit cel mai de temut și cel mai puternic acela care avea cei mai mulți oameni care-l cinsteau și i se supuneau” (II.17). Îl cinsteau și i se supuneau, recunoscându-l rege, mare preot și zeu, așa cum s-a întâmplat și în cazul lui Anu („cel care guverna în cer”, adică sumerianul), și în cazul lui Zal Mox, zeul moș, cel atât de bine argumentat de Nicolae Densușianu. „La arieni, Zatharustes susține că o zeiță bună i-a dat legile întocmite. La așa-numiții Geți, care se cred nemuritori, Zalmoxis susține că Hestia i-a dat legile, iar la Iudei Moise spune că a intrat în legătură cu Iahve”, consemnează Diodor din Sicilia, Sicul (21), semn că primele asocieri ale antichității, despre care vorbea Polybios, deja

valorificaseră credulitatea celui „mai ușor de înșelat... dintre toate viețuitoarele”, ființa umană.

Și Anu, și Zatharustes, și Zalmoxis, și Moise se impuseseră drept „loctiitori ai zeului care stăpânea cetatea” (Daniel, 89), dar își exercitau puterea cu sprijinul sfatului „bătrânilor” (preoților, căpeteniilor obștești) și al „adunării luptătorilor” (Ghilgameș și Aga din Kiș). Formulele asociative impuneau sistemul tributar, cel numit „asiatic” (eliminând sclavagismul), obștile (gințile) având obligații față de „mai marele pământului”, conducătorul tribului, al reuniunii de triburi și, ulterior, al statului. În cadrul obștii se practica devălmășia, ieșirile ulterioare din indiviziune conducând la apariția muncii salariate („tot seceră lanuri argații”, Iliada, XVIII.567), și nu la sclavagism.

Încălcările legii, deci ale datinii, se sancționau de județul conducătorului obștesc. Din nefericire, „legile se cântau, ca să nu se uite” (Aristotel), refuzându-se consemnarea acestora în scris (Cezar). Asta înseamnă că nu le putem afla direct, identificarea fiind posibilă doar cu ajutorul intermediarilor, cel mai credibil fiind Homer, care descrie o civilizație pelasgă încă unitară, cea din vremea sa (cca 800 î.e.n.) și cea din vremea războiului troian (cca 1193-1183 î.e.n.) pe care numai noi, români, o mai moștenim drept datină, prin obiceiuri și prin tradiție.

În vremurile acelea ancestrale, „răscumpărarea gâtului”, cum este numită răscumpărarea vinovăției de omor în dreptul valah, sau „răscumpărarea unui omor”, cum este numit actul juridic în „Iliada” se face la fel. Scrie Homer:

„Gloata s-adună-ntr-un loc în sobor, între doi e o sfadă,
 Dânșii se judecă pentru răsplata cu care să fie
 Răscumpărat un omor. I-asigură unul că dase
 Plata, o spune-n vileag celălalt că nimic nu primise;
 De-asta vor ei amândoi ca județul s-alegă de crede,
 Oamenii strigă, fac gură, fiind pentru unul sau altul,
 Crainicii însă-i opresc și fac liniște. Judecătorii
 Șed la județul lor sfânt pe treptele netede de piatră,
 Ia fiecare în mână toiagul strigacilor crainici
 Și se ridică-n picioare și judecă după olaltă.
 Stau între dânșii talanții, doi bulgări de aur, răsplata
 Județului care, rostind judecata, mai drept o să fie”
 (Iliada, XVIII, 486-497).

În Polonia, în satele vlahe ale anului 1334 e.n., nici un locuitor nu putea fi judecat după legea polonă, ci după legea „cea din veac”, românii spunând: „Duceți-mă la domnul meu, fiindcă eu posed dreptul valah” (Augusyn Maciey). Mai precise, mai apropiate de textul homerian prin detalii, documentele moldovenești precizează că răscumpărarea capului se face „după legea românească”, numită „valaskim” (Documente, I.369-370), județul, adică boierii din sfatul domnesc, ținând „în mână toiagul strigacilor crainici”, după datina străveche.

Răscumpărarea vinovăției pentru omor prin plata unor bani este, ca și în vremurile troiene, o practică în exercițiul dreptului valah până pe la anul 1700 al istoriei românilor. Din sumedenia de documente similare textului homerian și care demonstrează că, în materie de răscumpărarea vinovăției pentru omor, legile belasgine supraviețuiesc prin dreptul valah (valaskim) o să aleg doar câteva, răspândite în timp și dând consistență tradiției.

În 20 decembrie 1431, în fața scaunului domnesc de judecată al voievodului Moldovei s-a prezentat „Giurgiu din Tămârtașință” (Șoldănești) pentru a răscumpăra o crimă săvârșită pe teritoriul său obștesc. În urma sentinței, „a rămas Giurgiu să-și răscumpere gâtul de la noi. Și pentru această gloabă, acest Giurgiu a dat înaintea noastră partea sa din sat din Tamârtașinți slugilor noastre Balotă și Oancea, și ei l-au răscumpărat din această gloabă” (Documente, I.95). Deci, pentru că Giurgiu nu avea bani, el cedează teritoriul obștesc boierilor Balotă și Oancea, care plătesc și-l răscumpără „din această gloabă”, care, așa cum vom afla din documente târzii, se numea „adetul morții de om din veacu”, iar ulterior „hultamo județului”.

În 14 octombrie 1473, avem un alt caz de „răscumpărare a gâtului”, vinovăția fiind lăsată moștenire urmașei, Ilca, fiica stolnicului Petrea Ponici. Cum Ilca „nu a tăgăduit această moarte a lui Andriță, pe care l-a ucis Petrea Ponici, tatăl Ilcăi, ci s-a ridicat... și a plătit în mâinile slugii noastre, pan Petrea Stolnic, moartea lui Andriță”, responsabilitatea crimei a fost anulată „prin tocmală bună și înțelegere și pace veșnică” (Documente, I.398-399), „precum este adetul morții de om din veacu” (Bălan, III.5).

Și mai târziu, în 7 august 1696, dreptul valah funcționează precum legile pelasgine din vremea războiului troian, neamul Tolovenilor din Pojorîta plătind pentru „ace moarte” ce a făcut-o unul dintre ei „fără nici un cuvânt să aibă a da gloabă care se chiamă hultamo județului, 30 ughi (ducați ungurești) și 12 oi negre breză cu 12 mei negri breji” (Stefanelli, 15-16).

Deci, în 1193-1183, conform legii pelasgine, „răsplata județului” consta în „talanti, doi bulgări de aur”. Peste aproape trei mii de ani, pentru

aceeași crimă, în baza aceleiași legi, dar care se numește, acum, în 1696, „valaskim” sau drept valah, se dă „gloabă care se cheamă hultamo județului, 30 ughi” (ducați ungurești) și 12 oi cu miei. Toate neamurile europene, deși pornesc în istorie cu o aceeași lege (Licurg a stabilit legile grecești pornind de la legile belasgine, iar romanii pornind de la legile grecești), deși reprezintă sinteze etnice ale aceluiași componente, abandonează datina, o datină care rămâne vie în teritoriul carpatic până foarte aproape de vremurile noastre.

Dreptul valah însemna, printre altele, în vremea începuturilor statelor feudale românești, un statut obștesc, care-l îndreptătea pe cel din frăție (gintă, obște) să fie „slobod și în bună voie și fără nici o nevoie (...) și să nu dea și să nu plătească niciodată nimic după dreptul robilor și al Tătarilor, nici coload, nici dare să nu plătească niciunui boier al său la care va trăi (...) să nu plătească nici o ajutorință mai mult, ci să plătească după legea românească, cum este legea românească, iar mai mult să nu dea nimănui nimic și să nu plătească, ci să fie în legea noastră după legea românească (valaskim)” (Documente, XIV-XV, I.369-370). Legea stabilea „să nu dea acești oameni nici dare, nici posadă, nici iliș, nici la morile noastre să nu lucreze, nici la cetate, nici să nu dea deseatină dela albine, nici din vii și nici alta nimic să nu dea, niciodată, în veci” (Documente, XIV-XV, I.260-261).

Un alt principiu al legilor pelasgine, regăsit și în dreptul valah, dar și în datina românească până spre anul 1900 al erei noastre, îl reprezenta interdicția de a sacrifica anumite animale domestice și de a le consuma carnea. În antichitate, după cum consemnează Strabon, citându-l pe Posidonius, „misii (nume generic pentru toți tracii) se feresc, din cucernicie, de a mânca vietăți; și iată deci motivul pentru care nu se ating de carnea turmelor lor. Se hrănesc însă cu miere, lapte și brânză, ducând un trai liniștit, pentru care pricină au fost numiți „theosebi” și „capnobați.” (Geografia, VII.B.3)“.

Preferința pentru produsele lactate, devenită tradiție, o consemnează și Columella (20-70 e.n.): „Turmele nu numai că-i satură pe țărani cu belșugul brânzei și al laptelui, ci acoperă și mesele bogaților cu mâncăruri numeroase și plăcute... de aceea cei mai mulți dintre nomazi (sciți) și dintre geți se numesc băutori de lapte”.

Peste un mileniu și jumătate, în 1564, la români încă „este socotit un mare păcat să se taie viței”, deși „belșugul de vite e de necrezut”, iar „oamenii înjugă câte doisprezece boi la plug și se îndeletnicesc mai degrabă cu creșterea lor decât cu lucrarea pământului” (Antonio Maria Graziani). În 1653, postul românilor începea „în sâmbăta lăsatului de sec al brânzei” (Paul

de Alep), iar în 1887 „mâncarea lor este, în primul rând, mămăliga, nedespărțită de suflarea românească... Ca udătură, întrebuințează mai ales lăptării de tot felul: brânză, lapte dulce, acru, unt, smântână etc. Ca mâncare mai de lux au balmoșul, un fel de mămăligă pregătită în smântână... Mai mănâncă, apoi, carne, arareori de vită, mai des de mascur (porc) sau cârlan; adeseori taie păsări, cu deosebire rațe și găște“ (A.D.Xenopol). Sacrificare vitelor însemna, în fond, în anii aceia târzii, o contaminare huțulă, dar săvârșită „arareori“.

Între „veacul de om“ al lui Strabon și cel al lui Xenopol se întind aproape două milenii, în care Legea, cel mai adesea statornicită prin Datină, încă se manifestă ca obicei, în buna tradiție a „legii din bătrâni“.

„Legea din bătrâni” reprezintă un dat, un ansamblu de reguli stabilite de cei (Suae? Anu? Hestia? Zalmoxis?) care „puneau foarte mare preț pe asocieri” pentru a fi socotiți cei mai puternici. „Legea din bătrâni” funcționa, în vremea lui Anu (simbolizat de o cruce și în „Templul cu trei stâlpi” de la Cucuteni, și în spiritualitatea sumeriană), într-un spațiu european apreciabil, în care Carpații și vecinătățile sale aveau să se constituie drept „tărâm al zeilor” (Hesiod) și datorită uriașelor rezerve de sare, și datorită „apropierii de cer”, pe care o îngăduiau cu generozitate. Prin urmare, din aceeași civilizație, pe care o putem numi sau carpatică, sau europeană, funcție de orgolii și de blazări istorice, au făcut parte pământurile „Daciei viitoare”, cele cuprinse între Rin și Don, între Marea Nordului și Dunăre, cu enclave sud-dunărene apreciable. Descoperirile arheologice, deși nu deschid ferestre decât spre cronologii și spre speculații pe seama simbolurilor folosite într-o artă tulburătoare („o simfonie a culorilor“), marchează, totuși, un perimetru istoric ancestral, leagăn al științei Argenilor, „Vedica“, și al „Teogoniei” grecești, al nașterii zeilor, deci al conștientizării de sine de care s-a învrednicit umanitatea (parabola „mărului” cosmic, desemnând cunoașterea): Mitoc-România (27.000 î.e.n.), Mezin-Ucraina (18.000 î.e.n.), Cuina Turcului-România (11.000 î.e.n.), Schela Cladovei-România (7.500 î.e.n.), Lepenski Vir-Jugoslavia, Sesklo-Grecia (6.500 î.e.n.), Starcevo-Jugoslavia, Criș-Romania, Criș-Ungaria (6.000 î.e.n.), Karanovo-Bulgaria (6.000 î.e.n.), Vinca-Jugoslavia, Turdaș-România, Rast-România, Rast-Jugoslavia (5.500 î.e.n.), Hamangia-România, Dănceni-Moldova (5.000 î.e.n.), Gumelnița-România (4.500 î.e.n.), Cucuteni, România (4.000 î.e.n.), Trypolie-Ucraina (3.500 î.e.n.).

Pe actualul nostru teritoriu statal, s-au dezvoltat, simultan, trei culturi, cea Precucuteniană (între Carpați și Nistru), Gumelnița (între Carpați și Dunăre, dar și în sudul Dunării) și Petrești (în Transilvania), toate înglobate

unitar în spiritualitatea europeană de dinainte de „turnul Babel”, adică de despărțirea și de individualizarea neamurilor cu rădăcină comună într-un trecut ancestral, într-un trecut în care „oamenii de Cucuteni erau pașnici, spirituali, luminoși, agricultori, nu războinici” (Vartic), pentru că așa a fost, în plan european arhaic, ceea ce numim și numesc și alții „civilizație matriarhală cucuteniană, pașnică, agricolă, nerăzboinică, nonviolentă” (New York Times). O civilizație care deja încearcă un dialog cu noi prin „soliile în timp” receptate de contemporaneitate drept „Adunarea Zeițelor”, colecție de „statuete feminine precucuteniene”, descoperită la Isaiia, Iași, în anul 2000, „Soborul Zeițelor”, complex de statuete ritualice, descoperit la Poduri, „Axul lumii”, adică două „columnne infinite”, din suprapuneri de romburi, pe un ovoid din piatră, descoperit la Lepenski Vir, Jugoslavia (6.000 î.e.n.), „Madona cu prunc”, de la Rast, pe malul Dunării, în România, „Templul pe trei stâlpi”, micul altar circular de incintă de la Cucuteni, cu o cruce (simbolul lui Anu) în interior, „Hora” de la Frumușica, „Gânditorul de la Hamangia” sau amuletele și obiecte de ceramică incizate cu scrieri încă neînțelese (precum amuleta de la Mitoc-Botoșani, din anul 28.000 î.e.n. sau statuetele de la Cărbunata-Basarabia), pe care erudiți de talia lui Andrei Vartic se străduiesc să le descifreze, pornind de la similitudini și de la coincidențe culturale ulterioare. Și, astfel, geometriile superbe, statornicite în „tricroatismul cucutenian” (alb-roșu-negru), sunt înțelese drept învățături despre ordinea lumii, Unghiul fiind interpretat drept „acțiune orientată și simetrică”, Rombul „ca fuziune a patru forțe opuse în vederea Creației”, Triunghiul ca „semn al Cerului, Pământului și Omului”, iar Spirala ca „limită a Curgerii Ireversibile”. Și mai sunt elementele sacre, precum Cercul, simbol al divinității, al Cerului, al Soarelui, marcând același teritoriu de sacralitate pe care-l reconfirmă celebra pentagramă dacică (Cercul care devine, odată cu nașterea zeilor pământeni, Horă, H’uray-ul sumerian sau Horos-ul grecesc, „roata cerului” pe pământ), Liniile Paralele (dar și Unghiuri Paralele), incizii ale Arborelui Vieții (bradul) și, totodată, simbol al Pământului-Mamă, Crucea sau Zvastica, ambele simboluri ale lui Anu (pământul în tandemul sumerian An-Ki) sau Stâlpul Pământului, adică niște columnne formate din romburi suprapuse, prezente pe numeroase amulete și vase. „Ce au mai lăsat cucuteniei după ei? Cele mai mari vase de lut ale Neoliticului predinastic, cele mai geniale (sic!) poeme geometrice pictate în culori, în „acel Neolitic”, minunate picturi care au rezistat intemperțiilor 5000-6000 de ani (ce tehnologie superioară de facere a acelor oale mari, ce tehnică magnifică de folosire a materialelor și a vopselelor!), uriașe cunoștințe arhitectonice (temple, sate fără bordeie, cu multe case în 2 și 3

nivele) și cosmogonice, tehnici agricole pe care le-ar invidia și Evul Mediu european, inginerie metalurgică etc., etc.“ (Vartic). Și au mai lăsat stâlpi totemici, rituri consacrate, reprezentări simbolice și un sistem de credințe, în centrul cărora se afla Marea Zeiță a Pământului, toate ca expresii spirituale ale unei civilizații care, în anul 4.200 î.e.n, deja inventase războiul de țesut și râșnița, arheologul Marin Nica descoperind, recent, la Sucidava-Celei, bucăți de țesătură, semințe de in, trei greutatea pentru războiul de țesut, șase fusaiole, două pietre de râșniță și o groapă cu grâu carbonizat.

Dar toate aceste dovezi ale apariției unei civilizații magnifice pe teritoriul nostru obștesc nu ne îndreptățesc la nimic. În fond, ele puteau reprezenta creații ale frățiilor (ginților) care au migrat spre cele patru puncte cardinale, întemeind neamuri distincte, individualizându-se prin limbă și prin datină nouă, prin ritul consacrat de un alt sistem de credințe, unul mai evoluat filosoficește și, deci, cu o capacitate de manipulare apreciabil lărgită în spațiu și timp. Singura șansă de a ne revendica străbuni printre carpizii pelasgi (termenul e târziu, dar recomandabil pentru ceea ce am de spus) epocilor precucuteniană și cucuteniană o reprezintă datina. Deci, dacă vom izbuti să identificăm înfățișările inițiale ale datinii, cele care durează până la „turnul Babel” (pe axul Dunării, inclusiv în Elada), până dincoace de războiul troian, până la hegemonia doriană, și dacă vom constata că înfățișările acelea ale datinii încă supraviețuiesc în spațiul românesc (numai în spațiul românesc), în ciuda înglobării obiceiurilor străvechi în tradițiile creștine sau a contaminărilor folclorice ulterioare, ne vom dovedi, prin continuitatea datinii, urmași și moștenitori de necontestat ai acelor superbe civilizații ancestrale. Ca să nu mai luăm în discuție și folclorul, această îndepărtare de datină, de sacrul impus în favoare sacrului trăit și, în cele din urmă, în favoarea unui răsfăț sărbătoreasc, valoros din punct de vedere estetic, dar din ce în ce mai sterp ca mesaj și, de ce nu?, ca nemurire prin continuitate. Relația Cerc-Spirală (continuitate în sacru), ca asumare istorică, poate fi neproductivă (inerția mioritică), dar, dacă tot există și funcționează, poate că avem obligația de a redescoperi cucutenienismul nu doar ca loc al casei natale, ci și ca o identitate a sângelui și a spiritului.

S-a întâmplat ca din munții noștri să coboare spre lume și spre viitorime „în ritmuri sacre Poezia, Legile, Artele”, Datina fiind împământenită aici și durând în munții ei, munți care, în vremurile vremurilor, se întâmplă să fie și ai noștri. Uimirea lui Eduard Schure (Mari inițiați), la care am mai făcut referire, ne privește doar în măsura în care am deprins obiceiul și am menținut tradiția, în ciuda faptului că, asemeni tuturor neamurilor lumii, și noi suntem un popor de sinteză.

„De ce oare Tracia a fost considerată mereu de către greci ca o țară cu deosebire sfântă, țară a liniștii și adevărata patrie a Muzelor? Pentru ce acești munți înalți păstrau cele mai vechi sanctuare...; de acolo coborâseră în ritmuri sacre Poezia, Legile, Artele”.

Scrierile vechi contrazic retorismele lui Schure, fiind, la rândul lor, contrazise de miracolul datină-obicei-tradiție. Herodot, de pildă, opina că, în ceea ce privește începutul unor „serbări populare, alaiuri și procesiuni religioase, egiptenii sunt cei dintâi oameni care le-au creat datina și de la ei le-au învățat și elenii” (II, LVIII). Herodot se înșeală și uită că „egiptenii au căzut la învoială că fenicienii (neam pelasg ca și sumerienii, ca și hitiții, ca și tracii, ca și danaii) sunt mai vechi decât ei” (Herodot, II.II), pentru că el trăiește într-o spiritualitate în care datina sumeriano-pelasgo-danaică nu mai beneficiază de obicei și de tradiție, pentru că deja se încetățenise mentalitatea că „nu mai trebuie să ne slujim pentru cele necunoscute de mărturii poetice sau mitice” (Polybios, IV.40). Omenirea avea să redescopere târziu, prin 1865, că „legendele sunt tradiție vie, aproape întotdeauna mai adevărate decât ceea ce numim istorie” (Thierry) și să afle, în baza recursului la „mărturii poetice sau mistice”, că în pământ există dovezi arheologice care confirmă faptul că „totul aparține unui neam de oameni care au locuit în mijlocul Europei, uitat de mult de istorici” (Bernard). Neamul acela de oameni, al cărui nume nu-l mai știm (pelasgii, egiptenii, fenicienii, hyperboreii, sumerienii, carpizii etc. sunt neamuri târzii, desprinse din frățiiile neamului ancestral) au devenit deja „dave”, „zei”, enigme, ei fiind, în fond, cele două rase de oameni imateriale despre care vorbesc „Vedele”, „Teogonia”, „Biblia”, „Coranul” și celelalte texte străvechi care transformă omul în vietatea cea mai lesne de manipulat, îmbrâncindu-l din istorie și din datină într-o taină nouă, în taina asumării de istorie și de altă datină prin obicei și prin tradiție.

Nașterea zeilor

Încă nu existau zei. Existau doar Cerul-Tată, Pământul-Mamă și Văzduhul-Fiu (toate religiile încep de la Trinitate), iar între cer și pământ se trăia într-o irepetabilă comuniune cu natura (doar practicile druizilor, deja redescoperite în Anglia, mai amintesc de acele trăiri). Apoi au apărut vrăcițele și liderii formulelor asociative (frății și neamuri, adică ginți și triburi), care oficiază în numele Cerului-Tată, al Pământului-Mamă și al Văzduhului-Timp (Fântână, adică Ira sau Hera, adică Maria cum avea să fie numită foarte aproape de creștinism), care au impus jertfa (dania) drept primă formulă de impozitare, și încă una benevolă. Ulterior, unii oameni s-au substituit dumnezeirii, „pentru că la ei era socotit cel mai de temut și cel mai puternic acela care avea cei mai mulți oameni care-l cinsteau și i se supuneau” (Polybios, II.17). Zeificarea începe cu întemeietorul de neam (trib), cu Ur-Anos („Roata-Cerului, în traducere), cu Neikoy sau Badita (înțeleptul, deci Buddha), moș-strămoșul civilizator, apoi se continuă cu căpetenii obștești care împlinesc rolul de mare preot, de Zal Mox (Saturn sau Cronos, Osiris sau Apollo), fiecare element al naturii sau al firii umane (Minerva, deci înțelepciunea, se naște din capul lui Saturn, al timpului, deci) fiind valorificat de către un om pentru a fi cinstit de cât mai mulți, pentru că, deși se crede cel mai iscusit „dintre toate viețuitoarele, omul... este cel mai ușor de înșelat” (Polybios, V.75).

Debutul în manipularea obșescă îl fac femeile, „mama” (străbuna), precum, Cula sau Suae, cea care va fi în „orașul arbore de la locul de acces sub mâna zeiței Cula, Marea vrăciță, Doamna care redă viața, zeița patroană a medicinei și tămăduitoare a capetelor negre, Prințesa omului celui mai integru, Anu, care știe să proclame reguli lângă râul cu apă” (Tăblițele de la Tărtăria). Bărbatul încă nu este zeu, în anul 4.500 î.e.n. (de când datează tăblițele de la Tărtăria), ci „bărbatul cel mai integru”. Abia după despărțirea neamurilor (efectul „turnului Babel”), asocierile își personalizează zeii pământești, dându-le nume și porecle (pe care le află și alte neamuri, asumându-le), ba chiar și identități, de cele mai multe ori multiple, prin sinteza manifestărilor (stabilite de rit, de datină, de lege) marilor preoți din câteva generații pe teritoriul spiritual al aceleiași obști. Tocmai de asta regăsim același Cer-Soare și sub numele lui Anu, sumerianul, și sub numele

lui Uranos, grecul, și sub cel al lui Osiris, felahul (pelasgul) egiptean. Numai Pelasg, Neikoy-ul, Badita, străbunul comun al tuturor neamurilor europene, care-și învățase contemporanii cum să-și facă îmbrăcăminte prin coaserea pieilor și case prin folosirea lemnului și a lutului, nu capătă statut de zeu, inițierile lui nefiind fixate prin ritual, prin datină și lege. Tocmai de asta, nașterea zeilor pământești începe odată cu inițierile ritualice, începe cu Saturn, cel numit și Anu, și Cronos, tatăl lui Osiris, de la care Osiris, împreună cu Isis, preia gloria de a-i fi învățat pe oameni, cu un ritual anume, cum să are, să semene, să culeagă, să macine semințele, să facă și să coacă pâine. Sub semnul Soarelui, ritualurile agrare sunt asumate, ulterior, de alte cupluri de preoți Osiris-Isis, Apollo-Artemis sau Troian-Dochia (preoții Soarelui fiind, deci troieni din localitățile de sub hegemonia Troiei, iar partenera lui, soră sau nevastă, fiind oacheșă, adică „d’ochioșică, negri-s ochii”). Cuplul Cer-Tată și Pământ-Mamă (inversat în perechea sumeriană An-Ki) se regăsește, repetat și contemporaneizat, în continuitatea datinii prin obicei, chiar dacă prin alte relații (în tradițiile noastre, de pildă, prin Făt-Frumos-Sânziana sau prin Făt-Frumos-Sfânta Vineri, Miercuri sau Duminică, prin Dragoș-Uța, prin Ștefan-Mama etc.). Fiecare timp își retrăiește miturile ancestrale sub alte identități, apoi încep rătăcirile, înstrăinările și deșărădăcinările.

Povestea nașterii zeilor pământenii (dave, generații spirituale la sumerieni) începe, în toate religiile mitologice, la nord de Dunăre și de Marea Neagră, Dunărea și Marea Neagră, privite ca un tot unitar, fiind numite „noianul care-ncinge pământul” (Iliada, XVIII.595), acolo unde „haos a fost la-nceput. Pământul cu largile-i coapse, / Casă temeinică dată nemuritorilor care / Au pus stăpânire pe culmea Olimpului (Caraiman? Buzăului? Ceahlău? Bucegi?) plin de troiene” (Teogonia, 28). „Nemuritorii”, adică primii oameni care „au pus stăpânire în sfântul și marele munte / Și împrejurul fântâniei limpezi” (Teogonia, 25) și care erau „deopotrivă (cu Zeus), prin el neștiuți sau cu faimă” (Munci și zile, 59), „neamu-unor oameni de aur, cu duh și cuminte / Care-au fost într-o vreme” (62), oameni care „netulburați de vreo grijă, trăiau asemeni cu zeii, / Nu cunoșteau suferința ori truda și nici bătrânețea / Nu-i doboră, ci de-a pururi cu zdravene mâini și picioare / Se veseleau în petreceri, feriți de orice amaruri. / Moartea ușoară ca somnu-i primea și averile toate. / Ei stăpâneau, căci pământul cel rodnic din propria-i voie / Fructe dădea din belșug, pașnici trăiau și în tihnă, / Roadele își împărțeau cu cei deopotrivă de vrednici” (Munci și zile, 62).

Deci, dreptul obștesc, numit, în vremuri, ba „reguli de lângă râul cu apă” (sărbătorite drept An-Dar, drept Darul lui Anu în antichitatea

carpatică), ba legi pelasgine, ba drept valah, funcționa în mod natural, consfințit fiind de cei care „au pus stăpânire pe munte” și care, drept prim tribut din partea formulilor asociative nou create, primeau doar jertfe și ofrande. Pe vremea aceea, oamenii adorau cerul, pământul, focul și apa, dar fără a și le închipui altceva decât ceea ce erau și fără a le atribui porecle, adică nume și identități umane (Herodot, II.LI: „Înainte vreme, pelasgii aduceau tot felul de jertfe, înălțând rugi zeilor, fără însă să-i dea vreunua dintre ei porecle și nume, deoarece nu auziseră încă de ele. Îi numeau doar zei, pentru că divinitățile, după ce au orânduit toate lucrurile din lume, le-au luat pe toate sub oblăduirea lor prin bună împărțeaală. Abia după o trecere îndelungată de vreme au aflat ei numele celorlalți zei, veniți din Egipt; cât despre numele lui Dionysos, l-au aflat mult mai târziu”). Ei știau că din logodna cerului cu pământul s-a născut timpul și că timpul, logodit cu văzduhul, care avea să le nască pe toate celelalte, obișnuia să-și înghită copiii. Era sublimă această metaforă a antichității, această formulă primordială, mitică, primitivă (adică simplă, dar profundă) de poezie, de mit, de filosofie. În clipa în care cei care „au pus stăpânire pe munți” au dorit să devină temuți și puternici prim mulțimea de „oameni care-i cinsteau și li se supuneau” (Polybios), ei s-au substituit cerului (Uranos), pământului (Gaea, Rhea, Gee) timpului (Saturn, Cronos) și văzduhului (Hera, Ira, Maria), stabilind și anumite ceremonii religioase pentru impunerea Legilor, adică datinile. În evoluția lor, datinile și alaiurile de credințe și de superstiții pe care le slujeau (obiceiurile) s-au numit tradiție, tradiția fiind manifestarea ordinii instinctuale la un popor sau la altul. Temelia tradiției o reprezintă locul în care s-a însămânțat datina, adică înjghebură spirituală obștească numită, ulterior, sat.

În veacul nașterii zeilor (prin preajma „Potopului Universal”), „asocierile” de care vorbea Polybios deja se militarizaseră, fiecare obște de la poalele Carpaților putând trimite la război câte un contingent de câte cincizeci de bărbați „zdraveni la trup, cu înfricoșată putere”. „Cincizeci de capete-avea, pe trupu-i vânjos, fiecare, / Fără de margini părea statura lor și vigoarea”, consemna Hesiod, scriind, de fapt, despre primele corpuri de oaste bine organizate, formate din luptători care foloseau coiful de luptă („aveau un ochi înfipt în mijlocul frunții”).

De sus, din culmea munților înzăpeziți, își impunea voința de rege și de zeităte Anu sau Montu sau Gebeleizis (Munteanul) sau Uranos, susținut de soția sa Saue sau Gaea (Gee, Rhea) sau Bendis, bărbatul și femeia din cuplul religios inițial fiind recunoscuți, indiferent de numele atribuit lor după despărțirea limbilor (efectul de “turn Babel”), ca părinți ai ginților și adorați

drept cer și pământ. Simbolul cerului, pe care olarii îl încrustau în ceramică sau în tăblițe, era cercul (mai târziu, pentagrama dacică), iar simbolul pământului era bradul, reprodus în desene sub forma unor linii sau unghiuri paralele. Cei doi, Anu și Suae (părinți și ai anotimpurilor, numite Hore), au trăit, probabil, înainte de scrierea tăblițelor de la Tărtăria (4.500 î.e.n.), din moment ce „capetele negre” ale lui Anu (sumerienii) aveau să înființeze, „peste mări și țări”, cetatea Ur sau Uruk (Roată). Ur-Anu (Uranus) înseamnă o combinație care poate ispiti speculativ, cu atât mai mult cu cât AN-KI înseamnă, în mitologia sumeriană, CER-PĂMÂNT, deci Uranus-Rhea, An fiind, însă, zeitate feminină, iar Ki – masculină. Tăblițele de la Tărtăria contrazic mitologia sumeriană, dar demonstrează ceea ce este deja demonstrat, adică faptul că toate zeitățile au plecat din Carpați (Densușianu); dar asta nu înseamnă că noi ne și tragem din zeii aceia, care, în fond, nu au fost decât niște căpetenii obștești ale unor triburi care, ulterior, aveau să migreze, lăsând în Carpați numai datina și pe câțiva dintre păstrătorii ei.

Dintre căpeteniile carpatice ale vremurilor imemorabile, istoria a reținut doar numele Titanilor Coeus, Crius, Cronos sau Saturn, Iapetus și Oceanus (căpetenia de pe malul Dunării), ale Titanidelor Mnemosyne (mama celor nouă muze), Phoebe, Rhea, Theia, Themis și Tethys (soția lui Oceanos), precum și numele Giganților Alcyoneus, Clythius, Enceladus, Ephialtes, Eurytus, Hyppolytus, Mimas, Palas, Polybotes, Porphyrion și Thoas, și numele Ciclopilor Cottos, Gyes, Briareu, toți părtași la un război apocaliptic, soldat și cu primul potop, un război care constituie mai mult decât o enigmă a istoriei. Numele acestea sunt, desigur, grecizate (mai rar traduse în greacă) și reprezintă, adeseori, simboluri ocupaționale sau ritualice, dacă nu și una, și cealaltă, primele ocupații ale ființei umane fiind impuse prin anume ritualuri de inițiere.

În vremurile acelea în care imaginația omenirii năștea primii zei, aleși dintre cei care locuiau „pe Gorgone (gorgane, înălțimi), cu casa peste Oceanos departe, / Lângă hotarele nopții”, „lângă hotarele lumii” elenistice viitoare, lume care a dat nume zeilor (sau doar a statornicit nume preluate din Egipt), a avut loc un război intergalactic, „războiul ceresc” universal consfințit de mitologii (Titanomahia grecilor, Armageddon-ul din Biblie, Ragnarokr-ul scandinav, Ahura-Mazda iraniană, sau Angra-Mainyu al aceluiași zoroastrism persan), exploatat, ulterior pentru consolidarea prestigiului lui Zeus, dar și al altor zeități ale neamurilor. Războiul acela unic în istoria Pământului s-a purtat în munții Buzăului, în așa-numita „țară a Luanei”, un teritoriu care și astăzi contrariază prin nefiresc, prin alte „reguli”

cosmice și temporare. Dar, înainte de a poposi în „țara Luanei”, să-l urmărim pe Hesiod (45-46) în istorisirea acelei înspăimântătoare înclăștări:

„Și deodată din Ceruri și din Olimp se aruncă,
 Fulgeru-avându-l tovarăș de-aproape, grabnic se-avântă
 Trăsnete, fulgere dese cu tunetul zboară deodată
 Din viguroasele-i brațe, rostogolindu-și dogoarea,
 Geea, pământul cel rodnic, mugește cuprins de văpaie,
 Nemărginita pădure pâraie-ncinsă de flăcări,
 Fierbe întregul pământ, Oceanul și Marea cea stearpă
 Se-nvălmășesc, iar un abur fierbinte cu-aprinsă dogoarea
 Prinde pe zeii Titani, pământeni, iar când flacăra suie
 Zveltă spre sfinte văzduhuri, strălucitoarea lumină
 Zboară din trăsnet și-orbește chiar și ochii celor puternici.
 Haosu-l prinde vâlvoarea divină și huiet răsună
 Ochii parcă vedeau, părea că însăși urechea
 Vuietul crunt auzea, de parcă pământul și cerul
 Ar fi cercat să se sfarme, izbindu-se unul de altul,
 Astfel de vuiet creștea din crâncena luptă zeiască
 Trâmbe de praf vânzolesc stârnitele vânturi; cu larma
 Tunetul, fulgerul, trăsnetul scânteietor se îmbină...
 ... Când, nesătui de războaie, Cottos, Gyes, Briareu
 Cruda bătaie stârnit-au, luptând în primele rânduri
 Una dup-alta aruncă stânci uriașe, trei sute,
 Brațele lor viguroase, lupta se-nclină, Titanii
 Aprig izbiți se-nconvoaie, sub largul pământ îi afundă”.

Munții Buzăului fac parte din geografia sacră a lumii (în „Dacia preistorică“, Densușianu e cât se poate de convingător în delimitarea și în demonstrarea sacralității acestui spațiu), „o geografie ale cărei coordonate ezoterice au fost stabilite în vremurile de dinainte de Marele Potop” (Rudan) și care contrariază și astăzi prin manifestarea în plan fizic și spiritual a unui potențial energetic straniu, numit de cercetători „perimetre energo-informaționale”. Dominați de „un cer straniu”, cu o intensitate de peste 23.000 grade Kelvin („se deschid porțile Universului și toată ființa devine spirit”), munții Buzăului determină stranii teleportări (aspirări într-un tunel turbion), au urme arse ale unor monumente megalitice și un strat gros de pământ-arsură, sub care cică s-ar afla comori interzise. Localnicii mai știu câte ceva despre „țara Luanei” (în sumeriană „Luana” însemnând „Cei pe

care Anu îi păstorește”), care ar fi „Poarta lui Dumnezeu”. Anu, pe care îl aflăm în tăblițele de la Tărtăria drept făuritor al „regulilor de lângă apă”, a fost zeul suprem la sumerieni, zeu-Cer și zeu-Soare (regăsibil în spațiul european sub numele de Apollo, iar în cel egiptean drept Osiris), al cărui simbol era o cruce cu raze sau zvastica, Anu coborând din cer pe pământ, înainte de Marele Potop, cu carele zburătoare. Pe vremea aceea, a dinastiei zeilor peste civilizația primordială, „pe vremea când se băteau munții în creștete”, cum spune tradiția, „Când s-a pogorât / Domnul pe pământ, / Sate-a răsădit, / Hotare-a împărțit. / Domnul împărțea / Până se-nsera. / Dacă se-nsera, / Domnul că pleca / Sus la drumul mare / Unde căpăta / Cină și lumină / Sălaş de odină”, pe vremea aceea, Anu, „cel care guvernează în cer”, porunca: „Caloiene Iene, / Du-te-n cer și cere / Să deschidă porțile, / Să sloboadă ploile / Să curgă ca gârlele / Zilele și noapțile / Ca să crească grâiele!”. Sau poate CĂ LU’ ANU i se adresau oamenii cu invocații pe care și astăzi le mai păstrează-n memorie: „Anu, Anu, ca-al lu’ Anu (Iani, Iani, Caloiene), / Ia cerului torțile / Și deschide porțile / Și pornește ploile!”. Iar Anu (numit, târziu, de greci Apollo) le mărturisea oamenilor: „Unul Cel ceresc mă silește pe mine, Cel care este Lumina în trei străluciri” (Viețile Sfinților), mărturisind „fără voia lui pe Hristos, adevăratul Dumnezeu”, cum susținea Sfânta Mare Muceniță Ecaterina în fața filosofilor împăratului Maximin.

În România, ignorându-se depunerile votive precucuteniene și cucuteniene, s-a încetățenit ideea că în obiceiul Caloianului s-ar înveșnici un mit al tracilor din Asia Mică, despre care povestește Diodor Sicul: “În Phrygia, întâmplându-se odată să cadă o epidemie asupra oamenilor, iar de altă parte suferind și pământul de secetă, oamenii consultară oracolul asupra mijloacelor prin care să îndepărteze de la ei aceste calamități, iar oracolul le raspunde ca să înmormânteze trupul lui Attys și să o venereze pe Kybele ca divinitate. Deoarece însă, din pricina vechimii, din trupul lui Attys nu mai rămăsese nimic, phrygienii au făcut imaginea tânărului, pe care, apoi, plângând-o, o înmormântară, îndeplinind și onorurile funebre potrivite cu soarta lui, și acest obicei ei îl țin constant până în zilele noastre”. Numai că ritualul purificării integrante și al dialogului om-natură (prin mesager și prin jertfă) este foarte vechi, cu mult anterior „soliilor” dacice din vremurile marilor preoți Zal Mox, funcționând în toată lumea cu rădăcini în Paradesha, în Arryana Vaejah, țara (paradisul) primordială a rasei europene („race nordic”) de sub Ursa Mare (Varâha).

Caloianul, supraviețuind, mai aproape de noi, doar prin estul Munteniei, amintește, în fond, de vremurile precucuteniene ale depunerilor

votive (statuete depuse în colțul casei, sub vatră sau în câmpuri roditoare), fiind, în egală măsură, și jertfă, și jelire (ceea ce amintește, prin Attys, de Orpheu). Tinere fete, inclusiv copile, dar în mod obligatoriu fecioare neprihănite, făceau o statueta din de lut, pe care o împodobeau cu panglici colorate și cu flori, apoi o așezau într-un sicriaș, împodobit cu busuioc, pe care îl îngropau în câmp, printre semănături. Se forma un adevărat cortegiu funerar păgân, cu preot, steag (o trestie împodobită cu o batistă), lumânări și bocete.

După înmormântarea Caloianului, se făceau jertfe (pomeni), rugându-l pe tânăr (parabola solului dac) să roage Cerul (Domnul) să dea „Apă multă să ne ude, / Să se facă poame multe!“.

După trei zile, sicriașul era dezgropat, dus la o apă și lăsat să fie luat de unde (ca la înmormântările reale practicate de neamurile germanice, scandinave și celtice), jertfa (pomana) finală fiind o plăcintă („ghizmana“) și celelalte bucate necesare unei petreceri ca în vechimea dacică, la care participau și feciorii, care aduceau vin și lăutari.

În unele sate, depunerile votive erau reprezentate de două statuete, „Tatăl Soarelui“ (deci, Cerul Anu, Uranos, dar și Apollo) și „Măicuța Ploii“ (Pământul, Gaea, Bendis, Dochia, Ki etc., dar și Artemis sau Demetra).

Paparudele reproduceau eterogen „mistere“ antice ale purificării (condiție a integrării firești în natură), inclusiv cele eleusine, închinată „Mamei Terra“ (numită de greci Demetra) și „suflului vital în grâu“ (Persefona). Dimitrie Cantemir, pentru care vechimea noastră era țărnuită doar de daci, identifica în permanența acestui obicei „câțiva zei necunoscuți și care se vede că se trag din idolii cei vechi ai dacilor“ și povestea că, în timpul său, la „vremea verii, când semănăturile sunt primejduite de secetă, oamenii de la țară îmbracă o copilă mai mică de 10 ani cu o cămașă făcută din frunze de copaci și buruieni.

Toate celelalte copile și copiii de aceeași vârstă o urmează și se duc jucând și cântând prin împrejurimi; iar oriunde sosesc, babele au obicei de le toarnă apă rece în cap. Cântecele pe care îl cântă este alcătuit cam așa: „Papalugo, suie-te la cer, deschide-i porțile, trimite de acolo ploaia aici, ca să crească bine secara, grâul, meiul“ și altele!“.

La originea obiceiului stă o horă sacră a fecioarelor Artemisei, săvârșită în cea de-a treia joie de după Paști (deci în vremea serbărilor dedicate lui Apollo), când fetele se îmbrăcau vegetal (precum în vremurile primordiale) și plecau să danseze pe la case. În ziua aceea a Horei Sacre și numai în ziua aceea, frunzișul costumului vegetal avea puteri miraculoase,

vindecând bolile (boziile, de pildă, și astăzi sunt recomandate de naturaliști pentru unele boli digestive).

Invocația-descântec („cuvintele frumoase sunt descântece“, spunea Zalmoxe) de întâmpinare a Paparudei (poate fiica lui Papaioș scitul, zeu-cer și om-timp, adică moș) e plină de farmec, de farmecul descifrat de Ovidiu (în „Metamorfoze“) al lecturării imaginative și analitice, prin eresuri, a naturii:

„Paparudă, rudă, / Ia-n' ieși de ne udă / Cu găleata, leata,
 Peste toată gloata. / Ploaie, Doamne, ploaie, / Locuri să ne moaie!
 Ploiță curată / Din ceruri vărsată. / Unde-i valeda sacă
 D-apă să se facă, / Unde-i valeda lungă / Mai mult să s-ajungă
 Unde-o da cu plugu' / Să meargă ca untu', / Unde-o da cu sapa
 Să meargă ca apa. / Ploaie, Doamne, ploaie / Locuri să se moaie,
 Cucuruzele / Cât grădinele, / Orzu' / Până-n podu',
 Săcara / Cât scara, / Grâu' / Până-n brâu!“.

Pe vremea zeilor, „Anu'... se împlinea la răsăritul Pleiadelor (vremea celei de-a treia joi a Caloianului și a Paparudei); căci astfel se socotea pe atunci timpul” (Polybios, V.1), iar preoții păgâni puteau „schimba văzduhul, a porni vântul, a slobozi tunete și ploi, a tulbura valurile mării, a face stricăciune în răsaduri, grădini și câmpii, a aduce vătămări și răni asupra oamenilor“, iar în timpul ritualului „unii săltau, alții slujeau, alții chiuiau, lăudând pe stăpînul său, iar alții erau trimiși în toată lumea spre înșelarea popoarelor“(Sf. Mucenic Ciprian).

Poate că nu există nici o legătură (deși datina fiicelor Anului, Horele sau Anotimpurile, consacră această legătură) între Anu, „cel care guvernează în cer” și care a stabilit legile în „orașul arbore” de pe malul Mureșului, și durata de timp numită an, care „se împlinea la răsăritul Pleiadelor”, adică la jumătatea lunii mai, când se cântau „peanurile lui Apollo” (colindele de astăzi), iar „peanul tracilor este numit de eleni imnul Titanilor” (Strabon, II, XII.N.12-13). Numai că elenii, înlocuindu-l pe Anu cu Uran și creind o confuzie generală prin străduința de a eleniza lumea zeilor, l-au înlocuit pe Anu, în vremea războiului troian, cu unul dintre preoții săi, Apollo, un păstor hyperboreu aventurist și muieratic, care stăpânea „mai multe moșii” în ținuturile sud-estice ale actualei Românie. Și asta în ciuda faptului că Anu, mai curând similar lui Uranus, decât lui Apollo, a fost înlocuit și în ținuturile în care a trăit, a dat legi și a murit cu numele purtat de mării săi preoți „gebeli” (munteni), adică cu Zal Mox.

Despre Zeul Moș sau Moș Timp, avem puține informații. Homer, de pildă, nu-l menționează, deși este de presupus că dacă în lumea tragică ar fi existat un astfel de zeu, în perioada 1190-800 î.e.n., bardul orb i-ar fi cântat ademenirile spre nemurire (consacrate de aceleași „capete negre”, pelasgii, și în Egiptul osirian, și în Asia sumeriană).

Informații despre Zal Mox primim abia din secolul V al erei trecute, cu extrapolări (Herodot) spre secolul anterior, relatările ulterioare făcând veșnic recurs la textul herodotian, adăugând sau omițând amănunte, unele extrem de interesante. Pasionații de istorie știu, probabil, toate referirile antice la Zal Mox, dar o să le reiau, atent la amănunte, pentru a vă propune o altă demonstrație.

Începând cu Herodot, ipoteza unei alte identități mitice, căreia i se substituie Zalmoxe, acest mare înțelept și inițiator al antichității, a prins contur. Herodot vede în Zalmoxe pe Gebeleizis („Unii dintre ei socotesc că acesta (este) Nebeleizis“), Mnaseas pe Cronos sau Saturn, asumatul părinte al lui Osiris („Geții cinstesc pe Cronos, numindu-l Zalmoxis“), Vergilius pe Uranos, devenit Marte („Gradivus tatăl“), Ovidius pe Marte („getul care se închină lui Marte“), Porphyros pe Heracles („Unii spun că el mai este numit și Thales, iar barbarii îl adoră ca Heracles“), Hesychios din Alexandria pe Cronos („Alții spun că (Zalmoxis) era consacrat lui Cronos“), la fel și Suidas, care-l citează pe Mnaseas („la geți este adorat Cronos și este numit Zamolxis“). Dar îndoiala cu care este receptată natura divină a lui Zalmoxe (Agathias pune la îndoială chiar și valoarea civilizatorie pe care o au „regulile lui Zamolxis și aiureala getică“) nu estompează imaginea de înțelept, de civilizator a marelui preot din Carpați, individualizat datorită lui Pitagora, deși el reprezintă, în fond, o dinastie preoțească. „Acest om era numit chiar zeu“ (Strabon) pentru că „făcu vrednice de crezare învățăturile lui“ (Herodot), pentru că le-a „arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase“ (Hellanicos), revigorând bazele datinii, deci ale legii în care „vorbele frumoase sunt descântece“ (Apuleius), descântece sau incantații care înlesnesc inițierile și care-l poziționează pe Învățător, după mărturia lui Lucian, printre geniile antichității, o antichitate care admiră, „dintre barbari, pe cei din Cyrus, pe scitul Anacharsis, pe tracul Zalmoxis, pe italiotul Numa, apoi pe Licurg din Lacedemona, pe atenienii Focion și Tellos și pe (cei șapte) înțelepți, cu excepția lui Periandru“. Din vremea în care „legile se cântau, ca să nu se uite“ (Aristotel), vorbele frumoase fiind „descântece“, deci încărcate de o vrajă indiscutabil poetică, menită să farmece, datează și inventarea instrumentelor muzicale („Tracii au inventat așa-numita herpe“, harfe, consemna Clemens din Alexandria), și hora ritualică a bărbaților:

„Tracii au dansat înarmați (în 401 î.e.n., în fața lui Xenofon, care se retrăgea după lupta de la Cunaxa), în sunete de flaut. Ei făceau sărituri mari, cu agilitate și totodată se foloseau de cuțite. În cele din urmă, unul dintre dansatori se lovește de celălalt, în așa fel ca să li se pară tuturor că omul a fost străpuns, iar acesta cade cu dibăcie. Apoi au intrat unii care suflau în cornuri, asemeni celor cu care se dau semnale, muzicanți cu trompete din piele netăbăcită, mulțumită cărora țineau măsura“.

O inscripție cioplită în piatră meteorică (iar pietrele „căzute din cer“ erau cinstite drept „menhire“ prin aprinderea unor bușteni la horele ritualice), descoperită în ruinele cetății Corni din Argeș aduce spre noi mesajul „EV ME ALKYN MEGER VATEAS IAP POL ARCO-DA-BARA? NALAXIS DA VAISTRO! NANIS, VET EV SORN! LA HIMAI PHILIP LAXIN! CORYVIN DAS“, mesajul zalmoxian al buneii întâmpinări în nemurire: „Cine se înalță la mine (la noi), gonindu-și calul peste Podul-de-Foc (Curcubeu)? Ferice de voi! Stăpâne, sună din corn! Din ceruri belșugul (ploaia) să curgă, Domnul e mare“ (Suciu). Fără îndoială, în acest mesaj stă și „cheia“ unor hore străvechi (Ciuleandra, cum opinează Mihaela Suciu), dar și a unor ritualuri sacre, pe care le moștenim prin obiceiuri precum „Drăgaica“, „Nedeile“, „Paparudele“, prin „descântecelor“ (cuvintele frumoase) tăinătice ale nopților de Sânziene.

Pornim de la Zalmox și ne întoarcem la Zal Mocși, la cei care au menținut mesajul nemuririi într-o Europă cu mitologii dezrădăcinate, într-o Europă cu rădăcină pelasgă comună, dar individualizată și divizată prin datini noi și prin limbi primenite. Peste veacuri sau poate peste milenii, mesajul inițial al nemuririi avea să se împrășteze prin creștinism, dar creștinismul instituționalizat avea să tragă obloane grele peste memoria primilor luminători ai omenirii, însușindu-și și adaptând datina ancestrală. Dintre popoarele Europei, numai noi mai păstrăm, dar fără memorie inițiativă, datina străveche a tuturor, așa cum a fost ea dezvoltată neamului pelasg. Cale de câteva milenii, ne-am tot revendicat subconștient din Pelasg, dar cum istoricii n-au aflat printre generalii romanilor pe nici unul care să se numească Flachus (Pelasg, Belasg), vestigiul acela de memorie obștească ancestrală a fost spulberat prin decădere în derizoriu. S-a ajuns, tot prin obturarea memoriei obștești, chiar și la situația în care urmași de-ai pelasgilor, flăcenii, de care e plină Bucovina, să fie trecuți în evidențelor unor veacuri lipsite de memorie drept floce, numele de Flacea fiind socotit drept rușinos, dacă se grafiază Flocea. Așa că păstrătorii inconștienți ai identității de pelasg au optat pentru nume și identități noi, cel mai adesea devenind Florescu. La fel s-a întâmplat și cu iarmarocul cel mare, cu Târgul

Pelasgilor din Câmpia Română, care se transformă, în absența memoriei, în Târgul de Floci, apoi în București.

Zal Mox, înțeleptul trac care a făcut să renască legile vetrei (Hestiei) strămoșești, adică „regulile de lângă râul cu apă“, din „orașul arbore“ al lui Anu (Uranos) a fost uitat, cum uitate au fost și învățăturile sale. Îl mai putem recupera datorită anticilor din Elada (și ei neamuri pelasge, sosiți din ținuturile nordice în trei valuri, ionienii, aheii și dorienii), care au aspirat nepământește și la o nemurire pământească, la nemurirea consacrată de memorie, pe care o numim istorie, artă sau civilizație. În scrierile grecilor, numele păstrătorilor de datină nu au nimic în comun cu numele lor reale. Grecii, care fac un talmeș-balmeș din propria lor mitologie, l-au uitat pe Anu (a cărui memorie a fost dusă și statornicită în Sumer), dar și noi am uitat numele ctitorilor de datină, pe care iată că pietrele vechimii deja le scot la iveală. Nu știu dacă e bine că am rămas atât de fideli datinii, deși cel mai adesea dintr-un fel de mimetism. În fond, cultivând obiceiul și trăind tradiția, noi am lenevit într-un anume „dat“ (An-Dar) spiritual, fără a mai clătina istoria pământească prin fapte, prin idei, prin generații care-și propun să dăinuiască. Ne-a lipsit ambiția anticilor Eladei, dar și statornicia deplină, cea care pune preț pe memorie. Iar asta e rău, e cu adevărat păgân.

Elenii au păstrat pentru noi doar cioburile unui ulcior divin, deși cele mai multe și mai valoroase religve zac sub țărână prin Ardeal, prin Moldova, prin Muntenia, prin vecinătatea munților noștri sacri. Din cioburile elenistice aflăm despre Zalmox, despre Gebeleizis (Munteanul), despre Bendis, despre Apollo, despre Marte, despre Orpheu, despre Artemis, despre Dionyssos, despre Osiris, dar aflăm prea puțin, un puțin falsificat, spoit cu alama altor mitologii. Dacă punem cioburile unul lângă celălalt și le lipim pe datină, recuperăm o anume Trinitate (Mamă, Tată, Fiu), o Trinitate care, oricum am numi-o, ne cuprinde pe toți trăitorii acestei lumi drept Fii ai Cerului și ai Pământului, semn că, în toate vremurile, Dumnezeu înseamnă o aceeași cosmică și misterioasă cuprindere. Tăblițele de la Tărtăria dezvăluiesc două nume de oameni care ne-au arătat Calea, legiitorul Anu și prințesa Cula. Nu zei, deși zei au fost socotiți și de pelasgii din sudul Dunării (Uranos și Rheia), și de pelasgii din depărtările Asiei (An și Ki), ci oameni. Aici, adică în locul în care ei au dat legile, Dumnezeu nu purta nume (Herodot) pentru că el era mai presus de o astfel de identitate terestră. Nici până astăzi n-am comis noi sacrilegiul de a-i da „nume sau porecle“ (Herodot) lui Dumnezeu, preferând să-l cinstim, să-l trăim, inclusiv prin datină.

Doriseam, totuși, să vă aduc în fața ochilor cioburile ulciorului nostru sacru, păstrate în tărâmul la fel de sacru al memoriei elinilor. Pe un astfel de

ciob e scris numele lui Zal Mox, numele unei clipe sau poate numele unei deveniri, dar în mod cert un reper important pe și spre Calea la care toți, conștient sau subconștient, năzuim:

HERODOT (IV, 93): „Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geți, care știau a se face nemuritori... (94): Iată cum știu să se facă nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care dispăre din lumea noastră se duce la daimonul Zalmoxis. Unii dintre ei socotesc că acesta (este) Nebeleizis. Tot la al cincilea an, ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți, cu porunca să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc porunca să țină trei sulite (cu vârful în sus), iar alții apucând de mâini și de picioare pe cel ce urmează să fie trimis la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârle în sulite. Dacă, străpuns de sulite, acesta moare, geții socot că zeul le este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicând că este un om ticălos și, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viață. Aceiași traci, când tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință divinitatea (eleniștii susțin că traducerea e greșită, că de fapt dacii nu amenințau, ci sprijineau divinitatea în lupta împotriva întunericului), deoarece ei cred că nu există alt zeu în afară de al lor (95). Așa cum am aflat eu de la elinii care locuiesc pe țărmurile Helespontului și ale Pontului Euxin, Zalmoxis despre care vorbesc, fiind doar un muritor, a fost rob în Samos, și anume al lui Pythagoras, care era fiul lui Mnesarchos. După aceea, ajungând liber, strănse bogății mari și, după ce se îmbogăți, se întoarse în patria lui. Întrucât traci erau foarte nevoiași și săraci cu duhul, Zalmoxis acesta, cunoscător al felului de viață ionian și al unor deprinderi mai cumpănite decât cele trace, întrucât avusese legături cu grecii și cu Pythagoras, un însemnat gânditor al acestora, a clădit o casă pentru adunările bărbaților, în care (se spune) îi primea și îi puneă să benchetuiască pe frunzații țării, învățându-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un loc anume, loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile. În vreme ce săvârșea cele amintite și spunea lucruri de felul acesta, el a poruncit să i se clădească o locuință subpământeană. Când a fost gata, (Zalmoxis) a dispărut din mijlocul tracilor și, coborând el în locuința lui de sub pământ, a trăit acolo vreme de trei ani. Tracii doreau mult să-l aibă, jeluindu-l ca pe un mort. În al patrulea an, el le-a apărut lor și, astfel, Zalmoxis făcu vrednice de crezare învățăturile lui. Iată ce se povestește despre înfăptuirile lui (96). În privința lui Zalmoxis și a locuinței sale subpământene nici eu nu resping cele spuse, dar nici nu le dau crezare prea mult; mi se pare, însă, că el a trăit cu

mulți ani înainte de Pythagoras. Fie Zalmoxis om ori vreun daimon de-al geților, să-i fie de bine”.

ARISTOTEL: „Înainte de cunoașterea literelor, legile se cântau, ca să nu se uite, precum este obiceiul la agatârși“ (în vremea lui Aristotel, adică între anii 427-347 î.e.n.).

HELLANICOS DIN MITILENE (Obiceiurile barbare): „Zalmoxis a fost un grec care a arătat geților din Tracia ritul inițierii religioase. El le spunea că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile. În vreme ce spunea acestea, și-a construit o casă sub pământ, apoi, dispărând pe neașteptate din ochii tracilor, a trăit într-însa, iar geții îi duceau dorul. În al patrulea an, a reapărut și tracii credeau tot ce le spunea. Povestesc unii că Zalmoxis a fost rob la Pythagoras, fiul lui Mnesarchos, din Samos. Eliberat, a născocit aceste lucruri. Dar mi se pare că Zalmoxis a trăit cu mult înaintea lui Pythagoras. Cred în nemurire și terizii și crobizii. Ei spun că cei morți pleacă la Zalmoxis și că se vor întoarce. Dintotdeauna, ei au crezut că aceste lucruri sunt adevărate. Aduc jertfe și benchetuiesc ca și cum mortul se va întoarce”.

MNASEAS (prima jumătate a sec. II î.e.n, din fragmentele păstrate în lexiconul lui Photios): „Geții cinstesc pe Cronos, numindu-l Zalmoxis”.

VERGILIUS (Eneida, III, 34-35):

“Cu gânduri multe framântându-mi mintea,
De zânele câmpene-am prins atunce
A mă ruga și de Gradivus tatăl
Cel ce vegheaza geticele țărini”.

STRABON: „Se povestește că unul dintre geți, cu numele de Zalmoxis, a fost sclavul lui Pythagoras și, cu acest prilej, a învățat de la filosof unele științe ale cerului, altele apoi și le-a însușit de la egipteni, deoarece a pribegit și prin acele părți ale lumii. După ce s-a întors în patrie, el a câștigat o mare trecere înaintea mai marilor și neamului său, deslușindu-le acestora semnele cerești. În cele din urmă, l-a înduplecat pe rege să împărtească domnia cu el, întru-cât este în stare să le vestească vrerile zeilor. La început, el a fost ales mare preot al celui mai venerat zeu de-al lor, iar după un timp, a fost socotit el însuși zeu. S-a retras atunci într-un fel de peșteră inaccesibilă altora și acolo și-a petrecut o bucată de vreme,

întâlnindu-se rar cu cei de afară, decât doar cu regele și cu slujitorii săi. Regele, când a văzut că oamenii sunt mult mai supuși față de el decât înainte, ca față de unul care le da porunci după îndemnul zeilor, i-a dat tot sprijinul. Acest obicei a dăinuit până în vremea noastră; după datină, mereu se găsea un astfel de om care ajungea sfetnicul regelui, iar la geți acest om era numit chiar zeu. Până și muntele (cu peșteră) a fost socotit sfânt și așa îl și numesc. Numele lui este Cogaionon, la fel ca al râului care curge pe lângă el. Apoi, când peste geți a ajuns să domnească Burebista, împotriva căruia divinul Caesar s-a pregătit să pornească o expediție, această cinste o deținea Decaineos. Iar practica pythagoreică de a se abține de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zalmoxis” (Geografia, VII.3.5). Spre a se ține în ascultare poporul, el (Burebista) și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit despre Zalmoxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau (geții) este și faptul că s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin” (Geografia, VII.3.11). Și profeții erau cinstiți, încât erau socotiți vrednici de domnie... astfel... Orfeu, Musaios și zeul la geți, în vechime Zalmoxis, un pythagoreu, iar în vremea noastră Decaineos, care proorocește lui Burebista“ (Geografia, XVI.2.39).

OVIDIUS (Tristele, V.3.21-22): „Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit până la Stimonul plin de zăpadă și la getul care se închină lui Marte”.

APULEIUS (Apologia, 26; Izvoare, I, p.608-609): „Același Platon ne-a lăsat scris următoarele, într-un alt dialog despre un oarecare Zalmoxis, de neam trac, dar un bărbat (care practica) cu aceeași știință (magia, de practicarea căreia fusese acuzat Apuleius în anul 125 e.n.): „Iar vorbele frumoase sunt descântece“. Dar dacă lucrurile stau așa, de ce să nu-mi fie îngăduit să cunosc fie bunele cuvinte ale lui Zalmoxis, fie ceremoniile preoțești ale lui Zoroastru?”.

LUCIAN (contemporan cu Apuleius) „Nu numai la sciți există datina de a-i face pe oameni nemuritori și de a-i trimite lui Zalmoxis soli, ci și ateniienii au dreptul să-i zeifice pe sciți în Grecia”(Scitul sau oaspetele, 1). Vreau să amintesc și de oamenii însemnați pe care i-am văzut la ei... Dintre barbari, pe cei din Cyrus, pe scitul Anacharsis, pe tracul Zalmoxis, pe italiotul Numa, apoi pe Licurg din Lacedemona, pe ateniienii Focion și Tellos și pe (cei șapte) înțelepți, cu excepția lui Periandru (Istoria adevărata, II.17).

Sciții jertfesc unui paloș, tracii lui Zalmoxis, care este un sclav din Samos venit la dânsii, frigienii (jertfesc) Lunii, etiopienii zilei... Prin urmare, sciții și geții, după ce văd acestea și ne spun un lung „rămas bun“, devin nemuritori; și zeifică pe cine vor, în același fel în care și Zalmoxis, deși sclav, a fost trecut pe lista zeilor, strecurându-se nu știu cum” (Zeul Tragedian, 42).

CLEMENS DIN ALEXANDRIA (Introducere filosofică la creștinism): „Geții, un neam barbar care a gustat și el din filosofie, alege în fiecare an un sol (spre a-l trimite) semizeului Zalmoxis. Zalmoxis a fost unul dintre apropiații lui Pythagoras. Așadar, este înjunghiat cel socotit cel mai vrednic dintre cei ce se îndeletnicesc cu filosofia. Cei care nu sunt aleși se mâhnesc amarnic, spunând că au fost lipsiți de un prilej fericit”.

ORIGENE: „...nu Pythagoras a introdus druidismul la celți; după cum susțin alți scriitori, ci discipolul său, tracul Zamolxis, care învățase pe druiți, printre altele, și divinațiunea prin fise și numere“ (Philososphumena, I.2.22). „Câți alți, însă, spun astfel de minunății ca să convingă pe cel care ascultă prostește și să tragă foloase din rătăcirea lor? Așa se zice că a făcut și Zalmoxis, sclavul lui Pythagoras, la sciți și chiar Pythagoras în Italia... și Orfeu la odrisi... Apoi, fiindcă cinștim pe cel prins și mort, cum spune Celsus, el crede că noi am făcut la fel cu geții care cinștesc pe Zalmoxis” (Împotriva lui Celsus, III.34).

PORPHYROS (Viața lui Pythagoras, 14): „Pythagoras mai avea și un alt adolescent, pe care-l dobândise în Tracia, numit Zalmoxis, deoarece, la naștere, i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numesc pielea „zalmos“. Îndrăgindu-l, Pythagoras l-a învățat să cerceteze fenomenele cerești și (să se priceapă) la sacrificii și la alte ceremonii în cinstea zeilor. Unii spun că el mai este numit și Thales, iar barbarii îl adoră ca Heracles. Dionysophanes afirmă că a fost sclavul lui Pythagoras, că a căzut în mâinile hoților și a fost tatuat când s-a făcut răscoala împotriva lui Pythagoras, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă „bărbat străin“.

IAMBICHOS (Viața lui Pythagoras, XXX.104): „Căci Zalmoxis, de origine trac, fost sclav și discipol al lui Pythagoras, după ce a fost eliberat s-a întors la geți, le-a întocmit legile, cum am arătat la început, și a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, convingându-i că sufletul este nemuritor. Chiar

și acum gallatii, toți, și tralii, și mulți dintre barbari învață pe copiii lor că nu este cu puțință ca sufletul să piară, ci că el continuă să existe; și că nu trebuie să se teamă de moarte, ci să înfrunte cu vitejie primejdiile. Și, pentru că a învățat pe geți aceste lucruri și le-a scris legile, este socotit la ei drept cel mai mare dintre zei și printre filosofi ca Leucippos, medici ca Alcmeon și legistatori cum a fost Charondas și Zalmoxis”.

IULIAN FILOSOFUL, numit de Biserică APOSTATUL (Împărații, 22): „Eu, Jupiter (Împăratul Traian), zeul zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorțit și descompus din cauza tiraniei, care dăinuise mult la noi, în țară, și, din cauza silniciei geților, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru și am nimicuit neamul geților, care au fost mai războinici decât oricare dintre oamenii ce au trăit cândva, și aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar și pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zalmoxis. Crezând că nu mor, doar că își schimbă locuința, ei sunt mai porniți pe lupte decât ar fi înclinați să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediție în cinci ani”.

THEODORETHOS DIN CYROS (Terapeutice, I.25): „Pe Zalmoxis, tracul, și pe Anaharsis, scitul, îi admirați pentru înțelepciune”.

ENEA DIN GAZA: „Locuiesc în Tracia, pe lângă fluviul Istru, geții, care socotesc ca unic zeu pe servitorul lui Pythagoras. Acesta a fost fugar și a profesat filosofia stăpânului său. Geții sugrumă pe cei mai frumoși și mai buni dintre ei și îi fac, astfel, nemuritori, după părerea lor”.

HESYCHIOS DIN ALEXANDRIA (Lexiconul): „Zalmoxis. Despre acesta, Herodot ne spune că grecii care locuiesc în jurul Pontului afirmă că a fost sclavul lui Pythagoras, că apoi a fost eliberat și s-a înapoiat cu corabia în ținuturile sale de baștină, unde a propagat învățăturile despre un trai mai înțelept decât cel al grecilor. A adus cu sine frunțași atenieni și i-a primit cât se poate de bine, spunând că nici el, nici discipolii săi nu vor muri. Alții spun că (Zalmoxis) era consacrat lui Cronos”.

IORDANES: „În cel de-al doilea lăcaș al lor, adică în Dacia, Tracia și Moesia, goții (geții, de fapt) au avut drept rege pe Zamolxe, despre care cei mai mulți scriitori de anale ne spun că a fost un filosof cu o erudiție de admirat. Căci și mai înainte au avut pe învățatul Zeuta, după aceea pe Deceneu și, în al treilea rând, pe Zamolxe, despre care am vorbit mai sus.

Goții n-au fost, deci, lipsiți de oameni care să-i învețe filosofia. De aceea goții au fost întotdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii, după cum relatează Dio (Cassius), care a compus istoria și analele lor în limba greacă. El spune că acei dintre ei care erau de neam s-au numit, la început, tarabostes, iar apoi pilleati: dintre dâșii se alegeau regii și preoții. Și înt-atât au fost de lăudați goții, încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care înșelăciunea poezilor l-a făcut zeu al războiului. De aceea spune și Vergilius: „Neobositul părinte, care stăpânește câmpiile geților“. Pe acest Marte, goții totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatic (căci victimele lui au fost prizonierii uciși), socotind că șeful războaielor trebuie împăcat prin vărsare de sânge omenesc. Lui i se jertfeau primele prăzi, lui i se atârnavau pe trunchiurile arborilor prăzile de război cele dintâi și exista un simțământ religios adânc în comparație cu ceilalți zei, deoarece se părea că învoacția spiritului său era ca aceea adresată unui părinte”.

AGATHIAS (autor grec din sec. VI e.n.): „După părerea mea, nu pentru coroana de măslin sau de pătrunjel se dezbrăcau în arenă învingătorii la jocurile olimpice..., ci pentru o glorie statornică și nepieritoare, pe care nu era cu putință să o culeagă altfel, decât dacă istoria îi făcea nemuritori; dar nu ca regulile lui Zamolxis și aiureala getică, ci cu adevărat, într-un chip divin și nemuritor și singurul în care cele nemuritoare pot vietui în veci“.

LEON DIACONUL (povestind o luptă de la Dunăre, în anul 986 e.n., în Istoria, IX.6): „Se zice că ei (nord-dunărenii) cunosc și orgiile elenice, iar celor care mor le aduc, în felul elenilor, jertfe și libații; și le-au deprins fie de la Anacharsis și Zamolxis, înțelepții lor, fie de la tovarășii lui Ahile”.

SUIDAS (Lexicon, sec. X e.n.): „Zamolxis a fost sclavul lui Pythagoras, cum spune Herodot în cartea a patra. Era scit și, întorcându-se acasă, a propovăduit că sufletul este nemuritor. Mnaseas zice că la geți este adorat Cronos și este numit Zamolxis. Helanicos, în Legile barbare, spune că Zalmoxis, fiind de neam grec, le-a arătat geților din Tracia ceremoniile de inițiere și le-a spus că nici el și nici cei care îl urmează (în inițiere) nu vor muri, ci vor avea parte de tot binele. După ce le-a spus acestea, și-a construit o locuință subterană și, apoi, dispărând din fața tracilor, își petrecea vremea acolo și tracii îl doreau. În anul al patrulea, a apărut din nou, iar tracii i s-au încrezut cu totul. Unii spun că Zamolxis a fost sclav al lui Pythagoras din Samos, fiul lui Mnesarchos și, fiind eliberat, și-a imaginat aceste lucruri. Dar este evident că Zamolxis a trăit mult înaintea lui Pythagoras. Terizii și

crobizii cred și ei în nemurire și spun că cei care mor se duc la Zamolxis, dar că se întorc. Ei socotesc că lucrurile acestea se întâmplă veșnic. Ei fac sacrificii și benchetuiesc, ca și cum cei morți s-ar întoarce”.

„Calea cea demnă de admirațiune”

Nu departe de Chișinău, „un târgușor de mai mică însemnătate, așezat pe râul Bîcul... se zărește un șir de pietre foarte mari, așezate în linie dreaptă în așa chip, de parcă ar fi fost puse acolo de mâna omului; numai că atât mărimea însăși a pietrelor, cât și lungimea șirului lor nu ne îngăduie să credem așa ceva. Căci unele dintre ele sunt în patru colțuri, lungi de trei până la patru coți, iar șirul lor se întinde peste Nistru până în Crimeia. În graiul țării, acestea poartă numele de Cheile Bîcului și norodul de jos le socoate ca o izvodire a duhurilor necurate, care s-au înțeleș între ele să astupe drumul Bîcului” (Cantemir, 86).

Înainte de a continua bântuirea prin veacuri, iau aminte la spusele înfăptuitorilor de „cunoaștere trăitoare”, țărani sau „norodul de jos”, și caut în dicționarul mitologic referințe despre „duhuri necurate”, deci despre zmei și aflu că „sunt aparent humanoizi, dar mai mari, mai vânjoși decât oamenii; au de obicei capete de cremene mascate... au aripi... cei mai mulți iradiază lumină”. La fel ca în desrierea lui Thyphoneu, făcută de Hesiod, el, „duhul necurat”, are „pe umerii vajnici / Capete crunte o sută, părănd un balaur de groază / Limbi de venin înnegrite din capete nemaivăzute / Se răsuceau, iar din ochii, sub gene, zvârlea în văpaie, / Flăcări și flăcări țâșneau din capete înspăimântătoare” (49). Deci vlăjgani din vremea proclamării de „reguli lângă râul cu apă” erau negricioși (culoarea pietrei), purtau măști și coifuri de aur, împodobite cu șerpi de aur (altminteri nu li s-ar zice zmeilor și balauri) și zvârleau flăcările care, mai târziu, se vor numi „foc grecesc”, o temută și enigmatică armă de luptă preluată de greci, odată cu o parte dintre zei, de la egipteni.

Nu mă grăbesc să sugerez că, în perceperea balaurului de către „poporul de jos”, ar fi vorba de egipteni și despre „Osiris, cel mai perfect dintre divinitățile bătrâne” (Cartea egipteană a morților, 161), originar din Carpați și revenit cu război în aceste locuri. Trec la alt martor, poetul basarabean Constantin Stamati, care scria, în 1850, în rusește: „Ca la trei verste mai în jos de Chișinău se vede un șir în linie dreaptă de lespezi foarte mari, îngropate până la jumătate în pământ, pe care locuitorii le numesc Cheile râului Bîc. Acest șir de pietre se începe de la Prut, construit în chip de părete, trece prin codrii Căprianei și taie în lat întreaga Basarabie. Locuitorii,

însă, din timp în timp dezgroapă acele pietre, astfel că vechiul zid se distruge”.

Pornind pe calea demnă de admirațiune, calea zeilor, întâlnești o mulțime de martori. De pildă, pe Quint Curtius Ruff, un istoric roman din vremea lui Vespasian, care scria în „De gestis Alexandri Magni” că Macedon a dorit să-i înfrângă pe sciți, doar pentru a face impresie asupra neamurilor indiene, pornind dinspre Marea Caspică. A sosit la Don (Tanais), a întemeiat o cetate, o altă Alexandria, apoi a trecut în Europa. Sciții așteptau pe malul opus și, după obiceiul lor războinic, după ce au aruncat asupra dușmanului o ploaie de săgeți, au dispărut în goana cailor, Alexandru Macedon urmărindu-i până „dincolo de stâlpii lui Liber Pater”, care stâlpi erau și pe atunci „niște monumente ce consistau din bolovani sau lespezi mari, așezate în șir regulat, la mici intervale unele de altele”. Precum se știe, Liber Pater este Dionysos al grecilor, Bachus al romanilor sau Osiris al egiptenilor, Osiris fiind prezent și în tradițiile românești drept „împăratul Jidovilor, Ostrea-Novac”, cel care, ca Titan, „ar fi tras brazda lui Novac” împrejurul țării. În vechile litanii ale egiptenilor, publicate și la noi sub titlul „Cartea egipteană a morților” (în care e numit „Osiris Ani”, nici un scrib neîndrăznind să preia numele zeului), se amintește că una dintre gloriile lui Osiris constă în aceea că el ar fi deschis drumurile din regiunea nordului.

Pe mormântul lui Osiris, care se afla, pe vremea lui Diodor Sicul, la Nysa, în Arabia, era înălțată o columnă, pe care scria: „Tatăl meu a fost Saturn (deci, indirect, Ani, Anu), cel mai tânăr dintre toți zeii. Iar eu sunt Osiris, regele acela care a condus oștile sale prin toate țările, până în ținuturile cele nelocuite (adică neorganizate statale) ale Indienilor și până în ținuturile care se înclină spre nord, până la izvoarele Istrului și înapoi, în celelalte părți, până la Ocean” (Diodor, 133).

Că Osiris, de fapt unul dintre faraonii care i-au împrumutat numele (probabil Rhamses II), ar fi fost oaspete al „cetății muntoase din Carpați”, cum se exprima un arheolog german, citat de Dr. Gabriela Dăncescu, se poate proba doar printr-o „serie de coincidențe”, printre care: faptul că aurul comorilor din piramidele egiptene provine din munții Apuseni; numele Văii Serapusului din munții Vrancei, în condițiile în care cuvântul „Serapus” nu există în limba română, dar e curent în limba egipteană, sugerează o incursiune a oștilor faraonilor; asemănările dintre vârful Toaca din Ceahlău și piramida lui Keops (bază pătrată cu latura de 296 m, înălțime de 107 m, pantă de 52 grade) și asemănările dintre vârful Panaghia și Piatra Ciobanului, tot din Ceahlău, cu celelalte două piramide, cea în trepte și cea strămbă, toate așezate în linie, precum cele trei vârfuluri din Ceahlău. Și ar mai

fi ca argument (incidental?) cuvântul românesc „raze”, format din RA și ZE, deci zeul soarelui.

Ceahlăul a fost, precum se știe, muntele sfânt al străbunilor noștri, în care, la înălțimi de 1300-1800 m, s-au găsit temeliele unor locuințe sacerdotale vechi de 10.000 ani, adorarea soarelui răsărind de după „piramida” vârfului Toaca fiind repetată în Egipt, unde, din nevoia urcării „aproape de Soare”; „egiptenii au construit mai întâi piramida în trepte, apoi așa-numitele piramide strâmbe, apoi pe cele drepte. Toate trei modelele se regăsesc la Toaca, toate trei așezate pe aceeași axă. Piatra Ciobanului se află la vest de Toaca, la fel ca și mormântul lui Osiris, divinitate supremă a egiptenilor, care era cioban, față de templul aflat în apropierea sa” (Dr. Ioan Țicleanu, în „Ziuă”, 23.05.1998).

Revenind la calea zeilor, la „stâlpii lui Liber Pater”, mai avem referirea lui Herodot la „columnele lui Sesostris” (Osiris) din nordul Mării Negre, precum și „Tristele” lui Ovidiu, în Cartea a III-a vorbindu-se despre „căile triumfale ale lui Bach” (Liber Pater) prin Sciția.

Mai precis, dar și mai bine informat, Pindar spune, în „Ode”, că „atât dincolo de izvoarele Nilului, cât și în țara hyperboreilor, există o mulțime nenumărată de stâlpi itinerari din piatră tăiată, înalți de câte 100 de picioare și așezați în șir drept, monumente ale unor fapte glorioase... calea cea demnă de admirațiune”, care „duce la locul principal de adunare al hyperboreilor”.

Și Herodot, „părintele istoriei”, susține că Osiris, „trecând din Asia în Europa, îi supuse pe sciți și pe traci. La aceste popoare cred eu că se află hotarul cel mai îndepărtat (Brazda lui Novac? Brazda lui Troian?) până unde a ajuns oastea egipteană, căci numai în ținuturile acestea se mai întâlnesc stele înălțate (Cheile Bâcului!), iar mai departe urma lor nu se mai vede” (Istorie, II.CIII). În alt loc, comparând pe Darius cu Osiris (de fapt, cu Rhamses al II-lea), Herodot spune că „Sesostris (Osiris), printre multe alte popoare la fel de mari ca acelea cucerite de Darius, îi supusese și pe sciți, pe când Darius pe sciți nu i-a putut înfrânge. Așadar, n-ar fi fost drept să-și ridice statuie în fața celor ale lui Sesostris (Cheile Bâcului?), fără să-l fi întrecut în fapte” (Istorie, II, CX).

Că Osiris, personajul istoric real, este sau nu este originar din Carpați nu prea contează pentru tema acestei cărți. Există, totuși, o serie de „postulate” (rod al unor cercetări intense, întreprinse de erudiții pasionați de istorie străveche), pe care socot că e bine să le pun în pagină. Se susține, deci, cu referire la pelasgi, că „în drumul lor spre sud, și anume în Egipt, se observă o civilizație neolitică cu caracter preistoric, venită încă din epoca de piatră” (Morgan, Recherches sur les origines de l'Égypte; l'Âge de la pierre,

Paris, 1896-97); că „libienii au fost un popor agricol“, iar „femeile lor purtau pieptare de piele, boceau morții și aveau ștergare pe cap” (Herodot, IV, 191-198, Hecatel, *Historie Gr.*, I); că și „Cartagina a fost la început pelasgă” (Silly, *Ist. Punică*), iar „cel mai vechi nume al Cartaginei a fost Byrsam”, deci Țara Bîrsei (Strabo, Vergilius). Un neamț, pe nume Cremer, susține că și „cultura egipteană a fost precedată de alta, cu mult mai veche decât aceea a popoarelor asiatice” (T. Antonescu, *Lumi uitate*; Cremer, *Semitische Kulturentlehnung*) și că „civilizatia egipteană este pelasgă, începând din neolitic” (Morgan, *Origines de l'Égypte*). Prin urmare, felahii egipteni n-ar fi decât pelasgi, ceea ce înseamnă că numele de valah vine din aceeași rădăcină, însemnând pelasg. Caz în care mărturia călătorilor străini referitoare la pretenția românilor că ei s-ar trage din „Flachus“ ar fi justificată, Flachus fiind, în fond, Pelasg, deci un rege ancestral bine conservat de memoria obștească a românilor de obicei și de tradiție.

Osiris a fost recunoscut de antici drept cel care „primus aratra” (a arat primul) și „primus inexpertae commisit semina terrae” (a semănat primul), caz în care s-ar identifica cu „Bădița Troian”, „badita” însemnând în greacă „om înțelept”. Dar aceeași glorie a primului semănător o revendică și Saturn, „zeu om” (Tertulian, *Minutius Felix*), „zeu pământesc” sau „strămoșesc” (Lucian *Samosatensis*), pe care „geții îl numesc Zamolxis” (Photius), adică Zeul Moș sau Moș Timp (Cronos, Saturn), lui fiindu-i dedicați munții și luna decembrie, „Indrea”, cum o numeau vlahii, adică „luna Omului”, în cinstea căreia s-a încetățenit tradiția numită „Jocul caprei” sau „Jocul cerbului” (care, în fond, amintesc și de Orpheu, al cărui nume era, în traducere, Cerb).

Pe columna mormântului din Nysa (Arabia), Osiris pusese să se scrie că tatăl său a fost Saturn, deci Zeul Om, deci Zeul Moș, ceea ce înseamnă că el moștenește și gloriile tatălui, inclusiv cea a primului semănător, consemnată de Tibull: „Primus aratra manu solerti fecit Osiris / Et teneram ferro sollicitavit humum / Primus inexpertae commisit semina terrae”. Numai că gloriile Zeului Moș, ale zeului strămoșesc urmează să le moștenească, de-a lungul vremii, toți marii preoți, zal-mocșii, inclusiv cel din vremea lui Pitagora, inclusiv Apollo, stăpânind în numele străbunului lor și al nostru.

De la Pelasg, la Apollo

Poposind, pe „calea sfântă” spre „orașul arbore de la locul de acces sub mâna zeiței Cula, Marea vrăciță, Doamna care redă viața, zeița patroană a medicinei și tămăduitoare a capetelor negre, Prințesa omului celui mai integru, Anu, care știe să să proclame reguli lângă râul cu apă” (Tăblițele de la Tărtăria), în „locul principal de adunare al hyperboreilor”, la Piroboridava, pe Hieratus (Siret), trebuie să ne reamintim că Dava sau Deva reprezintă un zeu din primele două rase (nemateriale) ale „orașului arbore” înflorit în spațiul mirific precucutenian. Nu știm numele neamurilor carpatice din „primele două rase imateriale” și întâlnim, în rasa a treia, sexuată, a Lemurienilor negrozii sau poate că într-a patra, a Atlantizilor, un alt nume nesigur, cel al hyperboreilor. Herodot nu crede în existența lor (IV.XXXII: „Despre hyperborei, sciții nu ne dau nici o știre, nici alți locuitori de prin partea locului, afară poate de isedoni. Doar în Hesiod se află câte ceva despre hyperborei; se mai află și în „Epigonii” lui Homer, dacă într-adevăr Homer a scris această epopee”; IV.XXXIII: „Mai multe vești ne dau cei de la Delos; aceștia povestesc că la sciți au ajuns prinoase tocmai de la hyperborei, învelite în paie”). Istoricii europeni contemporani, grupați în „Center for the Ancient Mediterranean“, îi consideră pe hyperborei, bazându-se pe unele obiceiuri ale druizilor, similare celor dacice, străbuni ai celților, celții fiind și ei un neam pelasg, răspândit, în vremurile acelea, între Apuseni și Don.

Conform mitologiei, hyperboreii sau boreazii sunt descendenții lui Boreas sau Hyperboreu („Vântul din nord” sau „Crivățul”), fiul lui Astreus (unul dintre Titani) și al Aurorei Eos. Boreas a răpit-o pe Orithyia, fiica lui Erechtheus, regele cetății Athenae, cu care a avut patru copii, pe Chione (iubita lui Poseidon), pe Cleopatra (soția lui Phineus), pe Zetes (participant la expediția argonauților) și pe Calais. Trăia într-o peșteră, în munții Haemus, era rege și mare preot în templele lui Apollo (zeu originar din Asia Mică, venerat de frigieni și de hitiți sub numele de APPALIUMA, încă din mileniiile 9-7 î.e.n.).

Iată-ne introduși într-o lume elenistică, în care aparent nu am avea ce căuta. Numai că lumea elenistică încă nu există în vremea la care fac referire, ea fiind frăție (gintă) între „dumnezeieștii pelasgi” (Homer, X, 415),

„la Oceanos, acasă, la râul cu albie-afundă” (Homer, XIV, 305), deci la Dunărea de Jos, Oceanos (Dunărea) fiind „al zeilor tată și-a mamei lor Tethys” (Homer, XIV, 296), zei care „locuit-au / Nemărginite ținuturi la a pământului margini” (Hesiod).

Pelasgii, tribul din care se vor alege zeii Eladei („Ellada, ținut care mai înainte vreme se numea Pelasgia”, scrie Herodot în Cartea a II-a, LVI, a Istoriilor sale), sunt urmașii lui Pelasg (de fapt, Belasg, din care descind felahii și blasii sau vlahii), fiul lui Zeus și al Niobei. „Țara cea neagră (Trasilvania; cu același epitet, „neagră“, vor fi numite, peste milenii, cele două principate românești) a născut pe Pelasg, cel asemeni zeilor, pe munții cei cu culmile înalte (Carpați) ca să fie începătorul genului omenesc”, scria Pausaniae (Descriera Greciei, VIII.1), citându-l pe poetul Asiu, care a trăit în secolul al VII înainte de Cristos. Tot după Pausaniae, Pelasg i-ar fi învățat pe oameni să facă colibe, să coase pieile de oaie pentru a-și face îmbrăcăminte și le-ar fi interzis să se mai nutrească cu frunze verzi, cu buruieni și cu rădăcini, în afară de alune (Simion Florea Marian: un pumn de alune se numește, în româna veche, „călușer”). După gramaticul Apollodor, Pelasg ar fi fost strămoșul hyperboreilor și al Titanilor, deci și Uran, și Saturn, și Osiris, semn că mitologia egipteano-greacă, abandonând datina veche, creează o alta. Eschyl îi atribuie o anume identitate („Eu sunt Pelasg, fiul lui Palaechton, născut din pământ”), iar Diodor Sicul preia informația scriitorilor de până la el (Pausaniae: „Pelasg s-a născut în țara neagră, cu munții având culmile cele mai înalte, Carpații”), consemnând că „Pelasg a fost strănepotul Istrului și al Tisei, născut în Carpați”.

Unul dintre fiii lui Pelasg, conform mitologiei, se va numi Lycanon și va ajunge rege al Arcadiei, după primul val de migrație (ioniană) spre sud, urmând să fie transformat de Zeus în lup pentru că-l va fi servit cu carne de om. Numai că „fiul”, în context mitologic, poate însemna și un descendent târziu, nepot sau strănepot, dar lider al aceleiași frății (gintă) sau al aceluiași neam (trib). „Oameni-lupi” existau și în nordul ținutului pe care îl numim dacic, dar lykantropia nu le poate fi atribuită și pelasgilor.

Rămăsesem, totuși, în ținutul boreazilor, undeva între Galați și Tecuci, la Piroboridava, și tocmai ne mărturisea Pindar (c. 518 – 438 î.e.n.) că boreazii sunt oameni blânzi, ospitalieri, iubitori de profeții și descântece (aidoma civilizațiilor precucuteniană și cucuteniană); la ceremoniile religioase, ei cântă din fluiere, cimpoi și din cobze; la praznicele ce le dau în cinstea lui Apollo, cântă laudă zeului cu o voce plăcută; de la echinoxul de primăvară până la jumătatea lunii mai, în cinstea lui Apollo, ei joacă la hore până noaptea târziu. Iar Stabon adăuga că sacerdoții, „sub înfățișarea unor

slujitori sacri, vără spaimă în cei din jur printr-o coregrafie războinică ce evoluează în vacarmul asurzitor al țimbalelor, al surlilor, al armelor izbite laolaltă și în sunetul ascuțit al flautelor și al țipetelor” (X, 3.7/466), fiecare preot fiind de o frumusețe desăvârșită, ca și Apollo: „Era chipul lui ca o floare de iarbă și capul îi era încununat cu o coroană prefăcută, nu adevărată, ci nălucire de aur și pietre luminoase, care lumina chipul acela și hainele lui erau minunate. Iar când se întorcea înapoi sau încolo se cutremura tot locul acela și mulți stăteau lângă scaunul lui cu fel de fel de rânduieli ale duhurilor răutății, într-o mare supunere” (Sf. Mucenic Ciprian).

Se adaugă la aceste descrieri sumare relatările lui Hecateu Abderida, istoric din vremea lui Alexandru Macedon, care au fost păstrate, în anume fragmente, de Diodor Sicul și de Claudiu Aelian.

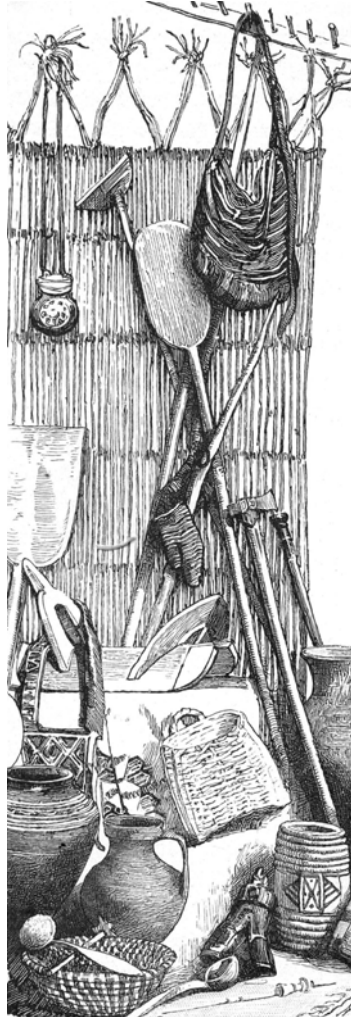
Din opera sicilianului reținem: „Acum, după ce am descris hărțile de miază-noapte ale Asiei, credem că este de interes să menționăm aici și cele ce se povestesc despre hiperborei. Anume, între scriitorii antici, Hecateu și alții relatează că în față de ținutul celților, în părțile Oceanului (Dunării de jos și a Mării Negre) se afla o insulă, care nu e mai mică decât Sicilia, situată în regiunea nordică și e locuită de hiperborei, numiți astfel fiindcă sunt mai depărtați de vântul Borea („Vântul de miază-noapte”, „Crivățul”, numit, târziu, în Bucovina, datorită locului de unde bate, și „Rusul”). Aici pământul este foarte bun și roditor, clima excelentă, temperată, și din această cauză fructele se produc, aici, de două ori pe an. Se povestește că Latona, mama lui Apollo, a fost născută aici și din această cauză Apollo este venerat aici mai mult decât alți zei; și fiindcă hiperboreii din această insulă celebrează pe acest zeu în fiecare zi, cântând încontinuu laudele sale și făcându-i cele mai mari onoruri, astfel se zice că oamenii aceia sunt ca un fel de preoți ai lui Apollo. Se mai află în părțile acestei insule o pădure, sfânta magnifică a lui Apollo, de o întindere considerabilă (Teleorman, „pădurea nebună”?), și un templu renumit, a cărui figură exterioară este în formă sferică și care templu este decorat cu foarte multe daruri. Acest zeu, Apollo, mai are și un oraș sfânt al său (Piroboridava), iar cei ce locuiesc în acest oraș sunt în mare parte cobzari și aceștia, în timpul serviciului divin, bat cobzele în cor și cântă imne în onoarea zeului, laudând faptele sale. Hiperboreii au un mod al lor propriu de vorbit și sunt cu o prietenie foarte familiară față de greci, cu deosebire față de atenieni și de locuitorii din Delos: această bunăvoință a lor fiind stabilită și confirmată încă din timpurile cele mai vechi. Se spune chiar că unii greci au trecut la hiperborei și au lăsat la ei daruri foarte prețioase, scrise cu litere grecești; tot astfel, și Abaris a plecat de aici în Grecia și a reînnoit prietenia și înrudirea cea veche cu delenii. Se mai spune, de asemenea, că

din această insulă (Insula Șerpilor sau Albă sau Leuce) se poate vedea Selina (Sulina) întreagă, fiind foarte puțin depărtată de pământ și se văd în ea oarecari înălțimi de pământ. Mai departe se relatează că zeul Apollo vine în acea insulă, tot la 19 ani, în care timp constelațiunile de pe cer își împlinesc circuitul lor periodic. În tot timpul acestei aparițiuni a zeului în insula lor, ei cântă noaptea din cobze și fac, întruna, la jocuri sau hore, începând de la echinocțiul de primăvară și până la răsărirea Pleiadelor (Găinușei), în prima jumătate a lui mai, bucurându-se oamenii de acele zile frumoase. Domnia asupra orașului și administrațiunea supremă a templului o au așa-numiții borcazi, cari sunt descendenții lui Boreas, și ei succed la domnie după neam”.

Celălalt fragment, păstrat de Claudiu Aelian, precizează că „nu numai poeții, dar și alți scriitori celebrează pe poporul hiperboreilor și onorurile ce le fac dâșii lui Apollo. Între alții, Hecateu Abderida, însă nu cel din Milet, relatează că preoții lui Apollo sunt fiii lui Boreas și ai Chionei, trei frați la număr, oameni înalți de câte 6 coți. Când aceștia, la timpul îndătinat, fac serviciul divin solemn sau ruga, atunci zboară acolo stoluri nenumărate de lebede din munții pe care dâșii îi numesc Ripae (Carpați) și aceste lebede (de fapt, rapsozi, îmbrăcați în alb), după ce înconjură mai întâi templul cu zborul lor (corect, dansul lor), ca și când ar voi să-i lustreze (purifice), se lasă apoi în curtea templului, al cărui spațiu e foarte larg și de cea mai mare frumusețe. În timpul serviciului divin, pe când cântăreții templului intonează laude zeului Apollo cu un fel de melodii ale lor proprii (peanuri sau imne ale Titanilor, numite, astăzi, colinde) și pe când cobzarii acompaniază cu cobzele lor în cor melodia cea foarte armonioasă a cântăreților, tot atunci lebedele (poeții, rapsozii) se asociază și ele la cântările lor, guguind împreună; și este de notat că aceste lebede nu fac nici o greșală ca să cânte cu sunete disonante ori neplăcute, ci întocmai ca și cum ele ar urma tonul și începutul dat de dascăl corului, astfel cântă și ele împreună cu cântăreții cei mai deprinși în melodii sfinte (preoții lui Apollo). Terminându-se apoi imnul, acest cor al păsărilor se retrage, ca și cum ele și-ar fi îndeplinit datoria lor obișnuită pentru sărbătorirea zeului, ar fi ascultat și ele toată ziua onorile ce s-au făcut zeilor, au cântat împreună și au desfătat și pe alții”.

Ruinele templului lui Apollo din Leuce (Insula Șerpilor) au fost descoperite în anul 1823, an în care zidurile încă mai aveau o înălțime de mai bine de un metru și jumătate („o archină și jumătate”). „Murii (pereții) erau formați din blocuri foarte mari de peatră albă calcară, prea puțin cioplite și așezate unele peste altele fără nici un ciment. Acest templu, din insula Leuce, ne apare chiar în puținele resturi de la anul 1823 ca o operă

monumentală de artă. El era împodobit cu marmură albă” (Densușianu),
avea nouă altare, o fântână de piatră și nouă altare.

Peanurile lui Apollo, imnele Titanilor, adică colindele

Vom abandona mărturiile scriitorilor vremurilor și vom căuta Templul cu nouă altare al Soarelui în tradițiile populare românești, deși știm că tradițiile păgâne au fost alterate, ulterior, și de Saturnaliile și Calendele romane, și de creștinism. Încă nu ne propunem să demonstrăm că sub numele de colinde (de la „calende”, cuvânt latin care desemnează tot ceea ce este rotund și care poate fi asociat soarelui) se ascund peanurile lui Apollo (Strabon, II, XII.12-13: „Peanul tracilor este numit de eleni imnul Titanilor”), acest alt mare preot al străbunilor, deci Zal Mox, recunoscut ulterior drept zeu.

Există mai multe variante de colindă în care se vorbește despre oficierile din Templul cu nouă altare, dar personajele mitologice sunt înlocuite cu personaje creștine, cu care, de altfel, se și aseamănă în multe privințe, dovadă că Bunul Dumnezeu, în Sfânta-I Eternitate, ni s-a arătat mereu la fel.

Un colind, cules de studentul gimnazial Ioan Puiu de la Niculae Puiu din Pătrăuți și publicat de Simion Florea Marian în studiul etnografic „Sărbătorile la Români” (București, 1898), descrie, aidoma lui Hecateu Abderida, serviciul divin al preoților boreazi:

„Grecii fac o mănăstire, / Domnul Dumnezeu!
 Grecii o fac, Turcii o desfac, / Domnul Dumnezeu!
 Nu-i făcută după plac. / I-au făcut nouă altare
 Despre răsărit de soare, / Cocoși negri s-au cântat,
 Zori de zi s-au revărsat, / Preoții-n slujb-au intrat
 Și ei mândră slujbă cântă. / Dară slujba cine-ascultă?
 C-o ascultă / Maica Sfântă / Cu fiuțul său în brațe.
 Slujbă sfântă / C-o ascultă / Și din gur-așa cuvântă:
 Ce-i mai bun pe-acest pământ? / Boul este cel mai bun,
 Că răstoarnă brazdă neagră / Și revarsă pâine albă
 Și hrănește lumea-ntreagă. / Slujbă sfântă / Că ascultă
 Și din gur-așa cuvântă: / Ce-i mai bun pe-acest pământ?”

Calu-i mai bun pe pământ, / Poartă oase / Păcătoase,
 Cum le duce / Așa le-aduce.
 Slujbă sfântă / Că ascultă / Și din gur-așa cuvântă:
 Ce-i mai bun pe-acest pământ? / Oaia este cea mai bună,
 Că ea ne dă nouă lână / Și-ndulcește / Și-ncălzește
 Și de frig că ne scutește.
 Slujbă sfântă / Că ascultă / Și din gur-așa cuvântă:
 Ce-i mai bun pe-acest pământ? / Bună-i vița vinului
 La casa Românului, / Bună-i vara, / Primăvara
 Și cu toamna cea bogată, / Că-i de toate-ndestulată.
 C-așă-i dat de Dumnezeu / Și de prea scump fiul său
 Să umblăm / Să colindăm, / L-aste gazde să-nchinăm,
 Să-nchinăm spre sănătate / S-aibă peste an de toate.
 Sănătatea intră-n casă, / Bogăția sus pe masă,
 Rămâi, gasdă, sănătoasă, / Poate n-ai fost bucuroasă
 De-atâția oaspeți la casă!”.

Câteva fragmente din alte colinde, folosite întru o aceeași argumentare de Vasile Lovinescu și de Nicolae Densușianu, dar și cu precizările că Sfânta Maică e Latona (după Sf. Ioan Damaschin Sfânta Maria este, totuși, Ira sau Hera), mama lui Apollo (Gebeleizis, la daci), că Sf. Maria Mare este Geea (Pământul), iar Sf. Maria Mică este Artemis (sora lui Apollo, Bendis, la daci), în vreme ce Ion-Sân-Ion ar fi Ianus, Crăciun – Saturn (Cerul), iar Siva Vasilea – „Ops Consiva, divinitate a recoltelor”, relatează:

„La Mănăstirea cu nouă altare / Mi-ard nouă lumânare
 ... Și din Pădurea Mare / S-a tăiat un Copac mare
 Și s-a făcut o Mănăstire Albă Mare / Cu nouă altare
 Și nouă Tronuri de Aur / Cu slove de Aur.
 În Altarul Mare / E Sfânta Mărie Mare.
 În Altarul Mic / E Sfânta Mărie Mică.
 În Altarul din Mijloc / Maica Domnului șede...”
 „... Nouă preoți preuțesc, / Nouă diaconi citesc
 În locaș Dumnezeiesc...”
 „În Dalba Mănăstire Mare / Aho Ler Doamne Ler!
 Da’ în jețuri cine șade? / E Ilion,
 Lângă el e Maica Precista, / Lângă Maica Precista
 Șade Bătrânul Crăciun, / Lângă bătrânul Crăciun
 Șade Ion Sânt Ion... / Și Siva Vasilea”.

Despre Temple ale Soarelui din epoca precreștină se vorbește în multe colinde, dar voi reproduce numai un fragment din al nouălea colind, cel cu formula sacramentală „Oi! Leru’ mi și Domn din ceriu!” reluată după fiecare vers, colind publicat de „Ion al lui G. Sbiera”, la Cernăuți (1888), în „Colinde, Cântice de stea și Urări la nunți. Din popor luate și poporului date”:

„După dealul cea mare / O! Leru’ mi și Domn din ceriu!
 Răsărit’ au sfântul soare / Toată lumea luminând
 Și mană’ n ea revărsând. / Ear’ pe deal într’ o lărgire
 Este-o naltă mănăstire. / Da’ într’ inșa cine șede?
 Nouă popi și nouă diaci / Și pe-atâția patriarși,
 Cari stau și se rugau / Și lui Dumnezeu cântau”.

Apollo, pe care îl vom regăsi, cu ajutorul lui Homer („Iliada”), și în inițierile descrise de colindul scandat numit „Urătură” sau „Plugușor”, este, conform legendelor elene, fiul Latonei și al lui Zeus, Zeus fiind unul dintre cei șase copii ai lui Cronos (Moș Timp) și ai Rheeli, ambii creați de Cer (Uranus) și de Pământ (Geea). Prin părinții săi, titanul Coeus și titanida Phoebe, și Latona, mama lui Apollo, descinde din unirea Cerului cu Pământul, drept pentru care, în oficierele târzii, preoții lui Apollo cinstesc în egală măsură Cerul (Soarele), Pământul și Râul (Oceanos): „Hai dar aduceți încoa’ un miel alb și-o neagră mioară, / Țărnei și Soarelui jertfă” (Iliada, III, 102-103) sau invocația „Soare, tu cel care cuprinzi totul cu privirea și-azul, / Și tu, Pământule, voi râuri” (Iliada, III, 275-276). Sau: „Sfinte Soare, / Sfânt Domn mare, / Ai 44 de răzișoare. / Patru mi le dai mie, / Patru ține-le ție, / Două să mi le pui în sprîncenele mele, / Și două în umerii obrazului, / La toți feciorii să le pară, / Cireși de munte înflorit, / Cu mărgăritare îngrădit” (Poezii cu pasărea măiastră).

Adorarea lui Apollo se făcea, conform citărilor după Hecateu Abderida, între echinoxul de primăvară și jumătatea lunii mai (începutul anului la pelasgi; ucenicii învățau „să citească în stele”, se inițiau „în toată răutatea: vrăjitor și fermecător, pierzător de suflete, mare prieten și credincioasă slugă a stăpînitorului iadului”, adică a lui Apollo, cum se relatează în povestea vieții Sf. Mucenic Ciprian), prin cântece armonioase și nespuse de frumoase, care ademeneau chiar și păsările cerului. Calendele, adică sărbătorile romane care începeau în prima zi a anului, de 1 martie, deși se substituie, în epoca romană, arhaicelor imne ale lui Apollo, nu au nimic în

comun cu aceste sărbători, tot așa cum nici Saturnaliile, săvârște în iarnă, în cinstea lui Mithra, începând cu 17 decembrie 217 î.e.n., până în 391, când cultul solar a fost interzis, nu se pot substitui mesajului inițiativ din inelele lui Apollo.

În colindele românești (specifice numai sud-estului Europei) se concretizează doar perioada dintre echinoxul de primăvară și jumătatea lunii mai, în care „Ierumi Doamne flori de măr”, iar în cinstea celui născut se așează „Sus la ușă, flori de rujă, / Jos în prag, flori de mac, / Dar prin casă, / Iarb-aleasă, / Pe podele, viorele, / Pe păreți, steele verzi, / Dar în tindă, flori de mintă, / Pe afară, flori de vară” (Sbiera, pg. 4). Curțile se mătură „cu mături de floricele” (Sbiera, pg. 7), iar „Înainte a cestor curți / Sunt doi meri mândr’nfioriți / Și doi peri într’argințiți” (S.F. Marian, pg. 13) sau „doi peri într’auriți” (pg. 16).

Obiceiul colindatului ca datină a reîncreștinării anuale datează, după opinia preotului Dumitru Bălașa, „din vremea lui Ler Împărat”, regretatul teolog român văzând în „Ler Împărat” pe împărații romani Galerius cel Bătrân și Galerius cel Tânăr (293-311). Noi deja știm că Ler Împărat, adică Liber-Pater Ossiris (Rhamses al II-lea) e mai vechi cu măcar două mii de ani decât creștinismul, așa că-i mai rezonabil de presupus că formula „Ierumi ler” reprezintă o religivă lingvistică de pe vremea în care, „înainte de cunoașterea literelor, legile se cântau”, după cum mărturisește Aristotel (427-347 î.e.n.), ceva în genul „legea e lege”, deci o formulă sacramentală, cu care se încheiau toate cântecele-lege ale vechimii. O religivă lingvistică de după vremea în care „pelasgii aduceau tot felul de jertfe, înălțând rugi zeilor” (Herodot, II.LII) și când, „sub înfățișarea unor slujitori sacri, vâra spaimă în cei din jur printr-o coregrafie războinică ce evoluează în vacarmul asurzitor al țimbalelor, al surlilor, al armelor izbite laolaltă și în sunetul ascuțit al flautelor și a țipetelor” (Strabon, X.3.7./466), căci, „după cum mărturisesc sciții (dacii), neamul lor s-a format astfel: la început s-ar fi născut pe acest pământ, care era pustiu, un bărbat cu numele de Tarkitan. Și zic ei că pământul acestui Tarkitan – mie nu-mi pare că spun lucruri de crezut –, dar spun că ar fi fost cerul și fiica lui, râul Boristena (Niprul). Și că acest Tarkitan avea trei copii: pe Lipoxais, Apoxais și cel mai tânăr, Galaxis” (nume grecizate – Herodot, I, IV). Nu știu dacă o combinație de genul „Tarkit Anu”, în care „tarkit” să însemne o însușire a lui Anu ar fi rezonabilă, din moment ce grecii, inclusiv Herodot, obișnuiau să grecezeze nume și mituri. Termenul îl întâlnim, totuși, și la etnologul Anders Hammarlund, care vorbește despre „Tarkit school”, cu referire la școlile de muzică religioasă asiriene și la „liturghiile siriene” prin care acest gen de

muzică supraviețuiește și astăzi, în practicile guru, în toponimie indică și kurdă sau în patronime musulmane. Ceea ce înseamnă că o speculație „Tarkit Anu“ e plauzibilă, inițial „tarkit“ însemnând, probabil, „cel demn de slăvit în cântec“, iar în acest caz sciții ar fi vorbit despre „Anu, cel demn de slăvit în cântece“ sau „cel celest“.

Dar Tarkitan, adică Targitaos (cum l-au preluat slavii), pe care grecii îl asociază cu Heracles, este, după sumeologul Serghei V. Rjabchikov, „Tar gita“, adică „Dumnezeul dăruit“, „Dumnezeul dedicat“, ai cărui copii, toți „de aur“, ar fi Plug-de-Aur (sau pământ arat, dar și plugar, fermier, țaran), Jug-de-Aur (sau boi înjugați, dar și crescător de vite) și Proțap-de-Aur (dar și „cel care fură vite“). Caz în care, miturile scito-dacice n-ar vorbi, în fond decât despre Saturn (sau despre fiul lui, Osiris), învățându-i pe oameni tainele cultivării pământului, deci despre ceea ce a rămas în tradiția românească drept povestea lui „bădica Troian“, sau „înțeleptul troian“, „badita“ însemnând, în greacă, „om înțelept“.

Cinstirea „zeului-Soare“ sau a „Dumnezeului dăruit“, indiferent de numele pe care-l capătă la diverse popoare acest zeu, se săvârșea „pe cele mai înalte piscuri de munte“. În lumea persană, „ei obișnuiesc să aducă jertfe lui Zeus, suindu-se pe cele mai înalte piscuri de munte, înțelegând sub numele lui Zeus toată roata cerului. Aduc jertfe soarelui, lunii, pământului, focului, apei și vânturilor. Din timpuri străvechi, acestor singure zeități aduc ei jertfă, dar în urmă au învățat de la asirieni și arabi să-i jertfească și Afroditei Urania. Asirienii numesc această zeităte Mylitta, arabii Alilat, iar perșii Mithras“ (Herodot, III.CXXXI).

Soarele se omagia și în vremea solstițiului de iarnă („nașterea soarelui învingător“, la romani; An-Dar sau Darul lui Anu, adică Legile lui Anu, la pelasgi), solstițiul însemnând ziua natală a soarelui, obicei preluat de la perși, care „socot că trebuie să cinstească mai mult decât oricare alta ziua lor de naștere. În această zi găsesc de cuviință să aștearnă masă mult mai bogată decât în celelalte zile“ (Herodot, III.CXXXIII). În lumea scito-tracică, „ei cinstesc numai pe următorii zei: pe Histia (Vatra), mai presus de toți, apoi pe Zeus (Cerulea) și Gaia (Pământul), drept soția lui Zeus; după aceștia, pe Apollo (Soarele) și Afrodita Cerească (Luna), pe Heracles și pe Ares... În limba scită, Histia se numește Tabiti (a arde), iar Zeus, pe drept cuvânt după părerea mea, Papaio (a apăra; de fapt, Moș Timp), Pământul, sărbătorit în octombrie-decembrie, Api, Apollo, căruia i-a fost consacrată luna decembrie, Goitosyros (sau Oitosyros, însemnând „bogat în posesiuni“, dar și „Fertilitatea este Osiris“), Afrodita Cerească, sărbătorită în mai-iunie, Argimpasa (apărător, sită), Thagimasadas (zeul mării)“ (IV.XXXI).

Un sumerolog rus, Serghei V. Rjabchikov (The Scythians, Sarmatians, Meotians, Russians and Circassians: Interpretation of the ancient cultures) opinează că numele Goitosyros trebuie citit „Goi t Osyros“, adică „Fertilitatea e Osiris“ (fiul lui Saturn). Tot așa, numele Argimpasa ar trebui citit „Ar gim pasa“, adică „Trecerea iernii în primăvară“ sau „Trecerea zăpezii în pășuni“. Deci și prin nume, zeitățile traco-scitice sau scito-tracice confirmă ca anotimp al sărbătorilor fertilității primăvara, adică perioada dintre echinox și răsăritul Pleiadelor.

Revenind la Hecateu Abderida și la afirmația că, „în tot timpul acestei aparițiuni a zeului în insula lor, ei (hyperboreii) cântă noaptea din cobze și fac întruna, la jocuri sau hore“, e necesar să facem un salt în timp, până în 1633, când Niccolo Barsi di Luca avea să fie martorul unei petreceri asemănătoare: „Când vor să înceapă jocul, se cântă, mai întâi, din diferite instrumente ca viori, cimpoaie, fluiere, tobe, lăută cu trei coarde“.

Urcatul pe „munții cei mai înalți“ pentru sărbătorirea soarelui încă se mai păstrează în tradiția românească prin Nedei, spre „Nedeia Cetate“, aflată undeva, în Carpați, lângă Apa Sâmbetei, apa mijlocind comuniunea cu tărâmul celălalt. Nedeile păstrează și amintirea „stihiei primordiale“ (revolta Titanilor), plasând în diferite lacuri un balaur (Titanii). În munți, au existat și foarte multe altare păgâne (ale soarelui), dar toate au fost distruse de sfinții martiri ai creștinismului și înlocuite cu schituri creștine (Viețile Sfinților), schituri care se află pe vârfurile munților sacri (Ceahlău, Caraiman, Bucegi, Rarău etc.), și nu în apropierea satelor din văi, unde aveau să răsară mănăstirile, care vor extinde asupra satelor de „frați“ iobăgia. Doar câteva dintre vechile altare ale Soarelui au rezistat până aproape de zilele noastre, dar și acestea s-au pierdut cu totul, inclusiv cel descoperit și descris de Cezar Bolliac: „Pe muntele Lespedea, din județul Dâmbovița, se văd niște pietre mari, pe care stă o lespede (pietroi), formând un acoperământ deasupra a două încăperi: una de 15 picioare lungime și 8 picioare lărgime, cu o intrare și cu o ieșire în partea opusă a intrării, înaltă de 7 palme și largă de 3 palme; bolovani mari, drept praguri și câte un bolovan ca treaptă de coborât într-însa. Intrând înăuntru prin deschizătura de către apus, la dreapta este un bloc de piatră de formă pătrată – altar (negreșit), cu înălțimea de 4 palme și tot atâtea de cele patru laturi. Pe acest altar erau urme de cenușe și cioburi amestecate cu un fel de nisip. Am luat câteva din aceste hârburi, toate vinete și albite pe dinafară, și am strâns și o cantitate din acea cenușe sacră. Alături cu această sală, despărțită printr-un zid format dintr-un singur bloc de piatră, care acopera și prima sală în formă de tindă, este o altă sală mai mică decât

cea dintâi, fără altar și fără nici o îngrădire” (Cezar Bolliac , în „Trompeta Carpaților“, nr. 846, 1870).

Pietrele zidite s-au surpat, au fost acoperite de pulberea vremurilor sau au fost folosite pentru înălțarea unor zidiri creștine. În absența pietrelor mărturisitoare, numai datina, și ea șubrezită de asalturi creștine, mai mărturisește câte ceva despre străbuni, în condițiile în care mărturiile lor nu s-au păstrat, pentru că ei „s-au folosit de piei de capră și de oaie“ (Herodot, V.LVII) pentru a comunica între ei, iar pieile acelea n-au mai rezistat vremurilor. Creștinismul a pornit asaltul asupra lui Apollo, a templelor și a „peanurilor“ sale, numite „imnele Titanilor“, încă de prin secolul III e.n., continuându-l până prin secolul XVII. Și asta pentru că „marea ambiție a bisericii a fost de a integra datina străveche, cu mult anterioară creștinismului, referitoare la întâmpinarea Anului Nou, în cadrul creștin al sărbătoririi nașterii lui Isus. Asimilarea a fost mai mult de suprafață, dovadă în primul rând dese atacuri ale bisericii împotriva unor forme populare, ancestrale, ale colinatului. Acestea s-au repetat chiar în vremurile mai noi pe teritoriul țării noastre. G. Heltai se plângea, în 1552, „că în Ardeal îndată după ziua nașterii Domnului nostru Isus Hristos se începe marele praznic al diavolului „Regelo het“ (săptămâna colindării)“. Peste un secol, pastorul Andreas Mathesius din Cergăul Mic-Alba e revoltat la culme că enoriașii săi bulgari, trecuți la luteranism, practică acest colindat desfrânat, mâncând și bând, precum și cântând românește colindele lor nelegiuite, mai ales că înainte de Crăciun nu au altă grijă mai mare decât aceea de a se întruni și a învăța „cântecele drăcești“, adică colindele. Cu toată opoziția bisericii, amestecul de elemente precreștine și creștine va dăinui atât de nestingherit, ajungându-se la o sinteză atât de organică, încât cele două componente se vor influența reciproc, mărinind în chipul acesta confuzia dintre ele, spre disperarea clericilor și nedumerirea cercetătorilor“ (Ovidiu Birlea, I, 267).

Bădica Troian sau „Fertilitatea e Osiris“

Zal Mox, Zeul Om, Zeul Moș, adică Marele Preot, înainte de a deveni Dava sau Deva, adică zeu din primele două rase de oameni, cele imateriale, s-a numit Anu, cel care știa „să proclame reguli lângă râul cu apă”. Apoi, „în ziua Cântării Cuvintelor“ (Cartea egipteană..., 40), Zal Mox a devenit Osiris, „Zeul-Divin-a-Inimii-Oprite“ (40), „Prinț din Amenti, / Mare divinitate, Stăpân în Abydos, / Regele veșniciei, Prințul Tăriei, / Domn misterios din Re-Stau“ și „Domn al zeilor, Unic... prin Adevărul Cuvintelor trăind... înconjurat de Ierarhiile cerești“ (250), căruia fiul său, Horus, i-a preluat gloriile, tot așa cum Osiris le preluase pe cele ale lui Saturn, tatăl său, conform inscripției de la Nysa (Siria): „Am trudit pentru tine pe ogoare... / Am semănat, pentru tine, în Câmpiile Preafericiților, / Grâul și orzul... / Am adunat, pentru tine, recoltele de pe câmp“ (251).

În nordul Dunării și al Mării Negre, Osiris s-a numit Gebeleizis sau Goitosiros, adică „bogat în posesiuni“ (Herodot) sau „Munteanul“ (conform Gebalilor din Peninsula Sinai, care șitiu că au venit din țara Llah) sau, la fel de credibil, „Fertilitatea e Osiris“ (Rjabchikov) în vremea Argimpasa, adică vremea „Trecerea iernii în primăvară“ sau a „Trecerii zăpezii în pășuni“, când se foloseau uneltele „de aur“, numite de greci Lipoxais, Apoxais și Galaxis, adică Plug, Jug și Proțap, adică, printr-o altă traducere, pământ arat de plugarul care înjugă boii pe care-i crește singur sau, eventual, îi fură.

Mai aproape de noi, lui Osiris-Gebeleizis-Goitosiros i s-a zis Zalmoxe și asta din simplul motiv că Pythagoras i-a ignorat numele, în favoarea menirii. Tot așa, Apollo Hyperboreu, preotul care avea să statornicească un anume ceremonial de adorație a Soarelui, a fost un alt Zal Mox care a preluat și gloriile lui Osiris, și ritualurile fertilității, un inițiator care, după moarte prin crucificare cu săgeți pe trunchiul unui stejar (de aici legenda cerbului, Apollo fiind cunoscut și sub numele de Cerb), urma să fie omagiat drept zeu, drept Apollo Phoebus, iar „păstorii hyperborei“ aveau să întemeieze, în cinstea lui, și „Templul din Delphi“, și pe cel din Delos, la „ei trimit în tot anul daruri din fructe și din prima lor recoltă“ (Herodot: „Încă înainte de Hyperoche și de Laodicea, hyperboreii trimiseseră la Delos pe alte două virgine, pe una cu numele Arge și pe alta Opis, fete cari călătoriseră acolo împreună cu Ilithia, care apoi a dat ajutor Latonei, la nașterea zeului

Apollo“). Înainte de a se fi numit Apollo, Zeul ceresc s-a numit Gebeleizis, iar sora lui, Artemis, era cinstită printre hyperborei drept Bendis, dovadă fiind faptul că fetele trimise cu daruri la Delos „călătoriseră acolo împreună cu Ilithia, care apoi a dat ajutor Latonei, la nașterea zeului Apollo“. Deci Templul din Delos al lui Phoebus fusese construit înainte de nașterea lui Apollo, fiul Latonei urmând să se substituie Zeului ceresc ulterior, adică după o carieră inițiativă de Mare Preot al Soarelui. N-ar fi de mirare dacă sub identitatea lui Apollo s-ar afla mai mulți preoți boreazi (confuzia cu Orpheu, Cerbul, vine în sprijinul acestei teorii), faptele fiecăruia în parte fiind „antologate“ în sarcina celui născut din Latona. Caz în care s-ar explica mai lesne și celelalte porecle atribuite zeului (Hyperboreus, Phoebus, Lykios, Smintheos, Pythius, Troianus etc.).

Numele de Pythius i-a fost conferit după ce Apollo a ucis șarpele Pyton, iar cel de Troianus după ce Apollo, împreună cu Poseidon, a ajutat la construirea zidurilor Troiei pelasge. Cetatea fusese întemeiată de dardani, adică de urmașii lui Dardanes, fiul lui Zeus și al Electrei, care a plecat din Samothrace și s-a stabilit în Asia Mică, unde s-a căsătorit cu fiica regelui Teucer și a înființat Dardania. Teucer era fiul lui Scamander, zeul apei cu același nume, și al nimfei Idaca. Ulterior, cetatea avea să se numească Ilium sau Ilion, după numele lui Ilus, fiul lui Tros și tatăl lui Laomedon. Tros, în cinstea căruia își numise Laomedon cetatea Troas sau Troia, era fiul lui Erichthonius și nepotul lui Hephaestus, celtul, adică pelasgul care prelucra metale și care, ca mai toate zeitățile lumii antice, se trăgea din Zeus și din Hera. În fond, vorbim despre niște ginți și despre niște triburi înrudite, care, după ce coboară din nord, în trei valuri (ionienii, aheii și dorienii) își mută străbunii aproape de cer, pe vârful Olimpului. Apollo, de pildă, fusese păstor, iar ceilalți păstori, „zeii, se tem de Apollo. Când el merge în palat, toți zeii se ridică de pe scaune înaintea sa“ (Homer). Apollo își avea stânila „pe o vale frumoasă“ (valea Siretului), la Piroboridava, „locul de adunare a hyperboreilor“, stăpânind „pe o pajiște mare pe unde-s pășunile oilor albe / Și-acoperite colibe și staule și saivane“ (Iliada, XVIII, 575-578). În peregrinările sale, el cunoaște cuptorul obștesc grecesc, inventat prin anul 1250 î.e.n., iar la întoarcerea din Troia în ținutul dunărean, Apollo îi învață pe hyperborei cum se coace pâinea, înlocuind vatra tradițională cu cuptorul. Inițierea aceasta întregește seria de inițieri primăvăratice, imnelor cântate ale lui Apollo (colindele) adăugându-i-se și un imn scandat, „Urătura“.

În Iliada, Cântecele XVIII, versurile 547-548, există o variantă de „urătură“, Homer descriind scenele cu care Hefaiistos împodobește scutul lui Achile:

„Zeul închipuie apoi un mare ogor cu pământul
Moale și gras și de trei ori brăzdat și pe dânsul cum ară
Mulți arători și jugari și-i mână-ntr-o parte și alta,
Iar la întors înapoi, îndată ce-ajung la răzoare
Vine un om după ei și le-ntinde paharul
Și le dă vin desfătos. După asta se-ntoarnă la brazdă
Dânșii, din nou se încoardă să-și ducă la capăt aratul.
Glia, măcar că-i de aur, în urmă-i negrește și pare
Ca un pământ răscolit. Și-aceasta fu mare minune.
Mai izvodește și-o holdă frumos răsărită, pe unde
Seceri tăioase fiind tot seceră lanuri argații,
Dese poloage cad și s-aștern rânduite pe brazde;
Alte malduri le-adună, fac snopi și le leagă cu paie,
Trei legători se tot străduie în maldurit. După aceia
Vin copilandri, mănunchiuri strâng și pe brațe le cară
Și la legat le predau, iar la mijloc tăcut e stăpânul;
Stă cu toiaagul pe-o brazdă și caută vesel la dânșii“.

Argații sunt „slugile“ din „Urătura“, „iar femeile-alături / Mestecă albă făină gătindu-le argaților prânzul“ (Iliada, XVIII, 547-548).

De aici, de la această datină a traco-pelasgilor ahei și troieni, descrisă de Homer, pornește și „Urătura“. Apollo se întoarce în ținuturile lui dunărene, care se întind până pe crestele munților Ripae (Carpați), însoțit, după obiceiul-i, de o troiancă „d’ochioșică“, căreia, peste vremuri, în baza altei nevoi de mit, avea să i se spună Dochia și să i se confere puteri miraculoase. Troianca „d’ochioșică“ știe să folosească cuptorul obștesc, să cearnă făina, s-o frământa, să împletească aluatul și să coacă pâinea, o pâine obștească, „ruptă în patru“, din care „a mâncat tot satul“. Brunetă, cu ochi mari, troianca e numită, în colinde, „d’ochiana“ sau „Nina Dochieană“, dar soră cu „Greaca Dungureană“ și cu „Ileana Brăileană“ (Sbiera, pg. 11, respectiv 12-13), „fecioriță d’ochioșică“ (Neșciuc, Călimdariiul poporului Bucovinean 1898-1901) sau „nevastă d’ochioșică“ (în mai multe colinde bucovinene).

„Urătura“ a suferit, de-a lungul anilor, diverse contemporaneizări, „argații“ devenind „slugile“, iar țara celților (pe atunci, între Nistru și Don), la care se făceau secerile, devine „țara lui Ciuca-Buga“, cu centru meșteșugăresc la Tighina, în vremea în care peste ținuturile dintre Prut și Nistru stăpâneau tătarii mârzacului de Orheiul Nou, Kutlubuga, adică Bourul

Norocos, pe care îl vom regăsi, cu citări de documente, în capitolul dedicat tradiției „Dragoș-Vodă și bourul“. Iar Osiris (Saturn, Gebeleizis, Goitosiros, Apollo, deci Fertilitatea) a devenit „Bădica Troian“, un conducător obștesc „bogat în posesiuni“, cum spunea Herodot, care locuiește pe o înălțime (creștet de deal sau de munte) și care, de aceea, ca să-și adune slugile (vasalii, în primii ani ai feudalismului românesc), „din bucium a sunat“. Cum cuvântul „bădica“ sau „bădița“ are proveniență doriană, însemnând „om înțelept“, „omul cel mai integru“ (conform tăblițelor de la Tărtăria) sau „om bun, înțelept și bătrân“ (conform documentelor medievale românești), deci de om numit, printr-un alt sinonim de proveniență grecească, „preot“, este de presupus că în tradiția românească a fost preluată și această calitate indispensabilă a inițiatorului, a celui care stabilește o anume datină. Și cum toate numele preoților fertilității (Saturn, Osiris, Gebeleizis, Goitosiros, Apollo) erau precedate de „zal-zeu“, așa și numele lui Troian este precedat de un „zal“ caracteristic în preajma Carpaților vremurilor de la cumpăna erelor, respectiv „bădica“.

Troian funcționa ca nume în spațiul carpatic, în „Dacozaria“: „În această călătorie, sfântul (Mucenic Vasilisc) purta cu bărbăție greutatea lanțurilor de fier și cu vitejie răbda durerea picioarelor pătrunse cu multe piroane ascuțite, care erau în încălțăminte de aramă; iar calea pe unde mergea se roșea cu sângele lui. Deci, sfântul cânta, zicând: „De s-ar aduna asupra mea tabără, nu se va înfricoșa inima mea, Hristoase, Dumnezeuul meu, că Tu ești cu mine!“. Și multe alte grăia către Domnul în cântarea și în rugăciunea sa. Trimisul ighemonului și cei împreună cu el, văzând pe mucenic umblând bine, se mirau, nepricepând că Domnul era cu el și îi ușura durerile. Ajungând în satul care se numea Dacozaria, trimisul ighemonului și ostașii au voit să se odihnească, fiindcă era zăduf și ceasul la amiazăzi.

Stăpâna aceluia sat, cu numele Troiana, fiind văduvă și, văzând că a venit slujbașul ighemonului cu ostașii i-a rugat să intre în casa ei să mănânce pâine; iar ei erau patruzeci de bărbați. Intrînd, ei s-au așezat la masă să mănânce și să bea, veselindu-se, iar pe Sfântul Mucenic Vasilisc, având mâinile legate înapoi, l-au legat de un stejar uscat care era înaintea porților. Și s-au adunat la dânsul mulțime de popor, bărbați, femei și copii și, văzând pe sfântul legat cu lanțuri grele și ținut în zăduf cu sângele curgând din picioare, se umileau și le era milă de el. El se ruga lui Dumnezeu, zicând: „Doamne, cercetează-mă pe mine, precum ai cercetat pe Iosif în temniță, pe Ieremia în noroi, pe Daniil în groapa leilor și pe cei trei tineri în cuptorul haldeilor; precum ai arătat bunătatea Ta Susanei, cea năpăstuită de bătrânii cei mincinoși, Cel ce ai scos pe Petru din temniță și pe Tecla ai apărât-o în

privești, tot așa și spre mine nevrednicul și smeritul robul Tău întinde mila Ta și arată minunile Tale, pentru slava Preasfântului Tău nume!“.

Pe când sfântul se ruga astfel, deodată s-a cutremurat pământul și un glas de sus s-a auzit: „Nu te teme, că sunt cu tine!“.

Și îndată încălțăminte de aramă din picioarele lui s-a topit ca ceara de fața focului, lanțurile au căzut de pe dânsul și stejarul cel uscat a înverzit, odrăslind ramuri cu multe frunze și făcând umbră mare deasupra sfântului. Iar acolo unde stăteau picioarele sfântului și se roșise pământul de sângele lui, a izvorât un izvor de apă. Sfântul Vasilisc, văzând acestea, a început a mulțumi lui Dumnezeu, zicând: „Doamne Iisuse Hristoase, Cuvântule cel mai înainte de veci și Fiul Tatălui celui neajuns și nesupus, Cel ce ai binevoit a Te pogorî pe pământ și a Te face om ca să ne răscumperi de la vechiul muncitor diavol și să ne izbăvești de toate lucrurile lui cele rele; Cel ce ne-ai înălțat pe noi, iar pe acela l-ai smerit, l-ai călcat și l-ai osândit în adânc, iar pe noi ne-ai înviat, cu ce buze Te voi preamări pe Tine, cu ce limbă mă voi mărturisi Ție și cu ce glas voi cânta, vestind măririle Tale, care le-ai arătat acum spre mine robul Tău, precum ai arătat și pe sfinții Tăi Eutropie și Cleonic, când eram bătuți înaintea ighemonului Asclipiodot? Și acum, Doamne, cine sunt eu nevrednicul, că ai atâta milă de mine încât pământul, văzându-Te pe Tine, s-a cutremurat, iar trimisul ighemonului și ostașii au fugit din casa aceea de frica cutremurului?“.

Deci, văzând minunile cele ce se făcuseră, nu pricepeau ce se întâmplase; unii ziceau că este nălucire, alții socoteau că este vrajă, iar poporul ce stătea împrejurul lui se minuna cu spaimă și preamărea puterea lui Hristos Dumnezeu. De atunci mulți au crezut în Hristos și ziceau: „Iată, acesta este omul lui Dumnezeu, trimis de Dânsul aici ca să sfințească locul nostru!“.

Deci, au dus la dânsul pe un slăbănog, zăcând pe pat, de care, atingându-se mucenicul lui Hristos, îndată s-a făcut sănătos și, luându-și patul său, s-a dus la casa sa, slăvind pe Dumnezeu. A adus la sfântul și leproși, iar sfântul și pe aceia i-a tămăduit prin atingere. Pe cei bolnavi de friguri și de alte boli și pe cei ce pătimeau de duhuri necurate i-a tămăduit prin cuvânt. Deci, slăvind pe adevăratul Dumnezeu, au crezut în El. Pentru toate acestea s-a făcut mare bucurie poporului din acel sat, încât stăpâna satului Troiana, cu fiul său, Troian, au crezut în Hristos și au cerut Sfântul Botez“ (Viețile Sfinților).

Un astfel de cuplu, mamă-fiu, Troiana-Troian din Dacozaria (numele satului e mai mult decât sugestiv), poate îndemna la o identificare creștină a lui Bădica Troian, deci la asimilarea mitului creștin al fertilității de către creștinism. Ceea ce s-a mai făcut, încercându-se substituirea lui Bădica

Troian cu Sfântul Vasile (e posibilă și o confuzie voită Vasilisc-Vasile). Numai că Bădica Troian este mai curând un preot din templele lui Apollo, știut fiind faptul că preotul dintr-un asemenea templu provenea, de regulă, din rândurile troienilor balcanici, colonizați înainte de căderea Troiei și numiți peoni (de unde și numele Ceahlăului, până prin anul 1900). Tradiția creștină românească explică numele Ceahlăului prin cel al unui călugăr creștin, Pion, dar tradiția aceasta, în loc să-mi anuleze demonstrația, o confirmă. În fond, în primele veacuri ale creștinismului instituționalizat, Sfinții Mucenici obișnuiau să urce în munți, să dărâme „capiștea lui Apolon” și să zidească, pe vatra templului păgân, un schit sau o mănăstire. În Ceahlău, e posibil ca însuși preotul lui Apollo să fi trecut la creștinism (au mai fost astfel de cazuri), peonul încredințându-și numele obștesc și muntelui. În fond, conform disputei filosoficești dintre Sfânta Mare Muceniță Ecaterina și înțelepții greci, Apollo a vestit ivirea creștinismului, iar una dintre preotesele sale, Sibilla Eritreea, a scris și un poem în acrostih, menționând numele real al Celui care se va sacrifica (Stavros), cu peste un veac și jumătate înainte de ivirea lui Iisus Cristos:

„Și aceasta-i Sivila Eritreea, carea însăș pre sine a șasea după potop rudenie au trăit și-au fost popă lui Apolon. Și cu dumnezăiască însuflare au prorocit cu verșuri, la-ncepătură având tot verșul careleș câte una de-aceaste slove pre rând, precum și le-am scris pre marginea verșurilor, carele dzăc așa: Iisus Hristos, Theou nios. Sotir. Stavros, adecă Iisus Hristos, a lui Dumnezău, fiu, Spăsătoriu. Cruce. Fost-au în dzălele lui Ghedeon Sivila Eritreea Erofilu aceasta. Și era mai cinsteșe de alalte sivile. Când Ghedeon au mântuit pre izraeliteani de Amalic. De-aceasta scrie Apolodorus Eritreanul să-i fie dintr-un oraș adecă din Eritru. Scris-au de Troada că să va strica. Și de alte monarhii. Să purta în port călugăresc și purta în cap cămălaucă. Era miadză vârstă. Măhnită la față. Sabie goală a mână. Măr rătund supt picioare, cu stele, în chip de ceriu” (Dosoftei, 1683).

Bineînțeles, Dosoftei atribuie Sibillei din Eritreea din vremea lui Numa, cea numită și Zarandina pentru că provenea din Zarand, și gloriile celorlalte preotese (sibille) din templul lui Apollo (Erofilu) de la Eritreea. Mai multe amănunte aflăm, totuși, în „Viețile Sfinților”, în capitolul dedicat Sfintei Mare Mucenițe Ecaterina, sărbătorită și prăznuită, în fiecare an, în 28 noiembrie:

„Ascultă ce grăiește despre dânsul (despre Iisus Cristos) prea înțeleapta voastră Silvia, mărturisind despre dumnezeiasca Lui întrupare și despre mântuitoarea răstignire: „Va veni mai târziu cineva pe acest pământ și va fi trup fără de păcat, cu hotarele dumnezeirii celei fără de osteneală va

dezlega patimile cele nevindecate, și Acestuia I se va face zavistie de către poporul cel necredincios și va fi spânzurat la înălțime, ca și cum ar fi fost vrednic morții“. Ascultă și pe nemincinosul tău Apolon, cum fără voia lui a mărturisit pe Hristos, adevăratul Dumnezeu, fiind silit de puterea Lui: „Unul, Cel Cresc, mă silește pe mine, Cel Care este Lumina în trei străluciri; și Cel ce a pățimit este Dumnezeu, dar nu cu dumnezeirea a pățimit, căci amîndouă sunt, și muritor cu trupul și străin de stricăciune, același Dumnezeu este bărbat, răbdând toate de la cei muritori, adică cruce, ocară și îngropare!“.

În același registru al proorocirii creștinismului de către zeitățile păgâne se exprimă și Sfântul Ioan Damaschin, cel care vede în Maica Domnului, Maria (Fântână), pe Ira-Hera-Urania (Văzduhul), care ar fi înviat:

„Unii care au înțeles și au cunoscut, din strălucirea cea prea încuviințată a stelei celei neobișnuite, că mare Împărat S-a născut, au propovăduit că El are să stăpânească domnie mare peste tot pământul și peste toată lumea. Nu numai din proorocia lui Valaam au înțeles acest lucru, ci și din altă parte au primit adevărea nașterii celei după trup a lui Hristos, Dumnezeul nostru, Celui ce S-a născut, adică din minunea cea înfricoșată care s-a făcut în țara lor.

Căci Casandros, săvârșindu-se, a lăsat pe sora sa Doriada, a lui Piliad, cel ce a fost ucis în Elada, pe care a poftit-o Atal, împăratul Lachedemonilor, și intrând în cămară ca să se culce și să doarmă cu dânsa, ea, având cuțit, l-a înfipt în inima lui și, după ce l-a înjunghiat, i-a stăpânit împărăția lui. Acest lucru săvârșindu-se, s-a făcut foarte înfricoșată multora. Iar fratele celui ucis, anume Filip, temându-se de Doriada, a fugit la elini și acolo, luând pe femeia lui Caliop, voievodul lor, care se numea Alsevida, căuta să dea război Doriadei și poporului său, dar se teme; căci cu mulți se luase la război și pe toți i-a pierdut.

Toate neamurile cele dimprejur, fiind biruite și robite de frumusețile ei, îi slujeau ei și poșteau, că doar s-o întâmpla să se dea pe sine lor, spre însoțire de nuntă. Deci se temeau toți de fața ei și au socotit atunci cei mari să trimită la Delfi și de acolo să ia proorocie pentru război. Și ducându-se aceia la preoteasa Evoptia, la apa Castalului, au rugat-o să le ghicească pentru ce au venit? Iar ea gustând din apa izvorului celui vrăjitor, le-a proorocit așa:

„Cândva, după multe vremi, cineva va veni în pământul cel mult împărțit și, fără de păcat, se va naște cu trup și cu hotarele cele neobositoare ale dumnezeirii, va dezlega stricăciunea patimilor nevindecate. Acesta va fi pizmuit de poporul necredincios și întru înălțime se va spânzura, ca un

osândit la moarte. Pe acestea toate le va pătimi, voind să le sufere, și murind, spre viața veșnică se va scula“.

Aceștia, batjocorind-o și blestemând-o, au zis: „De trei ori blestemato, noi pentru femeie te-am întrebat, oare pentru un bărbat ți-am zis ție ceva?“.

Ea le-a răspuns: „Vremi nebiruite au început să se ridice“.

Apoi a zis că și pe ea și pe acela și pe bărbații cei împreună cu dânsul, pe toți îi vor birui. Iar ei s-au depărtat, după ce au necinstit pe proorociță. Și s-au mai dus și la capiștea Atenei, pentru care țesând haină preotească și luând porfiră vestită și scumpă ei au sărit înăuntru, fără de veste, iar preoteasa Xantipi, mâniindu-se, a zis lor: „În ceas rău ați venit aici, voi cei ce sunteți neurmători“.

Atunci au ocărât-o și pe aceasta, zicându-i că este vrednică de toată necinstea și străină de obiceiul preoțesc; căci defaimă porfira pe care zeii au dăruit-o împăraților, prin care dobândesc cinste și slavă cei ce o poartă pe dânsa.

Apoi îi ziceau: „Încetează cele străine și netrebnice, trufașo și mândro!“.

Iar ea le-a răspuns: „Acestea nu mi le aduceți mie, ci dumnezeilor celor nedefăimați. Însă, luând vrajă întemeiată, mergeți, căci un bărbat fără prihană S-a născut, iconom al lui Dumnezeu celui nebiruit, putere nebiruită având și lumea toată, ca pe un ou înconjurând-o, pe toți cu sulița îi va pierde“.

Aceștia, scuipând-o, s-au dus. Apoi au zis între dâșii: „Nu isprăvim nimic, fără numai să ne ducem la Apolon“.

Deci, venind ei în capiștea lui Apolon, au zis, rugându-se:

„Biruatorilor, precauțiilor, preabunilor zei, pentru ce faceți așa robilor voștri celor ce cer să biruiască războiul femeiesc? Pentru ce, în loc de război, aduceți alt război înăuntru? Nu, o, nemuritorilor zei, nu, adevăraților stăpâni!“.

Atunci, deodată a venit un glas nevăzut și, întorcându-se tripodul, proorocița a zis: „Întru întreita înconjurare a anului, un Luceafăr din cer trimis a venit, în pânțele curat locuind și trup omenesc pentru milostivirea Lui plămădindu-Și; iar numele ei este de două ori șaptezeci și șase. Acesta surpând tirania și toată sfințita noastră cinstire, întru preafericită înțelepciune va purta cinstea a toată lauda“.

Iar ei, auzind acestea, s-au dus mâhniți.

Cir, strănepotul lui Cir, împăratul perșilor, a făcut o capiște și a pus într-însa idolii zeilor de aur, de argint și i-au împodobit pe dâșii cu pietre scumpe. Iar în zilele acelea, după cum spun tablele cele scrise, intrând

împăratul să primească dezlegarea visurilor, preotul Trupiptos a zis: „Mă bucur, împreună cu tine, împărate, că Ira a luat în pântece“.

Împăratul, zâmbind, a zis lui: „Ceea ce a murit a luat în pântece?“.

Iar el a zis: „Da, cea moartă a înviat și viază ca să nască“.

Împăratul a întrebat: „Ce este aceasta? Descoperă-mi mie!“.

Iar el a răspuns: „Cu adevărat, stăpâne, la bună vreme ai venit aici. Că toată noaptea idolii au petrecut săltând, și cei bărbătești și cei femeiești, zicând unii către alții: „Veniți să ne bucurăm împreună cu Ira!“.

Și mi-au zis mie: „Vino, proorocule, și te bucură și tu împreună cu Ira!“.

Iar eu am zis: „Cum putea să fie ceea ce nu este?“.

Ei au zis: „A înviat și nu se mai numește Ira, ci Urania. Căci soarele cel mare a iubit-o pe dânsa“.

Iar idolii cei femeiești au zis către cei bărbătești: „Este fântână ceea ce s-a iubit. Au doară Ira este? Căci cu teslarul s-a logodit“.

Atunci au zis cei bărbătești: „Fântână după dreptate s-a numit, însă Maria este numele ei. Care în pântece ca într-un noian o poartă corabia cea aducătoare de nenumărate poveri. Iar dacă fântâna este aceeași, așa înțelege-se. Că fântână de apă este, fântână de-a pururea izvorătoare a Duhului, care numai un pește are și care de undița dumnezeirii s-a prins. Pe toată lumea, ca și cum ar petrece într-o mare, o va hrăni cu trupul său. Bine a zis că aceea teslar are logodnic, însă nu din însoțire bărbătească este teslarul Acela pe Care Îl naște. Teslarul Acesta Care se naște, adică copilul, va fi începător teslarilor și întregul acoperământ al cerului l-a cioplit cu meșteșuguri preaînțelepte și întreit sălășluitul acesta acoperământ cu cuvântul l-a înfîpt.

Deci idolii au vorbit pentru Ira și pentru fântână, apoi cu un glas au zis: „După ce se vor împlini zilele, toți și toate vom cunoaște lucrul cel arătat. Acum, stăpâne, îngăduiește și cealaltă parte a zilei că negreșit va fi lucrul și arătarea desăvârșit. Că lucrul ce s-a ivit nu este cum s-ar întâmpla“.

Apoi, rămânând împăratul acolo și privind idolii, au început cântărețele a cânta cu alăutele și muzele, câte erau înăuntru de cele cu câte patru picioare, cum și păsările cele de aur și de argint, fiecare scoteau glasul cu jale. Iar împăratul, de frică cuprinzându-se și cu totul de groază umplându-se, a voit să se ducă, că nu suferea tulburarea făcută de idoli.

Preotul Trupip i-a zis: „Îngăduiește, împărate, că a sosit descoperirea cea desăvârșită, pe care Dumnezeu a voit să ne-o arate nouă“.

Acestea în acest chip săvârșindu-se, s-a deschis numaidecât acoperământul capîștei și s-a pogorât o stea preastrălucită și a stat deasupra

stâlpului fântânii și s-a auzit un glas: „Stăpână fântână, Soarele cel mare m-a trimis să-ți vestesc ție și să-ți slujesc întru cele ce sunt pentru naștere. Nuntă neîntinată făcându-ți ție, căci maică a Făcătorului rânduieșilor celor de sus te-ai făcut și mireasă ești a stăpânirii Celui cu trei nume. Și pruncul cel fără de sămânță se numește Început și Sfârșit. Început al mântuirii și sfârșit al pierii“.

După ce s-a dat glasul acesta, toți idoli au căzut și s-au zdrobit de tot, rămânând numai al fântânii în care se afla înfiptă o diademă împărătească, care avea deasupra o stea ferecată cu pietre scumpe de antrax și de smarald, iar deasupra ei era steaua din cer pogorâtă.

Împăratul a poruncit degrabă să se aducă toți înțelepții și ghicitorii de semne, câți vor fi în împărăția lui. Iar propovăduitorii și crainicii cu trâmbițele sârguindu-se și strigând, au venit toți la capiște. Dacă au văzut steaua deasupra fântânii și diadema, adică coroana cu steaua împodobită cu pietre scumpe, și pe idoli zdrobiți la pământ, au zis: „Împărate, o rădăcină dumnezeiască și împărătească a răsărit, Care poartă caracterul cerescului și pământescului împărat. Fântâna este a Mariei, fiica Betleemului, și coroana este închipuire împărătească, iar steaua este vestire cerească, care se lucrează cu minune pe pământ. Din Iuda s-a ridicat împărăție, care toate pomenirile iudeilor le va ridica din mijloc și le va șterge, iar dacă zeii au căzut la pământ, arată că a sosit sfârșitul cinstei lor, că Cel ce a venit, având mai multă vrednicie, cum va lăsa în vrednicia lor pe cei noi și de curând veniți? Deci acum o, împărate, trimite la Ierusalim, că vei afla pe Fiul Împăratului a toate, purtându-se în brațe trupești de femeie“.

Și a îngăduit steaua deasupra fântânii care se numea Urania, până când au ieșit magii și au purces și împreună cu ei a mers și steaua.

Împăratul Persiei, nemaiașteptând, a chemat la sine pe magii de sub stăpânirea sa și i-a trimis cu daruri spre închinarea Împăratului, Care S-a născut, aducând pârga oamenilor. Iar ei, făcând călătoria vreme de zile nenumărate, au ajuns la Ierusalim și au întrebat: „Unde este Împăratul Iudeilor, Care S-a născut acum? Că spre închinăciunea Aceluia am venit, văzând steaua lui la răsărit și am venit să ne închinăm Lui“.

Irod, auzind, s-a tulburat și tot Ierusalimul cu dânsul și, chemând pe preoții și pe cărturarii poporului, i-a întrebat unde are să se nască Hristos? Ei au răspuns: „În Betleemul Iudeii, că așa este scris de prooroc: Și tu, Betleeme, pământul Iudeii, nu ești nicidecum mai mic între domniile Iudeii, că din tine va ieși Povățuitor, Care va paște pe poporul Meu Israel“.

Atunci Irod, chemând în ascuns pe magi, i-a întrebat cu dinadinsul despre vremea stelei care s-a arătat, iar ei au răspuns: „Un an de zile este

astăzi de când vedem steaua și făcând călătoria până aici ne-am povățuit de dânsa“.

„Steaua din cer pogorâtă“ sau „Steaua de la Vifleim“ din colindele românești se arată lumii, conform calculelor astronomului Tycho de Brahne, o dată la 315 ani. Ultima dată, a șasea oară după Nașterea lui Iisus Cristos, s-a arătat „Steaua de la Vifleim“ în anul 1890 (Revista Politică, 4.14).

Creștinismul instituționalizat ar fi avut toate motivele și justificările pentru a asimila în totalitate vechile mituri păgâne, din moment ce „zeii“ și preoții lor proorociseră și Nașterea lui Iisus, și Împărăția Lui. În fond, până la a-și fi trimis Fiul pe pământ, Dumnezeu li s-a arătat oamenilor prin alți oameni, după cum i-a fost Voia. Numai că păgânismul și, în special, cultul lui Apollo prinsese rădăcini mult prea puternice, dezvoltând și o formidabilă rețea de temple (capiști), toate ridicate pe cea mai înaltă culme a munților. Exclusivist și agresiv, motiv pentru care l-a abandonat împăratul filosof Iulian, devenit Apostatul, adică Lepădatul, în urma disputei filosofice cu Sfântul Ioan Gură de Aur, creștinismul instituționalizat s-a folosit de fanatici pentru a spulbera apocaliptic toate lăcașurile vechilor religii:

„Cuviosul Benedict, de la locul său dintâi, s-a dus în țara Campaniei, în hotarele cetății care se zicea Casin (Monte Cassino), unde, într-un munte oarecare înalt, a găsit o capiște elinească foarte veche în care se cinstea zeul Apolon. Împrejurul acelei necurate capiști erau o mulțime de jertfelnice și de copaci. Până atunci se suia mulțime de necredincioși și aduceau jertfe lui Apolon; iar luminatul cu mintea, Benedict, și râvnitorul dreptei credințe, ducându-se la locul acela și intrând în capiști, l-a zdrobit pe idolul lui Apolon, iar jertfelnicele le-a surpat. Apoi a ars copacii care erau acolo și, în mijlocul acelei capiște, a zidit o biserică a Sfântului Martin, iar unde era altarul lui Apolon, a făcut o cinstită biserică a Sfântului Ioan Botezătorul“ (Cuviosul Benedict).

La fel au procedat și cei 70 ostași creștini din „Apamia, cetatea Siriei“, în vremea lui „Maximilian Nelegiuitul“, și Sf. Mucenic Teodot al Ancirei, care ar „fi hulit pe zeița lor și că Apolon a siluit pe cea de un pantece, sora sa, Artemida, și a spurcat-o în ostrovul Delii, înaintea jertfelnicului“.

Povestea acestei „nelegiuii“, închipuite desigur, există și în folclorul românesc: „Umbla, frate, mândrul soare / Umbla, frate, să se-nsoare / Nouă vâi pe nouă cai / Care noaptea pasc în rai. / Umbla cerul și pământul, / Umbla, frate, ca și vântul, / Zi și noapte plin de dor, / Ars de-un foc nestingător. / Și odihnă nu avea / Nici atunci când se vedea. / Când răsai eu, tu apui, / Să nu fim pe-același cui... / Apoi Domnul Dumnezeu / Cuvânta cu glasul Său, / Iar când Domnul cuvânta, / Lumile se spăimânta, / Mărilor se

tupila, / Munții se cutremura, / Cerul se-ntuneca: / Tu, Ileană Consânzeană, / Suflețel fără prihană, / Și tu, soare luminate, / Trupușor fără păcate, / Cu ochii să vă zăriți, / Dar să fiți tot despărțiți, / Zi și noapte plini de dor, / Arși de foc nestingător, / Veșnic să vă alungați, / Cerul să-l cutreierați, / Lumile să lumineți!“.

Numai că povestea aceasta, a unei „nelegiurii“ care nu s-a mai săvârșit, al unei „iubiri imposibile“, este, probabil, mult anterioară „copiilor cerești“ Apollo și Artemis, făcând parte din „cosmogonia“ mitică a pelasgilor. A fost atribuită „copiilor cerești“ și datorită faptului că, la templele lui Apollo și ale Artemisei, ucenicii „învățau să citească în stele“, ei trăind, în fond, un fel de viață monahală, în care, în cinstea străbunului Pelasg, „se învăța câte patruzeci de zile în post; că mânca după apusul soarelui nu pâine, nici altă hrană, ci numai ghindă de stejar“ (Sf. Mucenic Ciprian).

Mitul „nelegiurii“ este, în fond, mitul androgenului, mitul pe care Petru Creția l-a descris atât de convingător: „Am fost cândva sferici, întregi, perfecți ca niște astre... Așa ca vechii giganți și, ca ei, eram violenți și agresivi. Din preaplinul forței noastre am vrut să ne năpustim asupra Olimpului și a zeilor săi. Zeus l-a pus pe Apolon să ne despică, om de om, în două și să ne realcătuiască în așa fel încât să fim ca acum. În felul acesta deveneam mai slabi și neprimejdioși, însă adânc nefericiți, tânjind mereu să ne găsim jumătatea întregului ce-am fost“.

De mitul androgenului amintesc, în fond, și perechile Anu-Cula, Zalmoxe-Hestia, Apollo-Artemis și, desigur, Troian-Dochia. Apollo și Artemis nu se pot reîntregi, pentru că Dumnezeu îi transformă în aștri cerești, Soarele și Luna, întregirea lor înfăptuindu-se prin beneficiarii de lumină, de lege, de datină, de inițieri. Perechi, dar, de fapt, o singură pereche, Cer-Pământ, An-Ki, Uranos-Geea, Dumnezeu-Maria. Și asta pentru că asta a fost voința lui „Unul, Cel Ceresc, Cel Care este Lumina în trei străluciri“, cum zicea Apollo.

Pornisem de la ideea că Bădica Troian a fost, în fond, un peon din Ceahlău (Sf. Mucenic Dula, despre Athos: „Acest munte era plin de capiști idolești, având pe cea mai mare înălțime capiștea idolului Apolon. Diavolii ce locuiau în acest idol făceau tot felul de năluciri, ce păreau minuni, pentru a înșela poporul și vesteau ghicitorește multe lucruri ce se întâmplă în viitor“). Toți munții sacri, inclusiv Athos, ofereau astfel de priveliști „solare“, iar Ceahlăul abundă în vestigii ale unor astfel de locuiri.

De Ceahlău este legat Bădica Troian nu numai prin numele muntelui și al troienilor colonizați în Europa, ci și prin „d’ochioșița“ lui nevastă, cea numită în „Urătură“ și în alte tradiții Dochia.

În Ceahlău, există câteva stânci din seria enigmaticelor monumente megalitice ale antichității, pe care Cantemir le descrie astfel:

„Drept în vârf se vede o statuie străveche, înaltă de cinci coți, înfățișând, de nu mă înșel, o bătrână cu douăzeci de mioare, din a cărei parte firească curge într-una un izvor.

Este anevoie de spus dacă natura a vrut să-și arate aici jocul sau dacă statuia a fost lucrată astfel de mâna unui artist dibaci. Căci statuia nu stă pe nici o temelie, ci este crescută și legată strâns de celelalte stânci, dar cu pantecele și spatele slobode; și chiar dacă ai vrea să crezi că încheieturile ei au fost umplute cu un var făcut cu multă iscusință, și noi bucuroși am spune-o, asemeni descoperiri ale celor din vechime s-au pierdut cu vremea, totuși nu-ți poți închipui lesne în ce fel a fost adusă apa prin picior în partea firească, fiindcă nicăieri împrejur nu se văd urmele vreunui izvor sau ale vreunei alpii.

Pesemne că de aceasta s-au slujit păgânii pentru slujba lor religioasă, căci preoții lor aveau obicei să se slujească de mijloace firești sau vicleșuguri vrăjitoarești prin care să poată aduce mulțimea lesne crezătoare la uimire sau la înălțare religioasă“ (Descriptio, 95).

Desigur că și legendele Dochiei se numără printre „vicleșuguri vrăjitoarești prin care să poată aduce mulțimea lesne crezătoare la uimire sau la înălțare religioasă“ alți preoți, cei care ocupă muntele după ce-i izgonesc pe primii, pe „diavoli“. Babba există și la celți, și la slavi, iar pe cuprinsul României o mulțime de monumente megalitice, care poartă numele de „Baba Dochia“ (la obârșia râului Doamnei, în Musel; la izvorul Argeșului, unde i se zice „Căprăreasa“, poate că în amintirea mitului Atenei, cea care a ucis fiara numită „Capră“; la izvorul Gilortului, în Gorj; în vecinătatea estică a mănăstirii Tismana, unde i se spunea „Mama“; în comunele Balta și Gornovița, în Mehedinți, unde Dochia era însoțită de fiul ei, Dragomir-Dragobete; la Urlătoarea, aproape de Vama Buzăului; în comuna Caragele, din județul Buzău, etc.).

Și Vasile Pârvan („parvan“, în sumeriană, înseamnă „primul“), ca și Dimitrie Cantemir, este de părere că „asemenea stânci antropomorfe ca stânca Dochiei și oile, sunt simbolul unui idol păgân, care dănuia de veacuri la Carpi, la dacii liberi din Carpații orientali“, iar Gheorghe Mușu consemna că, pornindu-se „pe urmele unei informații aduse de un lexicograf, Su(i)das, s-a pus problema existenței, la geto-daci, a unei zeități feminine a

pământului, soție a lui Zalmoxis... O reprezentare din care se ridică în ipostaza divină Zalmoxis-Thales și zâna Dochia“.

Informația provine, de fapt, de la Porphyros, care, în „Viața lui Pythagoras” (14) susține că „Pythagoras mai avea și un alt adolescent, pe care-l dobândise în Tracia, numit Zalmoxis, deoarece, la naștere, i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numesc pielea „zalmos“. Îndrăgindu-l, Pythagoras l-a învățat să cerceteze fenomenele cerești și (să se priceapă) la sacrificii și la alte ceremonii în cinstea zeilor. Unii spun că el mai este numit și Thales, iar barbarii îl adoră ca Heracles. Dionysophanes afirmă că a fost sclavul lui Pythagoras, că a căzut în mâinile hoților și a fost tatuat când s-a făcut răscoala împotriva lui Pythagoras, care a fugit, și că și-a legat fața din pricina tatuajului. Unii mai spun că numele de Zalmoxis înseamnă „bărbat străin“.”.

În textul lui Porphyros, Zalmoxis este și Thales, și Heracles, funcție de ceea ce predică, deci de învățăturile folosite în inițieri. În alte scrieri, Zalmoxis este Marte sau „Gravidus tatăl” (Vergilius, Ovidius, Iordanes), Nebeleizis sau Gebeleizis (Herodot) sau chiar Cronos, adică Saturn (Mnaseas, Hesychios, Suidas). Apropierile de Saturn îl poziționează și pe Zalmoxis în centrul ofierilor Fertilității, alături de celelalte nume (egiptene, elene, pelage) care definesc „Trecerea iernii în primăvară“ sau „Trecerea zăpezii în pășuni“, când se foloseau uneltele „de aur“, numite de greci Lipoxais, Apoxais și Galaxis, adică Plug, Jug și Proțap, adică, printr-o altă traducere, pământ arat de plugarul care înjugă boii pe care-i crește singur sau, eventual, îi fură.

Prin urmare, a identifica în „d’ochioșica” Dochia pe Argimpasa sciților, cea prin care se confirma Gebeleizis (Goitosiros, Osiris, Saturn) drept Fertilitate („Fertilitatea e Osiris”) e mai mult decât un demers plauzibil. Pentru că nu avem de identificat un anume personaj istoric, om-zeu sau erou civilizator, ci o anume inițiere și anotimpul acestei inițieri. Diferă doar zilele ofierii, Dochia fiind sărbătorită în prima decadă a lunii martie, iar Argimpasa la cumpăna lunilor mai-iunie, adică imediat după sărbătorile lui Apollo. Argimpasa, la începutul anului pelag, iar Dochia la începutul anului roman.

Legende, deci tradițiile, românești văd în Dochia o ciobăniță (dar majoritatea zeilor au fost socotiți păstori), care, la bătrânețe, „înveșmântată cu nouă cojoace, a pornit, împreună cu oile și caprele sale, spre vârful muntelui, deși vremea nu-i îngăduia, și, cum mergea ea, a început să plouă și să ningă. Și, fiindcă jocul de deasupra se uda mereu și se îngreuna, obosind-o la drum, bătrâna ciobăniță a lepădat, unul câte unul, opt din cele

nouă cojoace. Atunci, s-a pornit un ger mare de la Dumnezeu, ger care a înghețat-o împreună cu oile și caprele sale“, transformând întreg alaiul într-o aglomerare de stânci. Această legendă, dar contaminată de „lătinismul“ pe atunci benefic al Școlii Ardelene, pe care a aflat-o, probabil, după o călătorie în Ceahlău, „pe muntele Pionul“, a fost versificată în formă baladească, de Gheorghe Asachi, în 1838:

„Între Piatra Detunată / ș-al Săhastrului Picior,
Vezi o stâncă ce-a fost fată / De un mare domnitor.
Acolo e rea furtună / E locașul cel cumplit,
Unde vulturul răsună / Al său cântec amorțit.
Acea doamnă e Dochia / Zece oi s-a ei popor
Ea domnează-n vizunie / Peste turme și păstori.
La frumusețe și la minte / Nici-o giună nu-i sămăna
Vrednică de-a ei părinte, / De Decebal, ea era.
Dar cum Dacia-au împilat-o / Fiul Romei cel mărit,
Pe cel care-ar fi scăpat-o / De-a iubi a giuruit.
Traian vede astă zână / Deși e biruitor,
Frumuseței ei se-nchină / Se subjugă de amor.
Împăratu-n van căta / Pe Dochia a-mblânzi.
Văzând patria ferecată, / Ea se-ndeamnă a fugi
Prin a codrului potică / Ea ascunde al ei trai,
Acea doamnă tinerică / Turma paște peste plai
A ei haină aurită / O preface în șaiag,
Tronu-i iarba înverzită. / Schiptru-i este un toiag.
Traian vine-n astă țară / Și de-a biru-i deprins.
Spre Dochia cea fugară / Acu mâna a întins.
Atunci ea, cu graiu ferbinte / „Zamolxis, o zeu!“, striga,
„Te giur pe al meu părinte / Astăzi, rog nu mă lăsa!“
Când întinde a sa mână / Ca s-o strângă-n braț Traian,
De-al ei zeu scutita zână / Se preface-n bolovan.
El petroasa ei icoană / Nu-ncetează a iubi,
Pre ea pune-a sa coroană / Nici se poate despărți.
Acea piatră chiar viaie / De-aburi copera-a ei sân,
Din a ei plâns naște ploaie, / Tunet din al ei suspin.
O ursit-o priveghează, / Și Dochia deseori
Preste nouri luminează / Ca o stea peste păstori“.

Și Sadoveanu, în proza „Mărțișor“, vehiculează, dacă nu cumva născocoște, o legendă a Dochiei:

„Spune povestea că Dochia era o bătrână vrăjitoare ce sălășluia într-o casă de stâncă sus pe Ceahlău. Baba trăia singuratică, unde se târâsc jnepenii pe piatră și unde înfloresc mărunții trandafiri ai stâncilor. În nopți de vară pluteau către ea duhurile prăpastiilor. Pe negre vijelii, când scăpărau fulgere rupte, suiau pe țăncuri zvârcolindu-se făpturi de pe tărâmul de dedesupt, din împărăția necuratului Tartar. Într-o colibă sfărâmată de puhoai, Baba Dochia a găsit, odată, o copiliță pe care a crescut-o și a îndrăgit-o. Fetița de suflet a vrăjitoarei crescu frumoasă și mlădie acolo, aproape de nori. Într-un rând, în puterea primăverii, fata află că în văi sunt așezările oamenilor. Atrasă de glasul buciurilor, ea coborî spre văi. Când văzu Dochia că fata nu se mai întoarce, porni, învăluită în cojoacele ei, să o găsească. Rătăci departe de lumea ei până când înțelese că fata nu se va mai întoarce. Îndurerată, reveni în sihăstria ei singuratică și, acolo, fără dragostea din urmă a anilor ei târzii, spun bătrânii că s-a stins. Au prefăcut-o în sloi și stâncă nopțile reci de mărțișor“.

Mai există o legendă, care amintește de Nedei, o legendă deja contaminată de tradițiile păgân-creștine ale creștinismului instituționalizat:

„Povestesc unii despre Baba Dochia că era așa de rea încât și copiii ei, care cum creșteau, fugeau de ea, pentru a scăpa de răutățile ei. Numai unul singur, un băiat, cel mai răbdător, dar și cel mai puțin la minte, i-a fost rămas dintre toți copiii ei în preajmă. Dragomir, c-așa îl chema pe fecior, era mereu dus cu oile și numai biata nevastă-sa, harnică și bună la suflet, răbda și suferea toate hachițele soacrei sale, care îi pusese gând rău, să scape de ea. Astfel, într-o bună zi, o trimise la râu pe noră-sa să spele lâna cea albă până s-o înnegri. Se munci săraca fată cât se munci, dar, după trei zile de trudă, lâna tot albă era. Necăjită că nu reușește să îndeplinească porunca soacrei, fata începu să plângă. Și, pe când plângea ea, numai ce se trezi cu doi bătrâni în preajmă, Dumnezeu și Sf. Petru. Auzindu-i necazul și făcându-li-se milă de ea, îi înnegriă lâna.

Văzând una ca asta, baba o trimite iar la râu, de data asta să spele lâna până s-o albi. Pe când se chinuia biata fată, iaca apar și cei doi bătrâni. Dar, în loc să-i albească lâna, cei doi îi dete fetei o grămadă de flori și fragi, spunându-i fetei să le ducă babei. Când văzu hârca florile și fragii, uită de lâna, îl chemă repede pe Dragomir și-i spuse: „Măi Dragomire, dac-au înflorit fragii, înseamnă c-a venit vremea să mergem la munte, la stână, să măsurăm oile“. Și, răpezită cum era, baba îl luă pe Dragomir și plecă, îmbrăcată așa cum o prinse vremea, cu nouă cojoace pe ea și cu oile în urmă.

Afară se încălzise binișor și, cum mergea urcând la deal, baba grăbită se încinse și începu a lepăda cojoc după cojoc, încât, până în vârful muntelui, nu mai rămăsese decât în cămeșoi. Atunci porni, însă, cel de sus o vifoniță cu zloată de au înghețat și baba, și oile, cu Dragomir alături. Dragomir este, de fapt, Dragobete, „cel beat de dragoste“ al alaiurilor dacice care încheiau sărbătorile de iarnă, în 24 februarie. Dar asta-i altă poveste.

În alte variante, precum în cele bucovinene, tradițiile se împletesc, păstorița, fiică de împărat fugită din fața năvălitorilor, lepădând cojoacele și, din pricina frigului, transformându-se în stâncă. Numai că Dochia tradițiilor românești nu este una și aceeași cu „d'ochioșica“ Dochia din „Urătură“, aceasta din urmă fiind rezultatul unei confuzii între un anume gen de frumusețe („d'ochioșită negri-s ochii“) și numele legendarei Babe, deci dublei zeități (moșii, adică Ba și Ba) străvechi a pământului, prin care se explică, de fapt, ceea ce nu s-a mai ținut minte, adică o anume datină și altarul de la care a fost statornicită. În fond, între vremea Titanilor, despre care vorbesc „peanurile lui Apollo“, și vremea noastră s-au așternut noian de vreme, datini noi și o agresivitate exclusivistă a creștinismului instituționalizat. S-au așternut cele „șapte veacuri ale lui Troian“, menționate în „Cântecul lui Igor“, fiecare veac al unui neam fără altă memorie obștească decât cea subconștientă a obiceiurilor și a tradițiilor spulberând inițieri și înlocuindu-le cu evenimente din anumite contemporaneități tulburătoare. Dar, dincolo de tot și de toate, Troian reprezintă căpetenia obștească emblematică pentru lumea carpatică, după ce însemnase, cale de câteva milenii și pentru toate neamurile, pe cel care, indiferent cum l-au numit vremurile și preoții, „primus aratra manu solerti / et teneram ferra sollicitavit humum, / primus inexpertae commisit semina terrae“. Sau, cum se mărturisește în „Aratrură“, s-a apucat primul „câmpul neted de arat, / de arat, de semănat... / brazdă neagră-a răsturnat / și prin brazde-a semănat / grâu mărunț și grâu de vară / să răsară până-n seară“.

„Locuitorii petrec în joc lunga noapte de iarnă“

Deși s-a încetățenit ideea că sărbătorile de iarnă ale românilor și-ar avea rădăcinile în Saturnaliile romane, celebrate, în fond, nu în cinstea lui Saturn, cum ne sugerează numele, ci în cinstea lui Mithra, a ne mulțimi la nesfârșit cu entuziasmele Școlii Ardelene este și păgubos, și incorect. Pentru că Vergilius (70-19 î.e.n.) n-ar fi ratat ocazia de a se trufi cu această contaminare folclorică romană, precizând că „jocurile“ dacilor sunt aidoma celor care se săvârșeau în Roma vremii sale. Numai că textul „Georgicelor“ consemnează doar că, în ținuturile boreale ale dacilor, „locuitorii petrec în joc lunga noapte de iarnă” și avea dreptate să vorbească de o noapte nesfârșită, din moment ce serbările obârșiei și ale iubirii începeau în 30 noiembrie și se încheiau în 24 (27) februarie. O noapte-anotimp, o noapte-horă, care începea cu alaiul zânelor Crăiesei Zăpezii Eftepir și se încheia cu alaiul celui „beat de dragoste“, Dragobete (Dragomir cel beat de dragoste), în ziua înperecherii păsărilor pădurii.

Omagierea fecioarei Eftepir, cea prefăcută de o vrăjitoare într-un mesteacăn, până ce s-au înduioșat zânele și-au trecut-o în rândul lor drept Crăiasă a Zăpezilor, care are lăcaș în văzduh, deasupra norilor, într-un palat de cleștar și pietre scumpe, începea în 30 noiembrie, când se deschidea „sezonul“ horelor neritualice, cu excepția celei a obârșiei, săvârșită de pitarai (pitărăi, pițărăi), imediat după solstițiul de iarnă și a horelor sacre, închinat lui An-Dar (Anu, cel din tăblițele Tărtăriei fiind perechea lui Ki în entitatea sumeriană Cer-Pământ; de unde și numirile Indrea, Undrea, Andrea ale lunii decembrie), Neikoy-ul (protopărintele) neamului carpatic (grafiat, în inscripțiile sumeriene din insula Rohodos, ANAPO‘NEIKOY, ANAPONEIKI APTAMITIOY, ANdPONEIKOYI sau ANAPONIKOY, cu „IOY“ sau „OY“, plasate într-un cerc roșu, „capul soarelui“, „OY“ sau „IOY“ fiind o religvă lingvistică și în colindele românești, amintind de adresarea „OM“, pe care o foloseau sumerienii în raporturile lor cu divinitatea). Printr-o confuzie justificată de durabilitatea învățăturilor Școlii Ardelene, etnologii români, fideli și regulei „gnoseologice“ stabilită de Claude Levi-Strauss („etnologul merge înainte, căutând să atingă

întotdeauna, prin elemente conștiente pe care nu le ignoră niciodată, cât mai mult din inconștientul către care se îndreaptă“), traduc numele sărbătorii dacice „An-Dar” drept „Sfârșitul Anului”, în loc de „Darul lui Anu”, fiind de presupus că „Dar” din „An-Dar” nu înseamnă „sfârșit”, ci supraviețuiește în limbă ca atare, fără să mai aibă nevoie de traduceri. Îndrăznesc să cred că „An-Dar” (ziua consacrată omului, vieții) și „Neikoy” au funcționat, împreună, într-un același generic sărbătoresc, de solstițiu, în ziua morții și a învierii „Soarelui-Veșnic-Învingător”, omagiindu-se „Darul” (Viața și Legea) lui Moș Timp, Bătrânul (Neikoy) Anu, protopărintele celor reveniți în spațiul carpatic după migrația în Sumer și căroră li s-a spus Rahmani, Racmani, Rucmani etc. pentru că au fost brahmani (înțelepți) și pentru că au rămas înțelepți și, de aceea, onorați și socotiți sacri, „ctisti” (Strabon, Geografia., VII, β, 3: „Unii traci își petrec viața fără să aibă legături cu femeile, numindu-se „ctisti”; ei sunt onorați și socotiți sacri, trăind, așadar, feriți de orice primejdie”). Un astfel de raționament e obligatoriu, în condiție în care hora sacră a Pitarailor (în sumeriană, „Pitar” înseamnă „Tată”, deci cel care aduce pita în casă), soldată cu daruri în „pită” (colaci) reprezintă un ritual al obârșiei, cu „retrăirea Căii”, a dus-întorsului ancestral. Ceremonialul începe, imediat după Solstițiu, cu pregătirea steagului și a hainelor de drum (asemănările cu ritualul călușarilor nu sunt deloc întâmplătoare), nouă tineri (cifra sacră întâlnită și la pelasgii homerieni, care au nouă frății, nouă dansatori în horă, nouă zile de doliu etc.) întâlnindu-se într-un loc secret, lângă un copac verde (Arborele Vieții), unde împodobesc vârful unei lănci lungi (șase metri) cu „unul sau două batice frumos cusute și o cunună de flori pe suport de plantă ornamentală agățătoare verde”, iar la „capătul de jos așează o centură de clopoței. Lancea, pe toată lungimea ei, este împodobită cu batiste, flori și ciucuri din lână colorată, toate prinse cu o panglică” colorată, tricoloră în vremurile noastre (Prodanciuc). În unele locuri din Carpați, pitaraii încă își pun la ureche câte o crenguță de busuioac și poartă în mâini câte o botă (ciobănească, precizează etnograful, deși drumeții foloseau același tip de botă; or, în cazul nostru, despre drum și despre întoarcere vorbesc simbolurile, inclusiv steagul, împodobit cu „ierburi de leac” în vremurile de demult). După împlinirea ritualului constituirii cetii și al împodobirii steagului, alaiul Pitarailor colindă prin câteva sate, pe un itinerariu ancestral, același de-a lungul anilor, apoi se întorc în satul lor. Cei din Jieț, de pildă, colindă, dintotdeauna, prin Molivis, prin Popi și prin Andronești, apoi, pe seară, se întorc în Jieț (Barbu). Colindă, adică merg până în satul cel mai îndepărtat și, refăcând drumul întoarcerii, intră prin

ogrzăzile gospodarilor pentru a primi, conform datinii ospeției, „pită“ pentru drum.

Gazdele pregătesc din vreme colacii și ascund în podul casei sau al șurii o năframă, în care sunt înfășurate niște monezi. Dacă pitaraii vor găsi năframa cu bani, gazdele vor avea parte de un an bun. Superstiția acesta nu face parte din datină, fiind adăugată ulterior, ca și celelalte daruri care se alătură colacului, ca și sticla „cu răchie“ (deși e ciudat și surprinzător că și nepalezii colindători, care se îmbracă oșenește și folosesc și cuvinte românești, probabil urmași izolați ai sumerienilor, numesc alcoolul din fructe tot „răchie“, cum se va vedea în alt capitol), frumos împodobită, care se substituie ulciorului cu apă sau cu vin, cu care se întâmpinau, dintotdeauna, drumeții. După ce își ostioiesc setea și primesc colacul, pe care îl împart egal între ei, Pitaraii se strâng în mijlocul curții, unde, acompañați doar de fluiet, încing o horă, o „învârtită“. În timpul dansului, Pitaraii folosesc strigături care amintesc de vechile invocații adresate Soarelui, dar suficient de alterate de vreme și de vanități obștești ca să nu se mai poată identifica mesajele strămoșești: „Cât îi Soarele de sus, / Pitarai ca-n Jieț nu-s, / Cu feciori înalți-frumoși / Și la minte sănătoși. / Cât îi Soarele de mare, / La Jieț întâi răsare“ (Barbu).

Pe drumul întoarcerii, până-n seara zilei de Ajun, Pitaraii intră prin curțile oamenilor, rostesc urări, primesc darurile obștești cuvenite drumeților, mulțumesc cu o horă ritualică, apoi ajung în satul lor, la obârșie, unde ajunează, după datină, în liniște.

În mileniile creștine, datina Pitarailor supraviețuiește, izolat, prin munți (la momârlanii din Valea Jiului, în nordul Olteniei, prin Apuseni), fiind înlocuită cu Irozii, Craii, Împărații, deci cu contaminări ale datinii creștinești. Necontaminate, dar și neînțelese rămân jocurile cu măști, jocurile închinare Morții și Învierii Soarelui, în Decembrie (Cerbul, Capra, adică semnul Capricornului), de către neamul care trăia „sub Ursă“, neam de centauri (primii călăreți ai antichității). E posibil ca datina aceasta, a jocurilor cu măști, să dateze din anii 500 î.e.n., când un Zal Mox, conform mărturiilor vremilor vechi, purta mască (să nu i se vadă tatuajul făcut de hoți) și se înfășura într-o piele de urs. Refuz, însă, explicațiile „totemice“ (din moment ce lupul și șarpele-balaur lipsesc din alaiul jocurilor cu măști), „teama“ de duhuri necurate și de animale fabuloase (contaminări slave, în nici un cult solar regăsimile; de altfel, e deja celebră replica unui get, care se „temea“ doar să nu cadă cerul pe el) și ideea „satirizării unor metehne manifestate în viața satului“ (nemurirea, acea „aiureală getică“, era

proiectată în univers și în veșnicia universului, și nu într-un spațiu terestru restrâns, inclusiv prin trăiri spirituale).

Horele Crăiesei Zăpezii, Eftepir, încep în Noaptea Lupului Alb Totemic, devenită, în creștinism, Noaptea Sfântului Andrei. Eftepir, în limba străbunilor, înseamnă „cea care luminează“, numele dac Eftepir fiind, cică, sinonim cu Aurelia. „Cică“, pentru că s-a pornit cu traducerea de la o inscripție veche despre Scoris, fiul lui Mucaporus, care avea trei copii „daco-romani“, pe Sabina, Valens și Sabinianus, cu soția sa Aurelia Eftepir. În fond, Eftepir, Crăiasa Zăpezii, este Luna, zâna care a fost, cândva, mesteacă și care locuiește în văzduh, deasupra norilor, într-un palat de cleștar și pietre scumpe (cerul înstelat), iar omagierea ei începe în Noaptea Lupului Alb (totemic), care se arată doar „pe Lună plină“, după datină.

„Lunga noapte de iarnă“, despre care spunea Vergilius că o petreceau dacii „în joc“, se încheie în 24 februarie, prin alaiul celui „beat de dragoste“, Dragobete. Fiu al Pământului-Mamă (ulterior, al Dochiei), lui Dragobete i se mai spune, cu nume târzii și regionale, Dragomir-Florea, Năvalnicul, dar și „Granguru“, pentru că la vremea sărbătoririi lui au loc nunțile păsărilor din pădure. Pe Dragobete, cel „beat de dragoste“, îl însoțesc zânele Dor, Dragoste și celelalte zâne din alaiul cu Dragostele. Tocmai de aceea, alaiul obștesc de feciori și fete, care au horit pe tot parcursul „lungii nopți de iarnă“, merg în ultima zi în pădure și culeg ghiocei și brândușe, pe care și le oferă unii altora. Cu Dragoste, cu Dor, inițiindu-se, de fapt, într-o armonie sufletească desăvârșită, caracteristică doar Dragostelor, zânele din alaiul veșnic al celui „beat de dragoste“.

Crăciun și bradul de Crăciun nu fac parte din datina ancestrală, obiceiul fiind preluat de la nordici, din ansamblul de datini păgâne ale credinței în Odin. Sub bradul lui Odin, în nopțile de iarnă, credincioșii aflau daruri și împliniri (Biblia interzice, în vreo zece versete, închinarea „sub copac verde“ și cere izgonirea celor care „se închină sub copac verde“). Romanii, preluând obiceiul, au împodobit crengile bradului cu fructe roșii. În fond, bradul simboliza și pentru ei, ca descendenți ai pelasgilor, Pământul-Mamă.

Crăciun și bradul lui rămân, totuși, obiceiuri străine și de datină, și de creștinism. Un mare teolog, regretatul Dumitru Bălașa, nu ne îndemna să renunțăm la aceste obiceiuri păgâne, dar nici să nu renunțăm. După opinia acestui preot adevărat al românilor, trebuie să procedăm așa cum ne îndeamnă inima și dacă vom săvârși cu Dragoste ritualurile păgâne (împodobirea bradului, primirea lui Moș Crăciun și înmânarea darurilor),

înseamnă că, în ciuda aparențelor, noi vom fi respectat Calea lui Iisus Hristos, care Dragoste înseamnă.

Fiind vorba de un obicei de împrumut, nu mai caut izvoare, iar dacă le aflu întâmplătoare, le ignor. În fond, ceea ce ni se arată nici nu sunt izvoarele, ci doar cursul târziu, cu undele deja impure. Tocmai de asta și fac apel, în cele ce urmează, la textul unui om care, reprezentând instituția religioasă a contemporaneității, poate formula un punct de vedere, care nu-i obligatoriu să însemne și adevăr.

Așadar, „cea mai veche mărturie privind sărbătoarea Crăciunului o găsim la Roma, în anul 336. S-a încercat, pentru prima oară atunci, ca, asemenea ciclului pascal, care avea Postul Mare drept preludiu și pregătire, și perioada Crăciunului, cuprinsă între 17 decembrie și 6 ianuarie, să fie precedată de un timp de pregătire. Urmele unui asemenea timp de pregătire au fost identificate în Franța și Spania, la sfârșitul secolului al IV-lea, conform mărturiilor Sfântului Ilariu (+366) și a conciliului din Zaragoza (380). Era vorba de un timp de 21 de zile. S-a vorbit, deja, de atunci de „Postul Crăciunului“, care, succesiv, va da naștere obiceiului ca sărbătoarea nașterii Domnului să fie precedată de un timp de pocăință, care începea la 11 noiembrie (în sărbătoarea Sfântului Martin) și ținea până în ajunul Crăciunului. La Roma, însă, pregătirea aceleiași sărbători capătă treptat forma liturgică pe care o avem și astăzi, a celor patru duminici de Advent...

Sărbătoarea Nașterii Domnului, stabilită la 25 decembrie, apare clar, pentru prima dată, la Roma, în anul 354, desigur confirmând o tradiție mai veche, în care se înscrie și documentul amintit mai sus, din anul 336. Cum de s-a fixat data de 25 decembrie ca zi a Nașterii lui Cristos?

Specialiștii au elaborat două ipoteze: I. Prima spune că Biserica a voit prin sărbătoarea Crăciunului să înlocuiască sărbătoarea păgână a Soarelui Neînvins (Mithra), zeul biruitor al întunericului. Cultul solar, care provenea din Orient, se răspândise foarte mult în Imperiul roman și, fiind favorizat de către împărați, devenise foarte popular. Biserica a încreștinat cultul soarelui, punând în locul zeului Mithra pe Cristos, soarele dreptății. Un mozaic creștin de la sfârșitul secolului al III-lea îl prezintă pe Cristos ca fiind „soarele dreptății“, „lumina lumii“. II. A doua ipoteză explică sărbătorirea Crăciunului la 25 decembrie în raport cu 25 martie, echinoxul de primăvară, considerat începutul creației, și, deci, dată simbolică a concepției lui Cristos (de aici sărbătoarea Bunei Vestiri de la 25 martie)“ (Ioan Robu).

Cu o aceeași hărnicie s-a grăbit biserica să înjghebe o dublă mitologie, a Moșului și a Bradului, care să corespundă cât de cât intereselor religioase instituționalizate. Legenda, încropită fără pic de imaginație și, de aceea

stupidă și necredibilă, a fost sintetizată de Romulus Vulcănescu astfel: „Crăciuneasa primește în gazdă pe Fecioara Maria, oferindu-i adăpost în grajd. Aflând acest lucru, Crăciun îi taie mâinile, iar Maica Domnului i le lipește la loc. Minunea îl convertește pe Crăciun la creștinism. De bucurie că nevasta sa a scăpat de pedeapsa lui necugetată, Crăciun aprinde un rug din cioate de brad în curtea lui și joacă hora cu toate slugile lui. După joc, împarte sfintei familii daruri păstorești: lapte, caș, urdă, smântână. De aici transfigurarea lui Moș Crăciun într-un sfânt, care aduce, de ziua nașterii lui Iisus, daruri copiilor, obicei care se suprapune cu amintirea darurilor pe care, după legenda evanghelică, le aduceau regii-magi în staul noului Mesia. Cântecel de bucurie adresate de slugile lui Crăciun s-au transformat în colinde“.

Cioata aprinsă în curte și hora ritualică au de desamorsat, în vreme, o altă datină străveche, cea a Menhirului, a pietrei căzută din cer și, implicit, a monumentelor megalitice, dar asta-i altă poveste.

Și în privința bradului de Crăciun a fost născocită o justificare creștină. Cică, prin secolul VII, Sfântul Bonifaciu ar fi întâlnit un grup de păgâni, adunați lângă un stejar pentru a sacrifica un copil zeului Thor. Furios, Bonifaciu ar fi doborât copacul, lovindu-l cu pumnul, și imediat s-ar fi produs minunea, adică ar fi răsărit și crescut în fața păgânilor înspăimântați un brăduț subțire, „Copacul Vieții, mărturia vieții eterne a lui Christos“. Și tot Bonifaciu ar fi descris prin forma triughiulară a bradului Sfânta Treime, recomandând atârnarea pomilor de Crăciun de tavan, cu vârful în jos, obicei care s-a menținut până prin secolul XII.

Adevărul este că, dintotdeauna, oamenii foloseau ramuri verzi, ornamentate sau nu, ca simbol al vieții asupra morții. Egiptenii foloseau ramurile de palmier, fenicienii foloseau drept temple tufișurile sacre, druizii cinsteau stejarul, iar latinii – bradul.

Primul pom de Crăciun consemnat de istorie a fost împodobit la Riga, în Lituania, în 1510. În 1521, Hélène de Mecklembourg, căsătorindu-se cu Ducele de Orleans, a folosit brăduțul împodobit în Paris, iar în 1601, la Strasbourg, un călător întâlnește o familie care decora un copac cu „napolitane și bețe de zahăr aurii, răsucite, și flori de hârtie de toate culorile“. Anglia folosește brăduțul din 1840, când prințul german Albert, căsătorindu-se cu regina Victoria, a trezit din amorțeală, cu un obicei nou, bătrânul castel Windsor. Americanii, care primesc brăduțul, tot de la nemți, în vremea războiului de secesiune, nu ratează ocazia unei noi afaceri, așa că, în 1842, adaugă lumânările lui Martin Luther primele decorațiuni, iar ideea lui Charles Minnegrode este preluată, în 1850, de compania germană

Lauscha (Thuringia), care începe să producă ghirlande de sticlă, dar și îngerii tremurători Rauschgoldengel, îmbrăcați în auriu. Ornamentele de sticlă ajung în Anglia în anul 1870, iar în America în 1880, din 1882 datând ornamentele becușelor electrice, inventate de Edward Johnson, un coleg al lui Thomas Edison. Din 1890, șiragurile de 80 de becușe se fabrică în producții de serie.

Deja e târziu, deja nici un adevăr nu mai are credibilitate. Petrecem, ne bucurăm.

Petrecem? Ne bucurăm?

„Luncile Soarelui“

Datina Focului Viu, a Rugului Arzător, datina logodnei Cerului și Pământului prin Vatră (Hestia, cea care a încredințat Legile), prin focul aprins pe pământ bătătorit, vatră comună și stabilă a Universului, în condițiile în care și „văzduhul pe care coboară pasărea e foc”, „focul (care) ține Cerul” și care este și „fața lui Dumnezeu” (cercul roșu al inscripțiilor sumeriene din Rhodos, care adăpostește semnul „KOY”), încă spraviețuiește prin Carpați drept „mister” confuz al nopților de primăvară și, în special, al celei de 23 aprilie, consacrată, ulterior, Celui-ce-lucrează-pământul (Georgius), când numai verii primari pot aprinde cu iasca și amnarul buturugile (simboluri pământești ale menhirului, ale pietrei de foc, desprinsă din cer), așezate între doi brazi gemeni din „luncile Soarelui”, de trunchiurile cărora atârnavă vasul în care urma să fiarbă apa vie, cu care tămăduiau tot felul de boli ale oamenilor și animalelor, mai ales bolile de origine magică. Dus din casă în casă și păstrat viu în tot cursul anului, printr-un ceremonial care amintește de „sărbătoarea (egipteană a) candelelor aprinse” (Herodot, II.LXII), focul viu avea să mențină energiile purificatoare, iar mai târziu, adică după atingerea „de relele civilizației umane” (Ammianus), și să izgonească spiritele malefice. Se adaugă și alte practici străvechi, cele descrise de Ammianus Marcellinus („își răcoresc trupurile cu stropii de rouă... și simt înaintea tuturor razele soarelui dătător de viață”), practici firești, dar care capătă, cu trecerea vremii, valori inițiatice impuse de importurile de superstiții. Ceea ce, odinioară, constituia un mod de viață, devine ritual (Romulus Vulcănescu: „act convențional care imaginează o activitate sacră menită să prevină, să provoace sau să anuleze efectul malefic/benefic al forței supranaturale”). Într-o epocă pervertită de contactul cu alte civilizații (termenul elegant: contaminare folclorică!), urmașii regăsesc vremea străbunilor pentru a contracara superstițiile deja acceptate. Pe stâlpii porților, protejați de semnul cioplit al Soarelui, așezau brazde, în care înfingeau ramuri verzi de salcie sau de mesteacăn. Fetele cătau într-un vas cu apă chipul ursitului, apoi plecau să culeagă roua de pe câmp, pe care o păstrau drept apă vie. Se curățau de farmece, la izvor, cu apă ne-ncepută, unde se spălau pe brațe și pe față, apoi se „rourau”, stropindu-se cu crengi de mesteacăn muiate în apa izvorului.

Și mai târziu, când creștinismul instituționalizat, ignorând învățătura lui Iisus despre zile, care toate-s egale între ele, aglomerează zilele cu oameni religioși, locul Focului Viu și al lucrătorului pământului (Georgius) este luat de Sfântul Gheorghe, un militar roman creștin, care, intrând într-o dispută mai curând filosofică decât religioasă cu Dioclețian, a fost martirizat în anul 303 e.n., după ce „a ucis balaurul“ (pe puținii ostași din legiunile de gardă care veniseră să-l ia și care aveau pictat pe prapurii de luptă un balaur). Și, astfel, în fiecare primăvară, Sfântul Gheorghe, patron spiritual al armatei bizantine, al Angliei și al Moldovei, al Ordinului Jartierei, instituit în 1394 de Eduard al III-lea, și cavaler sacru pe blazonul Rusiei contemporane (în care apare ucigând balaurul, în centrul vulturului bicefal), este cel care descuie simbolic pământul pentru a înlesni „manifestările tuturor energiilor revitalizante ale primăverii“ (cum spun etnografii), el însuși devenind și fiind Focul Viu prin care se arată „fața lui Dumnezeu“.

Cel mai vechi talisman, o plăcuță de os incizată, datând din anul 28.000 î.e.n. și descoperit la Mitoc-Botoșani, pare să stea la baza celui „mai unic, mai românesc“ obicei, cel care, „pentru marea lui frumusețe, a prins și la popoarele din jur“. Vorbim, desigur, cu entuziasmul folcloric național-patriotic necesar, despre mărtișor, care, „la origini a fost un dar magic, ritualic“ și „se purta la încheietura mâinii, apoi la gât“, atârnat de „un fir de lână alb“, care „se înfășura cu unul negru, roșu mai târziu, ca un simbol al împletirii iarnă-vară, întuneric-lumină, bine-rău, viață-moarte“ („să mă iarnă, să mă vară, / să mă ziuă, să mă seară“).

Revenind la amuleta descoperită la Mitoc, pe suprafața căreia sunt incizate trei unghiuri, fiecare conținând linii paralele (3, 6 și, respectiv, 9), putem trăi un nou extaz naționalist, din moment ce protopărinții noștri păreau să aibă serioase cunoștințe matematice, din moment ce reproduceau atât de inteligent multiplii lui 3. Orice referire la o datină primordială este exclusă, din moment ce ne lipsesc dovezile scrise, epicul fantezist al epocii respective. Prin urmare, chiar dacă memoria obștească a grecilor (neam care își consacra în memorie nemurirea, renunțând la „aiureala getică“) consemnează că trei au fost zeitățile începutului (Cerul, Pământul și Văzduhul), șase au fost sărbătorile anuale și nouă stelele vizibile ale Pleiadelor, din care două mai difuz, și zilele sacre dedicate zeilor și pământenilor petrecăreți, nu putem lua în calcul o astfel de ipoteză, care să explice inciziile multimilenare ale plăcuței de os. În plus, de fapt în minus, memoria noastră obștească nu a funcționat niciodată altfel decât subconștient. Moștenim datinile, le lustruim în anume ceasuri și le scoatem în văzul lumii, dar fără a putea explica nici altora, nici urmașilor noștri, ce

reprezintă și la ce folosesc vechiturile moștenite. În fond, prin moșteniri ni se consacră o milenară vegetare, deși vegetarea fiecăruia dintre noi încetează după doar câteva decenii-clipe. Și nu lăsăm alte moșteniri decât cele deja moștenite.

Martie este, totuși, luna consacrată violenței și agresivității din noi, cei „atotsuficienți și puternici“, din vremurile în care „eram sferici“ (Petru Creția). Prin urmare, în combinația aceasta de amuletă totemică și stâlp al pământului (împletirea, frânghia, șnurul) s-ar cuveni să întrezărim tânjirea „după jumătatea întregului ce-am fost“ (Creția). Apoi am putea călători mai departe, prin cele nouă (9!) zile ale Dochiei, care s-a numit, cândva, Larunda sau Alruna, mamă pelasgă a zeilor casnici numiți Lari, mama Crăiesei Zăpezii Eftepir și a lui Dragobete, cel „bolnav de dragoste“ (nu vi se pare că Eftepir-noiembrie și Dragobete-februarie au ceva din imposibila regăsire prin dragoste a Artemisei cu Apollo, a Soarelui cu Luna?).

În a noua zi, îi vom cinsti pe Moșii Macenici, cei care, în vremea Pitarailor lui Neikoy, au bătătorit vatra străbunilor cu bâtele lor de drumeți, murmurând cuvinte frumoase, cuvinte descântec, cum ar fi spus Zal Mox: „Intră frig și ieși căldură / Să se facă vreme bună / Pe la noi pe bătătură!”.

În cinstea lor, a Blajinilor (boni genii, adică Lari, fii ai Larundei-Dochia, sau poalele că belasgini, adică pelasgi), femeile împletesc, pe 9 martie, macenici („sfințișori“, „brădoși“, „brânduși“, „brândușei“), pe care-i ung cu miere („Scoborât-a Dumnezeu / Pe-o scară de ceară, / Cu fuștei de fulgerei / În stupine de albine, / Și de-acolo s-a luat / Că n-a putut poclui, / De mirosul florilor / De bunul albinelor“, zice datina) și îi acoperă cu nucă pisată, urmând să-i dea, „întru pomenirea Moșilor“ (Moș egal Înțelept egal Preot egal Neikoy), sărmanilor și drumeților.

Creștinismul instituționalizat a încropit o snoavă, cu care să acopere „bătătura“ cea plină de semne din vremea întoarcerii Blajinilor, deasupra ei urmând să așeze 40 de Sfinți Martiri, „niște robi ai lui Dumnezeu, în număr de peste patruzeci“, armeni din Nicopoli, care au refuzat „să se închine zeilor“ cu jertfe, în vremea „păgânului împărat Liciniu“, preferând „ei singuri să meargă la judecată de voie și, mărturisind numele lui Hristos, să se dea la munci“ (Viețile Sfinților). Martirii au fost arși, iar cenușa și oasele au fost aruncate în râu, de unde au fost recuperate de neîntrecutul recuperator Constantin, care a pus sfintele moaște la temelie a unei biserici.

Cică, odată, „în ziua de „Macenici“, un om semăna mazăre. Văzându-l, cei 40 de Sfinți s-au supărat pentru că acesta lucra în ziua lor și s-au plâns lui Dumnezeu. Domnului, însă, i s-a făcut milă de om și le-a spus Sfinților să-l ierte, ba chiar să-i crească recolta. Mucenicii au înmulțit recolta

omului de 40 de ori. Văzând aceasta, omul a continuat să semene mazăre și în aceeași zi a anului următor. Sfinții s-au plâns din nou lui Dumnezeu, care nu l-a mai iertat și le-a spus să îi dea fiecare câte o săptămână de boală. Căzând la pat, 40 de săptămâni, omul nu a putut nici măcar să își culeagă mazărea semănată cu lăcomie“.

Pilda aceasta stupidă (în fond, omul nu era vinovat de semnul de prosperitate dat de semănatul într-o anumite zi) a retezat brutal legătura noastră cu Blajinii, cu „stâlpii pământului“, cu cei care și-au regăsit pentru totdeauna obârșia, undeva, lângă un ostrov de la poalele munților în care se află Nedeea-Cetate, în care clopotele murmură singure la răsăritul și la apusul Soarelui și al Lunii.

Tot în martie, dar pe 17, a fost Ziua Ieșirii Șarpelui din Pământ (una din cele 6 mari sărbători anuale ale protopărinților), ziua în care se culegeau ierburile vindecătoare și se rostea descântecul vechi al Deschiderii Pământului: „Idiță, Idiță, / Ține-te de pieleță, / Pieleța de carne, / Carnea de os, / Osul dă veninul jos. / Descântecul să fie de folos!“. Ziua în care reptilele prind să-și facă apariția, în căutarea soarelui (și n-ai voie să-i spui șarpelui pe nume, iar de obiectele ascuțite trebuie să te ferești!), ziua în care peștii încep să se zbată în ape, iar albinele ies din stupi. În acea zi, se curățau pomii fructiferi, se alegea „un loc curat (prospăt defrișat) / numai bun pentru arat / pentru arat și semănat“ și se pregătea pentru lucrările de primăvară. De aici și legenda „creștină“ (ghilimelele vizează necredibila stârpire a vietăților de către Dumnezeu; în fond, Creatorul nu-și distruge opera) despre Alexie, stăpânul vietăților care „petrec lunga noapte de iarnă“ (Vergilius) sub pământ, dar și pilda despre întâlnirea lui Alexie cu Dumnezeu.

Cică, „în timp ce Dumnezeu curăța pământul de găngănie, s-a întâlnit cu Alexie, care mergea spre mare. Domnul i-a încredințat cufărul în care pusese vietățile, rugându-l să-l arunce în apă. Ajuns la destinație, Alexie nu a putut rezista, însă, curiozității și a deschis cufărul, astfel încât toate acestea s-au răspândit din nou pe pământ. Alexie a încercat să le adune. Ca să îi fie mai ușor, dar, totodată, ca să-l pedepsească, Dumnezeu l-a transformat într-un cocostârc“.

O altă sărbătoare păgână, „Amuțitul Cucului“ a devenit Buna Vestire sau Blagoveștenia, în 25 martie sărbătorindu-se vestea cea bună pe care Sf. Arhanghel Gavriil i-a adus-o Fecioarei Maria. Dintr-un capitol anterior, în care se vorbea despre proorocirea nașterii lui Iisus, făcută de idoli din palatul lui Cyrus, nepotul lui Cyrus, s-a putut descifra omagierea Trinității Cer-Văzduh-Pământ, iar „Amuțitul Cucului“ nu era, în fond, decât cinstirea „văzduhului pe care coboară pasărea e foc“. Amuțitul Cucului este, în fond,

ziua regăsirii fraților în jurul vetrei de obâșie (conform legendei celor doi frați răătăciți, sau a legendei nevestei care-și așteaptă bărbatul plecat în lume, supărat că Sava iubea privighetoarea, și care frate și nevestă strigă neîncetat, până de Sânziene: „Cucu! Cucu!“),

În luna lui Mărțișor, calendarul popular amestecă mituri păgâne și creștine, stabilind o tradiție a obiceiurilor dobândite din datină proprie și din datini incidentale. În 2 martie, e sărbătoarea „Pusul Babelor“, alegându-se zilele prevestitoare de viitor, deși e posibil ca ziua aceasta să fi fost cea a „punerii“ monumentelor megalitice pe crestele Carpaților. Urmează ziua dedicată Coroanei Boreale (3 martie), denumită Casa cu Ograda, apoi „Moșii de iarnă“ (4) și „Lăsatul de clisă“ (5), sinonimă cu Lăsatul Secului de Carne. Deci, o sărbătoare creștină. În 6 martie, se celebrează „Buruiana lui Marte“, pentru că „Urzica se dă în gura foamei“, cum zice proverbul, cam pe atunci. În 7 martie se reconfirmă „Zilele Babei“, iar în 8 martie „Focurile de Macinici“ prin incinerarea simbolică a spiritului iernii (uscăturile) și renașterea, la fel de simbolică, a spiritului verii prin aprinderea focurilor rituale. Vestiți de focuri, a doua zi, în 9 martie, sunt omagiați „Macinicii“, iar Baba Dochia se transformă în stană de piatră, sus, pe Ceahlău.

În 10 martie, e „Baterea pământului cu maiurile“, în tradiția întoarcerii la obâșie despre care am mai vorbit, iar în 11 martie se săvârșește „Beția Ritualică“, oamenii închipuindu-și că toate cele 40 sau 44 pahare cu vin, băute la Macinici, se transformă, de-a lungul anului, în sânge și putere de muncă. În următoarea zi (12), e „Lăsatul secului de Paște“, numit, regional, „Priveghiul cel Mare“, „Alimori“, „Hodăițe“, „Opaiț“ sau „Refenea“.

În 12 martie necreștin, începea „Săptămâna Nebuniilor“ cu „îmbătrânirea lui Moș Timp“ prin simbolul mascaților rostitori de „măscări“ și ațățători la orgii și prin arderea, în miez de noapte, „a divinității sezoniere reprezentată de o prăjină împodobită cu panglici și haine vechi (steagul cel vechi al Pitarailor) sau de o mascoidă confecționată din paie de grâu. „Săptămâna Nebuniilor“ se încheia în 13 martie, când e „Ziua Cucilor“, ziua în care bărbații și feciorii, mascându-se în cucii sau purtând o glugă și un costum femeiesc, alergau după oameni, sunând din clopot, pentru a-i atinge cu bățul, de care era legată o opincă veche. Seara, ca și Pitaraii, „Cucii“ mergeau din gospodărie în gospodărie pentru a hori.

Începând din 14 martie, se sărbătoreau „Caii lui Sântoader“, zilele și nopțile de purificare (Marțea Sântoaderului, Vinerea Sântoaderului, Joia Iepelor, Sâmbăta Sântoaderului) prin aprinderea focurilor ritualice, inclusiv „roata de foc“. Opt feciori îmbrăcați în strai de sărbătoare, cu copite în opinci și cu cozi de cal în nădragi, conduși de un al nouălea fecior,

Sântoaderul cel Mare sau de Sântoaderul cel Șchiop, formau ceata Sântoaderilor, închipuind o herghelie divină, care lovea „cu copitele“ pe fetele dornice de joc și care petrecuseră „lunga noapte de iarnă în joc“, începând cu Noaptea Lupului Alb, Noaptea Crăiesei Zăpezii Eftepir, noaptea Filipilor de Toamnă din era creștină.

În 15 martie, începeau „Zilele împrumutate“(Ziua Berzei, Ziua Mierlei, Ziua Sturzului, Ziua Cucului), zilele timpului schimbător, cu ninsoare, lapoviță și vânt. În 16 martie, începeau „Joile Nepomenite“, recomandate pentru muncile agrare, spre deosebire de zilele nefaste, „Joile Pomenite“ din Săptămâna Brânzei, a Paștelui și a Rusaliilor sau Călușului. Calendarul continuă cu „Vinerea Sântoaderului“ (17), când, dimineața-de-cu-noapte, fetele scoteau rădăcina Omanului, bună pentru leacuri, vrăji și descântece, invocând frumusețe: „Toadere, Sântoadere, / Dă costiță fetelor / Cât cozile iepelor!” sau „Toadere, Sântoadere, / Dă costiță iepelor, / Ca s-o poarte fetele, / Să crească lungă ca ața, / Moale ca ața!”.

Despre „Amuțitul Cucului“, în 17 martie, am vorbit. În 18, e sărbătorit Sântoaderul cel Mare sau Sântoaderul cel Șchiop, conducătorul cetașilor, apoi urmează „Zăpada Berzelor“ (19), „Zilele Moșilor“ (20) și „Cocoșul“ (21), apoi Echinoctiul de primăvară, denumit, în calendarul tradițional românesc, „Țâr înainte, țâr înapoi“. În 23 martie sunt „Gemenii și comoara“, Castor și Polux vestind „Ziua Șarpelui“, urmată de „Ziua Cucului“ și de „Stelele Ciobanului“ (26 martie), „Pleiadele“ sau „Găinușa“ din Constelația Taurului.

„Barza“, ca pasăre oraculară, era cinstită în 27 martie. Urma „Sulița pe cer“, când se putea măsura cu sulița jumătate de oră, apoi sărbătoarea „Tufei dătătoare de putere“ (29 martie), când se curăța și se copăcea vița de vie. „Ziua Brândușei“ preceda „Prânzul cel Mare“, din 31 martie, reper solar pentru aprecierea timpului diurn (subamiaza).

Calendarul tradițional românesc e asemeni cerului înstelat: lumini, puzderii, dar nu mai știm să arătăm stelele cu mâna și să povestim de unde vin și pentru cine luminează. Nici măcar despre constelațiile ușor de recunoscut nu mai știm mare lucru, ba se mai și riscă și uitarea puținului pe care noi îl mai știm. Tocmai de asta, ignorând pitorescul calendaristic al celorlate luni ale anului, o să mă opresc asupra celorlate două mari sărbători solare ancestrale, cea din 24 iunie, Sânzienile, și din 6 august, Nedeile, omagieri ale Căii Lactee, ale Drumului Ceresc al Robilor, și cea din 17 septembrie, Ziua Intrării Șarpelui în Pământ, a închiderii și zăvorârii energiilor pământeste sub oblonul de gheață al lungii nopți de iarnă.

Nedeia de Sânziene marchează solstițiul de vară, sărbătorit, în vechime prin urcări ritualice pe munte, lângă Stâlpii Pământului, monumente megalitice formate din două stânci verticale, care susțin o lespede imensă, care-i simbolizează pe Blajini, pe Străbuni. Prin preajmă curge Apa Sâmbetei, benefică și purificatoare (toate relele „se duc pe Apa Sâmbetei”), o apă cu izvor „pe tărâmul celălalt” (precum Apa Dochiei din Ceahlău, Scăldătoarea Vulturilor din Semenic), și, oglindit în toate apele pământești, fluviul cosmic numit Calea Lactee. Tocmai de aceea, orice înălțime din vecinătatea unei ape poate fi folosită pentru aprinderea Focurilor Sacre și pentru rostirea incantațiilor magice. Tocmai de asta, flăcăii satelor urcă pe dealurile din preajmă, aprind bobotăile și descântă, învârtind torțele în sensul mișcării Soarelui: „Du-te, Soare, vino, Lună, / Sânzienele îmbună, / Să le crească floarea - floare, / Galbenă, mirositoare, / Fetele să o adune, / Să le prindă în cunune, / Să pună la pălărie / Floare pentru cununie, / Babele să le rostească, / Până-n toamnă să nuntească!“.

În Ceahlău, Nedeile încep din ajunul zilei de 6 august (în 5), când urcă patru bărbați cu buciume de alun și pregătesc patru ruguri din vreascuri de jnepeni, pe care le dispun în cruce, cu capetele fixate pe cele puncte cardinale. Crucea e semnul străvechi al lui Anu, semnul Anului, tatăl celor patru Hore, pe care le numim anotimpuri. Când se aprind rugurile călăuzitoare, oamenii urcă potecile în tăcere și reculegere, pășind încet și veghind să nu li se stângă făcliile pe care le poartă, aidoma felahilor la „sărbătoarea candelelor aprinse” (Herodot, II.LIX). Petrec noaptea lângă ruguri, sub Drumul Robilor, asistând pioși la logodna Cerului cu Pământul.

În dimineața zilei de 6 august (sărbătoare creștină a Schimbării la Față), își mărturisesc credința în Cel Care Este Mai Presus De Fire. Nu mai știu nimic despre purificarea cu apă, simbol al comuniunii cu „celălalt tărâm“, despre Nedeia-Cetate sau despre spargerea barierelor temporalității. În fiecare an, prin Nedei, avem șansa de a face parte din Sfânta Trinitate a Veșniciei: Cer-Pământ-Văzduh, Văzduhul fiind noi, Fiii, și nu Timpul care-și înghite fiii, pentru că Timpul împietrește pentru a slobozi izvoarele luminoase ale Universului.

În 14 septembrie, se închide pământul, iar Șarpele, însoțit de alaiul de reptile și găngăni, intră în pământ. Rămân, deasupra, energiile lui benefice, pulsând în ierburi vindecătoare, pe care în acea zi e bine să le culegi. Creștinismul, posesor al mitului șarpelui biblic, a suprapus sărbătorii păgâne pe cea a Înălțării Sfintei Cruci, descoperită de Sfânta Elena, mama lui Constantin cel Mare, printre ruinele Ierusalimului. Patriarhul Ierusalimului ar fi atins cu cele trei cruci, pe care au fost martirizați Iisus și tâlharii, sicriul

unei moarte și doar la atingerea uneia dintre ele femeia s-a ridicat din sicriu, mulțumind Cerului pentru învierea sa, Crucea Mătuitorului, care a și fost dusă, imediat, la Constantinopol. Pe pagina de Internet a Bisericii „Sfânta Cruce“ din Alexandria, există o poveste ciudată (contaminată difuz cu mitul lui Osiris și cu alte mituri păgâne) a acestui obiect de tortură, de martiriu și, ulterior, de sfințenie.

Cică „Adam ajunsese la sfârșitul vieții. Pe când el se apropia de moarte, familia sa, întristată, plângea. Fiul său, Set, a hotărât să plece și să găsească un leac pentru a-și salva tatăl. După mai multe zile de drum, ajunsese înaintea Raiului, de unde Adam fusese gonit. La poartă, ședea un Arhanghel cu sabie de foc, căruia Set i-a cerut un leac. Arhanghelul a știut, însă, că Adam murise deja și i-a dat lui Set un sâmbure căzut din Arborele Vieții. „Ia-l și întoarce-te la ai tăi, unde vei găsi pe tatăl tău mort, culcat în mormânt. Pune-i acest sâmbure în gură, căci un arbore va ieși din el și, într-o zi, va mântui lumea“.

Set așa a făcut și, peste ani, pe mormântul lui Adam crescuseră o plantă necunoscută, care s-a transformat, întâi, în copăcel și, apoi, într-un cedru neînchipuit de mare.

Între timp, oamenii au devenit tare răi, iar Dumnezeu se căia că-i crease. Se găsi, însă, un om drept, Noe, căruia Dumnezeu îi spusese să-și facă o corabie, pentru că va răspândi pe pământ apele potopului și orice ființă viețuitoare sub cer va fi prăpădită. Noe și-a amintit de Arborele Vieții, cedrul cel mare, și, cu ajutorul fiilor săi, l-a tăiat și a făcut o corabie. Cedrul care ieșise din gura lui Adam mântui, astfel, neamul omenesc pentru prima dată. După potop, corabia abandonată pe vârful muntelui Ararat a fost stricată de hoți, care îi luară scândurile, fierăriile și ce rămăse. Strănepoții lui Noe, în amintirea bunătății Domnului, făcură din scândurile corabiei o punte peste Iordan, Puntea Sfântă, care a fost tăiată, cândva, pentru a împiedica o năvală a dușmanilor. Părți din punte au fost luate de apă și duse la poalele colinei Zavulon. Un lemnar din Nazaret, anume Iosif, logodnicul Sfintei Fecioare Maria, văzu, mai târziu, aceste lemne și se simți înfiorat, cunoscând din bătrâni istoria cedrului lui Adam. A luat lemnul, l-a dus acasă și a făcut din el o masă mare. Când Iosif, ca să-l salveze pe Iisus, a fugit în Egipt, casa i-a fost jefuită, iar masa a fost luată de un meșteșugar din Ierusalim, rudă cu cizmarul Isac Lachedem și rău asemenea cu el. Timp de douăzeci de ani, scândurile provenite din Arborele Vieții au rămas sub un hambar. Nimeni nu le putea lucra pentru că erau tari și grele ca marmura. Apoi, veni ziua în care norodul cerea iertare pentru Varava și moarte Mătuitorului Iisus Hristos. Atunci, Lachedem se duse la ruda sa cu un fierar, tăiară masa, îi făcură găuri

cu fierul roșu și înjghebară Crucea Domnului Hristos, grea ca plumbul și de trei ori Domnul Hristos a căzut sub greutatea ei, urcând dealul Golgotiei, unde a fost răstignit și pe care și-a dat duhul“.

Povestea aflării Crucii e și mai ciudată, dar voi vorbi despre ea și despre alte înstrăinări de Calea lui Iisus Hristos, într-un alt capitol, dedicat datinilor prin care s-a păgânizat creștinismul.

„Afară de sărbătorile creștinești sau legate de biserică, cum le numește poporul, mai au Români încă și o mulțime altele, păstrate din moși strămoși, pe care, în butul (spre nemulțumirea) preoților, care nu încetează la fiecare ocaziune binevenită de a-i desfătui (dezvăța) de la serbarea lor, condamnându-le ca eresuri și sărbători păgânești, le țin și le serbează adeseori cu mai mare solemnitate decât pe cele creștinești” (Marian, Sărbătorile, 112). Datina străveche displace profund „burgheziei de sutană” (Daniel Barbu, 65), mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei (1738-1753) condamnând, într-o pastorală nedată, aceste “diavolești obiceiuri”: „borăceanii ce să îmbracă cu haine muieresti și călușarii ce joacă pre la Rusalii, și Drăgaica ce să îmbracă cu haine bărbătești și joacă la nașterea Mergătorului înainte și Botezătorului Ioan, fiind și sabia în mână, și brezaia ce pune pă obrazul lui o față de ocară cu peri, chip de mascara și de batjocură ce joacă la nașterea Domnului Hristos și devla ce iaste căpățână de rămătoriu și umblă țigani cu dânsa în zioa ajunului sfântului marelui ierarh Vasilie, și păpăruda ce iaste înfășurată cu bozii și joacă joi a treilea săptămână după Paște și câte altele asemenea“ (Nășturel, 249-250).

Sărbătorile păgâne de care vorbea și pe care le evidenția Simion Florea Marian erau, totuși, legate de creștinism: Sân-Ion (7 ianuarie), Sân-Petru-de-iarnă (16-18 ianuarie), Trif cel nebun (1 februarie), Sân-Haralambie (10 februarie), Sân-Toader, Baba-Dochia, Alexiile (17 martie), Joile de după Paști și până la Duminica Mare (sărbătorite împotriva grindinii), Armendinul (1 mai), Niculae de vară (9 mai), Sân-Pricopie sau Ziua Lupilor (8 iulie), Mărina (17 iulie, împotriva bolilor de pânțece), Pălie (21 iulie, împotriva trăsnetului), Foca (22 iulie, împotriva primejdiei de foc), Pintelei Călătorul (27 iulie), Sân-Andrei sau Indreaua (30 noiembrie, împotriva lupilor și strigoilor), dar și Sărbătoarea dinților (11 aprilie), Sărbătoarea tâlharilor (11 noiembrie), Sărbătoarea oilor, Sărbătoarea lupilor, Marțolea sau Marți-seara, Rapotini, Circovii, Mărinii, Filipii etc.

Toate aceste sărbători, ținute prin abținere de la muncă și, eventual, prin farmece, vrăji și descântece, au pătruns în calendarul datinii străbunilor drept „timp creștin”, destul de târziu, împrumutate fiind fie din creștinism (un creștinism nepredicat, cu slujbe și ritualuri săvârșite în alte limbi), fie din

mitologiile slavilor, tătarilor sau chiar ale țiganilor. Descântecetele, de pildă, nu pătrează nimic din farmecul cosmic al „cuvitelor frumoase” zalmoxiene, în ciuda unor reminiscențe de incantații solare.

„Munci și zile“, „Povestea Muncei“

Cercetate doar de lingviști (L. Săineanu, I.A. Cancra, Iorgu Iordan, Stelian Dumistrăcel, Gheorghe Colțun etc.), frazeologismele sau „locuțiunile“, cum le numea Eminescu, stabilindu-le și calitatea de „zestre națională a limbii“, încrimentează anumite detalii ale datinii sau doar marchează momente ale devenirii ei.

Datina datează „de când lumea și pământul“, „din moși-strămoși“, „de când cu lupii albi“ (totem dacic), în vreme ce unele tradiții durează doar „din vremea lui han-tătar“ (Kutlubuga sau „Bourul Norocos“) sau chiar mai de curând, „de când nemții cu coadă“ (vremea ocupării Bucovinei). De atunci, din „vremea vremii“, au trecut multe „veacuri de om“, iar „regulile de lângă râul cu apă“, cele care întegesc datina, „s-au dus pe apa sâmbetei“. „Satul lui Cremene“ și-a risipit hotarele obștești (pietrele-cremene) și, odată cu hotarele „pe unde din veac au umblat“, celelalte moșteniri. Când vrei să afli vești din străbuni, pășești într-un sat cu „oameni buni și bătrâni“ și te întinzi la sfat. Afli, de fapt, doar tradițiile și superstițiile relativ recente ale aceluși sat: „Calendaru-i așa, să fie un lucru cu rost, că nu poți merge la întâmplare. Calendarul e rânduiala vremii, să știi când să faci un lucru. Fără calendar, unu' ar face într-un fel, unu' în alt fel... Calendarul are zile în tot felul, de nu seamăna una cu alta. Nu poți face marți ce poți face duminică și nici în aprilie ce faci în septembrie... Timpul merge după calendar. Că mergi la lucru, că ții o sărbătoare sau împlinești o datină, așa cum e nunta sau alte obiceiuri, toate merg la vremea lor. Nu faci nunta în postul mare și nici nu mergi la nași cu daruri așa când îți vine. E anume timp, că nu tot timpul e bun“ (Bernea, 202).

Un calendar fără memorie, într-un sat fără memorie, într-o vreme fără memorie. „Regulile de lângă râul cu apă“ s-au pierdut (odată cu dreptul valah) s-au poate că supraviețuiesc, înstrăinate, în „Munci și zile“:

„Muncă adaugă muncii, fără răgaz de odihnă.
Când se deșteaptă Pleiadele, fiicele marelui Atlas,
Secera toiu-i să-nceapă, când ele se culcă, aratul.
Zile și nopți patruzeci ele se-ascund, iar când crugul
Anului vremea-și încheie, din nou se arată pe boltă,

Tocmai atunci când începe fierul de plug să se-ascută.
 Astfel e legea câmpiei: acei care stau lângă mare
 Și într-a munților văi muncesc ogoarele grase,
 Stând depărtați de-ale mării talazuri umflate-n furtună,
 Goi să arunce sămânța, goi arătura să facă,
 Secera goi, de asemeni, de vor săvârșită să fie,
 Munca zeiței Demeter cu spor să rodească averea
 Din anotimpuri (Hesiod, 70).

Tu la-ndemână să ții uneltele toate în casă,
 Poate, cerând la vecin, nu vei primi și, lipsindu-ți,
 Timpul va trece, iar munca târzie sporul își pierde.
 Nu amâna pentru mâine sau poimâine treaba de astăzi,
 Omul ce-i târâie-brâu nu-și umple hambarul vreodată...
 Când neatinsa pădure e vrednică pentru topoare,
 Când se oprește în ramuri seva și frunzele pică,
 Adu-ți aminte că-i timpul lemne să tai pentru muncă,
 Piuă s-o tai de trei coți, de trei picioare fă maiul,
 Osia șapte picioare, căci asta-i mai bună măsură,
 Iar de-o fi lungă de opt, din ea poți tăia și butucul,
 Taie obezi de trei palme, la car o să intre vreo zece,
 Lemn îndoit cât de mult, cormană de cer, dacă afli,
 Car-o acas-de-o găsești în țarină ori către munte,
 Căci e mai trainică la plug și boilor mai cu priință...
 Pluguri să ai, lângă casă, două: dintr-o bucată
 Unul, iar altul din multe bucăți înjghebat. E mai bine
 Căci, de se strică acela, la celălalt pune-vei boii.
 Oiștile cele mai bune din ulm se cioplesc...
 Pune corman de gorun, grindei de stejar, iară boii
 Ani numai nouă să aibă, căci încă sunt tari în cerbice
 Și cu a vârstei putere înfruntă a muncilor trudă,
 Plugul nicicând n-or strica, în coarne-nvrăjbindu-se-n brazdă,
 Munca-n deșert începută lăsând-o nesăvârșită.
 Boii să-i poarte argatul de ani patruzeci, căci e încă
 Plin de vigoare; prânzind cu opt bucături dintr-o dublă,
 Gândul la treabă va ține și brazdele drepte va trage,
 Fără să tragă cu ochii după tovarășii-n muncă,
 Suflet va pune. Un tânăr mai bine n-o să arunce
 Bobul seminței în brazdă, dar multă risipă va face,
 Căci cel mai tânăr se lasă împins către cei de o vârstă.

Bagă de seamă, îndată ce auzi al cocorilor țipăt
 Care răsună-n înalturi, în fiecă an, dinspre nouri,
 Ei te vestesc că e timpul să ari și anunță ploioasa
 Vreme de iarnă ce roade în inimi pe cei fără vite...
 Omul cu minte isteță își spune un car că-și va face,
 Numai zăludul își uită că-i trebuie o sută de lemne
 Car să-ntocmească și-acasă, cu grijă, din timp să le strângă;
 Când muritor timpul de-arat se arată, degrabă,
 Tu și argații, deolaltă, spre muncă te mișcă și ară
 Locul uscat deopotrivă cu reavăna brazdă, la vreme,
 Cât mai deplin te silește ca roada să-ți fie bogată.
 Brazda s-o-ntorci primăvara, dar n-o să te-nșeli dacă vara
 Iar o răstorni ca să semeni în brazda din nou afănată
 Lanurile lipsa s-abată, să-ți mângâie pruncii belșugul.
 Roagă-te sacrei Demeter și pământeanului Zeus
 Spic încărcat să-ncolțească grâul cel sfânt al Demetrei
 Chiar când aratul începi și prinzi ale plugului coarne
 Zdravăn în mâini, apoi piști cu varga a boilor spete
 Să se-ncordeze în juguri. Argatul nevârstnic din urmă
 Lucru la păsări va da sub brazdă-ngropând cu hârlețul
 Bobul semințelor, căci muritorilor oameni mai bună
 E-ntre virtuți rânduiala, iar cea mai rea, nepăsarea.
 Astfel, sub boabele-n pârgă pleca-se-va spicul spre brazdă...
 Bun e aratul târziu, la fel ca aratul din vreme,
 Seama să iei la aceasta: nicidecum să nu te găsească
 Nepregătit primăvara-nsorită ori vremea ploioasă,
 Nu poposi la sălașul de faur în ceasul de iarnă,
 Nici lângă sobă, la cislă, când frigul împiedică-n muncă
 Omul, căci cel care-i vrednic de mare folos e în casă
 Și ale iernii opreliști nu-l fac al foametei pradă...
 Spune-le argaților tăi, când încă în toi este vara:
 „Nu ține vara un veac, din timp să vă faceți colibe“.
 Fugi de luna lui Faur, cu zile urâte, geroase,
 Ce pentru boi e pieire, evită nămeții de gheață
 Care acopăr pământul când vâjâie Crivățul aspru,
 Vânt ce din Tracia bate, de cai hrănitorea...
 Nemărginita pădure mugește de vifor cuprinsă,
 Tremură fiarele înseși, oricât de des le-ar fi părul,
 Coadă își vâără sub burtă, căci până și pe acestea

Frigul grozav le pătrunde, deși le acoperă blana;
 Oile doar îl înfruntă, prin lâna cea groasă suflarea
 Vântului nu mai răzbește. El pe moșneag zgribulește,
 Dar pe fecioara cu fragedă piele el nu o atinge
 Dacă rămâne în casă lângă mama-i iubită...
 Corpul, atunci, ți-l îmbracă, urmând povețele mele:
 Pune-ți o bundă de lână peste tunica cea lungă,
 Chiar dacă-i rară urzeala, fă-i bătătura mai deasă
 Și-nveșmântează-te bine ca părul să nu se ridice,
 Stând zgribulit și-nghetăt pe trupul ce-l zgâlțâie frigul.
 Pielea de bou, cu putere izbit între coarne, croiește-o
 Pentru-a tale picioare, opinci cu păru-nlăuntru,
 Iar când gerul e-n toi, ferește-ți de ploaie spinarea
 Pieile primilor iezi haină făcând, iar pe umeri
 Prinde-o cu vine de bou, pe cap potrivește căciulă
 Ca să păzească urechile tale de burnița rece,
 Căci dimineața-i geroasă, când Crivățul vine asupra-i,
 Când pe pământ se așterne, suflând dinspre cerul cu stele...
 Aprig, când Crivățul tracic împrăștie-al norilor caier,
 Tu îl înfruntă, gătește-ți munca, revin-o în casă,
 Nourii beznelor dese din ceruri să nu-ți împresoare
 Trupul și haina-ți să-mbibe chiciura rece și udă,
 Deci te păzește, căci luna aceasta-i mai aspră în toate,
 Vreme haină de iarnă, la fel pentru oameni și turme.
 Porția dă-o sporită slugilor, vitelor însă
 Doar jumătate, te-ajută și nopțile lungi la aceasta.
 Toate acestea păzind, ai să-ajungi la a anului capăt,
 Când fi-vor iar deopotrivă ziua cu noaptea și iarăși,
 Mamă a toate, pământul va da feluritele-i roade“.

(Hesiod, Munci și zile, 71-75).

Singurul „călindariu“ agrar al antichității europene (secolul VI î.e.n.), „Munci și zile“ supraviețuiește și în proverbele și zicătorile românilor, în frazeologisme, în calendarul anual al muncilor agricole, în port, dar și în dimensiunile pieselor pentru uneltele gospodărești, pentru plug și car.

În satele noastre, „muncile“ respectă succesiunea „zilelor“ secolului șase î.e.n. cu o consecvență exemplară, iar sfaturile antice își găsesc firească și fidelă oglindire în proverbe și zicători. „Nu amâna pentru mâine sau poimâine treaba de astăzi“, îndeamnă anticul Hesiod, iar satul românesc

reverberază peste milenii: „Nu lăsa pe mâine ce poți face azi“. „Vreme de iarnă... Omul cu minte isteată își spune un car că-și va face“, consemnează Hesiod, iar satul nostru îndeamnă: „Să-ți faci iarna car și vara sanie!“.

Scrisul antic (mitologie, istoriografie, literatură) creează eroi, inițiatori, zei, numele personajelor însemnând, adesea, elemente toponimice, iar nu de puține ori denumiri ale uneltelor care au revoluționat viața socială a antichității (Plug-de-Aur, Proșap-de-Aur, Jug-de-Aur etc.). Grecii, de pildă, dau nume la ceea ce exista de milenii. La fel se întâmplă și cu calendarul agrar al lui Hesiod, care consemnează o datină mult anterioară lumii elenice, statornicită între Rin, Don, Dunăre-Marea Neagră și Marea Nordului, adică spațiul de dezvoltare al civilizațiilor precucuteniene și cucuteniene, civilizații dominate spiritual de munții Carpați și de urcările purificatoare pe Muntele Sfânt al Zeilor, munți simbolizați și de turnurile budiste, dar și de piramidele egiptene.

Pelasgii, după cum mărturisesc grecii, nu-și numeau și porecleau zeii, ei îi numeau zei și atât. Nici măcar Anu, cel mărturisit de tăblițele de la Tărtăria drept „bărbatul cel mai integru“, care a stabilit „reguli lângă râul cu apă“, nu se considera și nu era considerat, în Carpați, zeu. Abia după plecarea unor populații din neamul „capetelor negre“ și după înființarea Sumerului, populațiile acelea îl numesc pe Anu zeu. La fel se întâmplă și la egipteni, dar egiptenii îl asimilează lui Saturn, „tatăl lui Osiris“, cum era scris pe columna din Nysa din vremea lui Strabon, litaniile egiptene numindu-l Osiris-Ani, nume care nu este cel al unui scrib, ci al lui Osiris. Nici un scrib nu și-ar fi permis să împrumute numele unui astfel de zeu. Anu, simbol al cerului înstelat și luminat de Soare și de Lună, de Apollo și de Artemis, de Soarele „cel beat de dragoste“ (Dragobete) și de Crăiasa Zăpezii Eftepir, înseamnă, de fapt Cer. Pe de altă parte, „UR“ înseamnă cerc, roată („montagna gialla“, orașul fiind construit, cum confirmă Woolley, ca „un oval neregulat care adăpostea case și palate“), de unde și sugestia horei sumeriene „h'uray“ de „roată a cerului“, ceea ce înseamnă, de fapt și combinația UR-ANU, adică Uranus. Deci „roata cerului“.

Toate religiile lumii încep de la Cer, iar pelasgii, care-i recunoșteau Cerului, Universului, sacralitatea aveau poveștile lor cântate (ca să se învețe și ca să nu se uite), unele dintre ele supraviețuind doar ca mesaj până astăzi. Grecii, datorită lui Hesiod, au „Zile și munci“, un segment special al datinii. Noi, românii, avem, din epoca inițierilor, „de când cu moș Adam“ (Colțun, 12-48), o snoavă, „Povestea Muncei“, publicată, în 1908, de gazeta cernăuțeană „Deșteptarea“ (nr. 10-11 din 15.04.1908).

Cică, după izgonirea oamenilor din cer (fac abstracție de contaminarea folclorică creștină), „în lume nu creșteau nici de unele... Pustiu și arșiță era în toată lumea“. Se găseau „roade de toate gusturile“ numai în „Pomului Vieții“, din fructele căruia „mâncau și oameni, și dobitoacele lor“. Dar, „de la o vreme, pomul acela binecuvântat a prins a slăbi din rod. Tânjea și se ofilea, văzând cu ochii“. Epoca culegătorilor de fructe apunea, așa că oamenii au experimentat primele ocupații agrare, sădind, fără succes, rădăcinile „Pomului Vieții“ ici și colo. Apoi, „ca să-și mai ție sufletul, au început bieții oameni să mulgă pe unele din dobitoacele lor, altora să le taie puii. Saț mare însă n-aveau așa, numai cu de dulce. Își aduceau aminte, plângând, de rădăcina lor de mană... S-au apucat, atunci, să o sape și au găsit-o mâncată de viermi, iar pământul era săcătuit. Acum le părea rău că n-au primenit locul, dar era prea târziu.

Ei... dar cu părerea de rău nu trece foamea. Se apucă ei, acum, să învie rădăcina. Caută pământul cel gras, sapă și frământă împrejur, aduc apă și așează răsadul. Dar colț nu mai răsărea... Și ei plângeau și se văitau fără să-i audă nimeni.

Mutară, pe urmă, în alt loc cuibul, altă muncă și alt timp prăpădit, dar nu odrăslea ca din piatră. Bocet și strădanie degeaba. Munceau oamenii, acum, toată ziua și, de atâta trudă și arșiță le curgeau bobii de sudoare de pe frunte, de înrouară pământul uscat.

De la o vreme, ce să le vadă ochii?! altă minune. Stropii de sudoare se prefăceau în grăunțe și grăunțele încolțeau și au crescut în urmă din sudoarea lor fire verzi, care au legat un rod nou. Tot câmpul acela muncit s-au acoperit cu grâu, cu secară și tot felul de fân...

De atunci, oamenii au prins gust de muncă, că se hrăneau, acum, din sudoarea feții lor“.

De aici, încolo, începe calendarul agrar, cel care, deși subordonat „timpului creștin“, n-a mai fost uitat în locația lui spirituală (munte-deal), deși „multă apă a curs pe valurile vremii“ (Colțun, 38), „multa prius vasto labentur flumino ponto“ („mai întâi multă apă va curge sub pod“), cum ziceau romanii, cei preocupați mai curând de viitor, decât de trecut și, tocmai de aceea, irositori de datină, dar nemuritori prin cele durate.

În calendarul datinii, era, mai întâi, Genarie, Ghenarie sau Cărintari („Cărintari / Cu ghețile mari“), apoi Faur sau Făurari („Faur ferecă și desferecă“, „Două săptămâni ferecă, / Iar două desferecă“), luna în care și Hesiod îndeamnă să nu-ți pierzi vremea „la faur“, privindu-l cum lucrează, luna în care sunt gerurile cele mai, când „crapă ouăle corbului“ și trebuie să te îmbraci bine, cum sfătuiește și Hesiod, sau să stai în casă.

Urmează prima lună de primăvară, Germănarî sau Mart, Marte, Mărțișor („Marte / Strâmbă parte / La o parte“), apoi Florari sau Prier („Prier prierște, / Dară și jupește“) și Florar, Florari, Frunzari, Pratar sau Mai („Mai / E rai“).

Vara începe sub semnul fructelor coapte, Cireșar, Cireșeri, Cireșel, continuă cu căldurile lui Cuptor, Cuptori, Coptori și se termină cu luna holdelor, Augustru, August, Aust, Măsălarî, Secerar, Gustar sau Gustea.

Septembrie, luna vinului, Vinișel, Vinimeri, Răpciune sau Răpciuni („În luna Răpciuni / Cad copii pe tăciuni“), pregătește brumele sfioase ale lui Brumărel (octombrie) și pe cele dense și aspre ale lui octombrie, Brumar, Brumari sau Promorari („În luna Răpciuni, / Cad copiii pe tăciuni, / Iar în Brumari / Cad și cei mari“).

Prima lună de iarnă, luna Omului, luna Crăiesei Zăpezii Eftepir, Luna Cerbului sau a Caprei, luna Andrea, Indrea, Undrea sau Neios (poate de la primii fulgi de nea, poate de la Neyos, nume enigmatic din inscripțiile antichității), e o lună în care se ferecă pământul, căci „În Undrea / Iarna-i grea“ (Sărbătorile, 94-98). Iar în vremea zăpezilor, sub semnul mesteacănului transformat în zână cerească, noi petrecem, dintotdeauna, „în joc lunga noapte de iarnă“ (Vergilius).

Horele sacre și horele profane

Revenind în vremurile în care zeii încă se mai amestecau în treburile lumefști, descoperim H'uray-ul (sumerian, însemnând „roata cerului“) sau Horos-ul (grecesc), adică dansul în cerc. Ne aflăm sub zidurile cetății Troia anilor 1193-1183 î.e.n., ale cetății tracice asediată de aheii desprinși din neamul tracic al „dumnezeieștilor pelasgi“, în vremea în care dacul „Ares da sprijin / Celor din Troia“ (Iliada, V, 497-498) și, astfel, „voia-mplini lui Apollo“ (Iliada, V, 500), iar „Mahon, feciorul / Vraciului cel mai destoinic al oastei Asclepios“ (Iliada, IV, 186-187), nepotul lui Apollo, aflat în tabăra aheilor, folosea „leacuri ușoare, / Date pe vremuri părintelui său de prietenu-i Hiron“ (Iliada, IV, 211-212).

Sub zidurile cetății Troia, începe o horă profană. Inițierile deja s-au pierdut, dar hora e aidoma celei din Carpații zilelor noastre:

„Tineri acolo și fete bogate în boi o mulțime
Joacă-mpreună în cerc și cu mâinile prinși deolaltă...
Joacă ei toți. Și-ndemânatici și iute s-avântă
Hora-nvârtind ca o roată ce-o mișcă de-o-ncearcă cu mâna-i
Meșter olarul, aci în șiraguri se saltă-mpotrivă.
Lumea-ndesită înconjură hora cea plină de farmec
Și se desfătă privind. De zei luminat cântărețul
Zice din cobză-ntre ei. Și-n vreme ce cântecul sună,
Se învârtesc doi ghiduși, se dau tumba în mijlocul gloatei“
(Iliada, XVIII, 581-582, 587-593).

În zare, „se văd niște nunți și chef de nuntași și ospețe,
Și-unde sub zarea de facile miresele ies din iatacuri
Și sunt pornite-n oraș. Și cântec de nuntă răsună
Tare, la horă se prind jucăușii, și-acolo-ntre dânsii
Fluiere și alăute țin hangul. Femei grămădite
Stau în picioare și-alaiul privesc cu mirare“.
(Iliada, XVIII, 480-485).

Troia anilor 1193-1183 î.e.n. sau oricare sat din obcinile Bucovinei anului 2005 e.n.?

Mai trec niște ani, o frântură de vreme, iar Ulise ajunge la curtea regelui feac Alcinou.

Feacii sau fenicienii sunt, ca și aheii, ca și troienii, ca și sciții, ca și centaurii, ca și amazoanele, ca și celții prelucrători de metale, ca și hyperboreii de la sfârșitul epocii bronzului, traci, urmași ai protopărintelui Neikoy (Neica oltenilor), al cărui nume îl scrijelesc pe pietrele din insula Rhodos. Și, ca toți tracii, feacii lui Alcinou se pricep „La felurite jocuri ce se joacă / De oameni după datina străveche“ (Odiseea, VIII, 224-225), așa că, provocați de Ulise, vor să-și demonstreze măiestria.

Nouă frății (gînți) desemnează câte un fecior, cei nouă urmând să reprezinte neamul (tribul) în fața străinului (din altă gintă tracică, din alt trib):

„Se scoală și cei nouă aleși de obște,
Jucători ce pun la cale bună
Și-orânduiesc băteștița și locul
De horă și de-ntrecere-ntre dânșii.
Și crainicul veni și-aduse lira (cobza)
Lui Demodoc, iar el ieși la mijloc,
Și-n juru-i se-ncinseră feciorii,
A tinereții floare, jucăușii,
Și începură-a tropăi din talpă
Și-a frământa pământul ca la horă.
Căta la ei Ulisse cum se saltă
Și scapără picioarele sub dânșii“.

(Odiseea, VIII, 355-368).

Peste mai bine de o jumătate de mileniu, în anul 401 î.e.n., după luptele de la Cunaxa și după moartea lui Cyrus, Xenofon poposește, întorcându-se în patrie, la curtea regelui trac Seutes, iar „tracii au dansat, înarmați, în sunete de flaut. Ei făceau sărituri mari, cu agilitate și, totodată, se foloseau de cuțițe. În cele din urmă, unul dintre dansatori se lovește de celălalt, în așa fel ca să li se pară tuturora că omul a fost străpuns, iar acesta cade cu dibăcie...”

... apoi au intrat unii care suflau în cornuri asemănătoare celor cu care se dau semnale, muzicanți cu trompete din piele netăbăcită (buciume), mulțumită cărora țineau măsura“ (Xenofon, Anabasis).

Mai trec două milenii, iar dansatorii, „toți au în mână câte o sabie fără teacă... ei au peste o sută de jocuri felurite și câteva așa de meșteșugite, încât cei ce joacă parcă nici nu ating pământul și parcă zboară în văzduh“ (Cantemir, 209).

Din 1190 î.e.n. și până în zilele noastre, cu popas în anul 1710 al lui Dimitrie Cantemir, hora, când profană, când ritualică, rămâne aceeași. „Străjuie Horele acolo tot cerul și-Olimpul, ridică / Norii cei deși și-i coboară, fiind în Olimp portărițe“ (Iliada, V, 737-738). Dar, până a fi „în Olimp portărițe“, deci anotimpuri, deci fiice ale lui Cronos, Horele au fost virtuți, apoi peotese, și-abia în vremurile civilizației miceniene s-au transformat în anotimpuri. Inițial, șase la număr, precum în statuetele feminine precucuteniene și cucuteniene sau în simbolistica stilizată a ceramicii, care transmite mesajele Tărtăriei într-o formulă de o frumusețe plastică tulburătoare, așazisele „poeme ale culorii“.

Judecând după istoricul scris al horelor (de la războiul troian și până astăzi), hora prezintă două forme arhaice esențiale: o formă închisă, numită „hora închisă“, jucată în cerc (pe vremea lui Dimitrie Cantemir: „Când se prind unul pe altul de mână și joacă roată, mergând la dreapta și la stânga cu aceiași pași potriviți“), și o formă deschisă, de tipul spiralei, numită, prin contaminare folclorică polonă, dans (Cantemir: „La nunți, înainte de cununie, au obicei să joace în ogradă și pe uliți în două șiruri, unul de bărbați, iar celălalt de femei. La amândouă se alege o căpetenie, un om bătrân și cinstit de toți, care poartă în mână un toiag poleit cu aur sau unul pestriț, legat la capăt cu o năframă cusută frumos. La pasul cel dintâi una din căpetenii trage pe ceilalți, care trebuie să vină după ea, de la dreapta spre stânga, cealaltă îi trage de la stânga spre dreapta, astfel încât ajung să stea față în față; după aceea se întorc spate în spate, apoi se învârtesc fiecare șir în șerpuiți arcuite și, ca să nu se încurce, se mișcă așa încet, încât mai că nu se poate vedea că șirurile se mișcă. În amândouă șirurile fiecare își au locul după rangul lui... Până la urmă, însă, cele două rânduri se amestecă și joacă roată, în așa chip că fiecare bărbat însurat ține de mâna dreaptă pe nevasta lui, iar holteii țin fiecare de mână câte o fată de seama lor și le învârtesc împrejur. Uneori hora se învârtește în trei colțuri, în patru colțuri sau în forma unui ou, după voia și iscusința căpeteniei“).

Aceleași hore închise și deschise, de data asta laice, au fost descrise, în 1633, de italianul Niccolo Barsi di Lucca, un călător străin prin țările române (V.76-77): „Moldovenii, când vor să joace, își pun cizme cu un fel de potcoave de fier în picioare și atât bărbații, cât și femeile le poartă în diferite culori. Femeile, însă, au potcoave de acestea mai înalte decât bărbații

și, când vor să înceapă jocul, se cântă, mai întâi, din diferite instrumente ca viori, cimpoaie, fluiere, tobe, lăută cu trei coarde. Apoi, se prind de mână, tot câte un bărbat și o femeie, într-un șir lung, săltând mereu, strigând și bătându-și picioarele unul de altul. După ce au săltat câtăva vreme, se strâng cu toții, împreună, într-un cerc și saltă ca mai înainte“.

Horele inițiatice păgâne puteau fi jucate fie numai de fete (pretesele Hestiei, Zeița Focului din Vatră), fie numai de feciori, dar în ambele formule exista o căpetenie feminină sau deghizată în haine femeiești (Hestia, mai târziu Irodița, apoi Mutul), care purta „steagul“, adică un toiag aurit, împodobit cu buchete de ierburi („Preotu-n mână ținând pe o cârjă de aur cununa / Zeului Febos Apolon“, cum a scris în Cântul I al Iliadei, versurile 369-370, nemuritorul poet trac Homer).

Hora feciorilor se numea, pe vremea lui Dimitrie Cantemir, „Călușarii“, jucătorii fiind îmbrăcați „în straie femeiești“, cu obrazul acoperit „cu pânză albă“ și purtând pe cap „cunună împletită din pelin și împodobită cu flori“. Călușarii aveau „peste o sută de jocuri felurite“, cu care își exercitau „puterea de a izgoni boli îndelungate“ prin dansuri ritualice jucate „de trei ori în trei zile“, prin rostirea tainică în auzul bolnavului a unor formule mistice străvechi și prin compoziția ierburilor care împodobeau „steagul“, alese în funcție de bolile pe care trebuia să le biruie.

Și la horele profane se făceau strigări cu ecou de invocație ancestrală: „Bate hora din picioare / Să răsără iarăși soare; / Bate hora tot pe loc / Să răsără busuioc; / Bate hora cu alean / Să răsără leuștean; / Bateți pe nerăsuflate / Pentru belșug și bucate!“ etc., semn că și horele, după cum o confirmă și mărturiile lui Hecateu Abderida, se săvârșeau, ca invocație și ca omagiere, primăvara, de la echinox până la răsăritul Pleiadelor, la jumătatea lunii mai.

Horele preteselor antice ale Hestiei aveau să fie uitate, odată cu încreștinarea românilor, ele devenind închipuire, mit, adică amintirea din subconștient despre o horă a fecioarelor în jurul focului (Ielele, care ard iarba), undeva, în poienile din păduri sau din munte, „pe unde se zice că este adăpostul / Zânelor, care se-nșiră la horă“ (Iliada, XXIV, 406-407).

Horele bărbaților, săvârșite ritualic, întotdeauna în preajma steagului „de strânsură“, împodobit cu anume ierburi, funcție de inițieri și funcție de vindecări (de pildă, pelin pentru cei „luați de Rusalii“), erau horite sub măști, sub deghizări impresionante, „sub înfățișarea unor slujitori sacri, care vâă spaimă în cei din jur printr-o coregrafie războinică ce evoluează în vacarmul asurzitor al țimbalilor, al surlilor, al armelor izbite laolaltă și în sunetul ascuțit al flautelor și a țițetelor; în felul acesta ei săvârșesc jertfele oarecum

după același ritual ca samotraccii și ca lemurienii și ca mulți alții“ (X.3.7), precizează Strabon, cel care ne mai lasă o mărturie importantă, și anume aceea că „traccii și troienii au multe nume la fel, de pildă traccii scai, râul Scaios, zidul Scaion și Porțile Skeie din Troia; traccii xanthi și râul Xanthos în Troia, Aribos, afluent al Hebrului, Arisbe de lângă Troia; râul Rhesos la Troia, Rhesos regele traciilor“ (XIII.1.21). Iar Homer (II.LI) precizează că și „misterele Cabirilor, pe care le săvârșesc samothracii, la rândul lor le-au împrumutat de la pelasgi“. Astfel de informații, la care se adaugă descifrarea inscripțiilor de pe teritoriul carpatic și, mai ales, ale celor care se vor descoperi sub așternutul brazdei vor conduce, fără îndoială, la identificarea rădăcinilor celor mai tulburătoare dintre horele noastre. Un precedent pentru astfel de interpretări a fost creat de Mihaela Suciu, prin textul „Dacii la joc“:

„După cum ne spune Mircea Eliade, faptul că un popor își trage denumirea etnică de la un animal are întotdeauna o semnificație religioasă; „dac“ înseamnă „lup“ sau „cel care seamănă cu lupul“. Așadar, ritualurile dacilor se învârteau în jurul acestei semnificații. De asemenea, ele puneau accent pe cultul lui Zalmoxe, după cum ne spune Herodot. Se pare însă că, inițial, cultul lui Zalmoxe era o continuare a celui dedicat lui Orfeu, căruia i se mai zicea și Dros (Cerbul). În amintirea sacrificiului său a fost instituită tradiția getică a trimiterii unui sol curat la ceruri, obicei care s-a numit A-lexan-dros „Cel Jertfit Cerbului“ (precum Cerbul) sau Tia-rantos „Dansul Divin al Zeițelor“. Din cele două sintagme a rămas numele dansului românesc Ciuleandra sau Șuleandra, pe care, în vechime, îl începeau doar preotesele Soarelui, când Cel Ales era trimis la ceruri. Cum se desfășura un asemenea joc? O dată la patru ani, un mesager era sacrificat în numele zeului, iar individul respectiv își trăia rolul conștient, fără teamă de moarte. Era ales de către soartă să-l joace și o făcea cu plăcere, de vreme ce dacii se credeau nemuritori. Mesagerul era aruncat în aer și, căzând, era străpuns de vârfulurile sulitelor. Dacă mesagerul nu murea, era desconsiderat de către comunitate, care trăia cu teama unei pedepse divine. Participanții la ceremonie înconjurau locul jertfei și se prindeau în dansul Tia-rantos, care începea cu un ritm grav. În acest timp, marele preot rostea incantația rituală de primire a solului în ceruri: EV ME ALKYN MEGER VATEAS IAP POL ARCO-DA-BARA? NALAXIS DA VAISTRO! NANIS, VET EV SORN! LA HIMAI PHILIP LAXIN! CORYVIN DAS – „Cine se înalță la mine (la noi), gonindu-și calul peste Podul-de-Foc (Curcubeu)? Ferice de voi! Stăpâne, sună din corn! Din ceruri belșugul (ploaia) să curgă, Domnul e mare“.

Textul getic se află încrustat pe o piatră meteoritică descoperită în ruinele cetății de la Corbi (jud. Arges). În momentul morții pământene a mesagerului get, Marele preot striga: DOBEROS DABEIS – „Cel Curat s-a înălțat“. Atunci, participanții la ceremonie repetau și ei spusele marelui preot și accelerau ritmul dansului. De la străvechiul strigăt de bucurie al dansatorilor – DOBEROS DABEIS – s-a ajuns, prin etimologie populară, la strigătura românească „Două fire, două paie, / la Ciuleandra la bătaie!“. Un alt joc se regăsea în ritul tragerii cu arcul, în timpul furtunilor, pentru alungarea răului, pentru îmbunarea naturii“.

Strigătura românească „Două fire, două paie...“, are acoperire în datină, din moment ce „femeile trace și peonice (troiencele din Balcani), când aduc jertfă Artemidei Regina (Bendis) se folosesc întotdeauna de paie de grâu“ (Herodot, IV.XXXIII). La fel posibilă, ba chiar și probabilă, este și o horă a arcașilor, din moment ce, în antichitate, dacii erau socotiți drept cei mai îndemânateci arcași. Cât despre afirmațiile Mihaelei Suciu pe care această carte le contrazice, ele au dreptul de a fi privite ca adevărate, în condițiile în care nimeni dintre noi nu poate afla suficiente dovezi întru susținerea argumentelor sale. Eu, de pildă, aș interpreta altfel cuvintele marelui oreot, DOBEROS DABEIS – „Cel Curat s-a înălțat“, argumentând cu mesajul precreștin al „regulilor de lângă râul cu apă“, care vesteau nemurirea, înălțarea la cer și sacralitatea crucii (simbolul legiferatorului Anu). Dar mult mai importante decât argumentele sunt, în clipa de față, dialogurile, expunerile de noi ipoteze privind „ecumenul“ (Eliade) concretizat în datină.

Fiecare horă, încă de la întemeierea datinei, era însoțită de strigătură, de un text ritmic în care „cuvintele frumoase sunt descântece“, cum susținea Zalmoxe. Iar variantele de „frunză verde“ din anumite versuri însemnau invocații ale ierburilor vindecătoare, înfășurate de vârful steagului horei respective. Cât despre horele-joc din „lunga noapte de iarnă“, hore laice, fără îndoială, și acestea marcau un teritoriu sacru, prin bătătorirea și curățarea locului de horit, prin înălțarea steagului de „strânsură“ și prin strigături, toate descântece, adesea glumețe sau aglomerate cu vorbe în șiragul cărora să se anonimizeze pentru urechile străinilor formula sacramentală a obștii.

Din vechime, iată că ni s-a arătat, cioplită pe o piatră mioritică, magica formulă DOBEROS DABEIS. Îi intuim înțelesul, dar nu îl mai și trăim, iar fără trăire (cedință) nici un miracol nu se mai poate înfăptui. La fel se întâmplă și când suntem martorii unor „manifestări folclorice“, când ni se înfășură sufletele într-o mângâioasă neliniște, dar fără a ne învrednici întru trăire. Horele sfîntesc, săvârșesc minuni, dacă le cuprinzi și cu sufletul, și cu

mintea. Horele se fac părțică a Veșnicei Trinități, Cer-Pământ-Timp, pentru că Văzduhul se transformă în Timp dincolo de Cercul mistuitor al Horelor, cercul acela roșu, în care străbunii scrijeleau semnul „KOY“, cercul acela care, în fond, nu-i altceva decât Chipul Soarelui, Fața lui Dumnezeu.

Hora face parte din teritoriul de sacralitate al unei ancestrale civilizații carpatice, civilizația „orașului arbore“ (și Zeus își avea sălașul într-un stejar), mărturisit de Tăblițele Tărtăriei. Noi, asemeni tuturor popoarelor europene, suntem un popor de sinteză, dar am rămas singurul neam european care-și exercită „cunoașterea trăitoare“ și prin horă. Ceea ce înseamnă că și hora ne conferă o continuitate spirituală de minimum 6.500 ani. Și asta pentru că mai toate neamurile desprinse din ramul pelasg au abandonat Hora pe altarele străine ale unor contemporaneități dinamice, lăsându-ne-o moștenire doar nouă, celor care izbutim încă, și prin hore, să spargem barierele temporalității pentru a ne regăsi mereu lângă Focurile Vii ale Hestiei, unde petrecem în cântec și „joc lunga noapte de iarnă“ a așteptării Învierii, în vreme ce Istoria pășește pe lângă noi, prin „văile Soarelui“, atentă doar la nemuririle pe care ea le consacră.

Datina creștină

Povestea e simplă: Un grup de oameni, „cei de dincolo” (evrei) de Euftrat, având un „strămoș” (Avram) comun și un „tată al poporului” (Avraam), considerându-se „luptători pentru Dumnezeu” (israelieni), pornesc, „mulțumită lui Dumnezeu” (iudei) spre Țara Făgăduinței, unde au de gând să înfăptuiască împărăția „celui ce este, a fost și va fi” (Iehova) „Domn” (Adonil) și „Zeu” (Eloah) al acelei împărății naționale, deci un dumnezeu universal peste un imperiu național universal. De ei, de „cei de dincolo”, urmau să asculte neamurile de necredincioși muritori („goimi”, cum îi numea David, în Psalmul I, sau „limbi”, în Psalmul II). În Țara Făgăduinței, viața profund religioasă, dedicată unui Dumnezeu care este lumina primordială, originară, curată, sfântă, fără de nici o asemănare și nepricepută de oameni, era trăită doar de Esenieni, nobilimea preoțească a Saduceilor (dreptilor) mulțumindu-se să guverneze, în numele lui Dumnezeu, pe pământ, iar naționalismul cel mai agsiv și mai exclusivist rămânând în sarcina Fariseilor (separatiștilor).

Și tocmai în religia asta exclusivistă s-a întâmplat să se nască Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu pentru a susține că Dumnezeu „a făcut dintr-un sânge toate neamurile omenești ca să locuiască pe toată fața pământului, determinându-le anumite timpuri și țări pentru locuire” (Faptele Apostolilor, 17.26), Fiul Omului fiind trimis de Tatăl Ceresc să vindece „pe cei frânți cu inima” și să vestească „celor prinși scăpare și orbilor vedere”, punând „în libertate pe cei apăsați” și vestind, prin toate acestea, „anul favorabil al Domnului” (Luca, 4.19).

Miracolul s-a fost produs. Dumnezeu își trimitea Fiul pentru a revoluționa societatea omenească printr-o viață (eră) nouă, a înfrățirii și a iubirii, a faptelor bune și a unei concepții unitare și luminoase despre Un Singur Dumnezeu Universal ca Tată al tuturor oamenilor.

Răniți în orgoliul lor național, o parte dintre „luptătorii pentru Dumnezeu” (israelieni) nu se pot împăca cu noua viziune, ba chiar și acei care primesc învățătura, printre care evanghelistul Marcu, răstălmăcesc vorbele și continuă să creadă că Iisus ar fi cerut ucenicilor „să nu meargă pe calea Limbilor”, „în vreo catate a Samaritenilor”, ci „să meargă la oile pierdute ale casei lui Israel”. Abia târziu, când să-și încheie opera scrisă, Marcu pune pe seama neînțelegerilor cu Fariseii și Cărturarii o anume

amărăciune a lui Iisus, care amărăciune, confruntându-se cu superba credință a sutașului din Capernaum („nici în Israel n-a aflat atâta credință“), s-a finalizat cu proorocirea: „Mulți vor veni de la răsărit și de la apus și vor șede cu Avraam și cu Isac și cu Iacob în Împărăția Cerurilor, iar fiii împărătești vor fi aruncați în întunericul cel mai din afară“.

Iisus nu visa o împărăție națională, ci eliberarea minților omenești din robia „doctrinelor vechi, rătăcite și rătăcitoare“ și redarea demnității umane în raporturile cu societatea și cu divinitatea. Dumnezeu, Tatăl Ceresc, devenea prin El, prin Fiu, Tatăl fiecăruia dintre noi, un Tată bun, iubitor, luminos, mângâietor, care trebuia căutat și aflat prin meditații, prin fapte bune și generoase, mai puțin prin rugăciuni fățarnice („fiindcă știe Părintele vostru de ce aveți trebuință mai înainte de a cere voi de la dânsul“).

Iisus Cristos l-a readus pe Dumnezeu sub cerul liber, redându-L oamenilor. Odată cu Iisus, se instaura filosofia faptei, iar meditația și dialogul onest (Cina cea de Taină) urmau să înlocuiască ceremonialul încărcat și inutil, prin care preoții vremii își asigurau statutul de „miniștri” ai lui Dumnezeu pe pământ. De la Iisus, moștenim „Tatăl nostru”, Rugăciunea Domnească a încrederii depline în împărăția ce va fi să vină, „împărăția morală a frăției și iubirii, a dreptății și a binelui“ (Sbiera, Contribuiri, 94). Învățăturile lui, inițial răspândite doar pe cale orală, aveau să devină pâinea și vinul de fiecare zi într-o societate omenească în care nu numai oamenii, dar și zilele, și anii urmau să beneficieze de egalitate.

După crucificarea lui Iisus, un fost adversar al creștinismului, Saul din Tars, om cu o remarcabilă erudiție, înțelege mesajul profund umanitar al învățăturilor lui Cristos și, primind botezul și numele de Paul, răspândește cu hărnicie, prin Epistole și Trimiteri, noua doctrină, căreia îi conferă și durabilitate, și universalitate. În Epistola întâi, adresată corintienilor, Paul insistă asupra necesității răspândirii mesajului la nivel global, predica, adică inițierea, urmând să se săvârșească în limba celor care o ascultă. Sfârșește ca și Iisus, cândva, între anii 64-67 după Cristos, condamnat la moarte pentru convingerile sale, dar creștinismul devenise deja o religie cu viitor indicatibil.

O tradiție românească susține că Paul din Tars ar fi ajuns și prin Câmpia Română, predicând sub stejarul de la Nemoiești, în vecinătatea căruia a și fost ridicată o biserică.

Primele scrieri creștine, datând din secolul al doilea după Cristos, au fost grupate sub titlul „Buna Vestire” sau „Evanghelie” și-i are ca autori pe binevestitorii-evangheliștii Matei, Ioan, Marcu și Luca, lucrările lor numindu-se, inițial, „Buna Vestire după Matei”, „Buna Vestire după Ioan”,

„Buna Vestire după Marcu“ și „Buna Vestire după Luca“. Luca a scris și „Faptele Apostolilor“, în completarea unui text al cărui autor, contemporan cu Apostolii, a fost lăsat în anonimat. Un preot, Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, a scris „Apocalipsa“, completând, astfel opusul cunoscut sub numele de „Sfânta Scriptură a Noului Testament“. Prima „Istorie bisericească“ o datorăm lui Eusebiu din Cesareea (267-340), autor persuasiv, dar lipsit de imaginație în construcția intrigilor poveștilor despre viețile, mai mult sau mai puțin inventate, ale sfinților martiri.

Primele formule de organizare a creștinilor s-au numit frații, apoi strânsuri (eclesii) sau biserici (basilicae), adică „strânsuri de oameni împărătești“. Formulele acestea funcționau în cadrul „comunelor creștinești“, adică al grupului de oameni dintr-o cetate sau municipiu care primeau învățăturile lui Iisus „de a se deda la modestie, la dreptate, la răbdare, la pietate și la cultul unui singur Dumnezeu“ (Eusebiu din Cesareea). Satele rămăseseră, inițial, în afara creștinismului și, astfel, necreștinii au împrumutat numele satelor (PAGANE), fiind socotiți păgâni (săteni, necreștini). În cadrul comunelor creștinești urbane, credincioșii s-au numit, inițial „frați“, apoi „creștini“, mai rar „nazarineni“, apoi „catolici“, adică „universali“. Ei primeau botezul (baptismus), conform datinii stabilite de Iisus, urmând să trăiască drept egali între egali, într-o comunitate cu avere comună (obștească), administrată de un sfat al bătrânilor (presbyteri, adică preoți cum se vor numi acei bătrâni), condus de un „priveghetor“ (episcop).

Un bătrân (PREOT, cu etimologie greacă; POPA, cu etimologie latină) era recunoscut priveghetor (EPISCOP) prin două ritualuri, respectiv prin „punerea mâinilor pe cap“ (HIROTONIE) și prin „ridicarea mâinilor spre cer“ (HIROTOSIE) pentru invocarea pogorârii Spiritului Divin (sfântul Duh) asupra lor.

Datina Cinei lui Iisus, în care ospetele erau numite „iubinare“ sau „agape“, a fost însoțită de rugăciuni cu cântări (primele cântări au fost compuse de Iacob, fratele mai mic al lui Iisus, cel ucis cu pietre în anul 62) și de împărțări cu pâine și cu vin, împărțășania numindu-se „cuminecătură“ sau „euharistie“, adică mulțumită pentru învățăturile date de Iisus Cristos cu sacrificiul vieții și primite cu deosebită plăcere. De organizarea agapelor se ocupa, inițial, un bătrân (preot, popă), apoi, după extinderea comunelor creștinești, un servitor (DIACON), care răspundea și de administrarea averii comune. Când averea comună sporește și nu mai este, de fapt, comună, ci bisericească, de administrarea ei se vor ocupa „frățiile“ (EPITROPIILE) bisericești, iar servitorul (diaconul) se va ocupa de predarea învățământului

religios, fiind recunoscut, odată cu stabilirea ierarhiilor, drept treapta cea mai de jos în oficierea preoției.

Viața creștină, la începuturile ei, se baza pe familiaritate, pe iubire și frăție (toți creștinii formând o familie universală, numită „OMENIRE“, în fruntea căreia sta Dumnezeu ca Tată, ca Părinte primordial, ca răstrămoș al tuturor), pe sinceritate și pe respectarea intereselor reciproce. Eventualele greșeli și păcate erau mărturisite tuturor, inclusiv în public, la strânsură (eclesia), mărturisirea numindu-se „confesiune“, în spațiul latin (confessio), sau „spovedanie“, în cel slavon, de „pocăință“ (poenitentia), apoi datina mărturisirii publice, umiltoare și supărătoare, a fost abandonată în favoarea „penitențiarului“ sau „confesionarului“. Și mai exista o datină, cea a îngrijirii bolnavilor, prin ungeri cu ulei, moștenită simbolic prin „maslul“ sau „miruire“, și prin scalde cu ape termale sau cu apă sfințită, moștenită, tot simbolic, prin „aghiazmă“.

Odată cu prosperitatea comunelor creștinești s-a produs și delimitarea între elite, formate din „sortiți“ sau „aleși“, „moștenitori“ (CLER) și mulțime, gloată (LAICI sau LĂIAȘI).

În cadrul elitei (clerului) s-au produs ierarhizările unei „domnii bisericești paralelă cu cea lumească“, după modelul administrațiilor civile. Privighetorii (episcopii) din marile orașe și-au extins autoritatea asupra tuturor comunelor creștinești din provincii (DIECEZE), ei numindu-se „întâipriveghetori“ (ARHIEPISCOPI). Cum arhiepiscopii locuiau în metropole, ei s-au numit și MITROPOLIȚI. Mai târziu, „întâipriveghetorii“ își vor revendica și titulaturile de „tați, părinți“ (PAPI) sau de „întâipărinți“ (PATRIARHI), deci un fel de dumnezei pământești.

Nici agapele nu mai însemnau, după diferențierea cler-laici (sortiți-gloată), altceva decât „desfătări trupești“, care au și fost interzise, în secolul al II-lea, și înlocuite cu „slujbele de dimineață“, săvârșite pe nemâncate și numite „sacrificiile“ sau „aducerile“ (LITURGHIIILE sau MISELE). Partea întâi a liturghiei, cu valoare instructivă, era destinată tuturor creștinilor, iar partea a doua numai celor botezați, care primeau și „cuminecătura“, devenită ulterior, după dispute acerbe, „Taină“.

Rugăciunile se făceau, inițial, cu fața spre răsărit, apoi în genunchi, cu capul plecat, bătându-se temenele la anume semnale, date fie prin lovirea unei scânduri uscate cu ciocănele (TOACA), fie la clinchetul unor „țânțânele“ (clopoței).

Încet-încet, s-a renunțat la învățăturile lui Iisus Cristos, folosindu-i-se numai tragicul martiriu și numele pentru întărirea unei puteri pământești religioase, din practica bisericii dispărând toate manifestările de egalitate, de

iubire și de demnitate umană. Ca să întărească propria lor putere, justificată cu numele lui Iisus Cristos, ierarhii au impus cinstirea amintirii morților, după modelul cultului păgân al eroilor fiind început cultul martirilor, cărora li se fac icoane și ale căror rămășițe pământești sunt depuse în biserici. Sâmbăta, ziua „făcută pentru om“, este înlocuită, ca zi sărbătorească, de Duminică, adică de „Ziua Domnului“, iar Paștele, „sărbătoarea învierii naturii, a plantelor, a vivinelor (jivinelor)“ (Sbiera, 96) a fost mutat la o săptămână după Paștele evereiesc. Apoi, la 50 zile după Paște, a fost stabilită sărbătoarea „Primiților“, în amintirea Pogorârii Sfântului Duh, adică „a pătrunderii oamenilor în înțelesul adevărat al creștinismului“ (Sbiera, 97), sărbătoare numită și „Duminica Mare“.

Prima sărbătoare stabilită a fost cea din 6 ianuarie, menită să contracareze Saturnaliile, „sărbători păgânești de înfrățire, de iubire, de egalitate și de legătură neîntreruptă a contemporanilor cu meritoșii bărbați din trecut“ (Sbiera, 97), în 6 ianuarie serbându-se, întâi, Arătarea sau Nașterea și Botezul lui Iisus, apoi doar Botezul, Nașterea fiind mutată în 25 decembrie. Se dorea ca serbările păgâne, de altfel foarte apropiate de Calea lui Iisus prin ceea ce însemnau, să fie înlocuite și cu o zi a tuturor martirilor creștinismului, cu o zi a Sufletelor, a Moșilor, a Sfinților.

În datina religioasă evreiască, existau niște ființe desăvârșite cu figură omenească, situate în preajma lui Dumnezeu (Serafi sau Serafimii), și vestitorii, trimișii pentru a veghea împlinirea voinței dumnezeiești (Herubii sau Heruvinii), conduși de Arhanghelii Gavril și Mihail. Evreii respectau aceste ființe, dar fără a le promova printr-un cult. Creștinismul, însă, recunoscând în îngeri geniile și demonii păgânismului, a început să-i sărbătorească din ce în ce mai mult.

Crucea, obiect umilitor de tortură, a fost ignorată până în vremea prolificului inventator de mituri Tertulian (160-230), care a asemănat crucea de răstignire cu arme de luptă romane precum mânerul sulitei (hastei) sau cu monumentele gloriei, Trofee, ridicate după victorii și decorate cu armele învinșilor. Datorită lui Tertulian, crucea începe să devină un simbol, un trofeu al victoriei creștinismului, dar consacarea definitivă avea să i-o aducă împăratul Constantin cel Mare (306-337).

Începuturile afirmării creștinismului au fost marcate și de disputele dintre gnostici, dispute care, dincolo de înfruntările teologice și filosofice, au însemnat o crâncenă bătălie pentru putere. Tonul l-au dat ierarhii asiatici, buni cunoscători ai filosofiei persane și ai celor două principii (bine-rău, cu toate sinonimele și componentele), precum și gnosticii din Alexandria (Egipt), susținători ai principiului „plinul-deșertul“, și unii, și ceilalți

oscilând, în fond, între Dumnezeuul evreilor (caracterizat de slăbiciuni omenești, adică sumeț, mânios, răzbunător etc.) și Dumnezeuul predicat de Iisus, al dreptății, al iubirii și al omeniei. Disputele durează, antrenând grupări, precum cea a Ebioniților (Sărăcacioșilor), care militau pentru desființarea proprietății individuale în favoarea celei obștești, sau Elchesaiții (Tăinaticii), care erau fascinați de puterile supranaturale ascunse, dar și personalități ale lumii creștine, precum Simon Magul, Menandru, Cerint (contemporani cu Apostolii), Saturnin (susținător al unei noi Geneze prin emanație de la Tatăl necunoscut), Basilides (continuator al lui Saturnin, m. 130), Valentin (m. 160), episcopul Papias (m. 163), Justin (m. 165), Tertulian (m. 230), Sabellius (care susținea că Sfânta Treime reprezintă doar manifestări temporale ale aceluiși Dumnezeu; m. 222), Bardesanes (m. 224), Manes (211-276) etc.

Disputele s-au finalizat, la un moment dat, dar pentru scurtă durată, printr-un „sâmbure de credință“, deci printr-un „Crez“, elaborat de Grigore Thaumaturgos, adică „făcătorul de minuni“, episcop în Cesarea Nouă din Pont (210-270):

„Un Dumnezeu este, Tată al Cuvântului care are viață, al Înțelepciunii care o ține și al Putinței și Figurii (întrupării veșnice); Deplin (desăvârșit) al Deplinului (desăvârșitului) urzitor (generator), Tată al Fiului unul urzit (născut).

Un Domn, singur din lume, Dumnezeu din Dumnezeu, figură și chip al Dumnezeirii, Cuvânt eficace, înțelepciune care cuprinde constituțiunea tuturor lucrurilor, și Putință făcătoare a fiecărei făpturi, Fiu adevărat al adevăratului Tată; nevăzut al celui nevăzut; și nesupus stricăciunii; și nesupus morții, al celui nesupus morții; și veșnic al celui veșnic.

Un Spirit Sfânt din Dumnezeu urzit (născut) și existență având, care a apărut prin Fiul oamenilor; chip deplin al Fiului deplin, Viața care este cauza celor vii, Fântână Sfântă, Sfințenie bogată a simțirii, prin care se manifestă Dumnezeu-Tatăl care este peste toate și în toate, și Dumnezeu-Fiul care rămâne prin toate.

Treime deplină, care nu este despărțită prin glorie (mărire, ierarhie), și prin veșnicie, și prin împărăție, nici nu se schimbă“ (Sbiera, Contribuiri, 112).

Ne aflăm, deja, în pragul unei împărății pământene, în care Sfânta Treime înseamnă doar un pretext pentru legitimarea noii puteri. Învățăturile lui Iisus sunt obligatorii pentru gloată (laici), dar nu și pentru aristocrația religioasă a sortiților, aleșilor, moștenitorilor (cler). La temelia noii puteri zac, însângerate, suflute și speranțe.

Epoca persecutării intoleranței religioase

Niciodată nu vom putea afla adevărul, pentru că adevărul nu face parte din arsenalul celor care folosesc formulele asociative doar pentru a avea „cei mai mulți oameni“ care să-i cinstească și să li se supună, cum scria Polybios, după ce descifrase, printre primii, mecanismul dubios al înșelării oamenilor prin religii. Și asta pentru că instituția religioasă care a speculat martiriul Fiului lui Dumnezeu nu mai avea și nici nu mai are vreun interes în asumarea și practicarea învățăturilor lui Iisus.

E drept, Iisus a sfârșit pe cruce, asumându-și păcatele tuturor, apoi a înviat și s-a înălțat la cer. Unii dintre ucenicii lui, pe nedrept sau meritat, au suferit schingiuri și moarte, dar și aceste sacrificii au devenit mijloace de a cultiva spaima și supunerea.

Creștinismul debutase, totuși, sub auspicii favorabile („anul favorabil al lui Dumnezeu“, cum proorocea Iisus). Împăratul Tiberius (14-37), auzind despre învățăturile și despre răstignirea lui Iisus (dintr-o scrisoare a lui Pillat din Pont), propusese Senatului ca Iisus să fie trecut drept Geniu în numărul zeilor, iar alți împărați (Alexandru Severus, de pildă) l-au trecut printre Larii familiilor lor. Chiar și Dumnezeul predicat de Iisus fusese acceptat în lumea romană drept „Dominus Deus“, noi, românii, moștenind numele latin al lui Dumnezeu.

Și, totuși, tradiția și literatura creștină nu ostensesc să vorbească despre cumplete persecuții, numele cele mai odioase fiind cele ale împăraților Nero (54-68), Vespasian (69-79), Domițian (81-96), Hadrian (114-138), Decius (249-251) și Valerian (253-260), Dioclețian (284-305), Maximin „Nelegiuitul“ (307-313) și Iulian „Apostatul“ (Lepădatul), împărat-filosof (361-363) care n-ar fi meritat un astfel de afront postum.

De persecuții au avut parte, în realitate, evreii, care nu se împăcau și pace cu condiția lor de locuitori ai unei provincii romane, dar dese lor răscoale au fost mereu înfrânte și pedepsite cumplit de dur. Numai că înfrângerile și represaliile nu le puteau frânge cerbicea, evreii aflând resurse (inclusiv în credință) de a trece și peste umilința reprezentată de dărâmarea Templului, sub Vespasian, și de a organiza răscoale simultane în Palestina, în Cirene, în Cipru și în Mesopotamia (114-118). Cea mai puternică tentativă de spargere a lanțurilor supunerii au făcut-o evreii între anii 132-135, sub

conducerea lui Simion „Bar-Kachba“ (Fiul Stelei), cum se autnumise, pornind de la o proorocie a lui Moise, și căruia avea să i se spună, după înfrângere, „Bar-Kaziba“ (Fiul Minciunii), hulitorii neputându-i ierta pustiirea Ierusalimului și ridicarea unei cetăți romane, Aelia Capitolina, pe ruinele străvechii cetăți a străbunilor lor. O nouă revoltă s-a soldat cu un incredibil masacru, în anul 164, sub Marcus Aureliu (161-180), dar victimele, ca și până atunci, proveneau din rândurile evreilor, care preferau moartea lipsei de libertate. Că printre evreii martirizați de-a lungul acelor ani nefericiți s-au aflat și evrei creștini e adevărat, tot așa cum e adevărat că și unii creștini neevrei au fost martirizați, dar drept evrei.

Creștinismul, datorită valorilor morale promovate și practicate în primii ani, era privit cu simpatie și încredere, creștinii fiind „nu numai admiși la curtea principilor și a împăraților și în funcțiile publice, dar uneori chiar preferați din cauza dreptății și a pietății lor“ (Eusebiu din Cesareea). Împăratul Filip Sarabul (244-249), dac de origine și presupus străbun al Basarabilor, a primit creștinismul, în ciuda faptului că era cinstit drept zeu.

Creștinismul, de fapt, nu a fost persecutat niciodată între granițele imperiului roman, celebru prin toleranță și printr-un fel de ecumenism inegalabil. Romanii au pedepsit exemplar doar intoleranța unor anumiți fanatici ai creștinismului, manifestată prin vandalisme, prin sacrilegii și prin atitudini injurioase la adresa ordinii statale, inclusiv la adresa împăratului. Citându-l pe primul istoric bisericesc (Eusebiu din Cesareea), cărturarul teolog I.G. Sbiera (pe care-l prefer lui Samuil Micu, datorită obiectivității) constata că primele persecuții împotriva unor creștini au început sub împărații Decius (249-251) și Valerius (253-260), „dar acestea nu fură provocate din cauza învățăturilor adevărat creștinești, ci din cauza moravurilor corupte de chiar dirigenții unor comune creștinești și a certurilor și dezbinărilor dintre dâșșii“ (Sbiera, Contribuiri, 104).

Cei mai mulți sfinți mucenici au ispășit pentru intoleranță și vandalism: „Acest munte (Ascalon, adică Athos) era plin de capiști idolești, având pe cea mai mare înălțime capiștea idolului Apolon. Diavolii ce locuiau în acest idol (deci, preoții lui Apollo) făceau tot felul de năluciri, ce păreau minuni, pentru a înșela poporul și vesteau ghicitoarește multe lucruri ce se întâmplă în viitor“.

În fiecare munte existau temple ale străbunilor neamurilor din acei munți, iar fanaticii, în loc să-și impună credința lor prin inițieri în învățătura lui Iisus, preferau vandalizarea agresivă, profanarea vechilor temple și ocuparea cu forța, așa că întrebarea adresată de Iulian Filosoful presbiterului Antiohiei, Teodorit, deși condamnată de istoria bisericească, rămâne veșnic

una de bun simț, legală și morală: „Pentru ce, Teodorite, în vremea împăratului Constantin, ai stricat lăcașurile zeilor celor vechi, ai împrăștiat mormintele morților și ai pus să se zidească biserici peste ele?”.

Vandalismul, profanarea și intoleranța deveniseră eroism, glorificat și sanctificat în lumea doar instituționalizat creștină: „Cuviosul Benedict, de la locul său dintâi, s-a dus în țara Campaniei, în hotarele cetății care se zicea Casin (Monte Cassino), unde, într-un munte oarecare înalt, a găsit o capiște elinească foarte veche în care se cinstea zeul Apolon. Împrejurul acelei necurate capiști erau o mulțime de jertfelnice și de copaci. Până atunci se suia mulțime de necredincioși și aduceau jertfe lui Apolon; iar luminatul cu mintea, Benedict, și râvnitorul dreptei credințe, ducându-se la locul acela și intrând în capiști, l-a zdrobit pe idolul lui Apolon, iar jertfelnicele le-a surpat. Apoi a ars copacii care erau acolo și, în mijlocul acelei capiște, a zidit o biserică a Sfântului Martin, iar unde era altarul lui Apolon, a făcut o cinstită biserică a Sfântului Ioan Botezătorul”; „Fericitul Sisinie, episcopul Laodochiei, a luat pe Sf. Artemon, presbiterul, și pe oarecare din creștini și s-a dus, noaptea, în capiștea Artemidei și au sfărâmat pe toți idolii ce au fost acolo și i-au ars cu foc” etc.

În „Viețile Sfinților”, întâlnim mereu și mereu același tip de sacralizare a intoleranței fanatice. Chiar și în cazul sfinților martiri pașnici, care nu dărămă monumentele altora, intoleranța se manifestă din plin prin invective, prin injurii. Și toate personajele vehiculate spre sfințenie sunt turnate după același calapod: provin din familii înstărite, cu nume și renume, au serioase cunoștințe filosofice, dar preferă creștinismul, seduse fiind de învățăturile lui Iisus, pe care, în realitate, în acele vremi (secolul IV), doar clerul nu le mai respecta. Un cler lacom, păcătos și perfid, care instiga la intoleranță și la vandalism doar din nevoia de a-și spori puterea. Un cler care-și va disputa chiar și cu împăratul Constantin cel Mare dreptul de a manipula și de a exploata în numele credinței, un cler care nu s-a sfiit să-l crucifice pe Iisus pentru a doua oară, menținându-l pe cruce, însângerat și îndurerat, vreme de milenii. Un cler care a înspăimântat, a asuprit și a înnegurat mulțimile, capabil de orice impietate, inclusiv de promovarea cultului întunericului prin icoane ale diavolilor și prin născocirea de povești sinistre, care să înspăimânte și să supună. Un cler care, sub cel mai favorabil împărat, Constantin cel Mare, a făcut să se termine „anul favorabil al lui Dumnezeu”, cum proorocise Iisus, cu o păgânizare deșănțată a creștinismului, cu o apocalipsă morală deja bimilenară.

Datina păgânizării creștinismului

Constantin cel Mare (306-337), bun cunoscător al scrierilor creștine, este, alături de ignoratul Licinius (307-324), semnatarul Decretului de la Mediolan (Milano), prin care creștinismul capătă legitimitate și în fața responsabililor cu ordinea pământească. Recunoașterea noii credințe se face într-o epocă tulbură, în care disputele pentru întâietate în ierarhiile clericale conduseseră la dezbinări, ba chiar „la violență și la vărsări se sânge. De unde, la începutul creștinismului, se adora un singur Dumnezeu, pe deplin unitar, ca existență primordială și ca izvor nesecat de viață particulară, individuală și colectivă, deci ca putere absolut creatoare, însuflețitoare și susținătoare, începură unii dirigenți ai comunelor creștinești a răspândi și a susține cu felurite argumente, unele mai atrăgătoare și mai seducătoare decât altele, că Iisus Nazarineanul n-ar fi numai simplu fiu al lui Dumnezeu ca toți ceilalți oameni, care de asemenea considerau pe Dumnezeu ca Tată al tuturor și-l și numeau zilnic Tatăl nostru cel din cer, ci că el a fost de aceeași ființă și că a avut aceeași voință ca și Dumnezeu; că el a existat, ca și Dumnezeu, mai înainte de toți vecii; că întruparea lui Iisus în chip omenesc s-a săvârșit numai spre a descoperi oamenilor rătăciți și păcătoși voința lui Dumnezeu și spre a-i îndupleca, cu ajutorul înțelegerii, al Spiritului Sfânt adică, ca prin fapte zilnice să-i împlinescă neîncetat voia și, astfel, să se ferească de ispite și de greșeli și să rămână împăcați cu Dumnezeu, să aibă trai cu tihnă și viață îndelungată. În urma acestor învățături neconținute începură unii creștini, pe încetul, a admite și a crede că Iisus Cristos a fost și este aievea Dumnezeu adevărat; că întruparea lui a fost numai o arătare vizibilă a lui Dumnezeu printre oameni, aici, pe pământ, și că priceperea și înțelegerea de către oameni a voii lui Dumnezeu, a legilor lui eterne și universale, care vin în mințile oamenilor ca purces de la Dumnezeu în urma promisiunii și a trimiterii lui de către Iisus Cristos prin neîntrecutele lui învățături umane și sociale. Ba, încă și mai mult, unii doctrinari creștini făcură din spiritul adevărului și din mângâietoarea promisiune a lui Iisus că li-l va trimite, mai târziu, de la Dumnezeu, de la Tatăl ceresc, o ființă nouă deosebită de Dumnezeu Tatăl și de Dumnezeu Fiul și o numiră Sfântul Spirit“ (Sbiera, Contribuiri, 182-183).

Iată, deci, o dispută pur filosofică, oricând posibil de reluat, fiecare om fiind îndreptățit la o opinie, din moment ce însuși Iisus stabilea trinitatea Tată-Fiu-Înțelepciune, puterea de a înțelege și libertatea de a înțelege fiind, în fond, legătura fiecăruia dintre noi, ca ființă creată de Dumnezeu, cu Tatăl nostru Ceresc. În religie, de la începuturile lumii și până astăzi, nimic nu s-a schimbat. Trinitatea e aceeași, Cer-Pământ-Văzduh, Cer-Pământ-Timp, Tată-Fiu-Înțelepciune. Trinitatea exprimă, în fond, o condiționare reciprocă, o interactivitate perfecționistă și o anumită conștiință de sine a Pământului, a Fiului, care își receptează superior legătura cu Cerul-Tată, inițial prin văzduh, apoi prin timp, iar în cele din urmă prin înțelepciune. Ideea Trinității, în condițiile în care chiar și Apollo prezisese că „Unul, Cel Ceresc își va trimite Fiul“ (Sf. Ecaterina) pentru a conștientiza o anume identitate terestră și pentru a le oferi oamenilor demnitate, libertate și egalitate în raporturile lor reciproce și în raporturile cu Dumnezeu-Tatăl, n-ar fi trebuit să învrăjbească. Iisus spusese că Dumnezeu se poate arăta oricui, nu numai preoților și că, tocmai de aceea, orice opinie trebuie privită cu respect. Numai că, în vremea lui Constantin cel Mare, fiecare „dirigent“ religios se considera pe sine mai mult decât un ministru al lui Dumnezeu pe pământ, opiniile lui legitimându-l și consacrandu-i puterea. Prin urmare, disputele erau la mare preț, ele favorizând și afirmarea propriei tabere, dar și anihilarea adversarilor prin „blestem“ („Blestemat să fii ca blestematul Arie“ etc.), și asta în condițiile în care creștinismul deja prinsese rădăcini sănătoase în întreg imperiul roman:

„Odinioară, (împăratul) a dat la curtenii săi poruncă ca, câți sunt creștini din slujba și din împărăția lui să iasă. Unii slujitori creștini, ca să nu și piardă slujba, s-au lepădat de credința creștinească. Apoi, împăratul, pe câți s-au lepădat de credință, pe toți i-au lepădat din slujba sa zicând: „Dacă voi Dumnezeului vostru ați fost necredincioși, și mie îmi veți fi necredincioși“. Iar pe cei ce au voit să-și piarză slujba decât să se lepede de Dumnezeu ca pe niște oameni temători de Dumnezeu și credincioși i-au ținut în curtea și în slujba sa“ (Micu, 97).

Anecdota aceasta istorică, repovestită cu entuziasm de Samuil Micu, consfințește prețuirea de care se bucurau, înainte de anul 306, valorile morale ale creștinilor laici, ale „glotașilor“ care, spre deosebire de „sortiții, aleșii, moștenitorii“ clerici, adoptaseră creștinismul ca mod dumnezeisc de viață, de comportament, de împlinire.

Constantin cel Mare a fost sedus tocmai de astfel de valori creștine, de trăirile întru Iisus ale celor care erau creștini. Imperiul roman, deja decadent, avea nevoie de o purificare morală prin creștinism, dar, în ciuda amplitudinii pe

care o luase creștinismul în întregul imperiu, creștinismul risca să se fărâmițeze și, ulterior, să dispară ca religie, orgoliile și ambițiile clericilor ajungând la paroxism. Constantin a priceput că și viitorul imperiului depindea „de potolirea, împăcarea și înlăturarea acestor certuri necreștinești“ (Sbiera, Contribuiri, 183), așa că a început să ducă negocieri cu principalii aspiranți la a se substitui lui Dumnezeu pe pământ, cerându-le să se întâlnească la Roma „ca să se înțeleagă între ei și să restabilească pacea și ordinea socială și să trăiască cu toții în unire și voie bună, înlăturând scandalurile. Deciziile acestei întruniri nu fură însă recunoscute și primite de toți“, așa că împăratul a convocat un nou consiliu al diriguitorilor religioși, care întrunire nu a avut alt efect decât acela de a-l convinge pe Constantin „că învățăturile creștinești sunt folositoare pentru prosperarea și a împărăției“, așa că împăratul, visând la o biserică universală care să-i unifice imperiul, „dete dirigenților comunelor bisericești mijloace bănești și alte scutiri, ca doară și-ar îndeplini mai cu acuratețe datorințele chemării sale“ (Sbiera, Contribuiri, 183).

Constantin spera într-o unificare religioasă și în recunoașterea sa ca „întâipărinte“ (Papă sau Patriarh) al întregii lumi creștine, așa că a investit masiv în religie „și mult bine au făcut Bisericii lui Dumnezeu și slujitorilor ei“ (Micu, 99), îmbogățind un cler lacom și certăreț și stabilind tradiția obligativității daniei, o tradiție întreruptă brutal de către înțeleptul împărat Iulian Filosoful (361-363), căruia clericii i-au întinat memoria, numindu-l Apostatul, adică Lepădatul, pentru că renunțase la „Dumnezeul vostru sângeros“ în favoarea filosofiei grecești și a tradițiilor religioase ale Romei antice. Iulian a intrat într-o polemică interesantă cu Ioan Gură de Aur, Sfântul insistând asupra ideii că filosofia creștinismului este „filosofia faptei“. Perfect adevărat, numai că una însemna „filosofia faptei“, pe care o puneau în practică „glotașii“ creștinismului, și alta lăcomoasa și somtuoașa existență a elitei ierarhice clericale. Prin urmare, Iulian a ordonat confiscarea averilor bisericești, avertizându-l pe Teodorit, presbiterul Antiohiei: „Nu se cade creștinilor să aibă orice bogății, deoarece Hristos al lor le poruncește să fie săraci: să nu aveți aur, nici argint!“. Teodorit este cinstit de biserică drept Sfânt Mucenic, iar împăratul-filosof a rămas scufundat în noroiul unei posterități veșnic murdare. Presbiterul Antiohiei săvârșise un delict grav, profanase temple și morminte, și fusese pedepsit conform legilor vremii: „Pentru ce, Teodorite, în vremea împăratului Constantin, ai stricat lăcașurile zeilor celor vechi, ai împărștiat mormintele morților și ai poruncit să se zidească biserici peste ele?“ (Viețile Sfinților).

Împăratul Constantin, fiind „totdeauna, după datina veche, pentru tolerarea liberei cugetări și a manifestării ei nestingherite“, îndemnând, adeseori, „spre toleranță și împăcare“ (Sbiera, Contribuiri, 184-185), dar clericii, îmbogățiți și puternici, „deveniră din umili superbi și vanitoși, din apăsăți și persecutați înșiși netoleranți și persecutori, și începură și ei, ca și preoții evrei și păgâni, a vâna mai mult după foloasele posesiunii sale, decât a se direge și a se purta după umanitățile și blândețele învățăturii creștinești. Această sumeție se mări până într-atâta încât unii episcopi nu se sfîiră a mostra pe împăratul Constanțiu II (337-361) și a-i ține în nume de rău că se prea amestecă în afacerile religioase“ (Sbiera, Contribuiri, 189) și pentru că „acesta s-a dat către partea arienilor și multe necazuri au făcut catholicilor“ (Micu, 99).

Arienii era partizanii lui Arie, un preot din Alexandria (Egipt) care avea să moară în 336, lăsând posterității un nume blestemat, „asemenea cu Iuda și blestematul Arie de către cei 325 părinți la Niceea“, cum stă scris în majoritatea documentelor medievale românești, polone și ungurești.

Arie intrase într-o dispută privind personalitatea lui Iisus Cristos și la calitatea Sfântului Duh, promis lumii creștine, opinând că Iisus „are numai o ființă similară (homoeusia) cu aceea a lui Dumnezeu Tatăl, iar nu una și aceeași ființă (homousia) cu el“. Într-o lume cu adevărat creștină, o astfel de opinie ar fi fost catalogată cu expresia „Dumnezeu să-l judece!“, mai ales că însuși Iisus se declarase Fiul Omului, iar recursul la Tatăl Ceresc îl făcea, în fond, pentru fiecare dintre noi și abia apoi pentru sine! Iisus dorise să ne confere o demnitate superbă, o identitate care să oblige la egalitate și libertate, fapta omenească urmând să dovedească dragoste, solidaritate, blândețe, modestie, bună-înțelegere, pace. Arie exprimase, în fond, o opinie și era îndreptățit la aceasta de Iisus Hristos, care stabilise că Dumnezeu se poate rosti prin oricine și că numai El alege prin cine să-și exprime voința. Numai că Arie era doar un preot, poate că și atras de scaunul episcopal al Alexandriei, așa că a stârnit, mai întâi, mânia episcopului, și el viitor sfânt. Tinerii clerici din provinciile imperiale, dar și o parte dintre creștinii practicanți au devenit partizani ai lui Arie. În fond, disputa aceasta marca și un conflict între generații, între o ierarhie opulentă și deja înstrăinată de creștinism și între pătura de jos a acestei nobilimi religioase, care aspira la putere și la roadele ei necreștinești. Disputa s-a transformat rapid în „certuri foarte înfocate“, în „desbinări atât de urâcioase și de scandaloase, încât adversarii creștinismului începură, prin teatre, la spectacole publice, a-și bate joc de acești creștini necreștinești, de dezbinările și de certurile lor nesocotite“ (Sbiera, Contribuiri, 185).

Pe acest fond al discordiei, în anul 325, intervine Constantin, care scrie și lui Arie, și episcopului de Alexandria, încercând să-i convingă că și creștinismul, și imperiul au nevoie de unitate. Convoacă o nouă întrunire a marii nobilimi clericale, de data asta cu succes, la Niceea (Bithinia) adunându-se, la un consiliu universal, „peste două sute cincizeci de episcopi și, împreună cu ei, o mulțime de preoți, de diaconi, de servitori și de alte persoane. Însuși împăratul îl deschise în persoană prin o scurtă cuvântare latinească, explicată grecește de către un tâlmaci, prin care îndemna pe episcopi ca ei, „ca niște miniștri ai lui Dumnezeu și ca buni servitori ai Domnului și Mântuitorului comun al tuturor, să înlătore dintre dânșii cauzele dezbinării și să dezlege, în pace, toate neînțelegerile.“ (Sbiera, Contribuiri, 186).

Cu un an în urmă, Constantin, cel care, ca să facă pe plac „sfinților părinți“, încălca, la Niceea, una dintre învățăturile lui Iisus, aceea ca nimeni să nu se mai considere ministrul lui Dumnezeu pe pământ, tocmai se înfruntase cu Liciunius, pe care-l biruise și pe care, „pentru că-l rugase sorăsa, care era muierea lui Licinius, l-a iertat; ci neastâmpărându-se Licinius, în anul 324, din porunca lui Constantin, au fost omorât. Bun creștin și mare apostol a fost Constantin“, din moment ce „a dat legi bune pentru creștini; multe biserici a făcut și, în tot chipul, se silea să le adauge creștinătatea“ (Micu, 98-99).

La Niceea, urma să se convină asupra unui nou „sâmbure de credință creștină“, pe temelia căruia să se întemeieze biserica, pentru că vechiul „sâmbure“, cel elaborat de Grigore Thaumaturgos („făcătorul de minuni“), episcop în Cesareea Nouă din Pont (210-270) nu mai era de folos, din moment ce, la Niceea, urma să se legitimeze o nouă putere. O putere trândavă și păcătoasă, care a încins un chef strașnic, care a durat vreo două săptămâni, și s-a finalizat cu alegerea „Bibliei celei adevărate“, din câteva zeci de variante, cu un nou „Crez“ și cu veșnica anatimizare a lui Arie. Cu Biblia au scos-o lesne la cale „sfinții părinți“, din moment ce unul dintre ei a propus să lase totul „la voia lui Dumnezeu“ și, în consecință, „sfântul“ a tras ca la loz în plic, din maldărul de variante de Biblii, un singur manuscris, cel socotit până astăzi ca fiind cel adevărat. Cu Arie, „sfinții părinți“ au scos-o la capăt în buna tradiție a intoleranței, supunându-l blestemului, mai rău ca pe Iuda (pe care Iisus l-a iertat!), pentru toți vecii. Cu „Crezul“ nu se știe exact cum a fost, dar a fost acceptat drept „symbolum fidei cotholicae christianae“, ulterior „zelosul scriitor bisericesc Augustin (364-430)“ urmând să născocească o origine apostolească a „Crezului“.

Cică „Petru a zis: Cred în Dumnezeu, Tatăl atotputernic.

Ioan a zis: Făcătorul cerului și al pământului.

Iacob a zis: Cred și în Iisus Cristos, Fiul lui, unicul nostru Domn.

Andrei a zis: Care este conceput de Spiritul Sfânt, născut din Maria Fecioară.

Filip a zis: A pățimit sub Pilat din Pont, a fost răstignit pe cruce, a murit și a fost înmormântat.

Toma a zis: S-a coborât în iad, a treia zi s-a sculat din morți.

Vartolomeu a zis: S-a suit la ceruri, șade la dreapta lui Dumnezeu Tatăl atotputernic.

Matei a zis: De unde va veni să judece pe cei vii și pe cei morți.

Iacob al lui Alfeu: Cred și în Spiritul Sfânt, în sfânta Biserică Universală.

Simon Zelosul: În comuniunea Sfinților, în iertarea păcatelor.

Iuda a lui Iacob: În învierea trupului.

Matei a îndeplinit: În viața veșnică. Amin“ (Sbiera, Contribuiri, 190).

Biserica a îmbrățișat și invenția lui Augustin, proclamându-l Sfânt, pentru că invenția aceasta, serios îndepărtată de textul real al „Crezului“ legitima o serie întregă de păgânizări, de îndepărtări, de înstrăinări de învățăturile lui Iisus.

La Niceea, în 325, „sâmburele de credință“, scris, probabil de un diacon dibaci și învățat, punea temelia instituției religioase numită biserică prin următorul text:

„Credem în Dumnezeu Tatăl, atotputernicul, făcătorul celor văzute și nevăzute.

Și în Domnul Iisus Cristos, fiul lui Dumnezeu, născut din Tatăl, și de un gen, adică din ființa Tatălui (precum vedeți, Arie era deja condamnat la veșnică întinare), Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, Dumnezeu din Dumnezeu adevărat, generat (născut), nu făcut și de aceeași ființă cu Tatăl (vai de bietul preot Arie!), prin care toate sunt făcute atât în ceruri, cât și pe pământ. Care pentru noi, oamenii, și pentru mântuirea noastră s-a pogorât și s-a încarnat și s-a făcut om, a pățimit și a înviat a treia zi, și s-a suit în ceruri, de unde are să vină să judece pe cei vii și pe cei morți. Și în spiritul Sfânt“.

Stufos, răutăcios, amenințător, merit doar să condamne arienismul și să amenințe omenirea cu judecata de apoi, „Crezul“, această temelie a Bisericii, nu-l trăiește pe Iisus. Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu, „lumină din lumină“ fiind, era bun, iubitor și iertător („Cine se crede fără păcat să arunce primul piatra!“), dar aristocrația religioasă nu mai avea nevoie de un astfel de Iisus. Biserica avea nevoie să înspăimânte, să domine și să

stăpânească, iar pentru a-și atinge scopurile nu ezita să se folosească de orice recurs la practicile păgâne.

La rândul lui, Constantin, care-și dorea să fie șeful acestui guvern pământesc al lui Dumnezeu, îndemna, printr-un „ordin adevărat dumnezeiesc“, pe toți cerătenii imperiului să se supună episcopilor, pentru „că toate câte se decid în adunări de episcopi se fac după voia lui Dumnezeu“ (Eusebiu din Cesarea, Viața lui Constantin), ba mai scria și regelui perșilor că „Dumnezeu este Tatăl tuturor oamenilor“, că „iubește pe oamenii pașnici și disprețuiește pe cei ce ațâță tulburări; că doboară pe cei îngâmfați; că ocrotește pe principii care guvernează cu dreptate, le întărește puterea și le dă pacea“. De la Constantin încoace, „a rămas creștinismul în ochii domnitorilor creștini ca mijloc puternic atât pentru întărirea și unirea popoarelor, cât și pentru atragerea acestora sub ascultarea și domnia lor, iar preoțimea creștinească și, mai ales, privighetorii ei (episcopii) începură a se reînșufleți de cugetarea evreiască că numai ei singuri ar fi cei exclusiv destinați de a cunoaște și de a vesti voia lui Dumnezeu printre oameni și de a-l reprezenta printre ei“ (Sbiera, Contribuiri, 189).

După toate binefacerile făcute creștinismului și, în special, episcopilor, Constantin a sperat că va fi recunoscut „în cele din afara“ bisericii „pus de Dumnezeu ca să fiu privighetoriu“, numai că episcopii nu doreau să împartă puterea cu nici un împărat, așa că au preferat să-l proclame sfânt (folosindu-i cu dibăcie numele, faptele și păgânismele), dar nu și episcop, fiind prea preocupați de „certurile de cele de mai înainte pentru domnie și pentru preponderență“ (189). „Bun creștin și mare apostol a fost Constantin, și mult bine a făcut Bisericii lui Dumnezeu și slujitorilor ei și multe legi pentru binele creștinilor a dat, dar nu s-a botezat până la sfârșitul vieții; se zice că a întârziat a se botezat ca să meargă la Iordan să se boteze, unde s-a botezat Domnul; ci, în anul 337, bolnăvindu-se, și de la Țarigrad mergând la scăldătoare, a simțit că s-a apropiat sfârșitul vieții lui și, chemând episcopii la sine, la Ahiron, aproape de Nicomedia, cu episcopii care erau acolo, l-au botezat și cu toate tainele l-au grijit, și așa, de 65 de ani de bătrân, a murit în ziua de Rusalii“ (Micu, 99),

Rusalii, adică deja încreștinatele sărbători păgâne ale trandafirilor (Rosalia), constând în depunerea de trandafiri pe morminte.

Constantin cel Mare, împăratul care a vrut să se folosească de creștinism, dar de care s-au folosit și se folosesc dibacii stăpânitori ai unei bune părți din lume, cei care pretextează cu numele lui Iisus, dar îi iau în deșert învățăturile. Că s-au folosit de Constantin nu prea contează. Mai grav este că întemeietorii Bisericii lui Iisus Cristos s-au folosit de Iisus.

Fiul lui Dumnezeu a predicat credința într-un singur Dumnezeu, „Tatăl nostru care ești în ceruri“. Tatăl nostru al tuturor, pe care urma să-l conștientizăm drept Tată prin Iisus, prin Iisus care ne reda demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, vânturând și spulberând spaimile și amenințările cu neiertătoare judecăți, în favoarea unei depline armonii. Urma să fim lumină și să ne întoarcem în lumină, urma să redevenim sferici și pe deplin fericiți. Numai că stăpânitorii ideologici, inventatorii tributului benevol al credulității, nu puteau îngădui o armonie desăvârșită, așa că au despicat adânc între Fii și Tată, spintecând prin sfânta carne a lui Iisus, și au prins să viermuiască în rană, barieră de întuneric între lumină și lumină, înstrăinare definitivă, prin teamă, între Tată și Fii. În fond, Iisus a fost Dumnezeul din noi, cel care a făcut lumină și ne-a îndemnat: Iubiți și nu vă mai temeți! Tatăl nostru vă iubește pentru că-i sunteți fii! El veghează asupra voastră și vă vrea binele. Străduiți-vă să nu-l dezamăgiți, încercați să fiți lumină din lumină!.

Cam așa ar putea fi sintetizată, pe scurt, revoluția filosofică și nu numai înfăptuită de Dumnezeul din noi, de Iisus Cristos.

„Era lucru prea firesc ca Iisus Nazarineanul, întemeietorul creștinismului, să devină și să rămână obiect de venerație pentru toți aderenții învățăturilor lui. Și, întru adevăr, numele și memoria lui rămăseră pururea vii printre creștini și se bucurau la ei de o întâmpinare foarte respectuoasă și de o venerare binemeritată. El fu considerat nu numai ca Ales și ca Uns sau ca Mesia, trimis de Dumnezeu ca să mântuiască pe oameni din păcate și să întemeieze printre dânșii o împărăție cerească de iubire și de înfrățire, de adevăr și dreptate, de sprijin și ajutor reciproc, dar încă și ca Fiu sau Înger al lui Dumnezeu, și, de la întâiul consiliu universal din Niceea, din anul 325 înoace, chiar și ca Dumnezeu-om și ca om-Dumnezeu, cam tot așa cum credeau păgânii că cei mai luminați și mai distinși bărbați ai lor au fost concepuți de către vreo femeie deadreptul de la vreun zeu, chiar de la mai marele zeilor, din care cauză îl și înzeiau după moarte. De aici înainte cultul lui Iisus Cristos s-a făcut totuna cu cultul unui singur Dumnezeu, al lui Dumnezeu Tatăl, și a devenit un cult religios adevărat dumnezeiesc, luat după cultul eroilor păgânești, măcar că se mai găseau, pe ici-colea, unii învățători și dirigenți bisericești care nu voiau să recunoască lui Iisus Cristos, întru toate și pentru totdeauna, o deplină egalitate cu Dumnezeu Tatăl (...).

Prin consacrarea lui Iisus Nazarineanul, precum și a Spiritului Sfânt, ca persoană sau față dumnezeiască, s-a alterat, întru-câtva, închipuirea creștinilor despre un singur Dumnezeu și au început a-l considera, a-l adora

ca Dumnezeu în trei înfățișări, ca Tată, ca Fiu și ca Spirit Sfânt, ca o Sfântă Treime de una și aceeași ființă și nedespărțită“ (Sbiera, Contribuiri, 194).

Treimea a funcționat dintotdeauna și în toate religiile, reprezentând, în fond, același teritoriu de sacralitate. Însuși Iisus Cristos legitimează Treimea ca unitate între Dumnezeu Tatăl și Fii săi prin Înțelepciune. În dumnezeiasca lui generozitate, Iisus nu se socotea mai presus decât noi, El doar dorea să ne facă să înțelegem că fapta e calea spre Tată și înțelepciunea dialogul cu Tatăl. Sfânta Treime nu urma să fie ceva deasupra lumii, Sfânta Treime urma să ne cuprindă, să ne definească drept părticele ale dumnezeirii. Era atâta dragoste în Iisus încât, fără îndoială, dragostea îl contopea cu Tatăl Ceresc. În fond, în Iisus a fost mai multă dumnezeire decât în toată omenirea, de la începuturile ei și până astăzi. Avem dreptul, ba chiar și obligația de a cinsti Dumnezeirea din El, conștientizând, în fond, fărăma noastră de dumnezeire. Dacă dragoste e, atunci nu mai contează cum îl receptează sufletul fiecăruia dintre noi. Suntem nu iertați, ci iubiți. Iisus nu iartă, el iubește. Numai Dumnezeu iartă, spune tot Iisus, dar iartă pentru că iubește, nu pentru că am și merita iertarea.

Vorbeam, într-un capitol precedent, că primele sărbători religioase ale egiptenilor, șase la număr, deși zeitățile erau opt, urmăreau o strângere lesnicioasă a impozitelor benevole (jertfe, sacrificii, dani), conform principiului că e mai ușor de luat o măsură de grâu dintr-un chiup plin, decât dintr-un chiup gol.

Creștinismului instituțional, dornic de averi pământești (întru... cinstirea numelui lui Dumnezeu!), îi lipsea un astfel de calendar al încasărilor de tributuri benevole, așa că s-a grăbit să înlocuiască vechiul calendar sărbătoresc păgân cu un calendar propriu. Și-i mai lipseau creștinismului instituționalizat idolii, reprezentările cu care să suplinească lipsa dragostei, a solidarității, a generozității, dar și un sistem administrativ coercitiv propriu. Prin urmare, pornind de la sugestia lui Tertulian (160-230) referitoare la cinstirea crucii drept trofeu al învingătorilor, s-a născocit o viziune a lui Constantin cel Mare, care, de altfel, tot sub influența lui Tertulian, își pusese crucea pe steagul imperial și desființase pedeapsa morții prin crucificare încă din anul 322, care să permită idolatrizarea crucii. Bazele teoretice le-a pus Sfântul Augustin (350-430), care a dat o mare însemnătate crucii, stabilind și o anume simbolistică: brațele crucii înseamnă faptele bune, partea de jos înseamnă statornicie în fapte bune, iar partea de sus ar reprezenta înaltul țel al faptelor omenești. Tot în timpul lui Constantin s-ar fi descoperit, la Ierusalim, chiar crucea pe care a fost răstignit Iisus, viziunea

aparținând, de data aceasta, maicii lui, Elena. Din anul 401, avem, și o Zi a Crucii, care se substituie sărbătorii străvechi a Intrării Șarpelui în Pământ.

Apostolii („trimișii“) lui Iisus s-au bucurat întotdeauna de mare cinstitie, viețile lor fiind dedicate, în fond, răspândirii sfintei învățături. Pentru că toți au sfârșit uciși, „trimișii“ au fost cinștiți și ca Martiri, după ce fuseseră cinștiți și ca Martori ai lui Iisus. Încet-încet, sub denumiri conjuncturale, dar meritate (Sfinți, Cuvioși, Drepti, Făcători de minuni), „trimișii“ beneficiază de un cult aparte, fiind repartizați, în anume zile, pe tot parcursul anului. „De unde, mai înainte, se sărbătorea amintirea Martirilor și Sfinților numai spre a fi luați ca exemple vrednice de imitare, începură acuma creștinii nu numai a citi, prin întrunirile religioase, prin biserici, descifrarea vieții și a faptelor memorabile săvârșite de dânșii într-un mod miraculos, dar și a le executa cântece de laudă și a recita rugăciuni pentru intervenția lor la Dumnezeu, la Iisus Cristos și la Maica Lui, a le aduna moaștele, a le păstra prin biserici și a zidi biserici pe numele lor. Dirigenții bisericesti destinară pentru acest cult zile anume (...). În zadar încercară unii creștini, ca Vigilantius, pe la sfârșitul secolului al patrulea, a împiedica lărgirea și înrădăcinarea cultului martirilor și al rămășițelor lor pământești. Acest cult fu cu succes apărât și propagat de către mulți dirigenți bisericesti din secolul al patrulea și al cincilea, cu deosebire de către sfântul Ieronim (340-420), care a scris și un „Cuvântariu“ (martyrologium) despre dânșii. Păturile de jos ale poporului creștinesc încă erau tare însuflețite pentru cultul Sfinților, fiindcă găseau în el o despăgubire pentru înlăturatul, dar adânc înrădăcinatul și drăgălașul cult al zeilor inferiori păgânești, al geniilor și eroilor naționali de mai înainte, și continuară a-l slăvi nu numai prin servicii religioase, prin cântări și rugăciuni, dar și prin întruniri publice, prin ospete și desfătări, adeseori prea întrecute“ (Sbiera, Contribuiri, 197).

Transformați în idoli, cu chipuri pictate sau sculptate păstrate prin case și prin instituții publice, Sfinții și Martirii beneficiau și de un ceremonial religios strălucitor și ostentativ, aglomerând în calendare personaje istorice mai mult sau mai puțin merituoase, cei mai mulți desemnați dintre partizanii învingătorilor în stârpirea ultimelor vestigii ale păgânismului sau ale disidențelor zonale, legitimate teologic, dar catalogate, după osândiri, drept eresuri, cu atât mai mult cu cât aceste rătăcirii provocau și schisme, deci autonomii provinciale păguboase pentru prosperitatea bisericii. Oponentul lui Arie și al partizanilor săi (Coluth, Carpona, Sarmat, ulterior Aetie, Eunomie, Eudoxie, Narcis, Demofil etc.), episcopul de Alexandria, a devenit Sfântul Alexandru, el biruind eresul și anihilând schisma Antiohiei prin trainică unire, după 85 de ani de dispute.

Eresurile de după Arie, unele îndreptate chiar și împotriva ideilor ariene, au fost puzderie, în ciuda ripostelor dure. Fotin, negând Trinitatea și, implicit, sfințenia mulțimii de bărbați religioși, a fost condamnat de consiliul (soborul) de la Sirmia, în 351, la caterisire și exil, murind departe de provinciile care-i erau favorabile (Galatia, Iliria). Machedonie din Macedonia (cu partizani în Tracia, în Bithinia și în Helespont), care era considerat „pe jumătate ariian“, contestând numai dumnezeirea Sfântului Duh, și care ajunsese episcop de Constantinopol, „în anul 360 au fost lepădat“ din scaunul episcopal, osândirea definitivă împotriva lui, a ucenicilor și a învățăturilor, făcându-se în anul 381, când consiliul de la Constantinopol a hotărât, odată pentru totdeauna, „cum că în dumnezeire sunt trei fețe de o ființă: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt“ (Micu, 109).

Ul alt eres, cel al lui Apolinar cel Tânăr, episcop de Laodicia, care susținea că „din trup omenesc și din Cuvântul cel dumnezeiesc s-a încheat o fire“, a fost osândit în anul 380, „din porunca împăratului Grațian“, Apolinar „cu următorii săi“ fiind „goniți din țară“, ulterior, „din porunca lui Maxin“, rătăcitului, „împreună cu unii soți ai săi, s-au tăiat capul“. În Mesopotamia, niște călugări, numiți mesaliani, susțineau, prin anul 360, că fiecare om „din pânțelele mumă-sa are drac, care-l împinge la el la faptele cele rele, și cum că acesta nu se poate goni fără numai cu fierbinte rugăciune, iară după ce gonește dracul, vine Duhul Sfânt, văzut și simțit, și locuiește cu omul și izbăvește trupul de patimi și de tulburări“. Mesalianii, pe lângă basmul acesta ulterior acceptat și promovat de clerici, „osânda lucrul mâinilor și cu cerșitul trăiau“, dedicând tot timpul rugăciunilor. Exemplul putea deveni păgubos, în condițiile în care și laicii, datori cu slujbe și cu dări pentru lăcașurile de cult, ar fi „osândit lucrul mâinilor“, așa că eresul a fost osândit de mai multe soboare, fiind definitiv stârplit în anul 426.

Vreme de un mileniu, după Iisus Cristos, disputele pentru putere s-au ținut lanț. Nici icoanele n-au scăpat controversei, combatanții urmând să devină fie sfinți, fie blestemați. Primul sfânt al icoanelor a fost Simion Stâlplnicul, care, în anul 574, i-a scris împăratului Justin II (565-578) pentru a-l ruga să legifereze pedeapsa cu moatea pentru „cei ce bațjocoresc icoanele și statuile împăraților“. Un episcop francez, Seren al Marsiliei, a scos toate icoanele din biserici și le-a distrus, papa Grigore I cel Mare (590-604) apreciindu-i „zelul pentru lupta în contra lucrărilor făcute de mâna omenească“, dar condamnând distrugerea icoanelor, „fiindcă acestea și zugrăvitura s-au făcut prin biserici pentru cei ce nu știu carte ca, uitându-se la ele, să vadă și să înțeleagă cine și ce a făcut și a suferit pentru creștinism“ (Sbiera, Contribuiri, 245). În anul 726, împăratul Leon III Isauritul a interzis

cultul icoanelor, socotindu-l drept închinare la idoli, iar în 730 a poruncit scoaterea icoanelor din biserici, arderea lor și răzuirea frescelor de pe pereți, dar ordinul împărătesc a fost anulat de papa Grigore III (731-741), care, într-un consiliu local, ținut la Roma, în 731, aprobă cultul icoanelor și afurisește pe toți cei care le interzic. Un alt împărat Constantin (741-775) a convocat, în 754, un consiliu pentru a combate și interzice cultul icoanelor, întinându-se în posteritate sub numele de „Spurcatul“ sau „Compromisul“. Împărăteasa Irina, în schimb, s-a învrednicit de sfințenie, susținând cu înverșunare, în perioada de tutorat a fiului său, Constantin VI Porfirogenitul, cultul icoanelor. Disputa durează vreme de secole, până în 842, când consiliul de la Constantinopol a statornicit pentru totdeauna cultul icoanelor, decretând și o sărbătoare anuală în care se afuriseau toți cei care cutezau a se opune acestui cult, Duminica Ortodoxiei sau Duminica Dreptcredincioșilor, prima din Ajunul cel mare, înainte de Paști.

În vremea în care „episcopii, înfierbântați unii în contra altora, ațâțară certuri și dezordini publice între popoare“ (Sbiera, Contribuiri, 177), un scriitor bisericesc plin de imaginație, Tertulian (160-230) trudea de zor la geneza unei mitologii creștine, care să înlătore mitologiile păgâne tradiționale. Tertulian fundamenta o nouă datină, datina creștină, preluând și adaptând inteligent datini, obiceiuri și tradiții păgâne. Mai întâi, Tertulian „începu a combate datinile cele păgânești de la solștițiul de iarnă și de la Calendele lui Ianuarie, nu din punct de vedere al serbării triumfului zilelor lungi asupra celor scurte, adică a luminii asupra întunerului, nici din acela al serbării triumfului semănăturilor și culesurilor asupra înghețurilor, gerurilor și nimicirilor, adică a triumfului vieții asupra morții, cât mai vârtos din cauza degenerării în desfrânări și batjocuri a jocurilor și veseliiilor împreunate cu aceste sărbători păgânești“ (Sbiera, Contribuiri, 201).

În ținuturile noastre, dacă e să ne reamintim, sărbătorile Lunii, ale Crăiesei Zăpezilor Eftepir, transformată în mestecăn, apoi în zână care locuiește în văzduh, deasupra norilor, într-un palat de cleștar și pietre scumpe, începeau în ultima zi de noiembrie și se sfârșeau la sfârșitul lui februarie cu alaiurile „celui beat de dragoste“, Dragobete. În decembrie, sărbătoarea lui An-Dar (Sfârșitul Anului sau poate Darul lui Anu, cel care a stabilit legile „de lângă râul cu apă“, în anul 4.500 î.e.n.) se continua și se contopea cu sărbătoarea închinată lui Neikoy (Neica), moș-strămoșul, și cu refacerea simbolică a drumului de întoarcere al Blajinilor de către Pitarai. Obiceiul Pitarailor, adesea apropiat celui al Călușarilor, deja impusese jocurile cu măști, Decembrie (Capra), Ursa Mare (Ursul) și străbunii călăreți (centaurii) bucurându-se de oficeri petrecărețe separate. Mese întinse,

băutură, dans, petreceri, voie-bună, adică un cadru sărbătoresc la care nu se renunță prea ușor.

Tertulian, dornic, totuși, să dea o altă motivație acestor sărbători, a născocit și răspândit, mai întâi, scrisoarea lui Pillat din Pont prin care acesta îi vestește împăratului Tiberius faima învierii lui Iisus Crîstos, iar odată cu răspândirea acestei născociri legitimizează despre scrisoarea a și fost sărbătorită „Arătarea (Epifania, în grecește) lui Iisus Hristos“, în ziua de 6 ianuarie, începând cam cu anul 200.

După constituirea bisericii universale prin „Crez“, deci după consiliul de la Niceea din anul 325, ziua de 6 ianuarie a fost consacrată pentru două sărbători creștine, una „în amintirea celor trei Magi sau Regi de la Răsărit, care cei dintâi recunoscuseră pe Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu și-l adorară ca atare prin aducerea de daruri, iar a doua sărbătoare în amintirea nașterii lui, pe care o aflăm pusă, din anul 354 încoace, în ziua a 25-a a lunii Decembrie, tocmai de ziua serbării Soarelui Neînvins“ (Sbiera, Contribuiri, 202). Numai că datinile străvechi continuau să fie respectate, chiar dacă fuseseră osândite periodic, cel mai dur în anul 681, când consiliul universal din Constantiniana a condamnat, în canonul 62, „necuviințele de la aceste datini și datinile înseși“ (202). Riposta imediată și eficientă a creștinismului a fost persuasivă, pe fondul înmulțirii cântărilor și rugăciunilor religioase, dar și a zilelor festive, răspândindu-se iluzia „că Dumnezeu este foarte simțitor și înduplecabil la rugile creștinilor; că tare îi plac cântările de laudă și de mulțămintă; că în urma acestora trimite oamenilor pe îngerii Săi întru ajutor; că îngerii din cer încă intervin cu succes la Dumnezeu sau sar în ajutor oamenilor și deadreptul întru ajutor și inspirație, dacă aceștia li se adresează prin rugăciuni și cântări; că și Martirii și Sfinții creștinilor încă se fac mijlocitori la Dumnezeu pentru nevoile și neajunsurile oamenilor, dacă aceștia le venerază memoria și se roagă către dânșii; și că însăși crucea, pusă undeva sau purtată la sine, și chiar semnul crucii, făcut cu mâna asupra sa sau asupra altora, alungă de acolo spiritele necurate și ferește de ispite și rele“ (Sbiera, Contribuiri, 246).

Politeismul păgân reînvia, dar cu aură creștină. Datinile nu mai erau interzise, ci „creștinate“, adică populate cu simboluri bisericesti. Nu creștinești, ci bisericesti. Calea spre asimilarea păgânismului o reprezenta cântecul-cântarea, deci amestecul de imn păgân arhaic cu patronime și toponime creștine. De cântece-cântări se ocupau călugării, legiunile clerical-statale ale Sfântului Vasile, acești spartani ai pravilelor și ai canoanelor, care slujesc, de aproape două milenii, o împărăție pământească ipocrită și anticreștină. Prin străduința călugărilor s-au adunat puzderii de cântări,

necesare în calendarul festivalului persuasiv al înstrăinării de Iisus, cântări grupate în mai multe cărți: Liturghier, Orologiu sau Ceaslov (Orar), Octoih, Rugăciunariu, Mineiu (Lunar), Martirologiu (Cuvânt despre martiri) etc.

Retragerea în singurătate (sihăstrismul) are o îndelungată tradiție. Chiar și primii „primitori ai Legii“, Moise (1.600-1.480 î.e.n.), Licurg (secolul IX î.e.n.), Solon al Atenei (640-556 î.e.n.), Buddha („cel deștept“, secolul VII î.e.n.), Confucius (551-478 î.e.n.), s-au retras în singurătate, unde au conceput (primit) Legile.

La evrei, Esenienii, din rândurile cărora provine și Sfântul Ioan Botezătorul, „principele singuraticilor“ și întemeietorul sihăstrismului, obișnuiau retrageri în singurătate. Singuraticilor li s-a spus „anahoreți“ (pustnici), „eremiți“ (bătrâni virtuoși) sau „călugări“ (asceți), iar însingurații pentru totdeauna au fost numiți sihaștri sau pustnici. Grupărilor de oameni religioși retrași din viața socială li s-a zis călugări sau monahi, comunitatea lor fiind mănăstirea (singurăticia), iar casa lor de rugăciuni, „lavra“ sau „laura“.

Cel mai celebru pustnic a fost Anton cel Mare (251-356), care și-a împărțit averea săracilor și s-a retras într-o peșteră; foarte curând după aceea, în jurul peșterii Sfântului Anton s-au adunat mulți singuratici, înființându-se, de fapt, prima mănăstire. Dar cel care a înțeles utilitatea unui aparat administrativ religios și care a pus bazele vieții călugărești, scriind, în anul 362, 55 reguli lungi și 313 reguli scurte, a fost Sfântul Vasile cel Mare (329-379), sora lui, Macrina, întemeind primele mănăstiri de călugărițe. Ulterior, mănăstirile vor lua „sub ascultare“ bisericile și localitățile, stabilind și încasând biruri („Smeritul ieromonah Ghervasie egumenul și tot întru domnul smerit sobor din mănăstire Putna scriem pace și blagoslovenie tuturor preoților și diaconilor din ținutul Sucevii, dându-vă știre precum am ales pe fratele nostru Ioan ieromonahul precum ca să strângă dăjdi dela fiște care, preoți și diaconi, câte doi galbeni și câte doi potronici pentru prescuri și câte doi potronici pentru lumânări și câte trei potronici de grăunțe și câte un potronic pentru hârtie precum iaste obiceiu“, stă scris într-un document din 17 ianuarie 1612).

Primul mileniu al creștinismului instituționalizat a fost unul al dezbinărilor și al luptei pentru putere. Dincolo de disputele teologice s-a aflat, mereu și mereu, o încrâncenată bătălie și pentru putere universală, începută, practic, în anul 476, când disputarea întâietății se polarizează pe axa Răsărit-Apus și se finalizează, în 16 iulie 1054 cu o dublă afurisenie, care consacră dezbinarea definitivă a lumii creștine. Primul pas în dezbinare a fost făcut de patriarhul Constantinopolului Mihail (1043-1058), care i-a

imputat, epistolar, papei Leon IX (1048-1054) că „permite creștinilor a mânca carne de animale zugrumate, iar preoților ca să săvârșească serviciul dumnezeiesc cu pâine azimă, în loc de prescură dospită, și că introduce în Crez un adaos despre purcederea Sfântului Spirit și de la Fiul, și că tolerează și alte înnoituri ceremoniale“ (Sbiera, Contribuiri, 340). Jignit în autoritatea sa, papa Leon a trimis o solie la Constantinopol, iar solii, după eșecul negocierilor, au depus „pe altarul bisericii Sfintei Sofii din Roma nouă, într-a 16 Iulie 1054, o bulă de afurisenie și de excomunicare, acuzând pe patriarh și pe bisericile de sub jurisdicțiunea lui de fel de fel de eresuri. Patriarhul Mihai Curelaru însă arsesese această bulă papală, convocă un consiliu local și rosti și el o afurisenie și o excomunicare asupra papii Leon IX și asupra celor ce țineau cu dânsul.

Aceste învinuiri și erori doctrinare, rituale și ceremoniale, și aceste afurisiri și excomunicări reciproce, contrare spiritului creștinesc, au produs o ruptură care nu s-a mai putut înlătura, cu toate încercările ulterioare dintr-o parte și din alta, mai ales prin împărații răsăriteni Mihai IV (1076-1078), Ioan Comnenul (1118-1143) și Emanuel Comnenul (1143-1180, 1183), poate și de aceea fiindcă se amestecaseră în această afacere religioasă doctrinara încă și rivalități politice, naționale și sociale“ (Sbiera, Contribuiri, 340).

E imposibil să ne închipuim cum ar fi arătat omenirea astăzi dacă învățăturile lui Iisus Hristos ar fi fost respectate măcar de către cei care au întemeiat biserica, dar e sigur că împărăția cerească ar fi binecuvântat civilizația umană pentru totdeauna.

Creștinii, monoteiști și intoleranți

Creștinismul a fost recunoscut ca religie nouă încă din anul 35, când Tiberius, gândind că va pacifica Iudeea, recunoștea „culto di Cristo“, dar sub controlul Sinedrului (Sordi), iar Hadrian a vrut să construiască „un templo de Cristo“. Persecuțiile împotriva creștinismului ca „superstitia illicita“ evreiască încep după anul 62, când Nero (54-68), după incendierea Romei, dă vina pe creștini, socotiți drept membri ai unei societăți secrete evreiești (Tacit, XV.44). Domițian (96-98) a pus capăt persecuțiilor („pose fine alla persecutione“; Sordi), dar nu înainte de a fi arestat romani care purtau costume iudaice „per ateismo“ (Dio Cassius), iar Traian (98-117) acuza în creștinism și în practica flagelărilor „atteismo e di tutte le calpe tenebrose o infami“, deci ateismul și toate aceste falsuri tenebroase și infame, ordonând arestări, în baza unei liste anonime, a membrilor „acestei societăți secrete“ (Pliniu cel Tânăr, Epistola X.96). Iulian Apostatul se supărate pe intoleranța creștinilor, care creaseră deja, pe vremea lui Constantin cel Mare, „un precedent de purtare cu consecvență extremă a intoleranței“ („un precedente da portare a conseguenze estreme di intolleranza“), tradiția romană a combaterii extremismelor și a intoleranței manifestându-se și în dauna cultelor păgâne, precum cel al lui Bachus, interzis de Senat în 186.

Și cărturarii lumii romane acuzau creștinismul ca fiind o „sectă magică“ (Pliniu cel Bătrân), „o rază omenească, dar și o nouă și malefică superstiție“ (Suetoniu) sau lipsa unui „rit religios“ (Arnobius) prin care să se apropie de suflet „un cult divin“.

Disputele filosofice între „păgâni“ și Tertulian, în anul 202, i-au oferit acestui dibaci inventator de mitologie creștină ocazia să experimenteze teoria persecuțiilor, în „De spectacolis“, plângându-i pe cei care cică nu puteau intra în slujba imperiului, credința lor obligându-i să nu ucidă în războaie (dar vor ucide păgâni, în cadrul persecuțiilor pe care le vor comite), să nu depună jurământ de credință față de împărat și să nu poarte steagurile imperiale.

În anul 274, s-a născut la Naissa Flavius Valerius Aurelius Constantinus, cel care, la începutul secolului următor, avea să dispute tronul imperial cu trei, respectiv, cinci pretendenți, dintre care numai unul, Licinius, cumnatul său, avea să-i fie aliat și, ulterior, ultimul contracandidat

care trebuia ucis. În numele lui Constantin și al lui Liciniu, Galerius a dat, în 30 aprilie 311 (murind după numai 5 zile), Edictul din Nicomedia, prin care creștinismul devenea religie licită. Constantin avea nevoie de simpatia și de ajutorul creștinilor în războaiele orientale, așa că, prin Edictul de la Milano, a restituit creștinilor și toate bunurile confiscate anterior. Prin Constantin, pentru prima dată „la religione fu messa a servizio della politica“, împăratul pricepându-se să îmbine religia cu politica. Prin urmare, în 312, când îl înfrângea pe Maxentius la Ponte Milvio, Constantin, sub influența scrierilor lui Tertulian, dar pretextând cu „o viziune“, a pus Crucea în vârful lănciilor steagurilor de luptă, iar veteranii strigau, în tabăra de la Ercole: „Dei de nobis servent“. La fel procedează și Licinius, care, în 30 aprilie 313, când biruia, la Campi Serene, pe Maximin, și-a pus legiunile să scandeze: „Dio santo, noi te preghiamo!“. Două consilii ecumenice (dacă de ecumenism poate fi vorba), cel de la Niceea (325) și cel de la Constantinopol (381) au consacrat creștinismul cu teologia și cu structura sa autocratică („sua struttura autocratica“) drept religie legitimă definitiv.

Legitimat în vremea lui Constantin (care a rămas un păgân tolerant, dar și dibaci manipulant al creștinilor, până aproape de clipa morții, când a acceptat botezul), creștinismul a fost proclamat drept religie de stat, în 392, de Teodosie, izbutind să obțină, sub același Teodosie, dar și sub împărații Valentinianus și Arcadius, interzicerea tuturor manifestărilor păgâne. În anul 409, Teodosie al II-lea „cel Mic“ a proclamat duminica drept primă zi a săptămânii și a interzis definitiv păgânismul.

Creștinismul, după spusele Sfântului Augustin, n-ar fi comis persecuții împotriva păgânilor. În fond, după aceeași logică, fanaticii „non uccidono nessuno, eccetto quelleche Dio comanda uccidere“. Deci fanaticii care, începând cu anul 316, stimulați de îndemnurile la atrocități ale lui Lattanzio („Ucideți pe cei care l-au insultat pe Dumnezeu!“), au pus capăt unor vieți n-au ucis, ci au comis excepția care confirmă regula, „din ordinul lui Dumnezeu“. Și Eusebiu din Nicomedia, biograful lui Constantin cel Mare și Sfânt (episcopii s-au folosit de el după moarte), îndemna la crime („cose possano perire e nemici di Cristo“, deci „puteți începe uciderea neprietenilor lui Cristos“), dovedind, ca și întregul creștinism al epocii afirmării clericale, „intransigența dogmatică a creștinilor față de toate tradițiile păgâne“.

Literatura creștină („una vulgata storiografica“) consacră un dublu neadevăr istoric prin stereotipia „romani politeisti e intoleranti, cristiani monoteisti e tolleranti“. Adevărul e diametral, adică romanii politeiști au fost toleranți, în vreme ce creștinii monoteiști (?) au fost intoleranți. După imperiul roman au rămas toate templele lumii în picioare, cu excepția celui

din Ierusalim, a celor dacice și a celor ale britonilor. Templul din Ierusalim a fost dărâmat cu ocazia deselor represalii asupra evreilor, care nu voiau cu nici un chip să îndure stăpânirea romană și tot porneau sângeroase răscoale. Templele dacilor și ale britonilor, în schimb, n-au fost dărâmate de romani, ci de... daci și, respectiv, de britoni, care, după înfrângeri, nu le puteau lăsa întregi în mâna romanilor. Ca să nu fie pângărite.

Un istoric englez, Derek Williams, scria, în „Romans and Barbarians“ că „soarta a ceea ce noi știm ca Scoția a fost decisă în țara numită azi România“ (referindu-se, bineînțeles, și la proveniența unora dintre celți).

În anul 122, Hadrian (117-138) construise, între Calcedonia (Scoția) și briganti (sau britoni, care locuiau în zona de nord a Angliei) un zid de 117 km, înalt de 18 metri și lat cât să încapă pe el, lejer, doi oameni. Zidul a fost construit de infanteriștii și cavaleriștii din Cohorta întâia dacă, care campau în castrul Vindolanda, ale cărui ruine au fost descoperite recent, împreună cu vreo două mii de documente, scrise pe tăblițe de lemn (cea mai veche scriere romană de acest tip), unele parțial arse. Ce se întâmplase: în retragere, dacii au distrus castrul și au pus tăblițele scrise pe un rug, dar, după plecarea lor, o bruscă schimbare a direcției vântului, frecventă și azi în regiunea respectivă, a salvat tăblițele și câteva reliefuri care reproduceau scene de pe Columna lui Traian.

Rămăsesem, totuși, la „povestioarele vulgare“ reprezentate de literatura creștină, prin care se mistifică grav adevărul, iar „religiile tradiționale sunt prezentate numai sub forma unui cult al diavolilor, care trebuie înlăturat prin foc și prin orice mijloace“ (Memoriile lui Dioscoro), creștinii transformând mitul în realitate, realitatea în dogmă, dogma fiind impusă tuturor cu forța puterii („cristiani trasformano il mito in verite, la verite in dogma, e il dogma in imposizione a tutti con la forza del potere“, Thule).

Avem și un personaj sfânt, Sfântul Chiril, episcop de Alexandria, prăznuit în 19 ianuarie și în 9 iunie, „strălucind în lumea creștină prin apărarea dreptei credințe și prin scrierile sale, dar și prin multe alte bunătăți sufletești“.

În „Tripod“, atât de convingătoare e „povestea vulgară“ a acestui „om sfânt“, încât nici măcar n-am putea bănui istoria reală a faptelor sale. Deci, conform „Vieților Sfinților“, „Sf. Chiril a fost tot din Alexandria, dar a trăit în zilele împăratului Teodosie cel mic (403-450), fiind nepot și urmaș al lui Teofil, arhiepiscopul Alexandriei († 412). A fost apărător al dreptei credințe la Sinodul al III-lea Ecumenic din Efes (431), unde a înfruntat pe Nestorie care s-a ridicat împotriva dreptei cinstiri a PreaSfintei Stăpânei noastre, de

Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioară Maria. Strălucind în lumea creștină prin apărarea dreptei credințe și prin scierile sale, dar și prin multe alte bunătăți sufletești, Sfântul Chiril a părăsit lumea de aici în anul 444, la adânci bătrâneți, Biserica numărându-l între Marii Sfinți Dascăli ai lumii și Ierarhi“.

Într-un alt text religios, în „Calendarul creștin“, se mai face și precizarea că, „strălucind întru multe bune isprăvi, s-a mutat către Domnul“ acest Chiril, nepot și moștenitor al lui Teofil, arhiepiscopul Alexandriei. Și el, Teofil, desigur, sfânt.

În anii 391-415, când Chiril era doar nepot, iar unchiul Teofil era arhiepiscop, funcționa, la Alexandria, o școală de matematică, astronomie, fizică și filosofie, condusă de Ipazia sau Hypatia, fiica matematicianului și astronomului Teone, o adevărată Marie Curie a primelor veacuri din noua eră, care strălucea „in campo della matematica, dell'astronomia e della filosofia platonica“. „She was a pagan, a follower of a form of Neoplatonism that was more tolerant towards mathematics“, deci Hypatia era păgână, se ocupa cu științele din cadrul neoplatonismului și, în primul rând, cu matematicile, „and as such she was considered an heretic by the Christians“, iar din cauza asta a fost considerată eretică de creștini. „Persecution against Neoplatonists and Jews began in 412 a.D. when Cyrillus became patriarch of Alexandria“, deci persecuțiile împotriva neoplatoniștilor și împotriva evreilor au reînceput în 412 d.H, când Chiril devenise, deja, arhiepiscop de Alexandria, după care, pentru că „Ipazia refused to convert and to renounce to her ideas and in March 415 she was brutally assassinated“, deci pentru că Hypatia refuzase să se convertească și să renunțe la ideile ei, în martie 415, ea a fost brutalizată și asasinată.

Persecuțiile și asasinatele din Alexandria au început în 391, când Teofil i-a condus personal pe ceștini în asaltul asupra templului lui Serapis (o zeităate similară lui Zeus și lui Osiris, cinstită din vremea lui Ptolemeu I), incendiindu-l împreună cu Biblioteca din Alexandria („nel 391 il vescovo Teofilo aveva guidato personalmente i cristiani all'assalto del tempio di Serapide cui era seguito l'incendio della Biblioteca di Alessandria“).

În primăvara anului 415, bande de creștini fanatici, conduși de Chiril, au incendiat templul, au ucis preoții păgâni și i-au obligat pe filosofi să fugă la ei acasă, dacă vor să le fie bine („bande di cristiani fanatici incendiavano i templi, uccidevano i sacerdoti, costringevano i pagani a fuggire dalle loro case e si impadronivano dei loro beni“), cu ocazia aceasta fiind dărâmată și „colossale statua del dio Serapide“, iar Hypatia fiind ucisă de călugări, sub privirile strălucind de „multe alte bunătăți sufletești“ ale Sfântul Chiril.

Cam așa se impune datina creștină (total străină de învățăturile predicate de Iisus Cristos) într-o lume din ce în ce mai cenușie și mai înstrăinată de natura sa, de natura divină și de natura reală, care le concretizează pe celelalte două.

Creștinismul, la urmașii pelasgilor

Nouă, românilor, ne face o deosebită plăcere să tot auzim că poporul nostru s-a născut creștin. Accepăm, fără rezerve, niște începuturi tulburi ale neamului în vremea Sfântului Andrei și a celor trei martiri daci, Inul, Rinul și Pinul. Cultivăm nostalgici și legenda copacului de la Nemoiești, sub care ar fi predicat însuși Sfântul Paul și în cinstea căruia s-ar fi ridicat o bisericuță, care a existat până foarte aproape de vremurile noastre. Tertulian, acel vrednic născocitor de mituri creștine, care vor fi așezate la temelia noilor datini, susținea că, în vremea sa (160-230), dacii erau încreștinați, în sensul că ei stăpâneau învățăturile principale, dar fără a practica ceremonialuri exterioare și fără a accepta ierahii clericale. Lexicul primar al unui creștinism curat, care ține de epoca ideală a comunelor creștinești, confirmă latinitatea: Dumnezeu (Dominus Deus), Tatăl (tata), Părintele ceresc (Parens coelestis) l-a trimis pe Fiul lui Dumnezeu (Filius Domini Dei) să ne lumineze sufletul (sufflatus) cu învățăturile despre Sfânta Treime (Sancta Trinitas) etc. Latinitatea creștinismului românesc inițial este confirmată și de eșecurile discipolilor lui Chiril și Metodie, Zandow și Moznopon, în tentativa de a introduce în Carpați slava veche drept limbă liturgică („Sacra Morava, Historia sive vita SS Cyrilli et Methodi“), dar și de faptul că, înainte de anul 1150, „părintele Teofilact a invitat pe împăratul Asan de a trece în Vlahia să o cucerească și să o curețe de eresul roman, care, până atunci, citeau în limba latină, să lase mărturisirea romană și să nu citească în limba latină, ci în limba bulgară, și s-a poruncit ca celui ce va citi în limba latină să i se taie limba, și, de atunci, Vlahii au început a citi bulgărește“ (Cartvelnicul de la Buda).

Numai că vlahii, așa cum o demonstrează toate documentele constantinopolitane, publicate în colecțiile de „izvoare“ privind începuturile românilor, nu suportau alte legături cu creștinismul instituționalizat decât cele economice cu mănăstirile, de la care închiriau pășuni și cărora le vindeau produse. „Ei sunt la fel de repezi precum ciutele și coboară cu repeziciune din munți spre a jefui și prăda. Nimeni nu poate să ajungă până la ei și să poarte război împotriva lor, și nici un rege nu-i poate ține sub ascultare. Ei nu aderă la credința creștină, dar își dau nume evreiești“, nota, în 1165, călătorul evreu Beniamin de Tudela. La fel de neinițiați în

creștinismul instituționalizat îi află pe străbunii noștri și spionii episcopului Grigore, care, în 14 noiembrie 1234, îi scrie regelui Bela că, în cele două Vlahii, „există niște oameni care se numesc Walati, care, deși după nume se socotesc creștini, îmbrăcând diferite rituri și obiceiuri într-o singură credință, săvârșesc fapte ce sunt potrivnice acestui nume. Căci, nesocotind biserica romană, primesc toate tainele bisericesti nu de la venerabilul nostru frate, episcopul cumanilor, care e diocezan al acestui ținut, ci de la niște pseudoepiscopi, care țin de ritul grecilor, iar unii, atât unguri, cât și teutoni, împreună cu alți dreptcredincioși din regatul Ungariei, trec la dâșii ca să locuiască acolo și, astfel, alcătuiesc un singur popor cu pomeniții Walati“ (Documenta, I.20-21). Dar în ciuda acestei neliniști episcopale, catolicismul a avut, inițial, adică după marea schismă, mai mari șanse decât ortodoxia în ținuturile noastre, iar „autoritatea apostolică s-a bucurat întotdeauna de mare prețuire în Cumania (Muntenia) și în acea țară vecină a brodnicilor (Moldova), despre convertirea cărui neam se trage nădejde“, după cum scria, în 31 iulie 1227, din Agnani, același episcop Grigore, adresându-se arhiepiscopului Robert de Strigoriu (Documenta, I.15). Chiar și în secolul XIV, în ținuturile noastre, catolicismul are o răspândire mai largă, fiind privit cu rezerve abia după 1 februarie 1327, când, din Avignon, Papa îi scria „Iubitului fiu, nobilului bărbat Basarab, voievod al Țării Românești“ (Valahia Mare), dar și lider recunoscut al cnejilor din Valahia Mică (Moldova), cerându-i să primească și „câțiva frați... să îndeplinească slujba inchiziției cu grijă și râvnă, după cum le va fi arătat Dumnezeu, împotriva molimei răutății eretice, împotriva ereticilor, a celor ce cred în ei, a sprijinitorilor, ocrotitorilor și tănuitorilor lor, după și potrivit cu aceleași rânduieli ale sus-numitei autorități... poruncindu-ți, întru iertarea păcatelor tale, ca pentru cinstirea lui Dumnezeu, a scaunului apostolic și a noastră să-i primești cu bunăvoință și să-i omenești cu cinste pe acești inchizitori, atunci când se vor abate prin ținuturile tale“ (Documenta, I.39-40).

În Moldova, ortodoxia câștigă confruntarea cu catolicismul abia în 1384, când Patriarhia din Constantinopol îl recunoaște pe „Iosif I, o rudă de a lui Petru Mușat Vodă“ (Dan, 19), dar fără a altera datina exemplarei conviețuirii: „Aici sunt diferite credințe și secte, precum cea a rutenilor, a sârbilor și a armenilor, a bulgarilor și a tătarilor și chiar un număr destul de mare de sași catolici locuiesc risipiți în această țară. Toți sunt supuși voievodului Moldovei. Fiecare națiune însă se folosește și se slujește de legile și obiceiurile ei după voia sa“ (Reicherstorffer, 1527).

Abia schițată (nici nu există izvoare pentru mai mult), imaginea unei Români creștine în primul mileniu de după Iisus înseamnă, încă, o pretenție

absurdă, în ciuda mitului „noi ne-am născut creștini“. Și asta pentru că noi nu ne-am născut ca neam în urmă cu două mii de ani, odată cu creștinismul; și asta pentru că, în ciuda celor ce se spun, contactul nostru, al celor de pe actualul teritoriu statal, cu creștinismul instituționalizat a fost brutal, păgubos, devastator și s-a produs târziu, abia după formarea statelor feudale. Practic, în ciuda tradiției tributare multimilenare, obștile strămoșești au fost înrobite „burgheziei de sutană“ (Daniel Barbu, 65) și spulberate, începând cu secolul XVI, când cei mai mulți dintre urmașii pelasgilor, deși păstrători ai unei memorii obștești în care moș-strămoșul Flachus (Pelasg) conferea o noblețe îndătinată, au devenit „rumâni“, adică iobagi. Când, și mai târziu, sub influența ideilor iluministe, s-a renunțat la numele de vlah, în favoarea celui de român, care doar amintea de romani, dar provenea dintr-o identitate tributară umilitoare într-un ev întunecat, fără voie am renunțat la identitatea consacrată de datină, de obiceiuri, de tradiții. Uitând să mai fim vlahi, belahi, blaci, flaci și resemnându-ne să fim rumâni, noi ne-am înstrăinat rădăcinile, apoi, când le-am uitat cu totul, am prins să căutăm altele în latinătate, confundând statutul de iobag mănăstiresc („rumân“) cu cel de urmaș al lui „bădica Traian“ (roman-român), „bădica Traian“ însemnând el însuși un nou prototip al înstrăinării confuze și al uitării „înțeleptului Troian“, inițiatorul, luminătorul.

Creștinismul instituționalizat și statalitățile înfăptuite prin promovarea unor nobilimi de import (lituaniano-polono-greacă în Moldova, bulgaro-sârbo-greacă în Muntenia) ne-ar fi putut spulbera identitatea ancestrală, cu atât mai mult cu cât, odată cu noile datini de import, veneau și limbi străine să facă legea prin biserici și prin cancelarii. A existat, cale de veacuri, o prăpastie între mulțimile carpatice și elitele clerico-laice ale statalităților. Au existat și masive colonizări cu oameni de „orice fel de limbă“, aduși din „țară străină“ și așezați prin preajma mănăstirilor „cu slobozenie“ („să nu dea acești oameni nici dare, nici posadă, nici iliș, nici la morile noastre să nu lucreze, nici la cetate, nici să nu dea deseatină de la albine, nici din vii și nici alta nimic să nu dea“), dar și străinii aceștia, chiar și vorbitori ai limbii folosite de elitele statale, au devenit rapid și de bună voie vlahi, adică au preluat (de fapt, regăsit) obiceiurile și tradițiile celor care înveșniceau datina și care rămăseseră în munți sau la poalele munților, în așa-zisele „republici“, cea mai durabilă în timp fiind cea a Cîmpulungului. Iar în teritoriile acestea obștești, cu sate înfrățite sau întemeiate în funcție de evoluțiile obștii celei mari, nici autoritatea statală, nici cea bisericească nu puteau răzbi. Au fost, totuși, și enclave pelasgo-flace care s-au dezmembrat din interior, iar exemplul cel mai sugestiv îl reprezintă, datorită existenței unor documente,

cel al obștii lui Pancu, un vlah care a trăit cu mult înainte de Descălecatul lui Dragoș Vodă în Moldova.

Pancu defrișase (curatura) o vatră de sat undeva, la poalele Obcinilor bucovinene, iar obștea lui se numea Păncești sau Pancouți. Când i s-a însurat primul fecior, Luca, Pancu a ales un alt loc megieș prielnic, pe care l-a curățat și a ridicat casele lui Luca. În vremea lui Alexandru cel Bun, doi dintre feciorii lui Luca, Stan și Șerbco, au plecat să slujească domniei, învrednicindu-se, prin fapte de arme, de prețuirea voievodului, care i-a înnobilit drept „Lucavețchi“ și i-a făcut stăpâni peste „ocina lor... două sate, anume Lucavăț și Pancăuți și cu toate poienile și cu pădurile și cu pâraiele și pe Siret în Sus, și cu Mihodrea al căror hotar se alătură de ele de demult“. Începând cu 16 februarie 1428, doi nepoți ai lui Pancu, feciorii lui Luca, Stan și Șerbco, devin stăpânii fraților, unchilor și nepoților lor, care, astfel, devin „rumâni“. Ei, „rumânii“, își pierd și străbunii, ei nu mai descind din flacul Pancu, nici din Luca, mormintele strămoșești nu le mai aparțin, tot așa cum nu le mai aparțin nici jirebiile de teren de cultură. Au de ales, atunci când nu le mai convine stăpânul moșiei, între alți stăpâni de moșii, inclusiv mănăstirile. Rătăcesc prin țară, generație după generație, săpând bordeie și morminte ba ici, ba colo. Nu-și vor mai construi case pentru că nici un petec de pământ nu le aparține. Le aparțin doar animalele pe care le cresc și pe care mereu să le vândă în târgurile mari ale Transilvaniei.

În primele două veacuri, „rumânia“ nu-i chiar o povară. În 1510, de pildă, „rumânul“ Matei din Mihalcea, după ce vându-se, la Bistrița, „un anumit număr de boi“ a fost reținut de straja cetății, dar a intervenit însuși voievodul Bogdan cel Orb, care a cerut eliberarea grabnică și fără pagubă a „omului și rumânului nostru, Matei din Mihalcea“.

Pe moșiile mănăstirești, însă, „rumânii“ nu mai erau și oameni, ci doar „mișeai“, care „cu obrăznicie și puteri cuprind fânațele mănăstirii pentru pășune și făcutul fânului pentru trebuințele lor“, care „nu vor să slujească“ și „fac multă pagubă mănăstirii“. „Mișeai“ care preferă să-și ia lumea în cap, după ce au „ajuns muritori de foame din pricina mănăstirii“ căreia au fost lăsați „poslușanie... precum au fost din veac și la alți domni“.

Obștile flacilor pricepuseră din vreme că întru cinstirea lui Dumnezeu trebuie ridicată și câte o biserică, deși exemplul lui Iisus, Dumnezeu-Omul, care predica sub cerul liber, părea să le fie mai pe plac, mai aproape de suflete. O mulțime de conducători obștești, bărbați religioși fiind, s-au grăbit să clădească biserici, dar fără ca numele lor să fie trecute în vreun hrisov al preafericțiilor, ci doar în cele ale înrobirii obștilor lor odată cu închinarea bisericilor unor mănăstiri. Pentru că urmau să devină „rumâni mișeai“,

urmașii lui Mihai Dalh (Albu, în româna veche), ai lui Boloh (Vlahul, Flachul), ai lui Dobre, ai lui Laslo, ai Ștefanei lui Lupșa, ai lui Lincea, ai lui Borilă, ai lui Oprîș, ai lui Crăciun de la Piatra, ai lui Coste, ai lui Borcea, ai lui Dănilă, ai lui Bogdan (fiul lui Hărman), ai lui Stan, ai lui Călin, ai lui Miclea, ai lui Bărea, ai lui Petrea Bârgău, ai lui Șandrea, ai lui Porcu, ai lui Gociman, ai lui Bărbat, ai lui Dobrin și Părtea și așa mai departe, nu fac parte nici măcar din cealaltă mare manipulare, cea numită istorie. Urmașii pelasgilor, care încă-și mai conștientizau începuturile prin datina și prin legea lui Pelasg (Flachus), aveau să ajungă, odată cu închinarea bisericilor de ei înălțate „rumâni“, adică iobagii unor înstrăinați de orice datină, inclusiv de datina profund creștină. Și, astfel, „sub jugul unei nații ce disprețuia științele, România - ce primise creștinismul în veacul III - căzu sub influența misionarilor Greci ai Constantinopolului, care, folosindu-se de credulitatea domnilor vremilor, introduseseră în Daco-Romania slovele slavone și goniră literaturile strămoșești. Aceasta fu cea dintâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci, maimuțărind pe Dumnezeu creator, care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: Fiat nox! Deznădejdea începuse a se vâri în inima românilor. Obiceiurile strămoșești și tradițiile naționale se pierdură. Limba necultivată și disprețuită rămăsese numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curții. Boierul își uită demnitatea sa; se făcu unealta strănilor, cu care se încuscea și pe care care îi tămâia ca să le intre în favor. Fecioară până atunci, limba patriei se împiestriță, formând un gerg ce se întinse ca o pecingine; căci până și la bisericile de întâiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsa strana a doua pentru limba națională“ (Negruzzi, 278).

De-a lungul acestor veacuri, s-a aflat, „între clasele privilegiate și între acele dezmoștenite, un cler ignorant, superstițios, îngrășat cu mana averilor mănăstirești, aplecat mai mult la plăcerile lumești decât la smerenia apostolească; un cler care, în loc de a căta să apropie turmele între ele prin cuvinte de frăție, în loc de a exersa un sacerdoțiu sacru și mângâietor, conform moralei lui Cristos, prefăcuse sfântul potir în cupă de plăcere și talgerul de năforă în disc de parale... un cler ai cărui șefi (Vom detașa din acest tablou imaginea îngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost expresia cea mai pioasă și cea mai fidelă a morale creștinești) ai cărui șefi, veniți de la Fanar și din vizuinile muntelui Athos, se desfătau într-o viață de lux trândavă și scandaloasă; iar jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile!“ (Alecsandri, VII-XII)

De-a lungul acestor veacuri, este „atât de mare orbirea acestui popor, neștiința și nebulnia lui, încât el nu știe mai nimic despre Dumnezeu și despre

fericirea cerului. În toată Moldova, abia dacă vreunul știe „Tatăl nostru“; toată evlavia lor constă în a-și face cruce, care la ei se numesc mătanie. Nu se ține nici o predică în biserici și nu se predă, în școlile lor, doctrina creștină, întrucât înșiși dascălii și popii nu au învățat aproape nimic despre cele ale spiritului. Ei impun drept adevăr divin niște basme băbești. / Printre altele, este vrednic de răs și acest basm pe care ei îl socotesc drept un articol al „Crezului“, cum că, în Joia mare, sufletul morților, ale părinților, străbunilor și străbunelor obișnuiesc să se reîntorcă la ai lor pentru hrană, din care cauză, în zori de zi, tatăl familiei sau mama familiei face un foc înaintea ușii casei sale, așază lângă foc un scăunel, acoperit cu o pânză curată, pune pe el pâine cu mâncare și băutură pentru ca părinții, străbunii și străbunele să-și întremeze sufletul. / S-a întâmplat la Baia, nu chiar de mult, ca să apară un câine și să fure acel prinos și, văzând aceasta, judele catolic al orașului i-a strigat râzând: Iată sufletul bunicului vostru cu patru labe, cu colți și cu părul zbârlit, care fuge cu mâncarea cea bună!“ (Bandini, 343-344).

De-a lungul acestor veacuri, martirii carpatici ai ortodoxiei, „ca să arate că sunt creștini adevărați și, că pe deasupra, ei mai aparțin singurei religii adevărate, ei se fălesc cu postul și, în fapt, postesc foarte mult și aspru, și mănâncă în aceste zile totul gătit numai cu untdelemn, ca și rușii moscoviți. / Postesc, îndeobște, miecurea și vinerea... / Înainte de Crăciun, e post mare, de Sfântul Filip ei țin post strict trei săptămâni, de Sf.Petru și Pavel - 4 sau 6 săptămâni, iar femeile, măcar că aproape nu știu nimic despre cuvântul lui Dumnezeu, țin, totuși, morțiș la acest post și la ceremoniile lor, deși ele se duc puțin, și multe dintre ele chiar deloc, la biserică. Iar fete și flăcăi nu vezi deloc la biserică, decât doar dacă se duc la nunți sau intră de curiozitate, căci nici preotul nu vrea să-i rabde în biserică. / Despre păcatele mai ușoare ei nu cred și nu știu să fie, într-adevăr, păcate, ci numai cele actuale. Mi-a spus, odată, un țăran, pe când îl îndemnam să se ducă la biserică și să se roage acolo: „Ce să fac eu la biserică sau pentru ce să mă rog, căci eu nu am nici un păcat, nu am ucis pe nimeni și nici nu am furat. Soldații voștri, însă, sunt oameni păcătoși și au de ce să se roage; eu, însă, nu!“ . / Crăciunul, Paștele, Rusaliile, îndeosebi zilele sfinților și toate celelalte sărbători ei le țin, dar după calendarul iulian. În biserică, ei fac să răsune clopotele, dar mai bat, oricând, toaca pe o scândură de lemn cu un ciocan care este atârnat în biserică sau la ușa acesteia. De Paște, bat toaca și trag clopotele de două ori mai mult. De Bobotează, purced afară cu alai și binecuvântează apa. De zilele mari de sărbătoare, precum și ale apostolilor și sfinților, își duc mai toată mâncarea lor la biserică spre a fi sfințită și, adesea,

sunt bisericile așa pline de blide că nici nu se poate trece din cauza lor; și aceasta are loc în partea din mijloc a bisericii... / Între Paști și Rusalii, ei merg în toate joiile cu prapuri, în procesiune, la câmp și popa binecuvintează câmpul ca să dea bucate bogate. Dar ca să mai rostească și rugăciuni în această materie, ei nu au nici o știință și nici o putință, și au dreptate polonii în zicala lor: „Poduri leșești, posturi nemțești și liturghii moldovenești nu sunt decât sminteli“. / De Paști, când se întâlnesc între ei, se sărută, rostind cuvintele „Hristos a înviat“, și aceasta o țin, într-una, până la Înălțare, și nu rostesc nici un cuvânt drept salutare sau, când închină paharele, în loc de „Bună dimineța“ sau „Să vă fie de bine“ nu spun decât „Hristos a înviat“. Iar celălalt răspunde „Adevărat a înviat!“. Și ei mai dăruiesc ouă roșii și se stropesc bine cu apă în zilele de Paști și mai fac tot felul de pozne și caraghioslăcuri, ba chiar și aruncă, în zilele acelea, pe popii lor în apă sau trebuie ca aceia să se răscumpere de la ei cu un ospăț bun“ (Weismantel, 353-354).

Întuneric, abandon. Un neam care nu râvnește la „o glorie statornică și nepieritoare“ (Agathias) prin fapte, un neam care supraviețuiește mereu prigonit de „acești stareți mizerabili“ care urmăresc „să folosească timpul cât ocupă această demnitate înaltă pentru a se îmbogăți“ (Balș), transformând mănăstirile în „lăcașuri ale trândăviei în care se consumă sudoarea poporului“ (Hașdeu) și istoria reală, cea confirmată de datină, în cuprinsul de beznă al necreștinismului lor. „Biserica nu era prezentă în viața satelor decât cel mult pentru a creștina riturile de trecere prin botez, cununie și înmormântare. Fără discuție, țaranii trăiesc într-un timp creștin, marcat de sărbători creștine precum Paștele, Crăciunul, Rusaliile și Boboteaza, populat de personaje ale panteonului creștin ca Ioan Botezătorul sau Vasile cel Mare. Conținutul acestui timp nu are însă prea mult de-a face cu credința Bisericii, cu liturghia și cu sacramentele ei. Obiectele și ritualurile magice (paști, măști, travestiuri, săbii, frunze, capete de porc, dansuri etc.) au adoptat uneori un nomenclator creștin, s-au insinuat adesea într-o cronologie creștină, au imitat sau doar au împrumutat limbajul, simbolurile și valorile vieții creștine, fără însă a se lăsa cu adevărat modelate de credința evanghelică.

Esențialul rezidă în aceea că, descrisă de unii istorici prin delicatul eufemism „creștinism popular“, această religiozitate rurală nu a fost, în secolul al XVIII-lea, produsul unei mutații, rezultatul secularizării și al descreștinării. După toate aparențele, religia satelor nu se înfățișase niciodată sub alte trăsături, nu prezentase vreodată alt chip (...).

Cu toate acestea, veacul al XVIII-lea înregistrează la țară o prefacere de natură să restrângă încă și mai mult eficiența socială a timpului supranatural: biserica începe să sufere concurența cârciumii, ce se ridică în fața ei ca un loc alternativ de formare a atitudinilor colective. Dacă recursul la sacramente este rar și sezonier, frecventarea cârciumii devine zilnică“ (Daniel Barbu, 70-71).

Cârciuma, această alternativă sordidă la un cult religios de suprafață, reprezenta o inițiativă economică, motivată moral de obținerea banilor necesari pentru... luminarea altarelor, de sistemul călugăresc. În Moldova, de pildă, documentele de cancelarie domnească întăresc, în 31 august 1458, „dania înaintașilor noștri, foloasele crâșmăritului, mănăstirii Moldovița“, Ștefan cel Mare hotărând „să dăm ceara din toate cârciumile din Baia, ca să asculte de această sfântă mănăstire, de această sfântă biserică dela Moldovița, cu tot venitul. Iar cine ar voi să facă cârciumă să aibă a se înscrie în catastif la călugări. Iar cine nu se va înscrie în catastif lor, călugării au voie de la noi să-i ia băutura lui și încă de la acel om 20 zloți“ (Documente, XIV-XV, I.297-298). Un an mai târziu, în 30 august 1459, Ștefan Vodă stabilește „un obroc în fiecare an“ de „câte 5 butii de vin“ pentru mănăstirea Humor „pentru pomenirea sfântăroșilor noștri părinți și pentru sănătatea noastră“ (Documente, XIV-XV, I.306-307).

În secolul următor, când evreii galițieni aduc primele rachiuri în Moldova (ca leac pentru holeră, de unde și denumirea, păstrată numai în Ardeal, de „holercă“), Miron Barnovschi „dă privilegiul ca arenda rachiului (să fie) pentru Mitropolia Sucevei la Sf. Gheorghe și Ioan cel Nou“, îngăduind ca în cârciumile călugărești să se vândă „vin, rachiu și altele fără dobândă și vămuire“, banii obținuți urmând să fie cică folosiți pentru „luminatul la sfintele moaște“. Privilegiul lui Barnovschi din 6 octombrie 1626 este întărit, ulterior, de toți domnii Moldovei: Alexandru Coconul (16 septembrie 1629), Moise Moghilă (7 noiembrie 1630), Alexandru Iliăș (1 iunie 1633) și așa mai departe.

În esență, „creștinismul popular“ românesc a însemnat „conformism la vârf, ritualism alternativ la bază, indiferență la toate nivelurile ierarhiei sociale. Pe firul veacului al XVIII-lea, Biserica românească pierde cursa împotriva timpului. O cursă în care a fost obligată să participe fără a fi fost pregătită. Cum s-ar putea explica această inaptitudine de a citi semnele timpului? Răspunsul ar trebui, probabil, căutat în dispozitivele intelectuale prin intermediul cărora Biserica răsăriteană și-a elaborat conștiința de sine, în reprezentările identitare construite de ierarhia ei încă din Evul Mediu. Caracterul dogmatic, împlinit odată pentru totdeauna, mai presus de orice

examinare, reevaluare și interpretare, izolaționismul doctrinar ce a rezultat din lipsa unei instanțe magisteriale și din obiceiul de a privi spre trecut ca spre unica sursă de inspirație, relaxarea disciplinară produsă de diversitatea situațiilor politice la care a fost nevoită să se adapteze în era post-bizantină, sunt tot atâția factori care au împiedicat Ortodoxia tradițională să-și pună la punct o hermeneutică a Revelației în istorie, să fie atentă la curgerea timpului, să-și reînnoiască periodic căile ce duc la „bietul om“ concret, căruia nu i-a fost dat să țină „vremile supt cârma sa“, ci să trăiască „supt vremi“ și, mai ales, sub „vremile de acmu (ce) nu sîntu în putere“ (...) Clerul nu a avut ideea și nu și-a creat nici mijloacele de a unifica conștiințele și de a consolida solidaritățile tradiționale plecând de la organizarea și disciplinarea duratei interioare. Nu se alcătuiesc manuale de confesiune, fiind utilizate exclusiv vechile penitențiale bizantine, ce conțin sancțiuni „tarifare“ (în special de interdicție a accesului la euharistie) pentru păcate vizibile, adică comise în ordinea sensibilă. Oprirea de la comuniunea cu Trupul și Sângele lui Cristos este însă o pedeapsă spirituală ineficientă într-o societate care nu era familiarizată cu împărțășania și nu-i prețuia valoarea.

Chiar și cărțile ce se compun în scopul instruirii preoților, ca de pildă „Învățătura bisericească“, tipărită de Antim Ivireanul în 1710, nu depășesc, prin conținutul lor elementar, nivelul catehismelor baroce destinate copiilor. Motivul este simplu: clerul rural știa uneori să citească, foarte rar să scrie“ (Daniel Barbu, 71-72).

Și, totuși, românii s-au născut creștini și, în ciuda superficialei vieți religioase (consecință a interesului exagerat al clerului față de averile pământești), au o îndelungată istorie profund creștină. În fond, creștinismul înseamnă un ansamblu de învățături, reafirmate de Iisus Cristos într-o epocă de declin a civilizației umane. Învățăturile au fost abandonate odată cu întemeierea instituției religioase care s-a folosit de sacrificiul tulburător al Fiului lui Dumnezeu, iar manipularea aceasta cu patimile lui Iisus s-a numit, în mod impropriu, creștinism.

Încă de la proclamarea de „reguli lângă râul cu apă“, în anul 4.500 î.e.n., în cetatea Carpaților s-a crezut în nemurierea sufletului, în Împărăția Cerurilor care va fi să vină, noi fiind fii ai împăratului ceresc, care-și împlinesc ritualurile sacre (horele) la strânsură (ceea ce înseamnă, de fapt, cuvântul biserică). Chiar și atunci când toate celelalte neamuri, desprinse din aceeași rădăcină pelasgă, deja abandonaseră Datina și Legea, făcând haz pe seama „aiurelii getice“, în Carpați încă se mai credea în „Unul, Cel Ceresc“, care-și va trimite Fiul pe pământ. În Carpați, deși neamurile înstrăinate ne-au recunoscut sub alte nume și au creat, pe seama datinii noastre, alte mituri și

alte datini, Pelasg și Blajinii, Anu și Neikoy au continuat să supraviețuiască prin Lege și prin Datină (tocmai de asta a și fost percepută ortodoxia drept „Lege“ și nu drept Credință, pentru că în subconștientul nostru obșteșc Legea stabilește Datina). Anu a fost dus în Sumer și înstrăinat. Acasă, însă, Anu (Cerulea) a fost și a rămas tatăl celor patru Hore (anotimpuri), deci Anul. Nu contează că și în Sumer găsim ciudate împerecheri de silabe (UR-ANU adică „roata cerului“, care amintesc de URANUS sau H‘URAY, UR al lui AY, adică hora, adică dansul ritualic în cerc sacru, în „roată a cerului“, care iarăși amintesc de Uranus), cum nu contează nici lexicul comun al limbii flacilor și al limbii sumerienilor (acu-acu, apa-apas, adăpa-padapa, adăsta-adinstata, adică-adika, adevăr-adeva, apoi-apa, albina-alina, aia-aia, alai-alaya, alam-alam, bandă-banda, bazaconia-bazavagni, băzdoacă-hudukka, alelei-alale, anume-anumi, apoi gata-apa gata, apus-apak, arăneală-aranfia, arunc-mrunc, așa-acca, a astupa-stupyamili, asuda-sudî, atât-antavat, azi-adya, bală-bală, balamuc-balimuca, balaur-balavat, brazi-brhadgiri, brâncă-brância, brazdă-parcidava, brumă-bruma, baltă-balîha, banu-panu, baniță-banica, blană-mlană, bleg-mleg, bogat-bogavat, bocărnă-gocîrna, bogdaproste-bognaproste, burtă-gurta, bravă-prava, calic-kalikara, caraghios-kalagosî, cârcă-karka, cârd-kardha, cireadă-karedha, cârd (ciurdă)-cardha, colacu-kolîka, cârn-kîrna, cârpă-karpusah, cașu-kșu, casă-kasha, a căsca-kaks, caval-kavala, ceas-kas, cetanie-cetana, chiag-chag, chelie-kallita, a chema-kiami, chingă-kinga, cimitir-kămitra, cioban-cobana, cirac-kiraka, a citi-kitanî, ciunt-kuntha, clanță-kalanka, colibă-gokila, comandă-komanda, comoară-kmar, cracă-kraka, credință-cradika, crai-kraian, crăiasă-krayasa, crud-kodha, cucuvea-kukuvî, culă-kula, dandana-dandanana, danie-dana, dărac-daraka, a dărâma-darimi, depravat-paravata, drum-dru, jegărie-jagarada, găteje-gatoejas, geamăn-jamăna, gogoman-gogomant, gogoriță-gogoruța, gușă-ghoșa, hasna-hasana, înger-angiras, întărit-antarita, ismă-isma, a iubi-a iubh, juvăț-juvățu, a lăia-laya, limbă-lamba, măgar-magarak, mânie-maniu, mărăț-mreț, mascara-maskara, muierea-mukerea, nămete-namata, nărav-narab, fleț-mleț, nimica-nimilika, noroc-naryka, obadă-obadda, pâclă-pîcla, paradit-paradina, a părli-paraiami, pîrțag-prțak, petrecanie-pitrikana, pită-pita, pleavă-pleava, plută-pluta, potecă-pathica, prag-pragî, pramatia-pramadia, prieten-priatema, a presăra-presarami, pricină-pracina, secătură-sekatara, sania-saniam, șarpe-sarpa, stână-stîna, surată-surata, vestit-vasișta, vatră-vatra, vifor-vibhu, vrană-vrana, zăpăcit-svapticita – cf. Stanciu-Diaconu, I.184-185).

Nu contează că „h‘uray“, „roata cerului“, hora sumerienilor, încă s-a mai păstrat cu întreaga sa încărcătură mitică în formule ritualice de genul „Hura-n ist an ştim“ (Marian, Sărbătorile, 127).

Contează doar că Legile Belasgine și Datinile Belasgilor (Pelasgilor) încă se mai regăsesc în ținutul carpatic, noi, flacii, și pelasgii lui Osiris (felahii) păstrând și numele ancestral al străbunilor. Legi și datini care au marcat începutul istoric al tuturor neamurilor, dar pe care numai noi le-am mai păstrat intacte, deși din ce în ce mai fără mesaj, mai fără memoria străbunilor.

Nu cred că înseamnă o calitate conservatorismul acesta exemplar, dar lepădarea de moș-strămoșii reali în favoarea unei romanități, care și ea se revendică din Blajini (rahmani), este mai păguboasă decât statornicia în datină, într-o memorie subconștientă, dar atât de durabilă.

Împăcarea creștinismului cu peanurile tracilor prin colindă

Imnele Titanilor, cântate la începutul anului dunărean antic (Polybios: „anul... se împlinea la răsăritul Pleiadelor“, deci la jumătatea lunii mai), numite de greci „peanuri“ au rezistat peste timp, deși s-au risipit și prin alte ritualuri, inclusiv în colocării (orațiile nunții):

„S-apuca de a ceti / Și la cer a s'umili,
Că e fiul Cerului / Și e domn pământului...
Nu cânt împăratului, / Ci cânt numai dorului,
Dorului și fiului, / Cerului, pământului...
Ia-ți, copilă, iertăciune / De la mamă, de la nene,
De la cerul cel cu stele“ (Marian, Nunta la rumâni).

În Imnele Titanilor, se cerea binecuvântarea („iertăciunea“) moș-trămoșilor, mama și nenea (badea) fiind, în fond, protopărinții, adică Hestia și Neikoy, iar Cerul era „Unul, Cel din Cer“, singurul Dumnezeu, recunoscut ca atare și de „bărbatul cel mai integru“, cel care a statornicit Legea.

Variante ale acestor imne și, mai ales, hore ritualice se întâlneau și în vremea sărbătorilor de iarnă, cele hotărnicite drept teritoriu sacru al iubirii de Crăiasa Zăpezii Eftepir și de „cel beat de dragoste“, Dragobete, în „crugul iernii“ fiind sărbătorit și protopărintele Neikoy, dar și Darul Legii săvârșit de Anu, deci An-Dar. Și tot atunci, se omagia, sub semnul Soarelui, întoarcerea celor plecați, întoarcerea Blajinilor, genii bune sau poate „belasgini“, deci pelasgi, prin datina Pitarailor și prin celelalte jocuri ritualice cu măști, „Că-șa-i legea din bătrâni, / Din bătrâni, din oameni buni“ (Teodorescu), să se săvârșească ritualuri cu anume buruieni, pentru purificare urmând să „Rupeți fir de calomfir / Și-o stebă de busuioc“ și nicidecum alte buruieni, celelalte fiind sortite altor ritualuri (pelinul, de pildă, vindecării „celor luați de Rusalii“, prin hora sacră a Călușarilor).

Ritualurile de purificare erau săvârșite de patru tineri neprihăniți, și, în vreme ce „doi cântă, doi cântară“, acum ocupându-se cu stropitul purificator. Cântecul invoca numele lui „Unul, Cel Ceres“ cu silaba sacră AUM (OM,

OI, „Oi“ încă fiind folosit, regional, în cadrul adresărilor între persoane): „Oi Ler Oi, d'ai Ler Oi Doamne“. Însăși formula „gazdă bună / bună gazdă“ consacră memoria drumului, a poziționării „departe de casa noastră“, spre care „avem de-a trece-n cale / O dumbravă rea din vale / Unde sunt fete nebune / Ce asvârle cu alune“ (Alecsandri) sau „Drumurile ni-s departe / Și cărările-ncurcate“ (Marian), iar „Munți cărunți n-au fost! / Munți cărunți s-or face. / Dar din ce s-or face? / Tot din păr de-al ciutei, / Aste ciute multe, / Multe și cărunte“.

Metafora pentru ninsorile capricorniene ale lui decembrie sunt mai mult decât transparente, decembrie fiind, la solstițiu, și un cerb (Cerb se numea Orfeu, iar Orfeu era, de fapt, și Apollo), care are la dispoziție doar „Nouă ani și nouă zile / Să zidesc o mănăstire, / S-o zidesc în preaslăvire-n / Nouă răsăriți de soare, / Nouă uși, nouă altare“ (Ciornei, 53). Imnul Titanilor despovărează, în acest caz, de vinovăția săgetării Cerbului (Apollo, cel crucificat de trunchiul unui stejar cu săgeți).

Colindătorii, „feciorii bătrânilor“ drumeți, vin așa „de frumos / De cuvios“ și îndeamnă gazdele din cale: „I-an scoală-te, domnul bun, / Și scoală și feții tăi, / Feții porți să ne deschidă, / Fetele făclii s-aprindă, / Jupănese mese-ntindă / Că vă vin junii buni, / Junii buni colindători, / Feciorii bătrânilor“ (Neșciuc).

Colindători, deci drumeți, erau și Maria, și Iosif, în căutarea unui loc în care să se nască Fiul Omului, Fiul lui Dumnezeu, așa că adoptarea în Datină, în Lege, a Maicei Domnului și a „pruncuțului Iisus“ s-a făcut lesne și cu multă afecțiune, cu o afecțiune dusă până la împământizarea intimizantă a lui Dumnezeu. Colindele creștine de Crăciun, urmate de colindele Bobotezei și de cele ale Paștelui, cele de Crăciun cântate de laici (gloată), cele de Bobotează de epitropi (frați), iar cele de Paști numai de cler, reprezentau riposte elaborate și premeditate la colindele păgâne, dar și prilejuri de a mai încasa păcătosul bir numit danie, cu ocazia Bobotezei și a Paștelui.

„Pe unele locuri, este datina de a colinda și la Bobotează. Unii din frații (epitropii) bisericii iau din biserică o cruce de mână și aghieasmă, și împlă în ziua de Bobotează și a doua zi din casă în casă, stropind cu aghieasmă și cântând un cântec ce poartă numele de „colinda Bobotezii“. Banii ce-i capătă îi pun într-o cutie încuieată ce o poartă cu sine, și-i întrebuițează apoi spre a cumpăra cele necesare pentru biserică. Truda lor o țin răsplătită cu ospetia ce o găesc pe ici colea“ (Sbiera, Colinde, VI).

Colindul Bobotezei, cules de I.G. Sbiera în anul 1857, este, fără îndoială, o creație călugărească dintre cele anevoios lucrate în anume mănăstiri (versificări stângace ale unor texte creștine):

„Agios, aghios ho teos! / Trecu nașterea lui Hristos!
Veniți toți să ne sculăm, / Vifleimul să-l lăsăm,
La Iordan să alergăm, / Minuni nouă să vedem!
La Iordanul, râu frumos, / C-acelea vine Hristos!
Duhul sfânt dela ceri sboară / Ca un porumbel se coboară
Apele să le sfințească / Și pre noi să ne spășească.
Al pustiei locuitori, / Sânt-Ion botezători,
Mai înainte se silește / Pocăința de-o vestește,
Și pre toți vrea să-i spășască / Și cu apă să-i stropească,
Să-i boteze în triință / Și în dreapta cea credință.
Iară când sosi Hristos, / Iordanul că s-au întors,
Înapoi fugind cu pripă, / Iar prorocul sta cu frică!
„Vină, Ioane, la mine!“ / Prorocul teleluia
Și cătră Hristos zicea: „Eu vreau botez dela tine,
Iar tu vii acum la mine?! / Eu tare mă spăimântează
Cum pre tine să te botez. / Că eu-s iearbă și țărână
Și-mi tremură a mea mână! / Tu ești foc ce mistuiești,
Chiar și munții îi topești! / De crescutu-ți de m-oi atinge
Eu m-oi arde și m-oi frige“. / Hristos lui Ioan grăi:
„Vină, nu te îndoii!“ / Atunci prorocul, viind
Și de frică tremurând, / Inima își strângea tare,
Asuda cumplit și mare, / Asuda și tot ofta
Și cu frică boteza. / Cerurile se deschidea,
Glas din ele s-auzia, / Lui Hristos așa grăia:
„Tu ești fiul meu iubit, / În care bine-am voit!“.
Duhul sânt mărturisește / Și cuvântul întărește.
Mare-i praznicul trecut / În care tu te-ai născut!
Acesta-i mai luminat / În care te-ai botezat
Și pre noi că ne-ai spălat / De strămoșescu păcat!“.

Colindele pascale, abandonate în a doua parte a secolului al XIX-lea, erau cântate numai de clerici. „Spre ziua de Paști, aprind pe unele locuri focuri pe lângă biserică și priveghează până la sărbarea Învierii. Prin case încă se arde foc în vatră până ce se scoală căsenii și se duc la Înviere“ (Sbiera, Colinde, VII). Textele păstrate de I.G. Sbiera, două la număr, reprezintă același tip de versificație neîndemânatecă a unor texte creștine, fără valoare literară și, probabil, fără valoare liturgică, din moment ce au fost abandonate, urmând să fie reinventate, peste aproape două veacuri, de

corurile bisericești urbane, care, lipsindu-le cadrul evolutiv al „Cântării României“, se scufundă într-un bigotism de circumstanță, dezrădăcinat și dezrădăcinant. Colindele clericale, rudimentare, lipsite de trăiri omenești și dumnezeiești, vehiculând cu neadevăruri pentru a legitima falsa sacralitate a clericilor (cică Iisus i-ar fi ales slugi, deci miniștrii lui pe pământ, când Iisus, așa cum am văzut deja, era împotriva unor astfel de substituiri; deși nu era preot, Iisus i-a spus Mariei-Magdalena că păcatele ei sunt iertate; cum nu era preot, când a fost acuzat de sacrilegiu, a răspuns că Dumnezeu se rostește cui alege să se rostească), deci colindele clericale, spre deosebire de colindele creștinești ale „gloatelor“ (laicilor), care vibrează de creștinism profund, tulburător, nu înseamnă nimic și nici n-ar trebui reproduse, dacă n-ar fi necesar să sublimăm, prin alăturare și comparare, frumusețea cântecelor dumnezeiești ale neamului nostru. Voi reproduce, deci, un singur colind pascal clerical, „Învierea“ (Sbiera, Colinde, 83-85), un text infatuit și agresiv, menit să înspăimânte, să întunece și nu să mângâie și să lumineze:

„Sfătuind dumnezeirea / Să-și izbăvească zidirea,
 Care încă de-nceput / În păcat au fost căzut,
 Și călcând sfânta poruncă, / Fu trimeasă-n iad la muncă
 Să-și plinească osândirea / Pân' va sosi izbăvirea!
 Dacă vremea s-a plinit, / Hristos pe lume-a venit,
 Aducându-și slugi prea bune, / Puindu-i mai mari în lume.
 Și-apoi multe i-a învățat / Lege bună el le-a dat,
 Legea cea nouă creștinească, / Legea cea dumnezeiască,
 Că li-au zis să se iubească / Și ca frații să trăiască
 Cu toți oamenii din lume / Că așa ar fi mai bine!
 Iară când fu mai pe urmă, / Strânse frații dimpreună
 Vrând cina să li gătească / Știind c-o să-l răstignească.
 Cina când o au sfințit, / Atunci Iuda l-au vădit,
 Iuda cel nesățios / Vânzând pre Domnul Hristos.
 Iuda, iubitor de bani, / Zise cătr-ai lui dușmani:
 „Dați-mi treizeci de arginți / Și, ca săm-n de arătare,
 Am să-i dau o sărutare!“ / Și-acest săm-n de sărutare
 I-a fost lui și zugrumare, / Jidovii, dacă l-au prins,
 La Pilat că l-au trimis / Ca să-l judece de moarte,
 Că la dânsul se pot toate. / Pilat, dacă l-au văzut,
 Lui acestea i-au grăit: / „De unde ai venit aice
 De faci între oameni price?“ / Hristos nimic nu zicea,
 Ca un miel blând el ședea! / Pilat strigă cu mânie:

„De ce nu-mi răspunzi tu mie? / Nu mă știi că sunt om tare
 Și că am putere mare, / Putere de slobozire
 Ori de dat la răstignire?“ / Hristos zisu-i-au plecat:
 „Tatăl putere ți-a dat!“ / Atunci Pilat a mai stat,
 Până-n sine-a judecat / Și, ne-aflând vină de moarte,
 La norod afară-l scoate, / Zicându-i cu-ngăduire
 Și cu bună chibzuire / Că Iisus îi om curat
 Și n-are nici un păcat. / Jidovii, cum auziră,
 La Pilat cu toți porniră, / Strigând cu toții din gloate:
 „Răstignește-ni-l, Pilate, / Cu răstignire de moarte!“.
 Văzând Pilat cu uimire / A jidovilor stăruire,
 Să nu-și piardă-a sa mărire: / Pe mâini cu-apă s-au spălat,
 Spre sămn că nu-i vinovat. / Pre Hristos lor că l-au dat
 Și de el s-a lepădat / Ca un ticălos spurcat.
 Puindu-i trestie-n mâni / Și pe cap cununi de spini
 Crucea pe umeri i-au pus / Și la Golgota l-au dus,
 La Golgota jidovească / Pre Hristos să-l răstignească.
 Sus pe cruce l-au suit, / Și aici l-au pironit.
 Fiere i-au dat de mâncat, / Cu oțăt l-au adăpat.
 Hristos la ceri a cătat / Și cu glas mare-a strigat:
 „Părinte al meu ceresc, / Iartă-li lor că greșesc!“.
 Și, plinind în chinuire / Omeneasca mântuire,
 Capul său și l-a plecat / Și-nceodată mai strigat:
 „Părinte al meu ceresc, / Sufletu-mi ți-l dăruiesc!“.
 Dacă sufletul și-a dat, / Biserica s-a stricat,
 Pământul s-a clătinat, / Văile s-au turburat,
 Munții s-au cutremurat, / Soarele s-a-ntunecat,
 Luna s-a schimbat în sânge / Și-ngerii prinser-a plânge.
 Pietrele s-au despicat, / Morți de veacuri s-au sculat,
 Hristos în iad c-a intrat / Și tot iadul l-a prădat,
 Lui Adam mâna i-a dat / Zicându-i cu îndurare:
 „Iată și a ta scăpare! / Scoal-Adame-a mea zidire
 Să te duc la fericire, / Să te duc la casa mea
 Unde-n veci te-i mângâia / Că pentru al tău păcat
 Grele chinuri ai răbdat. / Să-ți duc neamul spre-ndreptare
 Și să-l scol spre luminare, / Astăzi, în ziua cea mare!“.
 Și, când fu a treia zi, / Însuși din groapă ieși.
 Îngerii s-au bucurat, / Cu glas mare au strigat:
 „Hristos, astăzi, a-nviat!“ / Jidovii, când au aflat

Toate câte s-au tâmplat, / Cumplit se mai spăimântară
 Cât nu-și afla loc în țară / Și prin lumi s-au rășchirat
 Ca neam rău și blăstămat / Și de-ocară-n veci lăsat!
 Astăzi de înviere / Fie-ni spre mângâiere!
 Întru cei de sus mărire, / Printre oameni înviere!
 Iar de-acum până-n vecie / Mila Domnului să fie
 Cu dar și cu bucurie / Pe la toți de veselie.
 Sfânta Nălțare ce vine / Să ne fie spre mult bine!
 La mulți ani cu bucurie! / Doamne sfinte, slavă ție!.

Colindele de Crăciun ale mulțimii, intime și intimizante și, de aceea (adică prin iubire trăită), profund creștine, izbutind și sacralizarea creștină a elementelor datinii păgâne (simbolurile florale maiiale, invocațiile arhaice de tipul „Ler, Oi, Leo d’ai Oi, Doamne“ etc.) clatină chiar și sufletele celor ce se cred atei. În colindele „gloate“, dragostea capătă dimensiuni cosmice prin... aglomerare de diminutive:

„Astăzi, s-a născut Hristos, / Mesia cel Luminos,
 Lăudați și cântați / Și vă bucurați!
 Mititel și-nfățșel / În scutec de bumbăcel,
 Lăudați și cântați / Și vă bucurați“ (Ciornei, 37-38).

Sau: „Lângă ea, un legănel / Cu un copilaș în el,
 Linu-i lin și iară lin, / Bate vântul frunza lin,
 Lin și iară lin;
 Copilașul când plângea, / Puiul când plângea,
 Maica Sfântă-l legăna / Linu-i lin și iară lin,
 Bate vântul frunza lin, Lin și iară lin;
 Copilașul când dormea, / Maica Sfântă lin cânta,
 Linu-i lin și iară lin, / Bate vântul frunza lin,
 Lin și iară lin“ (Ciornei, 43).

E atâta dragoste și atâta adoptare de Iisus în colindele neamului și e atâta încreștinare deplină a datinii și a păgânelor Imne ale Titanilor („Linu-i lin și iară lin, / Bate vântul frunza lin, / Lin și iară lin“) încât regăsirea Maicii Sfinte și ca Zeiță-Mamă, dar și ca Mamă căreia nimic din ceea ce e omenesc nu-i este străin, se face tulburător de firesc:

„Sus, în slava cerului, / Șade Maica Domnului

Și tot plânge, și suspină / C-o năframă albă-n mână.
 Trece-un înger și-o întreabă: / „De ce plângi, Măicuță dragă?”
 Cum n-oi plânge și-oi ofta, / Căci s-a făcut lumea rea“

(Cojocaru, 45).

„Maica plânge și se-nfrânge, / Inima-i înnoată-n sânge“, fiindcă „umblă după Fiu / Tot plângând și întrebând: / „N-ați văzut pe Fiul Sfânt?“, iar răspunsul drumeților este absolut dezarmant: „Poate că noi l-am văzut, / Dar noi nu l-am cunoscut“ (Marian, Legendele, 49).

Amestecul de mit păgân (simbolistica „mănăstirii cu nouă altare“) cu un, în egală măsură, umanizant și dumnezeiesc eres creștin (scalda lui Dumnezeu) stă la baza unui colind în care omul își revendică demn locul său în dumnezeire. Colindul începe cu un pean al lui Apollo:

„Icea, Doamne, ‘n ceste curți, / Ceste curți, ceste curți,
 Ler, Doamne, Ler (Așa-i Legea, Doamne, Legea!),
 Ceste curți, împărății, / Născutu-mi-au, crescutu-mi-au,
 Ler, Doamne, Ler (Așa-i Legea, Doamne, Legea!),
 Crescutu-mi-au nouă meri. / La vârșor de nouă meri,
 Ler, Doamne, Ler (Așa-i Legea, Doamne, Legea!),
 Ardu-mi nouă lumânări, / De la nouă lumânări
 Pică nouă picături, / Iar din nouă picături
 Ruptu-mi-s-au, / Faptu-mi-s-au
 Trei râuri, / Trei pârâuri,
 Un‘ de vin, / Altul de mir / Și-altul de-apă limpejoară“.

Metafora, poate cea mai frumoasă descriere a Arborelui Cosmic din tot ce s-a scris vreodată pe acest pământ, imaginează, de fapt, un singur arbore, cu nouă crengi, din care izvorăsc constelațiile. Vasile Lovinescu, sesizând sacralitatea cifrei 9 în spiritualitatea străbunilor, opinează că ei „cunosc nouă lumi, nouă domenii acoperite de arborele lumii, acest arbore cu înțelepciune întemeiat care se împlântă în sânul pământului“ (Interpretarea, 104-105). Deocamdată, vom rămâne, însă, în peisajul acesta cosmic, în care se va săvârși chiar și miracolul „scăldării“ omului într-o galaxie.

În râul de apă „Scald‘-se bunul Dumnezeu, / Scaldă-se, / Băează-se, / Cu vin bun botează-se, / Cu mir miruiește-se, / În veșmânt primește-se“, iar mai în jos, sfinții. În același râu de apă (dar și „regulile“ lui Anu, primele legi ale omenirii, s-au dat „lângă râul de apă“), se scaldă un om, pe care

Dumnezeu îl ia la rost, muștrându-l pentru sacrilegiul de a se scălda în apa aceea sfântă, asemuindu-se („năsuindu-se“) sfinților, iar „cest domn bun“, omul adică, îi răspunde că el nu se „năsuie“ nimănui, „Ci, ia, Doamne, mă năsu / Faptelor care le-am fapt, / Fapt-am casă lângă drum, / Încălzit-am frigușoi; / Care cum se încălzea, / Tot mie că-mi mulțumea, / Tot mie și Sfinților / Și lui bunul Dumnezeu, / Și lui sfânt Sfântul Ion“.

Românul acela demn respecta regulile ospitalității („Cu masa de peste drum / Săturat-am toți flămânzii“; „am mai fapt / În câmpurile / Puțurile / Ca s-adăp setoși cu ele“; „am mai fapt / În sloate grele / Podurele, / Poveri grele / Trec pe ele“ etc.), iar mulțumirile drumeților erau, de fiecare dată, adresate și bunului Dumnezeu, și tuturor sfinților. Iar Dumnezeu, în finalul colindei, confirmă „Fapt-ai bine“ și îi încredințează omului bun cheile raiului, asigurându-l că va găsi pe masă un pahar cu vin bun (românul nici nu-și poate închipui raiul fără vin), pe care să-l bea „ne-nchinat“ (Teodorescu, 52).

Alte peanuri, cântate drept colinde de Crăciun, nici măcar nu apelează la o onomastică creștină, dar sunt profund creștine. „Ia sculați, sculați, / Voi, boieri bogăți, / De mi vă uitați / Pe-o gură la vale! / Vouă vi se pare / Tot soare răsare, / Soare nu răsare, Ci vouă vă vin...“. Și vin „Tot cirezi de vaci“, „Tot turme de oi“, „Herghelii de cai“, „Tot care de grâu“ și, desigur, „Murgu-mpodobit, / Cu frâu poleit, / Cu șea de argint“ (Revista „Ion Creangă“).

Ce străvechi ritualuri însoțeau aceste adevărate prorociri sau poate că doar descântece nu vom ști niciodată. Deși descântecul, deci „cuvintele frumoase“, despre care vorbea Zal Mox, stă la baza tuturor colindelor de Crăciun ale neamului: „Prin cel cel / Prin cel acel, / Prin cel verde vișinel, / Este-un leagăn de mătăasă, / Dar în leagăn cine șade? / Tot (numele gazdei), fata mare, / Și nu șade / Cum se șade, / Ci-mi coase și-mi chindovește / Și de nuntă se gătește“. Iar urarea din final, „S-o ajungă voie bună / C-un flăcăiaș măr de mână“ (Tușescu, 74) amintește de o datină deja uitată, cea a cumpărării logodnicei cu un măr de aur sau de argint, iar mai târziu cu un măr, tăiat în două, între cele două jumătăți ascunzându-se un ducat de aur.

Toate cântecele vechi ale datinii înseamnă mult mai mult decât ne putem noi închipui. În fond, ceea ce s-a păstrat din datină sunt numai cioburile, și încă din ce în ce mai fărâmițate prin uitare, prin înstrăinare. E posibil, totuși, ca la temelia datinii să fi stat învățături profunde, protopărinții stăpânind taine pe care noi nu le mai putem pricepe. În fond, „în veacul veacurilor“, omenirea, pe care noi o numim „primitivă“, a pus bazele tuturor religiilor și filosofiilor cu care noi, din ce în ce mai înțelepți, am fost

manipulați din generație în generație. E posibil, deci, ca la baza miturilor carpatice să stea înțelepciunea aryenilor, deci a preoților brahmani (de la care vine, probabil, numele rahmanilor, al Blajinilor), castă inițiată în știința Argenilor, „Vedica“, caz în care ar trebui să identificăm în șerpuri energia serpentiformă Kundalini, în aramă canalul drept, masculin, Pingala, în argint canalul lunar, feminin, Ida, în aur canalul perfecțiunii și al echilibrului cel mai desăvârșit, Sushumna.

Și așa mai departe.

Poate fi mult adevăr în astfel de interpretări, din moment ce sumerienii au plecat din Carpați, iar o parte dintre ei, Blajinii, au și revenit pentru totdeauna. Poate că ei sunt acei „ctisti“ (casta IO, din care fac parte și primii voievozi ai românilor, ulterior uitată și substituită de „titlul“ IOAN), care, în vremea lui Strabon, la cumpăna erelor, „sunt onorați și socotiți sacri, trăind, așadar, feriți de orice primejdie“, poate că ei știau și înțelegeau ceea ce noi, carpaticii de rând, înșiruiți în istorie, n-am putut înțelege. Dar, chiar dacă admitem ipoteza că ar fi existat o elită inițiată în știința Argenilor (în fond, și creștinismul își are rădăcinile în Budism) și care stăpâna și practicile Yoga, rădăcinile datinii nu sunt în cei care încredințau tainele sacre (casta IO), ci în cei care le primeau. Iar cei care le primeau au reținut doar ritualul și textul cântat (ca să se țină minte), dând și ritualului, și textului noi valori spirituale. Judecând din această perspectivă, „cea mai senzațională descoperire etnografică a fost realizată de doctorul Ovidiu Bojor, prin anii ‘80 ai secolului trecut. Trimis în această zonă a lumii (Nepal) din inima masivului montan himalayan, ca expert al Organizației Mondiale a Sănătății, doctorul Bojor a cercetat îndeaproape atât flora medicinală tradițională, cât și folclorul curativ nepalez. Așa a ajuns să cunoască nu numai remedii tradiționale nepaleze, dar și obiceiuri străvechi, pe care nici Mircea Eliade și cu atât mai mult anticii și scriitorii europeni nu au putut să le știe din cauza inaccesibilității zonei respective. Între altele, doctorul Bojor a descoperit într-o regiune de platou, la peste 3.000 de metri altitudine, o populație cu totul diferită de nepalezi, care practica agricultura pe terenuri amenajate în terase. Este uimitor cum se îmbracă această populație. Hainele ei tradiționale se aseamănă până la identificare cu portul maramureșean. Ba, mai mult, ei practică... colindele de Anul Nou. Cetele de copii recită, într-o limbă ciudată, versuri foarte rimate, având ca refren „Dă și mie!“, rostite într-o românească fără cusur. Zicând acestea, copiii întind un căuș spre a primi ceva, un bănuț sau un fruct de la cei colindați. În noaptea de Anul Nou, acolo, la poalele Himalayei, sătenii, care trăiesc în case de lemn, tot ca în Maramureșul din vechime, joacă hore, chiuie și beau pălincă, băutura alcoolică rezultată din

fermentarea și rafinarea fructelor, pe care o și numesc „răchie“, cuvânt cu totul românesc. Prezența acestor obiceiuri la români și la nepalezi, a cuvintelor neoaș românești din colindele nepaleze, nu a fost cercetată de specialiștii români. Evident, s-ar putea bănui o migrare a unui trib traco-dacic din vatra carpatină, cu atât mai mult cu cât floarea națională nepaleză este „crăița“. Iar „crăița“ nu se întâlnește decât în Carpați și la poalele Himalayei“ (Brătescu, Sărbători).

În Peninsula Sinai, la Ras Abu Rhodeis, existau încă, prin 1922, câteva așezări de valahi, semnalate de fostul guvernator C.S. Jarvis în cartea publicată în 1931: „Printre cei ce ajută pe călugări în treburile mănăstirii se află o ciudată rasă de oameni, ziși Gebalie (numele, deși amintește de Gebeleizis, ar însemna „oameni de la munte“). Nu fac parte din stocul arăbesc, ci sunt urmașii robilor valahi, trimiși de Justinian, în veacul al șaselea, pentru a servi mănăstirilor“. Abordat de Marcu Beza pentru explicații suplimentare (Vălureanu, Beduini...), Jarvis a venit cu explicații suplimentare: „Mai există aproximativ 400; ei trăiesc în afara zidurilor mănăstirii. Au fost obligați să treacă la religia musulmană puțin după Hegira (622)“. Orientalistul E. H. Palmer adăuga că „ei înșiși cred să fi venit dintr-o țară numită „Llah“ și trăsăturile lor deosebite de ale obișnuitului tip de beduini par a favoriza presupunerea“. Marcu Beza, care a cunoscut un astfel de beduin, îl descria drept „un om tânăr și voinic, înfășurat la cap cu o broboadă albă, cu cămașă tot albă, cu cingătoare de piele și încălțat în opinci“ (Vălureanu, Beduini...).

O altă relatare interesantă privește prezența unui „popor traco-romanizat, care purta ca un alt nume și pe acela de besii“ în Orient, în veacurile V-VII e.n., începând cu anul 457, când pe tronul Bizanțului se urca Leo Tracul, în jurul mănăstirilor Sf. Teodosie (la răsărit de Betleem), a uneia din cele două mănăstiri din Soubiba, dar și în Bizanț. „Tomaschek afirmă că besii, ca locuitori ai satelor și mai ales ai munților, nu s-au creștinat decât odată cu romanizarea lor, începând pe la sfârșitul secolului V. Dar dacă besii ar fi primit creștinismul printr-o romanizare într-un timp când, sub influența Romei, se formase o terminologie creștină universală, ei n-ar fi putut să-și formeze și să-și păstreze o terminologie latină creștină proprie și să apară cu ea în mănăstirile din Orient, în secolele V-VI-VII. Creștinismul lor e din vremea propovăduirii lor în Asia Mică (Bitinia) și în Filippi, primul oraș din Europa în care a propovăduit Apostolul Pavel și care era un oraș de origine besă (Tomaschek). Chiar așa străini de viața orașelor n-au fost acești besii, care umblau ca soldați în tot Imperiul și care ajungeau la treapta de generali, din care s-au ridicat și unii împărați ai Bizanțului. Besii și-au păstrat această

terminologie creștină proprie și după ce scriitorii lor de mare prestigiu în Biserică s-au manifestat în limba latină universală. Între aceștia sunt cunoscuți „călugării sciți“, care n-au putut apărea fără antecedente într-un contract strâns cu monahismul întregului Orient. Se știe că acești călugări înfruntau pe papa Hormisdas și pe împăratul din Bizanț la începutul secolului VI și impun Bisericii o formulă de echilibru între extremele nestoriană și monofizită ce se disputau mai ales între mănăstirile din Palestina, salvând credința cea dreaptă a Bisericii“ (Stăniloae, Besii).

Enclave de acest fel, care surprind și suscită interesul, încă mai există, aidoma fiind, în fond, și felahii egipteni. Unele obști au migrat târziu din spațiul carpatic, altele cu 6-7.000 ani înainte. Se știe și nu contestă nimeni că fenicienii, recunoscuți de egipteni ca întâi popor al omenirii, au migrat primii, colonizând Asia Mică, nordul Africii (unde au înființat Cartagina), insulele mediteraniene și țărmurile europene ale Mediteranei. Se știe că un cartaginez, Osiris, și-a dus felahii în delta Nilului, întemeind Egiptul de nord, cel de sud fiind înființat de Seth. Se știe că și sumerienii, și grecii, în trei valuri (ionieni, ahei, doriene) au plecat de pe malul stâng al Dunării. Se știe că vatra inițială a lumii europene a fost cuprinsă între Marea Baltică și Dunăre, între Rin și Don, Carpații având rolul de centru spiritual, rol confirmat și de tăblițele de la Tărtăria, dar și de simbolul muntelui, prezent în toate religiile popoarelor desprinse din acest spațiu. Un spațiu în care s-a întemeiat și o datină comună, pe care cei mai mulți au abandonat-o, subjugați fiind de alte datini, de alte Legi. Datina a fost concepută ca Lege, iar amintirea Legii lui Anu încă mai dăinuie, „c-așa-i Legea din bătrâni“, demnă de ținut minte. Tocmai de asta, Mircea Eliade, deși interesat de religii și de filosofie, avea să sesizeze și rolul deosebit al datinii, al „unității de cultură“ de pe continentele megieșe: „Am recunoscut aici și importanța culturii populare românești și balcanice. Ca și cea a Indiei, era o cultură folclorică, întemeiată pe misterul agriculturii. Această unitate de cultură a fost o revelație pentru mine. Descopeream că și aici, în Europa, rădăcinile sunt mult mai profunde decât am fost tentați să credem, mai profunde decât lumea Orientului Apropiat antic. Aceste legături ne dezvăluie unitatea fundamentală nu numai a Europei, dar și a întregului ecumen care se întinde din Portugalia până în China și din Scandinavia până în Ceylon“ (Eliade, Încercarea).

Începuturile omenirii, timpul Legii și al Datinii, asta înseamnă, un „întreg ecumen“, care, odată cu curgerea vremurilor, a prins să sece până la transformarea „lui Oceanos, al zeilor tată și-a mamei lor Tethys“ din „noian care-ncinge pământul“ (Iliada, XIV.296, XVIII.595) în câteva izvoare

În vremea lui Ciuca-Buga Cătlăbuga

„Legendele sunt tradiție vie, aproape întotdeauna mai adevărată decât ceea ce numim istorie” (Thierry), iar „basmelor nu sunt numai un produs al fanteziei, ci și documente istorice de mare preț” (Wilhelm și Jakob Grimm, Kinder und Hausmärchen).

Din păcate, „știința poporului” (folk – popor, lore – știință), inventată ca atare de englezul William J. Thoms, a fost folosită doar pentru a consacra școli, discipline, teorii, mai toate exclusiviste, bazate pe o „axă” gnoseologică, care trebuia cât mai bine ferecată în considerații filosofice, în erudiție. Unii savanți, avându-l ca reprezentant de frunte pe Max Müller, au impus „Școala mitologică”, susținând că „sursa primară a basmelor sunt vechile mituri indo-europene”. Și, astfel, s-au retezat capacitățile generatoare de spiritualitate târzii. T. Benfey a impus teoria migraționistă a temelor, migrațiile săvârșindu-se, desigur, tot dinspre Orient. Andrew Lang considera că basmele s-au putut naște independent la diferite popoare ale lumii din substratul de credințe primitive. James Frazer, adept al paralelismului cultural, admitea poligeneza temelor, opinând că, parcurgând aceleași etape ale dezvoltării, ele produc bunuri culturale asemănătoare. Francezul Arnold van Gennep, bazându-se pe numărul mare de animale care apar în basme și pe rolul acestora, a elaborat teoria originii totemice a producțiilor folclorice. Finlandezul Julius Krohn a fost de părere că a existat un arhetip din care s-au dezvoltat și diversificat variante, mizând pe comparativismul istorico-geografic, dar ignorând specificul național. Rusul Mark Azadovski vedea în folclorul expresii ale mentalității și ale vieții.

Funcție de școli, s-au diversificat și metodele de cercetare, în metoda istoricizantă, funcțională și estetică, apoi s-a convenit că colindele au apărut în epoca obștei patriarhale, Evului Mediu fiindu-i specific doar cântecul epic. Cântecul liric ar ține de epoca modernă.

Înțeleptul împărat Solomon ar spune că toți și fiecare în parte au dreptate. În fond, creația rurală (poporul cuprinde și muncitori, și negustori, și savanți ș.a.m.d.) are câte puțin din fiecare, lucru dovedit și de tradiția (legenda) românească târzie despre Dragoș Vodă ucigând „Bourul Norocos”.

Tradițiile noastre târzii, deși statornicesc în memoria obștească „ore astrale” ale neamului, nu sparg tiparele Datinii și ale Legii, încadrându-se

perfect, printre altele, și în cerințele tuturor școlilor de studiere a folclorului din lume. Încă din vremea Luanei (oamenii lui Anu), noi eram feciorii împărătești ai lui „Unul, Cel Ceresc“, care plecau la vânătoare, după săvârșirea unui anumit ritual (încă păstrat de Călușari și de Pitarai), adică la drum lung și plin de primejdii. În fond, vânătoria însemna și o jertfă, o cinstire a vetrei, vatra fiind baza tronului Împăratului Ceresc, al nenumitului Împărat Ceresc, pe care alții s-au grăbit să-l numească, să-i dea porecle și, ulterior, să ne aducă și nouă numele acelea golite de sacru, de profund. „Fiind noi oameni domnești / Și soli împărătești, / Iată, tânărul nostru împărat / Înălțat și luminat, / De trei zile-ncoace, / N-a mai avut pace, / Grea oaste a ridicat / Și a ieșit la vânat. / Și au vânat / În acest olat / Munții și cu văile, / Câmpii cu florile“ (Sbiera, Colinde, 98).

În cale, după datină („Unii traci își petrec viața fără să aibă legături cu femeile, numindu-se „ctisti“; ei sunt onorați și socotiți sacri, trăind, așadar, feriți de orice primejdie”), fiul împărătesc (creștinul, deci) întâlnește un sihastru („ctisti“, cum îl numea Strabon în „Geografia“, VII, β, 3), care, tot după datină, descifrează semnele și sfătuiește „să urmați semnul ce vi se va arăta și care vă va duce spre...“ (Marian, Tradiții, 42), apoi, după săgetarea „bourului murg cu trei stele în frunte“, acesta îi este adus ofrandă Hestiei (Uței), zeiței vetrei, cea care legitimează stăpânirea asupra vetrei de țară descoperite și pe care zeiță, imediat după încredințarea „legilor“, „un nour negru cu fulgere și tunete o cuprinse și cât ai clipi din ochi se făcu nevăzută și, de atunci încoace, nime nu i-a mai dat de urmă, nime n-a mai văzut-o, măcar că Dragoș Vodă pusese oameni anume ca s-o caute în toate părțile“ (Marian, Tradiții, 54).

Deși porniți la vânătoare, maramureșenii „începură a tăia feluriți brădani, fâgani, precum și alți copăcei și a face dintr-înșii un fel de lagăr“ în mai toate locurile de popas. De fapt, de statornic popas. „Bourul murg cu trei stele în frunte“ este ucis „pe țărmul cel drept al pârăului Homorului, ceva mai la vale de Mănăstirea Homorului de azi“.

Pârăul Humor (Repedea, în tătară și maghiară) și râul Moldova (Valea, în celtă) purtau aceste nume și cu mai bine de un secol înainte de Dragoș Vodă, un călugăr italian, care pleca în solie la tătari, în anul 1247, împreună cu un cneaz valah, Olaha, menționând castrul tătar „Ymor (Homor) filius Molday“, deci „pe țărmul cel drept al Homorului“, afluentul (filius) „Repedea“ (Ymor) al „Văii“ (Molday).

Castrul acesta, care veghea asupra drumului comercial al răsăritului și al apusului, apărat de o garnizoană puternică, bara drumul oștirilor trimise de regii maghiari pentru a pune stăpânire pe trecătorile Carpaților. În vremea

întâiului descălecat, garnizoana de la „Ymor, filius Molday“, se afla sub jurisdicția mârzacului din Şehr al-cedid sau Yangi-şehr, Orheiul Vechi de mai târziu, și care mârzac s-a numit Kutlubuga sau Kutlugboga, adică... „Bourul Norocos“.

„Prezența numelui lui Kutlubuga pe emisiunile de cupru de la Şehr al-cedid ridică unele probleme. Un înalt demnitar al Hoardei de Aur cu acest nume este atestat în 1347 și 1358, ca semnatar al tratatelor încheiate cu venețienii, ca oponent al lituanienilor în lupta de la Sinie Vody, în 1362 sau 1363, iar după 1381 ca unul dintre apropiații lui Toktamâș, care-i va încredința guvernarea Crimeii (funcție în care este cunoscut în perioada 1382-1387). Istoricii români consideră că este vorba de un singur personaj, caz în care lansarea monedelor de la Şehr al-cedid ar marca desprinderea sa de Mamai (adevăratul deținător al puterii, în spatele lui Abdallah), cu mult înainte de a trece de partea lui Toktamâș. După părerea noastră, este vorba de două personaje cu același nume, unul decedat pe la 1367, celălalt cu o carieră la vârful ierarhiei începută cu peste un deceniu mai târziu (...). Acest Kutlubuga (primul, cumnatul lui Atlamuș-Athalamos, cel care este prins la Humor și spânzurat de unguri, imediat după înfrângerea tătarilor) va fi încercat să împiedice instalarea lui Dragoș la conducerea Moldovei tributare și este posibil ca tradiția să fi transmis deformat acest fapt. Ne referim la episodul vânării și uciderii bourului. Încă din antichitate, vânătoarea era un exercițiu de război, iar pregătirile pentru marile vânători le puteau masca pe cele de război. În acest caz, tradiția ar reflecta lupta dintre Dragoș și Kutlubuga, căci cel din urmă ar putea fi, după cum arată numele său („Taurul“ sau „Bourul Norocos“), bourul legendar („cu trei stele în frunte“, deci „cu trei tuiuri“). Este posibil ca acest conflict să fi fost generat de o criză dinastică din principatul moldav, rezolvată în defavoarea Hoardei de Aur, respectiv a lui Kutlubuga, care nici n-au recunoscut legitimitatea noului regim, ceea ce ar explica faptul că Moldova va fi cunoscută, ulterior, în cancelariile turco-arabe drept „țara lui Bogdan“, după numele celui care a obținut recunoașterea drepturilor sale feudale și ale familiei sale de către tătari, mai precis de către Mamai și hanul Abdallah“ (Nicolae. 173).

Este știut faptul că, după înfrângerea tătarilor și după uciderea cumnatului lui Kutlubuga, Atlamuș, tătarii abandonează Moldova și se retrag în Crimeea. Ulterior, cu sprijinul lui Kutlubuga, care-i dăruiește și un inel de aur, pe care e gravat numele lui Allah, descoperit recent în mormântul lui Bogdan Vodă, Bogdan Vodă purcede la al doilea Descălecat și izbutește să-i izgonească pe urmașii lui Dragoș, păstrându-și țara (care-i va păstra numele în documentele islamice) și respingând toate incursiunile armatei ungurești.

Kutlubuga folosea „taurul pe emisiunile monetare, marea deosebire dintre reprezentarea pe monede și capul de bour moldovenesc“ constând, de fapt, în reprezentarea bourului din lateral pe însemnele heraldice (iar tătarii lui Kutlubuga aveau desenat pe scuturi un bour văzut din lateral) și reprezentarea din față a capului de bour în stema Moldovei, reprezentare similară reliefulor selgiucide de la Diyarbakir (moscheea mare din secolul XII) și Cardakham (Denizli, anul 1230).

1

2

Fig. 6. Reliefuluri selgiucide cu cap de taur din față: 1 — Diyarbakır, moscheea mare, sec. XII (după J.-P. Roux, *Syria*, 57, 1980, p. 309, fig. 4); 2 — Çardakhan, Denizli, anul 1230 (după G. Öney, *Belleten*, 34, 1970, 133, fig. 28).

„Rolul pe care-l atribuim lui Kutlubuga în istoria Moldovei contrastează cu absența sa din memoria colectivă a locuitorilor regiunii (exceptând numele lacului și toponimul Cătlăbuga din Bugeac). Este o impresie falsă, datorată faptului că nu suntem bine informați asupra tradițiilor din Basarabia. Discutând despre acest aspect, după prezentarea comunicării de față la Chișinău, cu arheologul Ion Tentiuc și cu colecționarul Mihai Ciobanu, am aflat că, dimpotrivă, Kutlubuga a lăsat urme în folclorul local. Astfel, numele Kutlubuga (așa sau deformat, Ciucabuga, în părțile din nord) este prezent într-o urătură cu caracter

războinic, specifică perioadei sărbătorilor de iarnă și cunoscută în întreaga regiune. Cei doi ne-au oferit și exemple de localități în care au constatat personal folosirea acestei urături de către colindători: Tătărești și Burlacu, în județul Cahul, și Mârzaci și Mitoc, în județul Orhei. De asemenea, în județul Orhei, numele lui Kutlubuga ar fi folosit ca poreclă“ (Nicolae, 174).

Și în urătura despre „bădica Troian“ din celelalte provincii românești a mai rămas să dăinuie numele lui Kutlubuga („Căci nu suntem de ici-colea, / Suntem din țara lui Ciucabuga / Unde-i mămăliga cât nuca / Și-o păzesc doi cu măciuca“). Poate că mai există și alte texte, numai că, la noi, etnografii și folcloriștii nu prea pun preț pe istorie, tot așa cum istoricii preferă să ignore izvoarele veșnic viu mărturisitoare ale datinii, ale obiceiurilor și ale tradiției.

În secolul XIX, niște țărani maramureșeni sau bucovineni, buni cunoscători ai ruinelor străvechi, deja copleșite și ascunse de păduri, dar și aprigi moștenitori ai tradițiilor „din bătrâni“, au început să caute, ici-colo, pe calea locului și a mitului. În Bucovina, „o femeie din satul Frumosul, anume Ana Dumbravă“, a găsit la Poiana Mărului, pe muntele Scorușet, „o mulțime de bani vechi“. „Sub muntele Smidovaticul, care e spre apus de la Poiana Mărului și care se ține de aceasta și se despărțește de dânsa numai prin apa Prislopului și a Poienii Mărului“ se aflau „două pivnițe foarte lungi, zidite cu lespezi foarte mari pătrate și așezate una peste dunga celeilalte“, despre care „se zice că sunt de pe timpul dacilor“. Într-una din „pivnițe“ a intrat „Andrei Furcal din Dragoșa cu o lumânare aprinsă până la vreo șapte prăjini de afund“, dar i s-a stins lumânarea și a trebuit să se întoarcă. A zărit, totuși, „usciori din târtan (un fel de brad) pârlit“ și rădăcinile uriașe ale copacilor, care barau intrarea îngustă a peșterii. În apropiere, alți săteni au descoperit, prin 1870, „o ladă cu bani la o adâncime de un stângen. Lada aceea era făcută din scânduri groase de brădău, cioplite numai din topor și prinse la capete cu cuie asemenea de brădău. Scândurile erau albastre, un semn că lada a fost foarte de mult ascunsă acolo, căci brădăul, dacă e îngropat afund în pământ, nu putrezește degrabă (...). Din oamenii aceia, însă, care au aflat lada cu bani, nu s-a ales nimic, căci scurt timp după aceea s-au nenorocit și au murit unul după altul (...). Când s-a făcut fabrica de ciment de la Valcău (Falcău), tăindu-se o parte de pădure foarte veche, s-a aflat sub rădăcinile mai multor copaci urmele unui zid. Risipindu-se zidul acela, s-a aflat o peatră, pe care sta scris că acolo a fost un sat al Dacilor“ (Marian, Tradiții, 5-8).

Există numeroase tradiții (legende) în fiecare colț al munților Carpați, în care se amintesc zidirile străvechi deja cuprinse de rădăcinile pădurilor. În Maramureș, pe munți povârniți, colți de ziduri încă mai biruie iarba și desigururile cu ferigi, dar munții sunt cu desăvârșire ignorați de arheologi, așa

că tainele rămân să se rostească abia înspre veacurile care vor fi să vină. O hartă spirituală a vetrei acelu „întreg ecumen“ euro-asiatic o reprezintă tradițiile (legende), mereu predispușe spre taifas și spre inițieri în înțelepciune, dar și baladele medievale, dar și cântecele de dragoste cu rădăcini adânci, împovărate de vremuri. Am întâlnit un astfel de cântec, publicat în anul 1865, în „Foaea Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina (11.269-270), care descria cu fidelitate cutul medieval al Mitropoliei Sucevei: „Frunză verde avrămească, / Lângă ulița domnească / Este-o șatră țigănească. / Dar în șatră cine este? / Badea calu-și potcovește, / Puica șede și-l privește / Și pre-n lacrimi îi vorbește“.

În cântecul acesta nu-i cale spre lăzile pline cu bani ale vremurilor imemorabile. Se află în el o altfel de comoră, adică o poveste de dragoste în care nici măcar blestemul nu ascunde neguri, ci doar o vâlvătaie mistuitoare, care izbucnește într-o tulburătoare expresie poetică:

„- De mergi, bade de la mine, / Ia-ți și dorul tău cu tine!
 Căci eu sunt copilă rea, / Nu știu dorul a ținea,
 Căci eu sunt copilă mică / Și de dor inima-mi pică.
 Dar întoarce-te ‘napoi, / Mai vin’, bade, pe la noi
 Ca să-ți spun adevărat, / Să-ți spun visul ce-am visat:
 Ah, basmauă ta cea nouă / Am visat-o ruptă-n două!
 Și-a ta floare mult iubită / Am visat-o veștejită!
 Și-al tău cal neprețuit / L-am visat c-au fost murit!

- Ba ți-i ruptă inima / Căci mă duc și te-oi lăsa,
 Fața ta s-o vesteji, / Căci te las și n-oi veni,
 Va muri sufletul tău / Pedepsit de dorul meu.

- Să te duci, bădiță, duci / Peste dealuri, peste lunci,
 Să pici rob pe la Tătari, / Pe la Turci, pe la Moscali,
 Și de-a fi să-ți meargă bine, / Pice pielea de pe tine!
 Iar de-a fi să-ți meargă rău, / Curgă-ți sângele părâu!...
 Mai stai, bade, nu te duce, / Ci te-nchină și fă-ți cruce
 Că va da Dumnezeu ploaie / Drumul calea o să-ți moaie,
 Calul o să-ți poticnească, / Mâna dreaptă-o să-ți sclintească,
 Iară mâna ta cea stângă / Drept în două o să-ți frângă
 Ca cu dinții să-ți ții frâul, / Să nu-ți poți discinge brâul,
 Să-ți aduci aminte, crude, / Că-i blăstăm de oare unde!“.

„Zice că în vechime“, prin multe locuri „erau numai păduri cât vedeai cu ochii. Puteai merge cu săptămânile ori în cotro ai fi voit, că nu mai dai de nici un oraș sau sat, ci numai unde și unde câte de-un păstoriu, care-și păștea turma sa prin cele preluci și poeni. Și tuturor păstorilor, câți erau, le mergea foarte bine, căci aveau toate cele trebuincioase, atât pentru dânșii, cât și pentru turmele lor“ (Marian, Tradiții, 9). Și mai era, pe câte o culme de deal sau pe câte un vârf de munte, un sihastru, „care locuia într-un arbore gros și scorbuos (...). În urmă, veniă Muntenii dela munte, cu căpitanul lor în frunte, și după ce se așezară și aceștia în apropierea Săhastrului, făcură pe un alt deal, care se întinde în partea despre amiazi și care se desparte de cel dintâi numai prin o vale, o cetate de peatră, iară pe locul unde a fost arborele în care locuia Săhastrul făcură o biserică de lemn“ (Marian, Tradiții, 12-13).

Cam așa începe și continuă, vreme de câteva milenii, istoria noastră.

„Oameni de la munte“

De undeva, din Peninsula Sinai, ne vin vești de la locuitorii cu străbuni în țara Llah că ei s-ar numi Gebalie (Gebeleizis?), adică „oameni de la munte“ (în arabă). Anticii Eladei (Homer, Hesiod) își coboară zeii din munții Carpați, în vreme ce asiaticii, păstrând memoria țării Luanei (oamenii păstoriți de Anu) au în templele lor budiste câte un turn care să le permită urcarea simbolică pe crestele munților zeilor (Carpaților). Felahii Egiptului și-au croit piramidele după modelul și după dimensiunile vârfulilor Toaca, Panaghia și Pietra Ciobanului din Ceahlău.

Savanții caută de zor etimologii și, fără îndoială, nici o ipoteză nu trebuie ignorată, tot așa cum nici una nu poate fi probată ca fiind cea adevărată. Sumerologii mizează pe rădăcina „KUR-PAT/es/I“, adică „Muntele Prințului“, știut fiind faptul că, înainte de Potop, au domnit în aceste ținuturi 8 regi în cinci orașe ale „capetelor negre“. În hitită există o formulă și mai atrăgătoare, „KAR/t/PAT/a/-I/shi“, adică „Locul, muntele unde este inima și mâna Domnului“ sau „Centrul la care merge pe jos Domnul“. În sanscrită, „KARPATA“ înseamnă „Locul, muntele unde este cel care are îmbrăcăminte de lână“ (îmbrăcăminte „confirmată“ și de Hesiod), în vreme ce „KAR-PAT“ s-ar traduce prin „Locul unde acționează guvernatorul“ (ceea ce se potrivește cu statutul „omului celui mai integru“, Anu). Mai există și „KAR-PAT-I“, adică „Locul unde se merge numai pe picioare“. Cum toate aceste trei limbi își au rădăcinile în Carpați, oricare variantă (mai ales că unele definesc chestiuni asemănătoare) poate fi cea adevărată, tot așa cum poate fi adevărată și traducerea „Râpos“, amintind cumva de străvechiul nume Riphae. Dar și pentru acest nume s-au aflat mai multe etimologii. În sumeriană, „RAPPA/sum/-HE/t/I/I“ înseamnă „Muntele vast, fie ca el să trăiască“, în sanscrită „RI-APA/nc/-A/n/H/as“ definește „Muntele aflat în spatele strămtorii“ (de pildă, Cazanele de pe Dunăre), în vreme ce în latină există „RIPA-HEIA“, adică „Muntele de la malul apei celor curajoși“, iar istoricii noștri trag caimacul istoriei pe daci.

Niște latini susțineau că „dacii trăiesc lipiți de munți“ (Annaneus Florus, Rezumat în două cărți al tuturor războaielor din Titus Livius, vreme de 700 de ani), că „munții și pădurile (sunt stăpânite) de daci“ (Pliniu cel Bătrân, Istoria naturală) și că romanii (Domițianus) ar fi cucerit „casa

așezată pe înălțimi a dacului înzăpezit“ (Staius, Silvele). Tradițiile noastre, de asemeni, sugerează coborârea din munți (inclusiv „Urătura“), iar vlahii sunt descoperiți de istorie, încetul cu încetul, ca stăpâni ai munților, începând din Balcani și până în Tatra, până aproape de Rin și de Viena, unde Ptolemeu (secolul II e.n.) îi plasa pe dacii racatriai și racatai.

Dacii reprezintă o vecinătate târzie a neamurilor mărturisitoare, tot așa cum, în vremea lui Ephoros (408-340 î.e.n.), vecinătatea neamurilor mărturisitoare o reprezentau carpizii („Primii de lângă Istru sunt carpizii, apoi sciții plugari, iar mai încolo neurii, până în ținutul de asemenea pustiu din pricina ghețurilor“). Tot o vecinătate a fost și „neamul sălbatic al geților“, despre care Salustius (87-35 î.e.n.) susținea (în „Istoriei“) că „a existat și pe vremea strămoșilor (romanilor); căci ei sunt moesi“. Romanii erau un neam tânăr și ne judecau după vecinătăți și după contemporaneități. Noi ne cunoaștem sau măcar ar trebui să ne cunoaștem prin datină și prin felul de a trăi.

Pe vremea emiterii de „reguli lângă râul cu apă (...) în orașul arbore“, deci prin mileniul V î.e.n., în spațiul carpatic existau sate fără bordeie, cu case în 2-3 nivele (cu depuneri votive sub vatră, de unde și tradiția sacrificiului umbrei, cocoșului etc. la români) și o civilizație matriarhală, pașnică și agricolă fără de asemuire (cu excepția raiului imaginat de creștini). Casele cu împletitură de nuiete între stâlpii înfipti în pământ, umplută cu lipitură de lut, apar târziu, fiind specifice secolelor II î.e.n – I e.n., fiind caracteristice așezărilor de câmpie.

În spațiul carpatic al epocii dacice, se construiau, de regulă case cu acoperiș în două sau patru ape (în așezările de munte), cu una-două încăperi (tip megaron), cu pereți din bârne, pe temelie de piatră, între stâlpi încastrați în sol. În jurul caselor, existau prispele și foișoarele înconjurând locuința în două sau trei laturi. Dispar, deci, casele cu 2-3 nivele ale civilizațiilor precucuteniene și cucuteniene, dar dispar și caracteristicile pașnice ale vremurilor. În munți, existau stânile, locuințele păstorilor și unele așezări fortificate.

La fel se construiesc toate casele românilor și în mileniile erei noastre, cu acoperișuri în două sau patru ape, cu prispe și pridvoare în două, trei și chiar patru părți. În 1653, „toate casele au acoperișuri în povârniș, făcute din șindrilă, și aceasta s-a născocit din pricina ninsorilor mari, pentru ca zăpada să nu se poată așeza pe ele. Toate casele au coșuri și sobe“ (Paul de Alep, Călători, VI.300). Peste un secol de... evoluție a omenirii, în 1712, „țărani au niște colibe proaste; cei mai mulți dintre aceștia, când vor să-și clădească o casă, bat câțiva pari în pământ, îi împletesc, apoi, cu nuiete ca un gard și

ung acea împletitură cu lut, pe dinăuntru și pe dinafară, iar pe deasupra pun niște căpriori proști, învelesc acoperișul cu iarbă sau cu stuf și, astfel, casa e gata alcătuită, numai într-o odaie și o polată, care slujește și de cămară. Totul este însă curat și văruit, deși are o temelie atât de șubredă și s-au folosit procedee învechite. Mai au în odaie, în loc de sobe, cuptoare, întocmai ca în Rusia, iar deasupra este un hogeac prin care iese îndată fumul de la flacăra și se poate foarte bine coace în cameră și găti bucate.

Și măcar că țăranul șade în pădure unde - ca și celorlalți locuitori din toată țara - lemnul îi stă la îndemână fără nici un ban, el are, totuși, o colibă sărăcăcioasă și, când le este cu puțință, ei locuiesc cu toții prin păduri ca, atunci când se așează dările sau când sunt luați oamenii la oaste, să se poată ascunde cât mai repede sau să o ia la sănătoasa, căci el, țăranul, se sinchisește prea puțin de casa lui și se mută în alt loc, clădindu-și din nou o alta, cu mâna lui, fără nici o piedică și fără mari cheltuieli, acolo unde vrea și când vrea, și pe aceasta o părăsește din nou după cum vrea, și de aceea se pot vedea puține sate pe șosele (...). Toată zestrea gospodăriei lor constă din câteva străchini, oale, linguri de lemn și căni păcătoase; în afară de acestea puțin mai găsești la ei.

Nu au nici paturi și este rar să vezi ceva perne; ei dorm pe pământul gol sau pe vatră, pe scânduri sau pe rogojini, cu țoală proastă așternută deasupra și cu una ca aceasta se și învelesc. Pe dedesubt nu pun fân sau paie, deși își frâng oasele în acest chip; adeseori bolnavilor li se fac găuri în șolduri din statul culcat în felul acesta“ (Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, Călători, VIII.351-352).

Satul acesta nu mai este valah pentru că Legea și Datina valahe au fost abandonate. Locul sistemului tributar obștesc, numit și asiatic, a fost luat de „rumânie“, de un sistem de exploate socială incompatibil și cu Legea, și cu Datina. Există, totuși, și case care amintesc de cele tradiționale, ale antichității, pentru că „boierii și alți oameni de seamă mai au încă cei mai mulți case frumoase și palate clădite din lemn“ (352), tot așa cum există și „case croite din lemn verde“ (Bălan, Documente) în satele de munte, cele cu case risipite pe înălțimi.

În Muntenia lucrurile „evoluează“ și mai prost, satul românesc al începutului de secol XIX, descris de Dinicu Golescu, arătând sumbru, rupt de istorie, de Lege și de Datina: “Întrând cineva într-acele locuri unde se numesc sate, nu se vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casei, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului, pentru hrana familiei lui, și, în scurt, nimic; ci numai niște odăi în pământ, încât poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrei, și un coș de

nuele scos afară din fața pământului și lipit de balegă. Și după sobă încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugind, cum va simți că au venit cinevaș la ușă-i; căci știe că nu poate fi decât un trimis spre împlinire de bani” (Daniel Barbu, 76).

Doar „casa așezată pe înălțimi a dacului înzăpezit“, casa omului de la munte, rezistă, deci, vremurilor așa cum a fost dintotdeauna, durată „din brad verde“ pe un creștet de munte. Și tot aici, în „casa așezată pe înălțimi a dacului înzăpezit“, durează și Legea, și Datina.

Prin poeni, pe sub geana codrilor, turmele pășesc agale dintr-un veac în altul, iar păstorii „se pricep mai bine decât toți la aruncarea săgeților“. „Soția cu zestre nu ajunge stăpâna bărbatului / și nici nu se încrede într-un amant chipeș. / Zestrea cea mai de seamă este cinstea părinților / și virtutea femeii, pentru care legământul căsătoriei rămâne trainic; / ea se teme de alt bărbat, / păcatul este un sacrilegiu pe care îl plătește cu moartea“ (Horațiu, Ode), Iraclie Porumbescu fiind preferat drept ginere (Porumbescu, Numai însurat nu fusesem) de un muntean putred de bogat, pentru că era vrednic și urmase și niște școli (nunta nu se mai face, pentru că a renunțat feciorul, având, se pare, un anume destin de împlinit). „Apoi oile nu numai că-i satură pe țărani prin belșugul brânzei și al laptelui, ci acoperă și mesele bogaților cu mâncăruri numeroase și plăcute. Iar unor neamuri lipsite de grâu le procură toată hrana, de aceea cei mai mulți dintre nomazi și dintre geți se numesc „băutori de lapte“.“ (Columella, Despre agricultură). „Vouă vi se pare / Tot soare răsare, / Soare nu răsare, / Ci vouă vă vin / Tot turme de oi, / Oile sbierând, / Din codițe dând, / Cu cornițe-nvoalte, / În voalte răsucite, / În aur poleite“ (Revista „Ion Creangă“). „Colea este-un ciobănaș, / Are-un fluier verigă / Cu verigă de argint. / Fluier toarce / Turma-ntoarce, / Fluier zice / Turma-nfrânge / Și mi-o-nfrânge / Pe vâlcele / Ca să-mi pască rămurele. // Tu, oică, / Bălăică, / Tu ce bei, tu ce mănânci? / Unde-oi bea / Și oi mânca, / De-ai pus gândul de-a ne da? / Tu pe noi de nu ni-i da, / Mare dar ți-om dărui / Și frumos te-om îmbrăca / Cu cojoc și cu manta“ (Voronca, Datini).

Turmele de oi și de vite, dar și hergheliile de cai populează, vreme de milenii, poienile și văile, muntenii preferând să crească animale, deși „rodnicia pământului este foarte mare; într-adevăr oameni puțin dedați plugăriei seamănă atât grâu cât le trebuie pentru traiul lor de un an. Ei nu seamănă grâul înainte de 1 aprilie... Iar belșugul de vite e de necrezut. Oamenii înjugă câte doisprezece boi la plug și se îndeletnicesc mai degrabă cu creșterea lor decât cu lucrarea pământului, din cauza pășunilor lor deosebit de bune. Este socotit un mare păcat să se taie vițeii. Din Moldova, deci, se scoate acea mulțime de boi, din a căror carne se hrănesc nu numai

popoarele vecine ale Ungariei și Rusiei (Roșii), ci și ale Poloniei, Germaniei, ba până și ale Italiei, și mai ales cei din orașul Veneția. Pe acești boi, venețienii îi numesc boi ungurești și preferă carnea lor celorlalte de acest fel. În fiecare an, se fac câte șapte bâlciuri de vite în Moldova, pe câmpii foarte întinse, cu mare mulțime de negustori. La fiecare din aceste bâlciuri se mână, de obicei, nespus de multe mii de boi; și, după trecerea a trei zile pentru ruperea, din partea negustorilor, a prețului unui cap de vită, după care să fie socotite toate celelalte - preț care trece rareori de trei galbeni de vită - în câteva ceasuri, toată această mulțime de boi este vândută și dusă în diferite regiuni. De aici au mare câștig boierii care cresc cirezi de vite și chiar și domnul însuși mai mult din aceasta se îmbogățește, căci și el vinde, în fiecare an, un mare număr de boi de pe moșiile sale, și veniturile lui sunt sporite mult de aceste iarmaroace. Vătafii aduc domnului în visterie, pe fiecare an, până la 400.000 bani de aur, din venitul întregii țări; dintre aceștia, 60.000 sunt plătiți sultanului turcilor ca tribut“ (Antonio Maria Graziani, Călători, II.381-382).

În Carpați, „la capătul lumii, unde sunt izvoarele nopții și unde cerul este luminat de o lumină ce abia mijeste“, oamenii „trăiesc din ce produc turmele lor, din lapte și brânză“, căci „se hrănesc cu miere, lapte și brânză, ducând un trai liniștit... Căci înțelepții, nefăcând aproape nici o deosebire între dreptate și cumpătare, au urmărit în primul rând mulțumirea cu puțin și simplitatea“. Ei „pun mai presus de orice prietenia unui om însemnat“, zicând „doar că le este frică să nu se prăbușească peste ei cumva cerul“ (Strabon, Geografia).

Când ară pământul, înjugând câte doisprezece boi la plug, „ogoarele nedespărțite de hotare le aduc roade și recolte comune. Nici nu le place o cultură mai lungă decât un singur an, iar pământul pe care s-a încheiat munca este înlocuit cu altul, cu aceeași menire“ (Horatius, Odele).

„La vremea semănatului, toți ies la câmp, iar șoltuzul, ceea ce înseamnă judele, împreună cu pângarii, care înseamnă cei aleși ca sftnici, împart ogoarele și, după cât este numărul sufletelor dintr-o casă dau și ogoarele: dacă sunt opt suflete, dau opt ogoare; dacă sunt zece, dau același număr de ogoare. Acestea sunt atât de multe încât niciodată nu pot fi semămate toate, ci doi ani se seamănă într-o parte și doi ani se schimbă ogorul într-alta“. Numai că vremea obștilor apune la poalele munților, iar în vremurile creștine „țărani sunt ca și robii, deoarece, de fiecare dată când îi cheamă stăpânul la lucru, fie că ar fi sănătoși sau bolnavi, ei sunt datori să asculte de el“ (Niccolo Barsi di Lucca, Călători, V. pg.80).

În vremea creștinismului, în vremea propovăduirii dragostei și a înfrățirii, „nici un țăran nu are pământul lui propriu și bine hotărnicit, ci acolo unde vrea și când vrea se apucă de arat. El înjugă 5, ba chiar 6 perechi de boi la plug, apoi merge cu ei la câmp și încearcă, mai întâi, unde este pământul mai bun și, după aceea, el ară și seamănă (căci nu se ară decât o dată) cât îi place. Și acesta este, apoi, pământul lui, cât timp stau bucatele pe el; peste un an, el poate să are iar alt pământ mai bun, într-un alt loc mai bun și, fie că ară câmpii sau fânețe, ei pot semăna orz sau grâu, porumb, mei etc., chiar dacă, mai înainte, iarba fusese aici de înălțimea omului. Și în multe locuri, când merg prin iarbă, caii și boii abia pot fi zăriți sau chiar deloc, ci trebuie să meargă văcarul acestor vite să și le păzească stând călare ca să le vadă, căci altfel le-ar pierde. Dar, ca să nu se obosească prea mult, țăranul ară în tot timpul anului abia câteva zile și, pentru aceasta, îi cresc bucate așa multe încât poate hrăni cu ele 12-15 inși. El nu năzuiește să aibă din cale afară de mult sau măcar de prisos, cu toate că e slobod să semene și o mie de banițe și chiar mai mult (...). Țăranul nu strânge fân sau strânge prea puțin, cu toate că ar putea face o mie de stoguri, căci la munca câmpului, atât la arat, cât și la cosit, se spune că cel care ajunge primul la moară, acela macină mai întâi; totuși, ei sunt la fel cu toții și munca e dușmanul lor. Când strâng bucatele de pe câmp, țăranul răzuiește puțin pământul de deasupra, de pe câmp sau de pe drum, face adică acolo o arie și treieră chiar acolo cerealele cu caii, fără să bage de seamă că, în felul acesta, se pierde foarte mult, iar paiele le lasă pe loc sau le arde“ (Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, Călători, VIII.351-352).

Totul rămâne uitat în timp, într-un timp-netimp, într-un primitivism dobândit în era creștină. Omenirea își modernizează unelte și inventează primele mașini agricole, dar vetrele de la poalele Carpaților deja nu mai fac parte din omenire, ci dintr-un vrăjmaș pustiu doctrinar care pârjolește totul, și istorie, și generații. La poalele Carpaților, lângă treapta de jos a tronului împărațesc al lui „Unu, Cel Ceresc“, țăranii ară „cu cinci sau șase perechi de boi, însoțiți de cinci sau șase oameni, care mergeau pe jos; și chiar cu această forță, ei erau tare istoviți, când își împlineau munca, căci nu te poți lipsi de roți“ (Paul de Alep, Călători, VI.299). Cei care au durat zeitățile neamurilor au pierdut, deja, totul, li s-a luat până și roata.

Numai muntenii, respectând vechile rânduieli ale „muncilor și ale zilelor“, coboară, primăvara, în câmpiile cele largi și, „pentru a obține fructul necesar pentru pâne, mai multe comune din acest teritoriu iau, din vremi nemaipomenite, în arândă pământurile foarte productive (...) departe de 8 până la 10 mile, scria, la 1872, Mikulicz. Muntenii vin la acest lucru la șes,

formând caravane întregi (...). Mai în toate comunele este încă în vigoare vechiul obicei că toamna, îndată după culesul cucuruzului, câmpurile sunt deschise ca pășune pentru toate soiurile de vite cu porcii împreună; prin aceasta, bucatele ce se culeg mai târziu și semănăturile de iarnă sunt expuse la tot soiul de daune, până ce abia în Decembrie ori în Ianuarie răceala mare ori un strat gros de zăpadă pune capăt acestei pustiiri. Cu venirea anotimpului mai cald și topirea zăpezii, ieșirea tuturor animalelor de casă în câmpuri și livezi reîncepe și pustiirea durează până în 5 Mai, anume la Sf.Gheorghe, când abia de la acest termen câmpurile se închid pentru dobitoacele de casă“ (George Bogdan-Duică, Bucovina, 24-26).

Să ne mai mire absența unei memorii obștești în vremurile noastre, în vremurile de după bezna veacurilor ortodoxe?

Să nu ne tulbure Legea și Datina care au supraviețuit, în ciuda acestor vitregii?

Nu mai e loc pentru cuvinte

Acolo unde începe Istoria, nu mai e loc pentru cuvinte. Cuvintele nu mai înseamnă memorie, cuvintele nu mai depozitează nimic, cuvintele doar inventează, exagerează, justifică. Nimic ziditor nu mai există în cuvinte, sunetele devenind firele unei plase uriașe, care se aruncă perfid peste fiecare generație care va fi sacrificată pe altarul Istoriei.

Am o casă la mine acasă, dar supraviețuiesc singur într-o aglomerare de singurătăți. Legea și Datina izgoneau singurătățile. Legea și Datina prevesteau învățăturile lui Iisus, învățături deja șterse din memoria colectivă odată cu dezbinarea în singurătăți. Iisus încă suferă, însângerat, pe cruce, singur crucificat pentru singurătățile fiecăruia dintre noi. Nu mai e loc decât pentru însingurare, iar rădăcinile, oricât le-am muta dintr-un loc în altul, oricât le-am uda și îngriji, ca în „Povestea Muncei“, nu vor mai da rod niciodată. Curg picurii de sudoare prin preajmă, dar nu vor mai rodi grâne, ci singurătăți.

Dincolo de însingurare și de cuvinte, există rădăcinile Arborelui Cosmic. „La munți ninge, plouă, / Lerui, / La șes cade rouă, / Lerui, / Roua ce-a picat / Lerui / De-un lac a făcut / Lerui / De-un lac lăzărel / Lerui / Cu iarbă pe el, / Lerui, / Iar prejur de lac, / Lerui, / Multe ciute pasc, / Lerui, / Multe și-s mărunte / Lerui / Și-s nepricepute, / Lerui... // Munți cărunți n-au fost, / Lerui, / Munți cărunți s-or face, / Lerui, / Dar din ce s-or face?“ (Păsculescu, Literatura, 56-57).

Munți cărunți s-o face, dar din ce s-or face?

Lerui!

Din ce s-or face, urmează să iscodiți prin suflet și să aflați singuri. Eu vă mai așez pe masă doar câteva alte rădăcini aproape uscate, cu speranța că le veți vindeca de veștejire:

Spiritul poporului, în 1524. „Acest neam (valah din Muntenia) e aplecat la beție și la lăcomie... Spiritul poporului este grosolan și necioplit, (ei sunt) deopotrivă cu vitele; nu se îngrijesc nici de slujbă ostășească și nici de treburile obștești; sunt atât de porniți pe harță și ceartă încât, de cele mai multe ori, nu se dau în lături de a-și omorî domnii, din care cauză s-a întâmplat că, deși erau tributari doar ungușilor, au ajuns nu numai tributari

turcilor, dar aproape subjugați de ei (...) românii, veșnic nemulțumiți oricum ar sta lucrurile“ (**Michael Bocignoli di Raguza**, Călători străini despre țările române, I.176-177).

Căsătoriile românilor, în 1538. „Ar fi de spus aici câte ceva despre căsătoriile românilor, cât de puțin consideră ei și legăturile căsătoriei și pe cele ale celorlalte alianțe sau rudenii de sânge (...). Căci atunci când unul din ei a ajuns pe culmea puterii, ceilalți, care au vreo legătură cu el, fie frate sau de alt grad de rudenie – căci numai doar părinții își cruță fiii și fiii pe părinți – fug până la ultimul prin țări străine, dacă nu vor să fie uciși“ (**Anton Verancisc**, Călători străini despre țările române, I.419)

Mai presus decât toți creștinii, în 1563. „Obiceiurile și deprinderile lor sunt, îndeobște, barbare, cu toate că revendică pentru ei cinstea de a fi mai presus decât toți creștinii“ (**Alessandro Guagnini**, Călători străini despre țările române, II.300).

După legea firii, în 1588. „Muntenii sunt prin firea lor oameni nestatornici, îndrăgind norocul și mai degrabă se lasă pe tânjală fără a se îngriji să deprindă un meșteșug sau să practice o artă (...). Sunt mai curând neînimoși (...). Sunt oameni fără carte și altă învățătură și de aceea foarte închipuiți, crezând că nu mai sunt alții pe lume mai mari ca ei și, când pot, se poartă destul de autoritar (...).

Muntenii sunt oameni foarte atenți la lucruri mărunte: cred în visuri și în prevestiri; nu se îngrijesc prea mult de conștiința lor, deoarece trăiesc mai curând după legea firii, decât după religie. Și, ca oameni lipsiți de știință de carte și care n-are cine să-i învețe cum trebuie să se poarte creștinește, ei nu socot drept păcat multe lucruri grave sau se prefac și consideră că nu le știu. În schimb, sunt foarte grijulii cu posturile mici și mari, astfel că s-ar lăsa mai bine să moară decât să calce o zi de post, chiar dacă ar fi siliți la acest lucru și de foame, și de boli necruțătoare“ (**Franco Sivori**, Călători străini despre țările române, III.16,18).

Faima ardelenilor, în 1584. „Cât despre deprinderile lor, românii au aici (în Transilvania) nume rău, ca și când toți ar fi tâlhari; încât cine trece printre ei și nu este omorât sau jefuit agață o tăbliță de mulțumire la biserică“ (**Ferrante Capeci**, Călători străini despre țările române, III.100).

Obiceiuri, la 1633. „Obişnuiesc oamenii, în tot cuprinsul țării, să dea de mâncare și loc de adăpost tuturor străinilor, fără nici o plată; dar cine vrea să bea vin sau bere trebuie s-o plătească.

Mai obișnuiesc, de asemenea, ca în timpul sărbătorilor lor să așeze mese în jurul bisericii și aici să dea de mâncare și de băut, fără plată, oricui, fie străint, fie localnic.

Când bărbații se întâlnesc cu femeile, obișnuiesc să se sărute unii cu alții, atât bărbații tineri și bătrâni, cât și fetele, femeile măritate și văduvele“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V.76).

Nunta, la 1633. „Obişnuiesc, de asemenea, la nunți să întindă mese, timp de trei zile și trei nopți în șir, în care timp nu fac altceva decât să bea, să joace, să cânte din instrumente și din gură; numai mireasa, în prima zi, nu mănâncă, ci doar trebuie să stea la joc, cu fața acoperită până noaptea, astfel încât nici mirele nu o poate vedea până la miezul nopții, când pleacă împreună să desăvârșească legătura căsătoriei. Când merg mirii la biserică să se căsătorească, mireasa stă îngenunchiată înaintea altarului, cu fața acoperită (cu un voal - n.n.), iar bărbatul, în picioare, cu căciula în cap.

După terminarea ceremoniei, ies din biserică, însoțiți de rude, care merg pe jos, cântând din diferite instrumente înaintea trăsurii în care este dusă mireasa și aceasta, în fiecare piață (toloacă - n.n.), trebuie să coboare și să joace cu toți cei care o poftesc. Când mireasa este din alt loc, atunci ceilalți (rudele celelalte) merg călare.

Când ajung la casa miresei, încep din nou jocurile și bătrânii ca și tinerii joacă cu mireasa. Apoi, fiecare se așează la masă, unde sunt serviți de stăpânii casei și, în ziua dintâi, servește și mirele la masă.

Când trece un străin pe acolo, dacă-l văd, îl poftesc să bea și, dacă acela refuză, îl iau pe sus și îl duc în casă, unde îi dau să bea până îl îmbată, socotind că este o mare rușine ca un străin să plece de la ei fără să se fi îmbatat; iar acesta blestemă, apoi, și înjură pe stăpânul casei care l-a poftit, în loc să-i mulțumească“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V, pg.76).

Horele și dansurile anului 1633. „Moldovenii, când vor să joace, își pun cizme cu un fel de potcoave de fier în picioare și atât bărbații, cât și femeile le poartă în diferite culori. Femeile, însă, au potcoave de acestea mai înalte decât bărbații și, când vor să înceapă jocul, se cântă, mai întâi, din diferite instrumente ca viori, cimpoaie, fluier, tobe, lăută cu trei coarde. Apoi, se prind de mână, tot câte un bărbat și o femeie, într-un șir lung,

săltând mereu, strigând și bătându-și picioarele unul de altul. După ce au săltat câțeva vreme, se strâng cu toții, împreună, într-un cerc și saltă ca mai înainte“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V, pp.76-77).

Înmormântarea, la 1633. „Când moare cineva, ei obișnuiesc să-l țină în casă timp de trei zile, mai ales dacă vremea este rece și este iarnă. În aceste trei zile, ei nu fac altceva decât că dau de mâncare săracilor și călătorilor, cântând mereu din instrumentele pomenite mai sus în jurul năsaliei sau sicriului celui mort.

După împlinirea celor trei zile, îl duc la cimitirul de lângă biserică, trăgând clopotele, cu preotul lângă ei, cu mulți bărbați și femei care merg despletite, bocind cu glas tare și zmulgându-și părul.

După ce l-au băgat pe mort în mormânt, care este o simplă groapă săpată în pământ, și l-au acoperit cu acel pământ, se întorc acasă.

Aici, se face din nou praznic, cu bărbați și femei, cu bogați și săraci, cu oameni de toate neamurile, și cheamă pe preot să blagoslovească masa.

La această masă, nu mănâncă altceva decât pește și spun că fac lucrul acesta pentru a arăta pedepsirea trupului și de durerea după cel mort; beau, totuși, vin și bere“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V, pg.77).

Ziua Sfântului Ioan cel Nou, la 1633. „În orașul Suceava se păstrează capul unui sfânt, numit Sf.Ioan; acesta este nevătămat și se găsește într-o biserică a părinților din tagma Sf.Vasile (călugări, adică - n.n.), care sunt însă schismatici.

Ziua acestui sfânt se sărbătorește la Rusalii, când, pe lângă deschiderea unui iarmaroc foarte bogat, care ține opt zile în șir, la care vine lume din toată țara și la care tinerii, ca să câștige bani, fac fel de fel de lupte cu spada, mai merge și domnul cu întreaga sa curte de cel puțin 2.000 de oameni, toți călări, și mulți merg în carete. După el, vine doamna cu însoțitoarele ei și cu alte boieroaiice, care o întovărășesc în mare număr“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V, pg.77).

Postul Paștelui și Paștele, la 1633. „De Paște, iau puțină anafură și cei ce iau această anafură au postit postul de patruzeci de zile mai înainte, în care timp nu mănâncă altceva decât pâine și legume, fără untdelemn; nu mănâncă nici pește, ci numai icre și spun că morunul și icrele nu sunt pește. Mănâncă, sâmbăta, carne, după obiceiul grecesc, și în vinerea de după Paște,

și urmează, astfel, timp de câteva săptămâni, dar apoi postesc și vinerea, și nu mănâncă decât pește“ (**Niccolo Barsi di Lucca**, Călători străini despre țările române, V, pg.79).

„Datina“ lui „Cât dați?“, în 1640. „Preoții sunt ignoranți. Oficiază în limba slavonă a Sf. Chiril. Călugării și preoții români citesc și slujesc în limba slavonă, cu slovele Sf. Chiril, și nu înțeleg nimic din ceea ce citesc (...).

Moldovenii, mai ales cei care locuiesc la hotare, sunt foarte aplecați spre furt și tâlhărie (...).

Am văzut că, atunci când vine ceva pentru vreo pricină, soț contra soției sau soție contra soțului sau chiar paroh contra laic etc., el (episcopul) rezolvă repede pricina, fără a ține seama nici de canoane, nici de conciliu sau de autorii care ne învață să judecăm drept. Și, pe care-l găsește vinovat, îl bagă imediat la închisoare și-l bate ca pe animale, uneori cu propria lui mână, fără a păzi preceptul care zice „cei care lovesc“... și apoi ia cât vrea ca pedeapsă pentru vina pe care o are. Când vrea să despartă o soție de soț și să desfacă legătura căsătoriei, cum se obișnuiește la ei pentru cel mai neînsemnat cuvânt, face mai întâi o învoială cu ei: „Cât dați?“ și, după ce a făcut mai întâi prețul, dă voie ca un bărbat să-și ia altă soție și o femeie alt soț. De asemeni, când cineva vrea să fie hirotonit, se înțelege, mai întâi, din preț și apoi este hirotonisit“ (**Petru Bogdan Baksic**, Călători străini despre țările române, V,205,225,224).

Apăsați de bir, dar veseli, în 1644. „Poporul este incredibil de apăsat de bir (...). Cu toate acestea, oamenii sunt atât de veseli, chiar în această sărăcie, încât nu am văzut niciodată asemenea lor la veselie; căci după ce au plătit orișicum dările, de cum s-a ivit o sărbătoare, aleargă împreună la crâșmă pentru a se înveseli împreună (...). Nici un sat sau târg nu are vreun han, ci fiecare casă este loc de găzduire și, în această privință, sunt vrednici de laudă moldovenii, că primesc oaspeți fără plată și îi ospătează generos cu bucatele pe care le mănâncă ei înșiși și, mai ales, pe cel care cunoaște limba stăpânului casei“ (**Paul Beke**, Călători străini despre țările române, V, 279).

Obiceiuri moldovenești, la 1646. „Oamenii, când se salută între ei, ca să-și arate respect și dragoste, își sărută unul altuia mâna, fără deosebire de rang, de stare sau de sex. Negreșit că stăpânii nu purced astfel cu slugile sau cu alți oameni de stare mai joasă, ci își întind mâna în semn de bunăvoință și favoare spre a fi sărutată.

Oamenii de rând, când vin înaintea domnului, îi sărută și picioarele, și la fel fac și supușii față de stăpânii lor...

Moldovenii sunt mai primitivi decât muntenii și ceilalți români. Doar în părțile de margine, spre Polonia, ei s-au pătruns de obiceiurile vecinilor lor, care nu vor să dea nimic pe degeaba străinilor în trecere; altminteri, călătorul poate umbra prin toată Moldova fără mijloace de drum.

Ei dau bucuroși drumeților pâine, brânză, ceapă, lapte și altele de acest fel, ce se găesc în casa lor. Numai doar străinul să se poarte liniștit, căci, de nu, capătă mai ușor pumni zdraveni și ciomege decât mâncare.

Isteți din fire, vioi, ei se bucură de o minte pătrunzătoare, au aplecare spre furt, sunt ostași foarte răbdători la frig și la arșiță, rabdă de foame și de sete două și trei zile, rămânând teferi...

Se obișnuiesc, încă de mici, să îndure vremea rea, căci de mici copiii se joacă, cu picioarele goale și doar cu o cămașă de pânză, prin gheață și zăpada înaltă, ceea ce noi, nu o dată, îmbrăcat în haină bine căptușită și putând abia răbda gerul puternic, am văzut cu uimire“ (**Marco Bandini**, Călători străini despre țările române, V, pp.331-332).

Sărbători moldovenești. „Felul de a ține sărbătorile la moldoveni este de a se abține de la muncă și a se deda plăcerilor, petrecând ziua cu băutură, cu mese și cu joc. Și, deși sunt împovărați de dările cele mai mari, totuși ei întâmpină zilele de sărbătoare cu cea mai mare bucurie, încât s-ar părea că nu simt deloc starea lor nenorocită.

Ziua de vineri din fiecare săptămână ei o sărbătoresc în cinstea sfintei Vineri, pe care pretind ei că ar fi sfânta ce stă, neîncetat, în genunchi înaintea tronului lui Dumnezeu, rugându-se cu lacrimi pentru aceia care o cinstesc. Și, de aceea, foarte mulți cred, în orbirea lor, că e mai mic răul să-l superi pe Dumnezeu, decât pe sfânta Vineri; și cerșetorii primesc pomeni generoase în cinstea ei.

Ei socotesc că fiecare zi în parte, din toată săptămâna, este o sfântă sau un sfânt“ (**Marco Bandini**, Călători străini despre țările române, V, pg.343).

Mituri moldovenești, la 1646. „Este atât de mare orbirea acestui popor, neștiința și nebunia lui, încât el nu știe mai nimic despre Dumnezeu (parcă știe cineva! - n.n.) și despre fericirea cerului. În toată Moldova, abia dacă vreunul știe „Tatăl nostru“; toată evlavia lor constă în a-și face cruce, care la ei se numesc mătanie. Nu se ține nici o predică în biserici și nu se predă, în școlile lor, doctrina creștină, întrucât înșiși dascălii și popii nu au

învățat aproape nimic despre cele ale spiritului. Ei impun drept adevăr divin niște basme băbești.

Printre altele, este vrednic de răs și acest basm pe care ei îl socotesc drept un articol al „Crezului“, cum că, în Joia mare, sufletul morților, ale părinților, străbunilor și străbunelor obișnuiesc să se reîntoarcă la ai lor pentru hrană, din care cauză, în zori de zi, tatăl familiei sau mama familiei face un foc înaintea ușii casei sale, așază lângă foc un scăunel, acoperit cu o pânză curată, pune pe el pâine cu mâncare și băutură pentru ca părinții, străbunii și străbunele să-și întremeze sufletul.

S-a întâmplat la Baia, nu chiar de mult, ca să apară un câine și să fure acel prinos și, văzând aceasta, judele catolic al orașului i-a strigat râzând:

- Iată sufletul bunicului vostru cu patru labe, cu colți și cu părul zbârlit, care fuge cu mâncarea cea bună!“ (**Marco Bandini**, Călători străini despre țările române, V, pp.343-344).

Ritul postului celui mare, la 1653. Postul mare debuta cu grațierea întemnițaților) „în sâmbăta din săptămâna lăsatului de sec al brânzei“, apoi se suspendau judecățile. Polițistul (aga) orașului pedepsea, prin bătaia cu bețe, pe toți cei care vindeau sau fabricau rachiu.

„Cât despre oamenii țării, ei nici nu postesc, nici nu se roagă, nu au nici un fel de religie; sunt creștini doar cu numele. Preoții lor sunt cei dintâi care își încep ziua la crășmă“.

Boierimea, clerul înalt și domnul, oameni instruiți fiind, posteau. Se mânca, de obicei, „bob fiert în apă și mazăre sau fasole fiartă, fără ulei, care seamănă cu mazăricea, și varză păstrată în saramură pentru tot anul, nimic altceva. După cum am spus, ei nu întrebuițează nici vin, nici ulei, afară de sâmbăta și duminica, dar ei beau must de mere“ (**Paul de Alep**, Călători străini despre țările române, VI, pg.58).

Rusaliile, la 1653. „În această țară, fetele au obiceiul să împlătească cununi de flori și de busuioac pentru a și le pune pe cap; iar femeile se împodobesc în același fel“ (**Paul de Alep**, Călători străini despre țările române, VI, pg.90).

Nunta, la 1672. „Când cineva se căsătorește, toate rudele sale se adună la el acasă. Se întinde o horă, alcătuită din tinerii cei mai chipeși, și se aduc fetele cele mai frumoase, care merg jucând și trec pe sub ferestrele miresei, unde li se dă o gustare. Cei din partea miresei fac la fel și primesc aceeași cinste din partea rudelor mirelui...“

Ospețele de nuntă se fac, totdeauna, la mire... În timpul ospățului, femeile se scoală de două sau de trei ori pentru a juca“ (**De la Croix**, Călători străini despre țările române, VII, pg.266).

Înmormântarea, la 1672. „Morții nu se îngroapă decât după trei zile... Preoții vin și spun rugăciuni... Femeile sunt datoare să vină cu rudele lor să bocească lângă mort și să-și smulgă părul, cu toate că - uneori - ele nu au deloc dorința (de a o face). Atunci, ele tocnesc bocitoare și folosesc mijloace de întristare pentru a-și trezi durerea, înșirând frumoasele însușiri ale mortului. Această muzică (bocetul - n.n.) reîncepe ori de câte ori văd intrând câte un prieten al mortului... După trei zile, mortul este dus la biserică, unde se fac rugăciunile obișnuite și, între altele, o psalmodie în care se spune: „Veniți, frații mei, să dăm celui pe care voim să-l înmormântăm ultima sărutare și ultimul salut!“. Atunci, cele mai apropiate rude ale mortului îi sărută fața și mâinile, ceilalți numai mâna. Este îngropat cu stindardul și cuca de ceremonie.

Prohodul se încheie împărțindu-se săracilor carne friptă, mai cu seamă de vacă“ (**De la Croix**, Călători străini despre țările române, VII, pp.266-267).

Postul, păcatul și sărbătorile la români, în 1712. „Ca să arate că sunt creștini adevărați și, că pe deasupra, ei mai aparțin singurei religii adevărate, ei se fâlesc cu postul și, în fapt, postesc foarte mult și aspru, și mănâncă în aceste zile totul gătit numai cu untdelemn, ca și rușii moscoviți.

Postesc, îndeobște, miecurea și vinerea...

Înainte de Crăciun, e post mare, de Sfântul Filip ei țin post strict trei săptămâni, de Sf.Petru și Pavel - 4 sau 6 săptămâni, iar femeile, măcar că aproape nu știu nimic despre cuvântul lui Dumnezeu, țin, totuși, morțiș la acest post și la ceremoniile lor, deși ele se duc puțin, și multe dintre ele chiar deloc, la biserică. Iar fete și flăcăi nu vezi deloc la biserică, decât doar dacă se duc la nunți sau intră de curiozitate, căci nici preotul nu vrea să-i rabde în biserică.

Despre păcatele mai ușoare ei nu cred și nu știu să fie, într-adevăr, păcate, ci numai cele actuale (mortale, grave - n.n.). Mi-a spus, odată, un țăran, pe când îl îndemnam să se ducă la biserică și să se roage acolo:

- Ce să fac eu la biserică sau pentru ce să mă rog, căci eu nu am nici un păcat, nu am ucis pe nimeni și nici nu am furat. Soldații voștri, însă, sunt oameni păcătoși și au de ce să se roage; eu, însă, nu!

Crăciunul, Paștele, Rusaliile, îndeosebi zilele sfinților și toate celelalte sărbători ei le țin, dar după calendarul iulian. În biserică, ei fac să răsunе clopotele, dar mai bat, oricând, toaca pe o scândură de lemn cu un ciocan care este atârnat în biserică sau la ușa acesteia.

De Paște, bat toaca și trag clopotele de două ori mai mult. De Bobotează, purced afară cu alai și binecuvântează apa. De zilele mari de sărbătoare, precum și ale apostolilor și sfinților, își duc mai toată mâncarea lor la biserică spre a fi sfințită și, adesea, sunt bisericile așa pline de blide că nici nu se poate trece din cauza lor; și aceasta are loc în partea din mijloc a bisericii...

Între Paști și Rusalii, ei merg în toate joile cu prapuri, în procesiune, la câmp și popa binecuvintează câmpul ca să dea bucate bogate. Dar ca să mai rostească și rugăciuni în această materie, ei nu au nici o știință și nici o putință, și au dreptate polonii în zicala lor: „Poduri leșești, posturi nemțești și liturghii moldovenești nu sunt decât sminteli“.

De Paști, când se întâlnesc între ei, se sărută, rostind cuvintele „Hristos a înviat“, și aceasta o țin, într-una, până la Înălțare, și nu rostesc nici un cuvânt drept salutare sau, când închină paharele, în loc de „Bună dimineața“ sau „Să vă fie de bine“ nu spun decât „Hristos a înviat“. Iar celălalt răspunde „Adevărat a înviat!“. Și ei mai dăruiesc ouă roșii și se stropesc bine cu apă în zilele de Paști și mai fac tot felul de pozne și caraghioslăcuri, ba chiar și aruncă, în zilele acelea, pe popii lor în apă sau trebuie ca aceia să se răscumpere de la ei cu un ospăț bun“ (**ERASMUS Heinrich Schneider von Weismantel**, Călători străini despre țările române, VIII, pp.353-354).

Portul femeilor și al fetelor, la 1712. „Fetele poartă pe cap doar părul lor împletit, ca să se deosebească de neveste sau de femeile stricate. Când ies din casă, pe frig sau pe soare arzător, își leagă un tulpan cu cusături pe cap și peste față, aproape ca turcoaicele, încât abia dacă li se văd ochii și nasul; însă, când ajung acolo unde se duc, își scot tulpanul ca să se vadă că sunt fete.

Dacă o fată greșește și este dovedită ca desfrânată sau chiar are un copil din flori, atunci este tunsă sau trebuie să umble ca femeile, cu capul acoperit.

Chiar din ziua nunții, femeile nu-și mai lasă, niciodată, părul sau cozile să fie văzute de vreun bărbat și, când se împletesc sau se despletesc, se ascund într-un loc mai retras și mai singuratec, ca să nu le vadă nimeni; dacă ar veni, cumva, în grabă vreun bărbat și ele nu ar avea timpul să și-l

împletească, atunci se acoperă cu o broboadă și se rușinează mult că au fost văzute pe neașteptate. Ele spun că nu se cade, acum, când nu mai sunt fecioare, să-și mai arate părul, care trebuie să fie acoperit cu broboada.

În toate celelalte privințe, portul este la fel la femei și la fete. La gât, poartă mărgean roșu și de tot felul, iar în urechi poartă niște cercei mari.

Pe trup au o cămașă subțire, cusută pe o lățime de un deget și mai bine cu tot felul de mătăsuri și cu aur și argint, în patru dungi, în față și în spate, de sus și până jos, la tivul care ajunge la picioare. Mânecele sunt largi de câțiva coți și cusute; și ele le înfășoară și le întorc înauntru și în sus, pe braț.

Pe trup, în loc de cingătoare, poartă un brâu de mătase - uneori și lucrat cu aur - numit în limba lor „brâu“. Nu poartă fustă sau „camelocă“ (mantie - n.n.), ci, în locul acestora, se înfășoară, de jur împrejur, cu o țesătură de mătase care se cheamă „fotă“. Această „fotă“ este albastră sau roșie, cu dungi mari, altele sunt țesute cu aur și nu trec de trei coți în lungime și lățime; ele o înfășoară pe jumătate sau pe de-a-ntregul îndoită sau și neîndoită, în jurul lor, așa cum pun la noi (în Germania - n.n.) femeile șortul, dar o trag de la spate în față și în sus, în brâu, una peste alta și atât de întinsă cât e cu puțință, pe șolduri și pe picioare (căci, cu cât este mai întinsă, cu atât li se pare că le stă mai frumos, ca să se poată recunoaște bine coapsele), iar în față este, așa cum am arătat, deschisă ca un șort. Iar cămașa, ba chiar trupul de sub ea, când cămașa este subțire - cum e obiceiul, poate fi văzut grozav de bine când bate vântul și depărtează marginile fotei.

O asemenea priveliște nu poate să nu încălzească tot sângele tinerilor, căci ele, femeile și fetele, mai au și o figură lipsită de sfială, dar de cele mai multe ori frumoasă la înfățișare.

În picioare nu poartă ciorapi, ci numai cisme galbene cu tocuri înalte și ascuțite, potcovite cu fier, și, câteodată, pantofi de safian (marochin); multe umblă cu picioarele goale în papuci turcești (opinci - n.n.), care se poartă fără tocuri.

Pieptul este slobod sub cămașă, la ele nu vei afla polcuțe (sutiene - n.n.); rareori, o bundă care ajunge numai până la genunchi și pe care o aruncă cu nepăsare unde le e cheful, peste umeri; și, adesea, într-o casă întregă toate femeile și fetele din casă nu au decât una și cea care iese din casă și-o cere și o aruncă peste umeri...

Toate femeile urmează obiceiul de a nu trece drumul tăind calea unui bărbat, chiar dacă acela ar fi la o depărtare de bătaia unei puști sau dacă ar fi un cerșetor, ci ele stau pe loc până ce trece, dând ca motiv că sunt datoare să arate bărbaților toată cinstea, respectul și atenția.

Femeile de rând umblă, iarna, cu picioarele goale prin zăpadă; e drept că nu merg prea mult pe afară când este frig. Păzesc curățenia și, măcar că nu au rufe prea multe, le țin curate și, chiar dacă nu au decât o cămașă, o spală și o calcă în taină ca să nu ajungă niciodată murdară“ (**Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel**, Călători străini despre țările române, VIII, pp.356-358).

Frumusețea neasemuită a româncelor. „În toată țara, femeile sunt peste măsură de frumoase, au părul negru cum e cărbunele, ochii și sprâncenele la fel de negre, iar fața lor este ca laptele și sângele, și ochii lor ca rubinele. Pielea de pe tot corpul lor este albă și subțire, și la multe din ele afli cele mai frumoase mâini. La țară, și chiar la țărani, găsești fete și femei atât de desăvârșit de frumoase cum nu se află nicicând la noi, în Germania... Și nu sunt puține fetele de țăran în stare a face de rușine, prin înfățișarea și frumusețea lor din cap până în picioare, pe cele mai alese dintre boieroaice. Acest dar îl au din naștere“ (**Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel**, Călători străini despre țările române, VIII, pg.358).

Nunta la românii anului 1712. „La țară, când mirele și mireasa se duc la biserică, îi urmează tot alaiul, cu muzica alcătuită din unul-doi sau mai mulți țigani, după starea lor materială, cu niște viori făcute dintr-un băț, cu trei strune și o scândură proastă, căci altfel de lăutari nu sunt de găsit în toată țara; aceștia cântă din vioară și din gură și joacă, totodată, și ei împreună cu nuntașii, și atunci nuntașii joacă în fața bisericii tot timpul cât face preotul slujba cununiei.

Înainte altarului, se află un covor pe care vin să-și ia locul mirele și mireasa, pe lângă încă un bărbat și o femeie, care trebuie să le fie martori (nași - n.n.); mireasa are fața întreagă acoperită cu niște pânze subțiri. După aceea, preotul ia un șnur de mătase, îi leagă împreună pe toți patru și pune câte o cununie pe capul mirelui și al miresei, iar la acei care au mai fost căsătoriți le pune o coroană de paie și, după aceasta, își începe ceremoniile de citirea evangheliei despre nunta de la Canna, în limba rusă (slavonă - n.n.), îl întreabă pe mire dacă vrea să ia, să păstreze, să cinstească și să hrănească pe această mireasă, întrebare care se pune și miresei, în ceea ce privește partea dintâi, la care trebuie să se răspundă „Da“...

După săvârșirea cununiei religioase și cât în biserică se sărută mirele și mireasa cu nașii lor, se duc apoi la altar și sărută icoanele, și, în același timp, așa cum s-a arătat, nuntașii joacă înaintea bisericii, și după terminarea slujbei joacă toți nuntașii împreună și cu mireasa, mergând de la casa ei la

casa mirelui, și tot alaiul e rânduit într-un șir: în frunte, un vătaf merge (de cele mai multe ori, un om bătrân cu un toiag mare, împodobit cu basmale cusute); după ei urmează mireasa și, apoi, toți ceilalți nuntași, după rang, în general tot tineret care se ține de mână, tot câte unul și câte una, și, chiar dacă ar umbla un sfert de milă, ei tot joacă cu toții pe un rând, ceea ce nu se obișnuiește nici în țara noastră (Germania) și în nici o altă țară. Apoi, mai au obiceiul, și după aceea, și la petreceri, să facă un cerc mare (horă - n.n.) și toți câți sunt să se țină de mână; țiganii stau în mijlocul cercului, cântă din strună și din glas tot felul de cântece înfocate și mai joacă și ei, după cum le este obiceiul, încât pământul se cutremură și, dacă aș fi silit cu ei și să rabd mult așa ceva, aș vrea mai bine să fac orice altă muncă grea, decât să mai joc înainte cu ei. Dar ei o pot duce ceasuri întregi și pot răbda chiar o jumătate de zi, fără să simtă oboseala.

În dimineața de după nuntă, dacă mirele s-a însurat cu o fată, atunci prietenii și oaspeții stau cu ochii în patru ca să vadă dacă mirele e mulțumit și a găsit pe mireasă fecioară neatinsă; și el trebuie, atunci, să scoată la iveală binișor cămașa miresei sau să o înfățișeze, cu cea mai mare bucurie, soacrei și celor de față. Dar acest obicei a mai căzut în părăsire“ (**Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel**, Călători străini despre țările române, VIII, pp.359-360).

Patima curățeniei, în 1718. „Românii (munteni) se mândresc cu o mare curățenie, mai ales în casele lor și, într-adevăr, este o adevărată plăcere să intri în acele odăi în care sunt împrăștiate peste tot tot felul de ierburi mirositoare... care răspândesc un miros pe cât de plăcut, pe atât de sănătos (...).

Cât despre neamul românesc în general, e de ajuns să-l cunoști pentru a-ți da seama limpede că românii sunt înzestrați cu foarte multă pricepere și sunt în stare să reușească în orice meserie de care s-ar apuca, numai să o fi învățat“ (**Anton Maria Del Chiaro**, Călători străini despre țările române, VIII,379,380).

Un cioban descântă o fată la Câmpulung. Fata, Maria a Tudorei Flocea, ar fi fost descântată de ciobanul lui Constandin Leușten, Neculai, iar vornicul Nicolai Kogălniceanu are de judecat pricina în 20 iulie 1761.

Pentru săvârșirea descântecului, „a mers ciobanul în casa Flocioii și-a zăd că Maria, fata Flocioii, are fapt, dar el știe să-l desfacă, și, aducând fata apă, într-o luni, i-a discântat. Și au luat fata și au băut și, având fata un frate, au luat și frat-său de au băut. Și, viind ciobanul și al doile luni, le-au

descântat în mere, și fetii din merea aceea i s-au legat limba și au rămas mută 5 săptămâni, iar fratile fetii s-au bolnăvit, după aceea, la săptămâna au și murit.

Și, viind Tudora Flocii, ne-au arătat toată pricina aceasta și, trimitând noi după cioban, față l-am și întreat pentru toate aceste; el altă n-au răspuns, ce au zăs că el nici esti discântătoru, nici doftor, ce au arătat că, cu învățatura lui Grigori Flocii și a Părăscăi, fimei lui, au făcut cioban farmici cu părul și cu ciuhur de pădure, i-au descântat pe toți, care și certându-să ciobanul tot așa au mărturisit... Parasca n-a putut tăgădui nici de cum că n-au învățat pe cioban aceste lucruri ca să facă, ce au zăs că a face fetii de s-ar îndrepta, care mai pe urmă s-au și îndreptat fata orișce, iar nu de tot“ (T.V. Stefanelli, Documente, București, 1915, pp.65-66).

Moldova, în 1774. „În capul guvernului, un Domn ieșit din monstroasa împreunare a suzeranității Turcești cu protectoratul Rusesc, un soi de pașă purtând chiveră moscălească, puternic, despotic, dispunând de profunda supunere a locuitorilor țării, înconjurat de o temere respectuoasă și însuși tremurând dinaintea unui firman din Constantinopol (...). El făcea și desfăcea Mitropoliți și Episcopi după cuviința sa; El numea funcționarii Statului, pe termen de trei ani, în care aceștia aveau tacit învoirea de a se îmbogăți prin orice mijloace; El da ultimul veto în materie de procese; El era cenzorul arbitrar a oricăror produceri intelectuale, a oricăror aspirații liberale...

Clasa I, poreclită grecește Protipenda, fiindcă era compusă din cinci cinuri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și Agi, care singuri aveau dreptul de a purta bărbi. Ea forma o bogată oligarhie de câteva familii Greco-Române, ce-și atribuiseră de la sine calificarea de aristocrație, calificare nebazată nici pe fapte glorioase, nici pe moștenirea titlurilor ca la celelalte corpuri aristocrate din Europa Occidentală...

Clasa II, formată din ranguri secundare, precum: Spatari, Bani, Comiși, Paharnici etc., era mult mai numeroasă, însă, totodată, și mărginită în aspirațiile ambiției sale. Din corpul ei ieșeau diacii de Visterie (funcționarii Ministerului de Finanțe) cei mai iscusiți, cei mai cu bun condei, însă rareori, chiar după mulți ani de serviciu, un favorit al soartei parvenea a se furișa în Protipenda și, acolo, sârmanul era supus la supliciul lui Tantal. Deși acum era boier cu barbă, deși tolerat în ecpaeaoa (patria) privilegiate, el făcea zimbre, privind cu jale la jilțurile Ministeriale, căci nu-i era permis să aspire decât la modestul scaun de șef de masă sau cel mult la scaunul de Director de Minister!

Clasa III, miluită cu cinuri (ranguri) de Slugeri, Șatrari, Medelniceri, Ftori-Vist, Ftori-Post etc., era mișină de Cinovnici, funcționari subalerni care umpleau cancelariile și mânjeau conțuri groase de hârtie vânăta cu *docladuri, oțnoșanii, anaforale* etc., scrise cu *slove* încălecate unele deasupra altora, căci, pe atunci, literele latine erau tot așa de cunoscute în neamul latin al Românilor ca și hieroglifile Egiptene sau ca semnele alfabetului Chinez. Clasa III visa la splendorile boierilor Clasei II, neputând închipuirea ei să se ridice până la înălțimea olimpică a Clasei I, și izbutea, din când în când, a se agăța de poalele anteriilor boierești.

După boierime, veneau breslele negustorilor și a meseriașilor, lipsite de orice drept municipal, însă foarte exploatate de funcționarii Agiei și Eforiei...

În fine, se perdea în umbră, în părăsire, în ignoranță, poporul!... Poporul șerbit boierescului, poporul pe capul căruia toți erau stăpâni, toți: vatavi, arendași, proprietari, slujitori, cenușeri, țarcovinici, revizori, sameși, ispravnici, judecători, Directori, Miniștri, Domn, Sultan și Împărat!... Poporul supus la beilicuri, supus la dare de flăcăi la oaste, supus la bătaie cu biciul, supus la supliciuil fumului prin temnițe, expus la toate capriciile crude ale soartei, la toate mizeriile morale și fizice, plecat la toți, fie indigeni sau străini, sărăcit, înjosit, cuprins de groază din copilărie până la moarte și neapărat de lege nici măcar în contra crimelor!

Iar după acel popor Român, în fundul tabloului, rățăcea un neam de origine străină, căzut în robie, gol, nomad, batjocorit, disprețuit: Țigani numărați pe suflete, proprietate monstruoasă a statului, a boierilor și chiar a sfintei Biserici, îngenunchiați sub biciul plumbuit al Nazirului, vânduți la mezat ca vitele, despărțiți cu violență de părinții și copiii lor, schingiuiți crunt de unii proprietari ce se intitulau creștini cu frica lui Dumnezeu, puși în obezi, în zgarde de fier, cu coarne purtând zurgălăi!... Țigani, asupra cărora puternicii zilei exercitau dreptul arbitrar de viață și de moarte; Țigani care reprezentau spectacolul înfiorător al sclaviei negre, precum țaranii Români reprezentau șerbirea albă!

Și, între clasele privilegiate și între acele dezmoștenite, un cler ignorant, superstițios, îngrășat cu mana averilor mânăstirești, aplecat mai mult la plăcerile lumești decât la smerenia apostolească; un cler care, în loc de a căta să apropie turmele între ele prin cuvinte de frăție, în loc de a exersa un sacerdoțiu sacru și mângâietor, conform moralei lui Cristos, prefăcuse sfântul potir în cupă de plăcere și talgerul de năforă în disc de parale.

Așadar, în vârful scării sociale, un Domn cu topuzul în mână și cu legea sub picioare; pe treptele acelei scări, o boierime ghiftuită de privilegii,

bucurându-se de toate drepturile, până și de ilegalități, și scutită de orice îndatorire către țară; alături cu acea boierime, un cler ai cărui șefi (Vom detașa din acest tablou imaginea îngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost expresia cea mai pioasă și cea mai fidelă a moralei creștinești) ai cărui șefi, veniți de la Fanar și din vizuinile muntelui Athos, se desfățau într-o viață de lux trândavă și scandaloasă; iar jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile!

Sus - puterea egoistă, jos - șerbirea și mizeria fără protecție, și totul mișcându-se într-o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică“ (**Vasile Alecsandri**, Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi, București, 1972, pp. VII-XII).

„**Mituirea**, departe de a fi considerată ca un delict sau ca un păcat - cum se zicea atunci, intrase adânc în obiceiuri, grație coruperei de moravuri ...

Schingiurirea țăranilor și a țiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice și era o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât, dacă s-ar trezi din morminte toate nenorocitele victime care au pierit în schingiuri aplicate lor fățiș, ne-am înspăimânta de acel nour de umbre sinistre ce au rămas nerăzburate“ (**Vasile Alecsandri**, Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi, București, 1972, pp. XIII-XIV).

„**Desproprietărea răzeșilor** ajunsese o manie încurajată și ajutată chiar de brațele puternice ale administrației și justiției (?). Mulțime de procese se iscau din senin în contra acelor nenorociți moșneni, se aduceau în împlinire prin măsuri arbitrare, caliceau mii de familii pentru ca să îngrășe un vecin căftănit“ (**Vasile Alecsandri**, Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi, București, 1972, pp. XV-XVI).

„**Deschiderea cu plată** a frontirelor țării la năvălirea Jidovilor alungați din Rusia și din Austria devenise un izvor de bogăție nu numai pentru funcționarii subalterni de pe la hotare, dar și pentru alte personaje de pe treptele cele mai înalte ale societății: Toleranța acordată lor de a specula mizeria poporului, prin dezvoltarea fatală a patimei beției, era un al doilea izvor de înavuțire pentru autoritățile ținutale și periodica exploatare făcută asupra lipitorilor străine prin amenințări de izgonire, un al treilea izvor care producea sume colsale, oferite pe tablale de aur“ (**Vasile Alecsandri**, Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi, București, 1972, pg. XV).

Cauzele ignoranței. „Sub jugul unei nații ce disprețuia științele (Turcii - n.n.), România - ce primise creștinismul în veacul III - căzu sub influența misionarilor Greci ai Constantinopolului, care, folosindu-se de credulitatea domnilor vremilor, introduseră în Daco-Romania slovele slavone și goniră literaturile strămoșești. Aceasta fu cea dintâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci, maimuțărind pe Dumnezeu creator, care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: **Fiat nox!**“ (**Constantin Negruzzi**, *Păcatele tinereților*, București, 1872, pp. 201-202).

Noi, împotriva noastră. „Deznădejdea începuse a se vâri în inima românilor. Obiceiurile strămoșești și tradițiile naționale se pierdură. Limba necultivată și disprețuită rămăsese numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbajul curții. Boierul își uită demnitatea sa; se făcu unealta strănilor, cu care se încuscrea și pe care care îi tămâia ca să le intre în favor. Fecioară până atunci, limba patriei se împiestriță, formând un gerg ce se întinse ca o pecingine; căci până și la bisericile de întâiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsa strana a doua pentru limba națională“ (**Constantin Negruzzi**, *Păcatele tinereților*, București, 1872, pg. 278).

Românii bucovineni, văzuți de noii lor stăpâni. „Geniul acestei națiuni are la bază un umor natural, dar înclinat mai mult spre șiretenie. Aceasta îi face să fie în ceea ce fac și în ceea ce omit să facă prefăcuți și ambigui, așa încât nu te prea poți încrede nici în faptele, nici în vorbele unui moldovean.

La primejdie, sunt neînfricați și aproape neiertători în jignire; în același timp, sunt ușuratici și înclinați spre schimbarea autorității din dragoste pentru libertate. Zgârcenia lor înăscută atrage după sine invidia, iar aceasta tendința de a se îmbogăți spre paguba celor din jur“ (**Spleny**, *Descrierea districtului Bucovinei*, 1775, al.70-71, pp.58-59).

„Statura Moldovenilor depășește media. Sunt nervoși, musculoși și obișnuiți din copilărie cu călăria. Modul lor de viață este foarte modest fiindcă se hrănesc exclusiv cu lapte, brânză și mălai (mămăligă - n.n.)...

Lenevia este considerată de norod ca baza fericirii. Hărnicia lor se întinde numai până la acoperirea necesităților anuale, așa încât, dacă binecuvântarea Domnului este îndestulătoare într-un an pentru mai mulți ani, moldoveanul nu vrea să mai lucreze în anii care urmează, atâta timp cât îi ajung proviziile...

Acest popor leneș și neștiutor nu exercită nici o activitate în cultivarea pământului. Munca lor nu se desfășoară, cum am spus, decât până la satisfacerea nevoilor de neînlăturat ale vieții, toate celelalte daruri ale naturii se apreciază numai în stare brută și fără a le îmbunătăți, a le înmulți sau a le înfrumuseța“ (**Spleny**, Descrierea districtului Bucovinei, 1775, al.74, 76, 80, pp.59, 61).

„**Țăranii din Bucovina** sunt, mai întotdeauna, o populație leneșă, mincinoasă și obraznică față de stăpânii lor, obișnuită să-și împlinească micile lor munci fie în urma înjurăturilor, fie în urma bătăii. Casele sunt colibe mici și împrăstiate care pe unde, cele mai adeseori lipsite de grădină, de curte și de fântână. Agricultură este în cea mai proastă stare, deoarece țăranul obișnuiește să semene doar atât cât are nevoie până la începutul anului următor. Dar cauza acestui fel de comportare este îndoiala sa dacă va putea păstra în anul următor mica sa colibă, care, după spusa lui, nu-l costă nimic, sau va trebui să se mute în altă parte. Avera sa constă în dobitoacele sale, pe care le ia cu sine la noul său domiciliu, după ce-și părăsește coliba. În Moldova, găsește oricând moșii, ceea ce este urmarea unei guvernări zgârcite, căci principele, atât timp cât se bucură de dreptul guvernării, nu face decât să stoarcă bani și acordă oricărui țăran, ba și unor sate întregi, învoirea de a se muta de la un loc la altul, cu singura condiție ca să i se achite, în oricare ocol s-ar afla, aceleași dări cuvenite. Din același motiv, țăranul nu mai este dator să muncească mai mult de 12 zile pentru stăpânul său și să-i livreze neînsemnata zeciuială a roadelor sale. Obrăznicia sa față de stăpân se datorează, pe de altă parte, faptului că, atunci când i se aduc muștrările îndreptățite într-o privință sau alta sau este contrazis, el se adresează, după vechiul obicei, principelui, de la care obține fără greutate învoirea de a se așeza, la lumina zilei, în alt loc“ (**Vasile Balș**, Descrierea Bucovinei și a stării ei lăuntrice, 1780, al.34, pp.345-347).

„**Poporul moldovenesc** este, de altfel, sănătos și robust la corp; moldovenii sunt mai șireți și mai isteți decât rusniacii; caracterul lor principal și, în genere, al tuturor românilor este o iubire puternică pentru neatarnare și libertate, o foarte mare azeziune la țeară, locul în care șed, familie, obiceiuri, din care cauză rar emigrează; nu suferă tonul de stăpân al funcționarului, mai ales nu al celui din sânul lor; unul ca acesta trebuie să dovedească multă popularitate; din contra, în mod fin și cu vorbe bune, faci cu ei orice; în genere, cu o înțeleaptă conducere, ei sunt mai curând aduși la acest scop decât cu strictetea.

Legilor primite de ei și recunoscute de bune le rămân credincioși; și dacă românul este pedepsit pentru transgresiunile sale oricât de aspru, el se liniștește, zicând: legea m-a bătut; din contra, de-i rămâne și cea mai mică pedeapsă arbitrară, pe care a trebuit să o sufere de la domnul său ori de la un funcționar public, el își cugetă întotdeauna un „ține minte!“ și se silește ca, la proxima ocazie, să se răzbune, căci relativ la prefăcătorie și la răzbunare nu stau cu mult înapoia italienilor.

Ospitalitatea nu le-a negat-o românilor nici cei mai mari dușmani ai lor... În casa sa, valahul (afară de boierii cei mari) este simplu, dar foarte curat; patul său e un prichici și mâncarea sa mai ales cucuruz, pâne ori mămăligă; dar cu totul uscată nu o mănâncă niciodată; și cel mai sărac dintre ei are, totdeauna, ceva pe lângă ea: lapte, brânză, carne de berbece, pește etc“ (**Ioan Budai-Deleanu**, Scurte observații asupra Bucovinei, 1803, al.13, 14, pg.383).

Elitele moldovenești, văzute de noul stăpânitor. „Nobilul ca și clericul sunt dedați îndeosebi beției, ceea ce-i incită la bătăi spontane și la neascultare, așa încât moldoveanul, îmbătat cu vin sau rachiu, este în stare să se opună chiar militarilor. Hoția nu este la ei ceva neobișnuit, în general în toate acțiunile și neacțiunile lor sunt neșlefuiți și comparabili mai mult cu un popor barbar decât cu un popor pe jumătate civilizat...”

Nobilii nu pun nici cel mai mic preț pe locuințele lor. Au case joase, mici și clădite în felul turcesc, în mijlocul pădurii“ (**Spleny**, Descrierea districtului Bucovinei, 1775, al.73, 139, pp.59, 75).

„Aceste soiuri de boieri (mari și mici, vechi și noi - n.n.) sunt foarte amestecate cu familia grecești, de când moldovenii și-au primit principii din Constantinopol; în general, cei de azi abia pot fi priviți ca moldoveni veritabili; ei s-au schimbat cu totul, au primit obiceiuri turcești-grecești și lor nu li se potrivește deloc caracterul moldoveanului descris mai sus; căci ei au știut să împreune într-'nșii mândria turcească, șiretenia grecească și lăcomia jidovească, așa încât întrec pe toate aceste trei soiuri de oameni. În Bucovina nu mai sunt boieri de aceștia (mari - n.n.) și din al doilea soi (greci - n.n.) abia doi ori trei. Din soiul mijlociu, care se mai numesc **mazili**, sunt mai mulți în Bucovina imperială. Ultima clasă de nobili se numesc **răzeși**, care, pe ici și colo, sunt sate întregi; aceștia sunt dintre cei mai necivilizați; pe teritoriul lor, lat de 5 coți, ei sunt mai mândri decât aiurea un domn al unei provincii întregi; nimic nu-i mai firesc decât ca, zi de zi, să se ivească certuri pentru pământ și de altfel între dâșșii; fiecare trece (încalcă - n.n.) în posesiunea celui alt și asta-i un izvor vecinic de discordii; la acestea, ei nu

apucă o cale blândă, ci se poartă cu violență și îndârjire și se despart, mai adeseori, cu capetele sparte" (**Ioan Budai-Deleanu**, Scurte observații asupra Bucovinei, 1803, al.21, pp.387-389).

Religia și clerul, în viziunea ocupanților Bucovinei. „În ceea ce privește religia, ei aparțin cu toții (cu excepția câtorva străini și catolici ardeleni) religiei grecești neunite și, deși nici popii nu au aproape nici o cunoștință despre deosebirile între religii, ei sunt atât de fanatici în religia lor, încât abia dacă-i consideră pe ceilalți creștini, mai ales însă pe catolici, mai buni decât evreii și păgânii...

Tot acest cler este lipsit de orice știință și neștiința lor se extinde, adeseori, și asupra problemelor de credință. Nici modul lor de viață particulară nu poate fi chiar lăudat, dar, prin ipocrizia unor posturi exagerat de severe, știu să țină naivitatea norodului în cătușe strânse“ (**Spleny**, Descrierea districtului Bucovinei, 1775, al.78, 147, pp.59, 77).

„Ca și clerul sunt și călugării foarte ignoranți și necunoscători în specialitatea lor; chiar și episcopul și arhimandritul, care sunt cele dintâi demnități în Bucovina, nu au nici o idee de o teologie sistematică. Cunoștințele lor se mărginesc la ritual sau ceremonial, cum le găsesc prescrise în cărțile bisericești“ (**Ioan Budai-Deleanu**, Scurte observații asupra Bucovinei, 1803, al.20, pg.387).

„Episcopii și mănăstirile posedă atâtea bunuri încât ar putea nu numai să trăiască din ele în belșug, dar să facă și economii. Cei dintâi au, în afara veniturilor proprii, și privilegiul că fiecare popă este dator să dea anual **in fixo** 4 florini; pe lângă aceasta, episcopii mai practică abuzul de a ciupi de la ei, sub pretextul nevoii bisericii, pe lângă cei 4 florini, o seamă de dări care (având în vedere că popii trăiesc de obicei doar din **jura stolae**) cad numai în sarcina bietului țăran. Veniturile economice ale clerului constau, de altfel, preponderent din creșterea vitelor, din stupii de albine, din arende de evreilor, cărora se obișnuiește să li se arendeze toate zeciuielile și cârciumile, morile etc.“ (**Spleny**, op.cit., pg.93).

Petrecerile românilor, înainte de 1860. „Românii bucovineni nu aveau alte petreceri naționale (deci, specific românești - nota noastră) decât nunțile, cumătriile, colocăriile, hramurile sau rugile, zilele onomastice, vergelurile și horele sătești.

Vergelurile (dela verigă, verigel, vergel) erau niște strânsuri de flăcăi și fete mari, făcute toamna și pe la începutul cășlegilor de iarnă, în case private, cu scopul de a deprinde tinerii în danțuri, în cântatul colindelor și în

urări la nunți. La unele din aceste vergeluri, aduceau participanții mâncare și băuturi.

Horele sătești erau curate strânsuri de joc, făcute de cătră tineret, mai ales vara și toamna, înaintea bisericii, la fântâna publică din sat, la crâșmă și, mai rareori, la vreo casă privată. La acestea, veniau și bătrâni, dar mai mult ca privighetori ai copiilor decât spre a petrece ei înșiși.

Hramurile sau **rugăciunile** erau, la poporul de jos, curate ospețe în amintirea familianților răposați; la clasele mai superioare, însă, se introduse și petrecerea cu muzică și jocuri.

Curate petreceri familiare, împreunate numai cu ospețe, erau **cumătriile** și **colocăriile**. La **serbarea zilelor onomastice** și la **nunți** întâmpina de toate: ospăț, muzică, cântece și jocuri“ (I.G. Sbiera, Amintiri din viața autorului, Cernăuț 1899, pg. 194).

Născocirea... portului popular studentesc. În 1860, la Viena, studentul I.G.Sbiera s-a hotărât să-și facă un „port românesc, ca să vadă și să înțeleagă oricine cum am să vorbesc și în ce direcție am să lucr. După modelul pieptarului, cojocului, sumanului, bernevecilor (ițarilor), ciubotei, cușmei și pălăriei românești din Bucovina, mi-am dat la făcut, în Viena, un port întreg. Am înduplecat chiar și pe Iancu cavalier de Zota, carele venise atunci la studii juridice la Viena, ca să-și facă și el un atare îmbrăcământ.... Portul nostru fu îmbrățișat de unii tineri și chiar de vreo trei-patru boieri din familiile Costin, Popovici și Vasilco, dară nu se putu generaliza, nici susține timp îndelungat; dete însă unor copile îndemnul de a se îmbrăca și ele în port național“ (I.G. SBIERA, Amintiri din viața autorului, Cernăuț 1899, pg. 140).

Costumul popular studentesc, născocit la Viena, dar receptat în Bucovina ca semn de noblețe contribuie la crearea, în lumea satelor, a costumelor studentești, bogat ornamentate din care derivă multe din costumele satului românesc contemporan.

Umblatul cu Turca, de Crăciun. „Turca este o joacă, care s-a iscodit în vremile cele bătrâne de'n pricina urâciunii ce-o aveau Moldovenii asupra Turcilor; adecă, în ziua de Crăciun, îmbracă pe unul cu un sac de pânză, la care leagă un cap de bou, și preste acela încalecă altul, însă tocmit ca și când ar fi ghibos, și așa merg pe la toate casele și ulițele cu jocuri și cu cântări“ (Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina, Cernăuți, 1 Martie 1865, Anul I. nr. 1, 2, 3, pg.36).

Costumul bărbătesc, la 1882, în zona Cernăuților (Mahala, Cotul Ostriței, Sadagura), comparat cu costumul țărănesc din zona Sucevei. „Bărbaii poartă sumane și cojoace ca și pe la Suceava, numai de altă croială, cușme de asemenea, iar vara - pălării de pae, lucrute de dâșii, și numai puțini pălării de lână ca prin celelalte părți ale Bucovinei. Cioricii încă-s de altă culoare: negri, nu albi, chiar negriți anume, care datină nu este românească și se pare a fi luată de la slavoni, precum și pălăriile de pae.

Portul holteilor se deosebește puțin de cel al însuraților, și anume: holteii poartă în regulă un mintean (cojoc scurt) și pălării înfrumusețate cu gherdan și pene de păun. Croiala botinilor este cea ca pe la noi (prin părțile Sucevei), numai că, pe aici, le poartă toți suflicate și gătite cu ciucuri de pele (o datină, după cum se vede, luată iarăși dela slavoni). Cămeșele-s de in și cu mâneci mai strâmte decât pe la noi. Cămeși de bumbac sunt rare. Unii poartă și basmale de mătăasă la gât, mai ales holteii, și se-ncing cu un brâu lat de lână, pre care îl numesc chingă; curele nu există mai mult, nici late, nici înguste, cu toate că mai nainte purtau“ (**Gheorghe Tămăiağă**, în **Aurora Română** nr.3, 1882, pg.42).

Portul femeilor, la 1882, în aceeași zonă a Cernăuților, în comparație cu cel sucevean. „Copilele de 7-8 ani poartă mâne-ștergure (ștergare), nu tulpane ca pe la noi. Acest port îl întrebuințează ele până la 15-16 ani, până ce ies la joc. Dacă mai este o soră mai mare înaintea celei ieșite la joc, care încă e fată, apoi cea mică încă mai poartă ștergariul prin câțiva ani, tot ca în copilărie, numindu-se **codeancă**, purtând părul în coadă simplă și ștergariul simplu legat. Măritându-se cea de naintea ei sau fiind numai unca la părinți, apoi după 16-17 ani își schimbă portul capului, purtând părul capului împletit în găte (coc) și ștergariul legat peste găte altfel, nu ca la codence; ba, la hramuri și în sărbători mari, îmblă numai în găte pe vârful capului, cari găte le înfrumusețează cu păuni și cu felurite flori de târg.

Portul straelor e foarte deosebit de cel dela noi. Atât codencele, cât și fetele în găte, ba chiar și nevestele poartă vara catrințe întunecate și cămeși, parte cu altițe cusute și înfrumusețate de ele, parte cămeșoaie fără pui, toate din pânză de in; pe deasupra însă poartă ele un fel de zobon (anteriu) lung, ca țiganii dela Gura-Solcei, și unele din cele mai avute un altfel de zobon, de mătăasă și cu pelcele de dihor și de mâțe negre și albe, care costă peste 20, până la 25 fl. Această îmbrăcăminte o poartă toate fetele de prin prejurul acestui sat (Mahala), chiar și prin satele rusești. Numai puține poartă la grumaz măргеle și, mai ales, cele sărace, iar cele avute, atât fetele, cât și nevestele tinere, poartă salbe de argint, făcute din bani de cei mari de argint

de pe timpul Mariei Teresiei, pre care ei îi numesc ruble, sorcoveți sau irmilici. La unele li e alb tot peptul de bani de argint și, de s-ar aduna numai câți bani de argint se află în Mahala, întrebuințați în salbe, s-ar strânge câteva pătrări.

Încălțămintele-s, de asemenea, diferite de portul dela noi. Fetele cele mari și nevestele tinere poartă, atât vara, cât și iarna, botine galbene de săftian moale și croite ca călțunii, și, după ce le trag pe picioare, vâără picioarele în niște pantofle, numite talpari, cu călcâie înalte și roșii, și, mergând pe drum sau la biserică, clămpănesc ca și cum ar clămpăni niște Zipzeri (mineri nemți, „țipteri“) cu papuci de lemn.

Portul de iarnă este, iarăși, foarte departe de cel din părțile noastre.

Fetele poartă ștergare, deosebindu-se de neveste și de bătrâne, că îmbrobod ștergarele peste gățe (cocuri). Atât fetele, cât și nevestele tinere leagă peste ștergariu, pe vârful capului, o basma de mătasă vârstată cu felurite culori și, mai ales, când este vreo sărbătoare mare sau vreo nuntă în sat.

Și cojoccelele-s feliurite: Cele mai avute poartă așa-numitele ilice, cari-s lungi mai până la pământ, largi și pe margini cusute cu piele de dihor; de asemene, pe la mâneci și pe la brâu, iar pe la poale împestrite cu niște postav roșu ca fesurile turcești. Aceste ilice au adus încă multă sărăcie și nevoie în sat, deoarece fiecare econom ce vrea să-și mărite fata este silit să-i cumpere ilic, care ilic costează - cum am văzut cu ochii mei - cel mai slab 25 și cel mai de frunte până, ba și peste 30 fl.

Fata care n-are ilic se numără printre cele mai sărace, ba chiar și cele mai sărace se opintesc să aibă, că altfel nu se dau duse la cununie. Astfel se vâără bieții oameni în datorii până în grumaz. Ilicul acesta împiestrit cu atâtea petece roșii pare încă a fi port împrumutat dela ruteni.

Femeile bătrâne și fetele mai sărace îmblă în cojoace cusute simplu, numai mai lungi și nu crețe ca pe la noi. Aceste cojoace par a fi numai dintr-o pele de berbec și nu cu brăe frumoase și rotunde ca în părțile noastre“ (**Gheorghe Tămăiağă**, în **Aurora Română** nr.3, 1882, pp.42-43).

Portul miresei, la 1882. „Miresele (din zona Cernăuților) vin la cununie îmbrăcate în ilice. Poartă pe cap o cunună făcută din barbanoc, înfrumusețată cu feliurite flori de târg artificioase sau și cu alte flori naturale, ba unele și cu mirtă. Această cunună o așează pe pe găța (cocul) făcută din păr propriu și împodobită cu păuni și cu gherdane și-i slobozită cam pe ochi, spre simbol de întristăciune că iese din mijlocul tinerilor.

La gât, salbă, chiar împrumutată. Pe sub ilic, zobon (anteriu) și încinsă peste zobon cu brâu colorat, ales de dânsule și unele și de târg. În mâini ține o năframă, pre care i-o întinde mirelui la „Isaia dănțuiește“ spre a nu da mâna goală unul cu altul. Această năframă a purtat-o și înaintea de cununie, acasă, și în tot decursul nunții, și cu care a primit paharul oridelacine a închinat cu ea, spre închipuire că să-i meargă toate în plin. În picioare, poartă mireasa botine în pantofle“ (**Gheorghe Tămăiață**, în **Aurora Română** nr.3, 1882, pg.43).

Nunta, la 1882, în ținutul Cernăuților. „Sâmbătă spre seară, după ce s-au pornit vătăjeii prin sat la chemat la nuntă, se adună vornicesele (druștele) miresei și alte fete și încep a o înfrumuseța pre mireasă, făcându-i, mai întâi, cunună de felurite flori, care cunună are s-o aibă, Duminecă, la cununie. În timpul acesta, vătăjeii, gătind de poftit, vin înapoi la mireasă și, când apune soarele, vin și peștorii (starostele) mirelui într-acolo, însoțiți de mire și de tatăl mirelui, de schimbă inelele și darurile, și anume:

Mireasa închină întâi tatălui mirelui o năframă subțire de pânză de casă, cusută toată cu flori de mătăasă de felurite culori.

Socrul îi dă dar înapoi, pe talger, după putere, 1, 2, 3 - 5 ruble de pe timpul Mariei Teresiei, alții și galbeni și cei mai săraci - sorcoveți.

După ce mulțumește mireasa și închină cu paharul la socru, dă apoi o năframă mirelui, carele pune încă pe-atâtea, ba și mai multe ruble, dacă e avut.

După mire, închină apoi starostele, cari-i pun încă câte ceva, apoi se pun bucatele și, mai ales, o găină întregă friptă, pe care o împarte unul dintre staroști între toți câți se află în casă, până și la bucătărițe, unde fac mult râs că găina a fost mai bătrână decât ele și că trebuia să înceapă a o ferbe măcar cu vreo câteva zile înainte de începerea nunții.

După ce s-au ospătat, se scoală și încep și cei din partea mirelui a cinsti la părinții miresei din rachiul adus de dânsii, unde se silesc foarte spre a nu întârzia.

Bând, apoi, câte două, trei rânduri de păhare, se scoală, apoi, mirele, tatăl mirelui și cu toți cei viniți cu dânsii și, mulțumind părinților miresei, își iau rămas bun dela mireasă și dela toți căsăni și se duc însoțiți de musicanții mirelui. Ajungând la mire acasă, se trimit, apoi, schimburile dintr-amândouă părțile. Schimburile constau, ca și pe la noi (la Suceava), din cămeșa mirelui, cămeșă de soacră, botinele miresei, șelulul miresei ș.a.m.d.

În acest timp, pe când se trimit schimburile din amândouă părțile, se joacă de către vătăjei și druște și alte neamuri mai aproape ale mirelui și ale miresei, la mireasă.

Gătindu-se la mireasă cununa cea de mireasă, se așează și mireasa de cătră părinți și de cătră druște la masă. Părinții miresei încep a plânge, unde mireasa, deabia mai putând de plâns (când e mirele de tot urât), ia păharul și închină la părinți și anume: întâi, la tată, tatăl, luând păharul cu mâna învălită într-o basma, închină iarăși la mireasă și, prin plâns și lacrimi, îi urează pâne și sare, viață și traiul cel mai bun cu viitorul ei soț. Mireasa închină, apoi, la mumă-sa, aceasta îi urează iarăși și așa închină mireasa, pe rând, la toți, la frați, surori, unchi, mătușe și alte neamuri cari se află în casă.

După ce a închinat la toți câți se află în casă - afară de nuntași (tineretul) - poștește, apoi, vătăjelul miresei pre părinții ei să-i pue cununa făcută pe cap și s-o binecuvinte. Părinții, luând cununa din mâna druștelor, o țin cu mâna deasupra capului miresei, atât tata, cât și mama, și, binecuvântând-o și urându-i iarăși, i-o așează pe cap, plângând în hohote din amândouă părțile.

Tinerii nuntași ce stau la masă împrejurul miresei intonează, în acest timp, „Cântecul miresei“, pe când mireasa, părinții și druștele deabia mai pot vorbi de plâns. Melodia cântecului este foarte frumoasă și atât de pătrunzătoare încât și inima cea mai cerbicioasă n-ar fi în stare de a se reține din plâns“ (**Gheorghe Tămăiağă**, în **Aurora Română** nr.3, 1882, pg.44).

Fără îndoială, mărturiile vremurilor sunt mult mai multe (pe cele foarte cunoscute le-am omis cu bună intenție), tot așa cum mărturiile contemporaneității, grav contaminate de „folklorita“ activismului rural comunist și de cea telemediatică, încă se mai depun pe altarele sfinte ale Carpaților.

Datina fusese aproape abandonată prin preajma anului revoluționar 1848. „Înainte de 40-50 de ani (scrisa I.G. Sbiera în 1888), datina colindării, a îmblării cu steaua și cu Irozii și a urărilor de pe la nunți era mult mai observată decât în ziua de astăzi. Acuma mai că nici nu vezi îmblând cu steaua și cu Irozii, cel puțin prin orașe nu-mi aduc aminte de când n-am văzut (...); pe la sate încă tot se mai află pe ici colea. Colindarea de Crăciun și la anul nou, însă, se observă și astăzi pretutindene, și mai ales cea de anul nou (...). Colocăriile sau urările de la nunți nu se țin de ciclul colindelor; le-am publicat însă aice numai spre a arăta cu cât avânt poetic se sărbau nunțile odinioară și se mai sărbătoresc încă și astăzi prin unele locuri“ (Sbiera, Colinde, III-VII).

Acel „avânt poetic“ al „sărbărilor“ de odinioară se pierduse, iar activiștii culturali ai comunismului, dornici să reinstaureze și înțâietatea „oamenilor muncii de la sate“, s-au năpustit asupra țăranilor pentru a-i reînvița „datina“ nouă, interzicând-o sau mutilând-o, de fapt, pe cea adevărată. Convingător este exemplul iubitorului de sat românesc Dragoș Vicol, care, ajungând să răspundă de destinele culturale în Bucovina, decidea, în 21 noiembrie 1948, interzicerea jocului cu urși, „Malanca, în care se cultivă și caricaturizarea evreului sau a țiganului“, dar lăsând și alternativa ca să satirizeze „Malanca de pildă pe chiaburul hrăpăreț, care nu-și însămânțează ogoarele, care fură munca celui sărac“, iar „locul „domnilor și boierilor“ din colinde și urături „trebuie să-l ia muncitorul și țăranul muncitor, care luptă pentru altă lume“ (Lupta poporului). Interdicțiile și substituirile n-au durat și n-au produs efecte, dar activitatea zeloșilor activiști culturali au dus la o uniformizare folclorică păguboasă, care, practic, a pregătit terenul uniformizării în întreg teritoriul carpatic prin vedetism telediatic.

Epoca „folclorului nou“ a dus la abandonarea textelor sacre ale neamului, în favoarea „creațiilor“ unor „artiste“ cu glas frumos, cu prezență scenică remarcabilă, dar fără dram de har poetic și absolut înstrăinate de tradiție. Pentru obiceiuri, s-au fabricat explicații nătânge (de pildă „Bungherii“, care descind din străvechii „Pitarai“, ar satiriza pe „ocupantul austriac“, iar „Arcanul“ ar veni din vremurile ocupației austriece, când cu arcanul se luau flăcâii la oaste în Moldova medievală; în Bucovina și în întreg imperiul austriac, luările la oaste se făceau doar prin recrutare, numită și asentare). De la explicații banale și neadevărate vin, în fond, desacralizarea datinii și abandonarea obiceiurilor și tradițiilor, contrafacerea rurale devenind „un bun de consum“, o artificială „reproducere a folclorului tradițional“ prin care nu se mai comunică un mesaj tradițional, ci doar „un mesaj artistic“ (Mihail Pop). Satele nu mai inițiază în datină prin obicei și prin tradiție, ci doar produc spectacole, îmbrăcând recuzita aflată prin lada cu vechituri a existenței lor deja pustiită de memorie. Satele s-au împărțășit din singurătate, s-au produs dezbinările definitive în acel „avânt poetic (cu care) se sărbau“, odinioară, identitățile reale ale neamului. Sfârșit.

„Țara clasică a trecutului românesc”

„Nicăieri, pe tot pământul românesc, nu se află, pe un spațiu atât de mic, atâta bogăție de istorie românească, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru. Fără exagerare putem chiar zice că, în ceea ce privește arta veche religioasă, Bucovina ocupă un loc din cele dintâi în toată lumea ortodoxă. Dacă Ardealul, cu resturile sale arheologice din epoca romană, este țara clasică a trecutului roman în Dacia, Bucovina este țara clasică a trecutului românesc propriuzis” (Dimitrie ONCIUL, Din trecutul Bucovinei, în „Convorbiri literare“, Anul 49, 1915, pg. 742-743).

Rândurile acestea au fost scrise la o răscruce, după ce rămăseseră în urmă puzderii de răscruci.

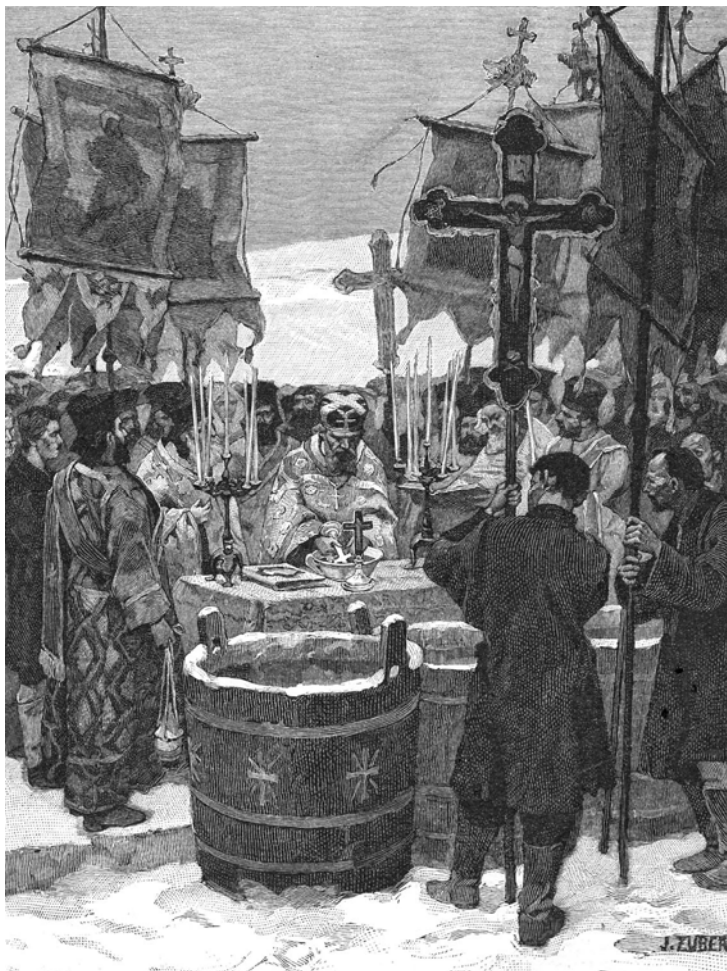
Rândurile acestea zugrăvesc dincolo de noi, dincolo de amintirile unui neam secătuit de amintiri. În general, Istoria și Religia au fost niște înstrăinări, un fel de ierburi amare răbufnind din mormitele uitate ale străbunilor. M-am păzit și mă păzesc de astfel de trufii, neîngenunchind și neridicându-mă de pe treptele casei stăpânului pământesc, pentru că am sufletul sufocat de o îndătinată obidă: „Nu mi-i ciudă pe străini, / Cât pe pământeni haini!”.

Istoriei și Religiei le imput suferințele și înstrăinările, iar cuvintele mele se strâng pumn în fața șirului nesfârșit de asupritori în hermină sau în prefăcut strai împărătesc. Am scris câteva cărți despre încenușările neamului meu și-abia în filele acestea am pus iarba să cânte aleanurile deja uitate. Dar și iarba uită și se uită și pe sine. O foșnesc numai adierile, vânturile și nespusele de rar respirațiile.

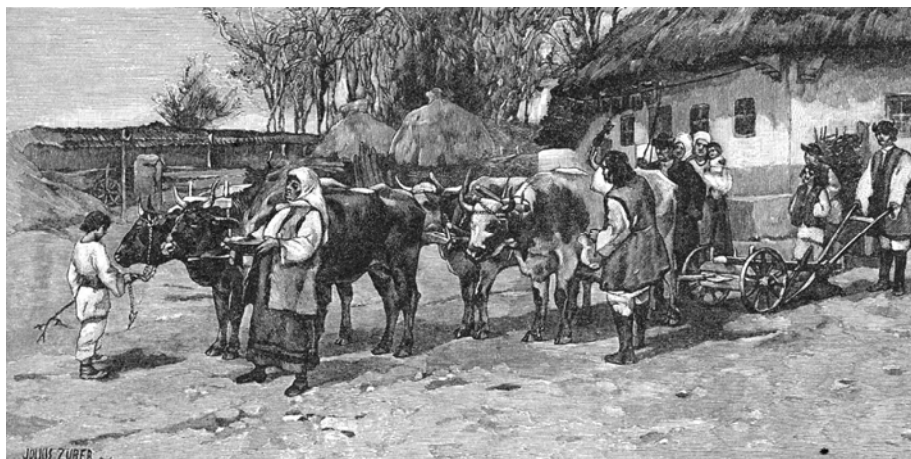
Cândva, o să aflu totul sau nu voi afla nimic din ceea ce există drept lumină albăstrie între iarbă și cer. Am vrut să ating cu sufletul contururile acestei lumini și n-am izbutit, deși mi-am spoit adesea sufletul cu lumină. Am crezut, am sperat, m-am înșelat poate, dar nu m-am lăsat de nimeni mințit. Am văzut și am încerc să vă și talmăcesc toate acele imagini, scriind „Datina, Biblia Românilor“, acest roman al unei călătorii în timp, săvârșită cu cărți, cu imaginație, cu dragoste. O carte care doar începe firul minunat al poveștii care se va rosti singură prin alte generații, prin alte singurătăți. Și mă simt dator să vă iau martori în această călătorie, conturând Calea cu

liniile elegante ale unei cărți vechi, cu schițele bucovinene ale Monarhiei austro-ungare.

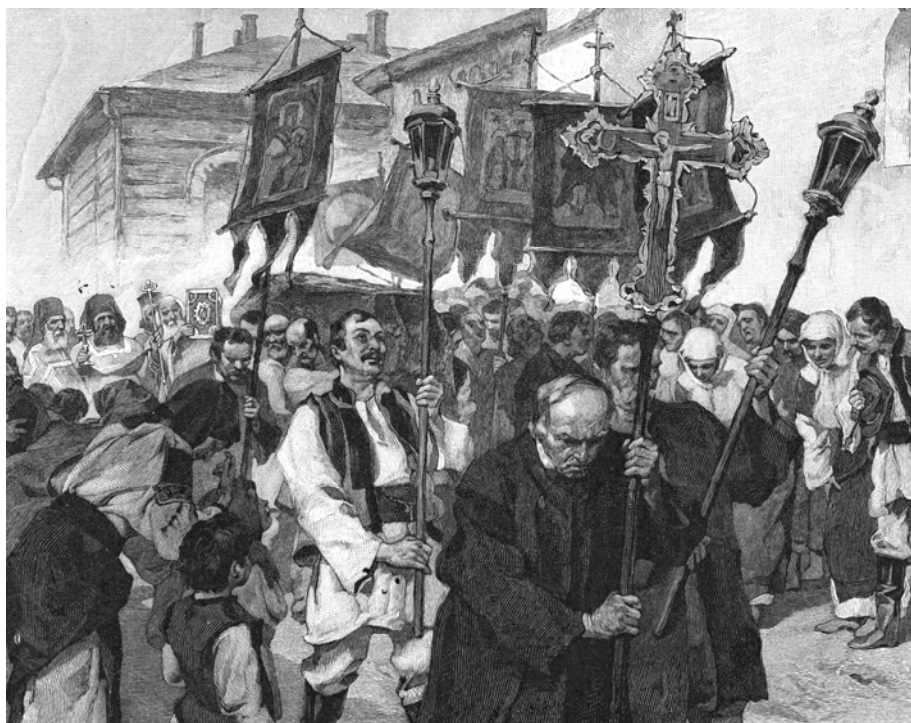
Priviți, spoțiți-vă sufletele cu lumină și pășiți din veac în veac, pe „calea cea demnă de admirațiune“ a părinților, zeilor!

Boboteaza, la Suceava

Pregătirea plugului pentru arat

Scoaterea moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Suceava

Bocirea mortului la scoaterea din casă

Joc de Crăciun. Apostolii

Port popular în regiunea Ceremușului

Port popular în regiunea Nistrului

Port popular în regiunea Prutului

Români bucovineni

Negustor armean în costum oriental

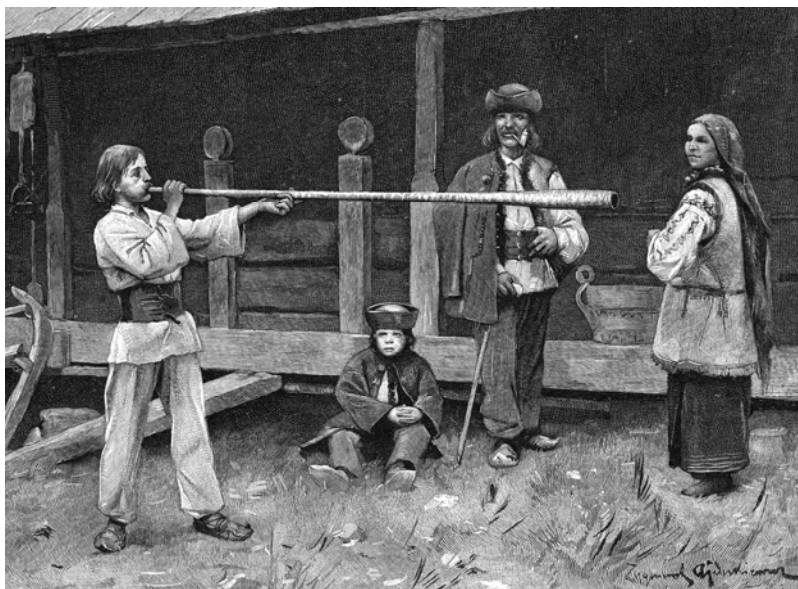
Alt armean din Suceava

Călugări lipoveni din Fântâna Albă

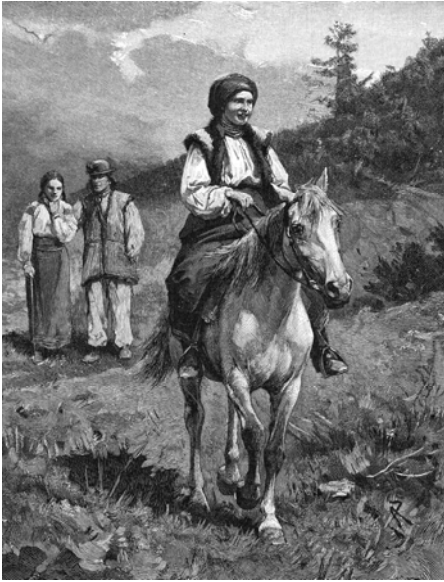
Huțancă

Grup de huțuli cu bucium

Grup de lipoveni

Huțani în îmbrăcăminte de vară

Lipovean

Huțani

Lipoveni

Joc hușănesc

Rutean

Slovac

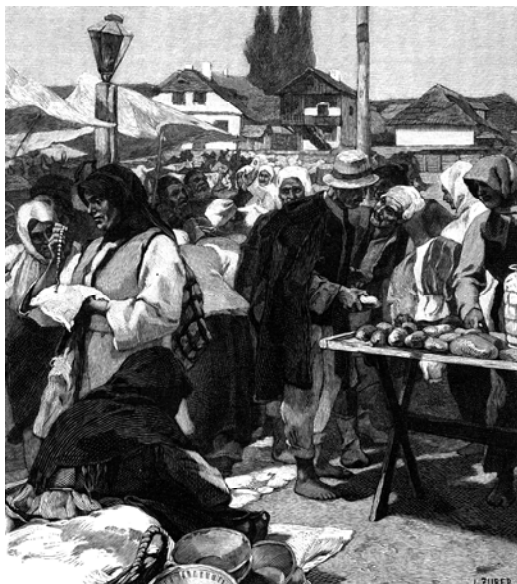
Colonist german din Ițcani

Germani din Iacobeni

Țărănci germane in piață la Cernăuți

Iarmarocul din Rădăuți

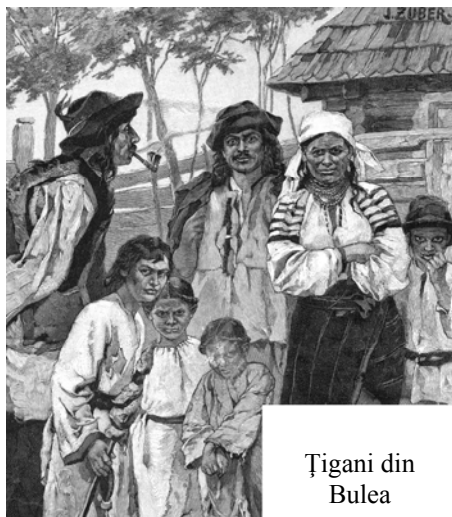
Petrecere românească

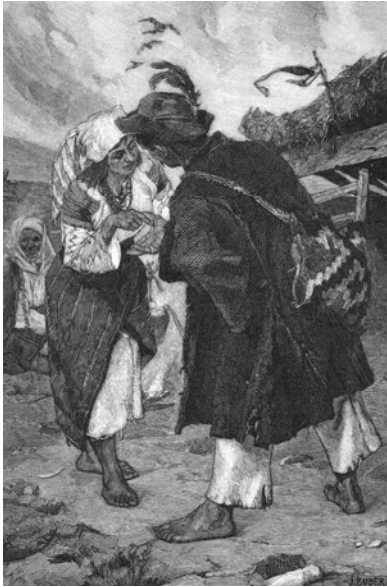
Slovaci
din Poiana Mărului

Țigan vânzând coveți

Țigani din
Bulea

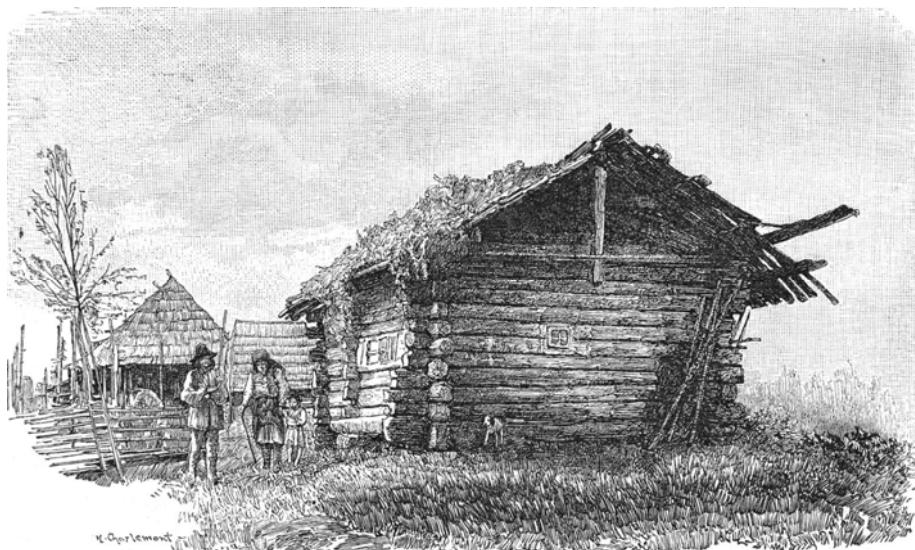
Țigancă ghicind în palmă

Miri maghiari din Dornești

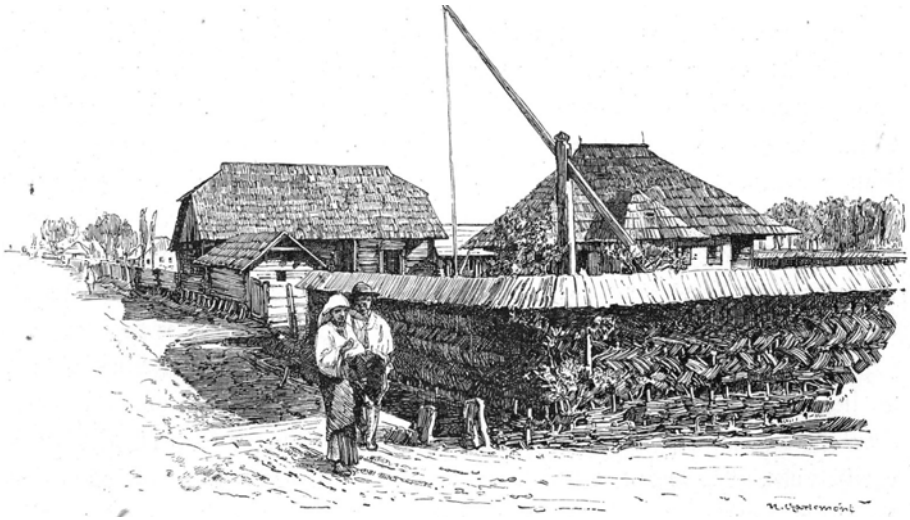
Bordei țigănesc

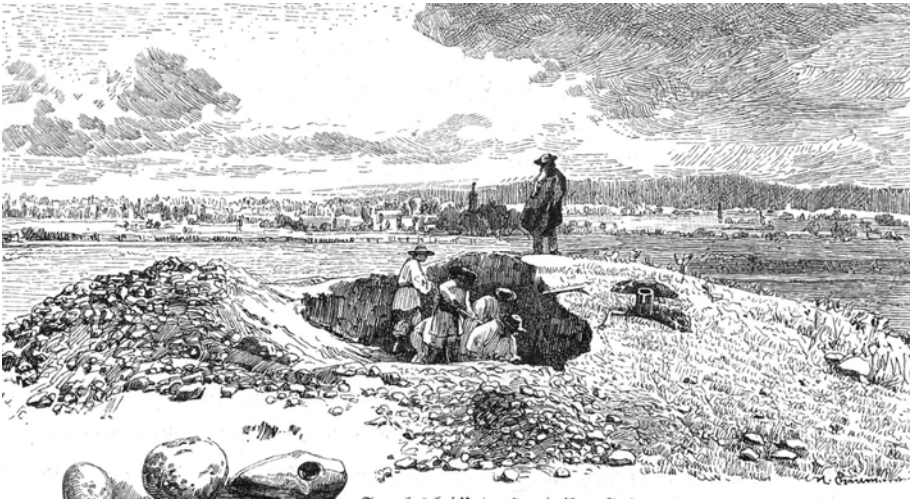
Casă huțulă la Rus pe Boul (Moldovița)

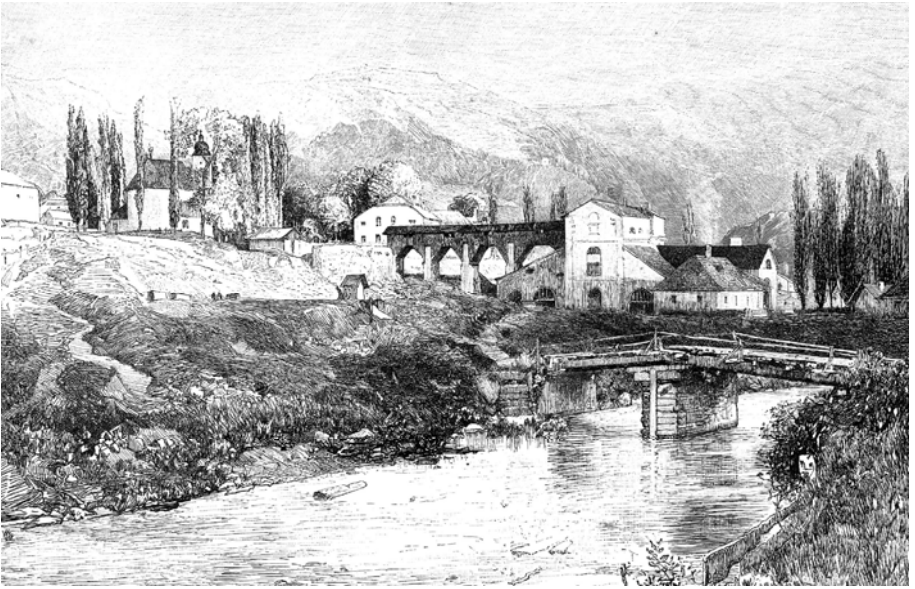
Casă rutenească din regiunea Prutului

Casă românească la Horodnicul de Jos

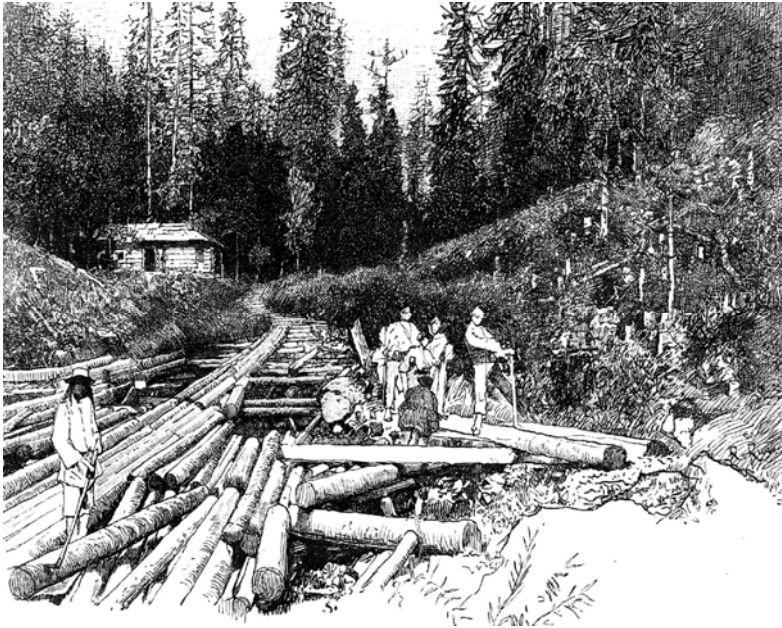
Săpături arheologice la Horodnicul de Jos

Bistrița Aurie în Iacobeni

Iacobeni

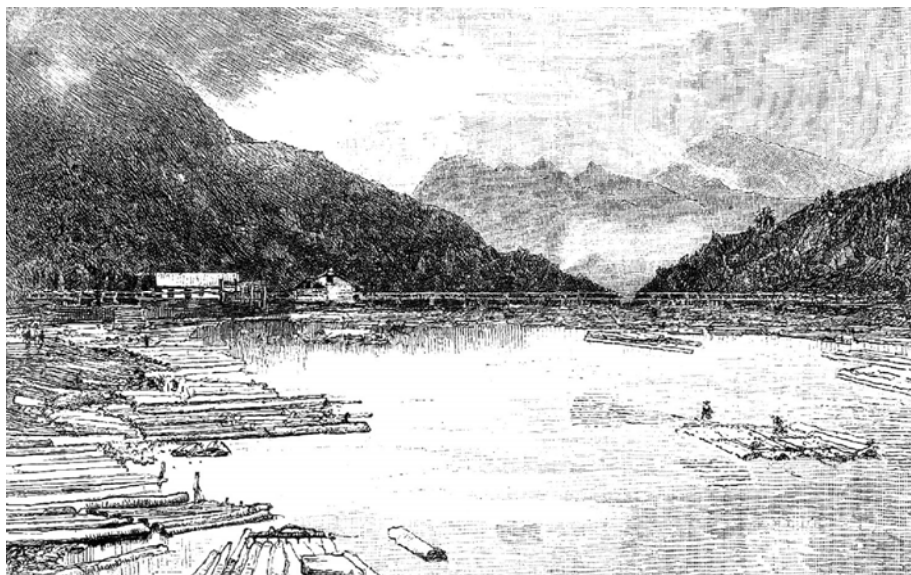
Țapinari huțuli

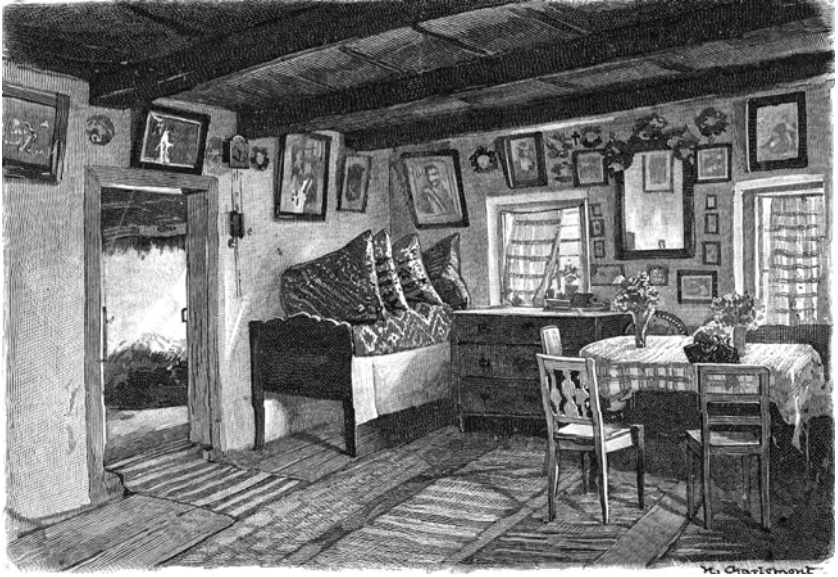
Mestecăniș

Moară pe Prut

Plute pe Ceremuș

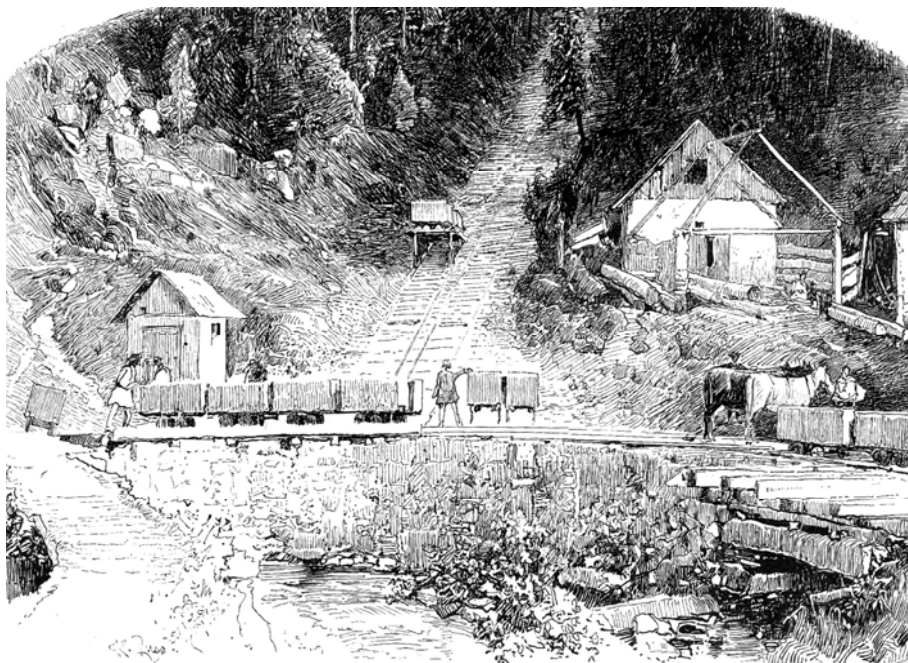
Odaie ungurească la Dornești

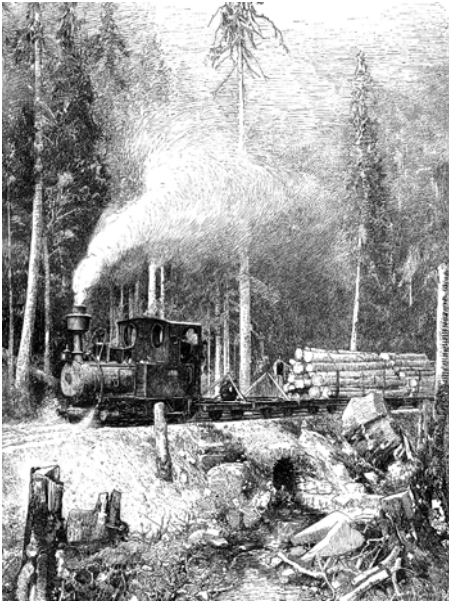
Valea Putnei

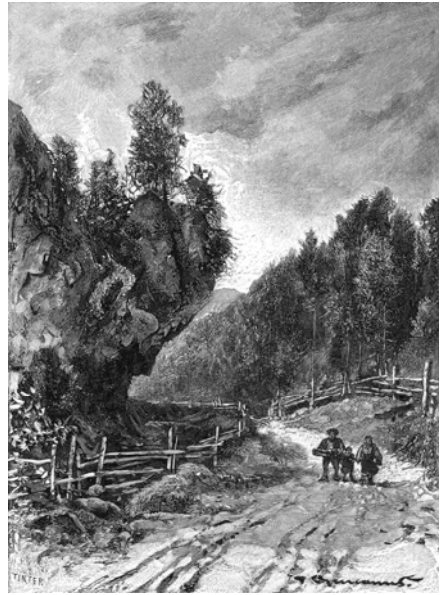
Stână românească

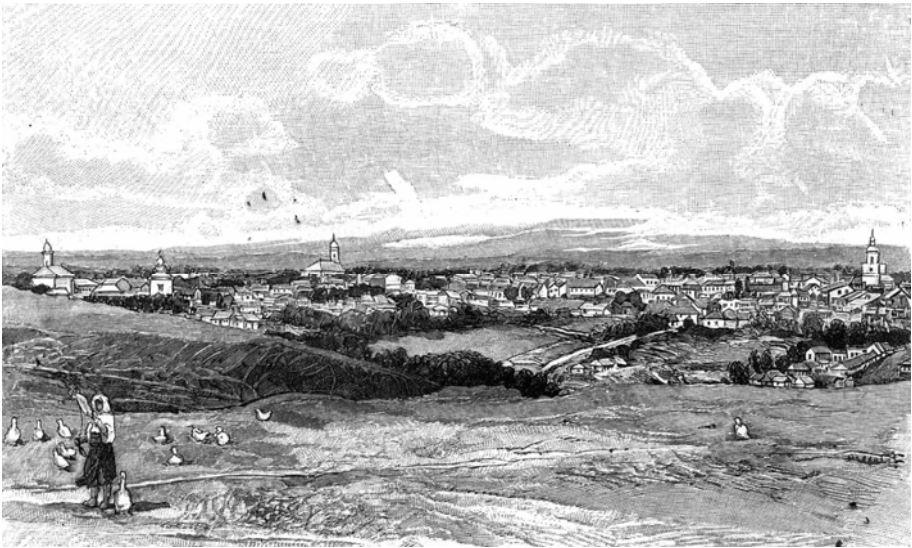
Iacobeni

Mocănița

Izvoarele Sucevei

La marginea Sucevei

Adam și Eva la Pojorâta

Vatra Dornei

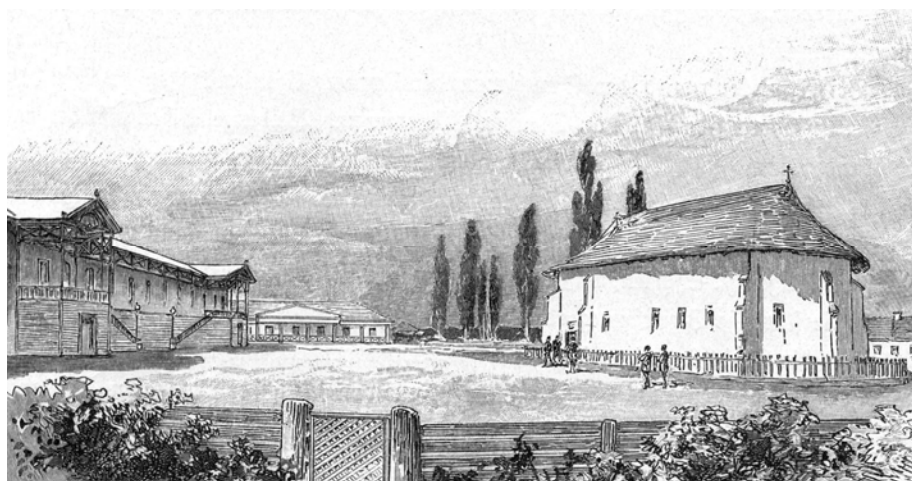
Biserica armenescă din Suceava

Catedrala ortodoxă din Cernăuți

Biserică din lemn din Slobozia Revna

Biserica „Bogdana“ din Rădăuți

Turnul clopotniței Bisericii „Bogdana“

Biserica din Ițcanii Vechi

Biserica „Sf. Gheorghe“ a Mănăstirii „Sf. Ioan cel Nou“ din Suceava

Biserică lipovenească

Biserica „Mirăuți“ din Suceava

„Bogdana“

Biserica mănăstirii din Moldovița

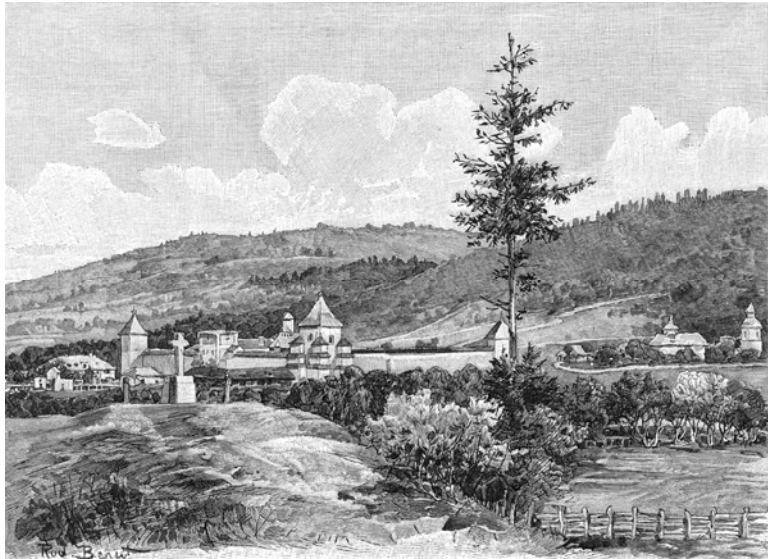
Biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți

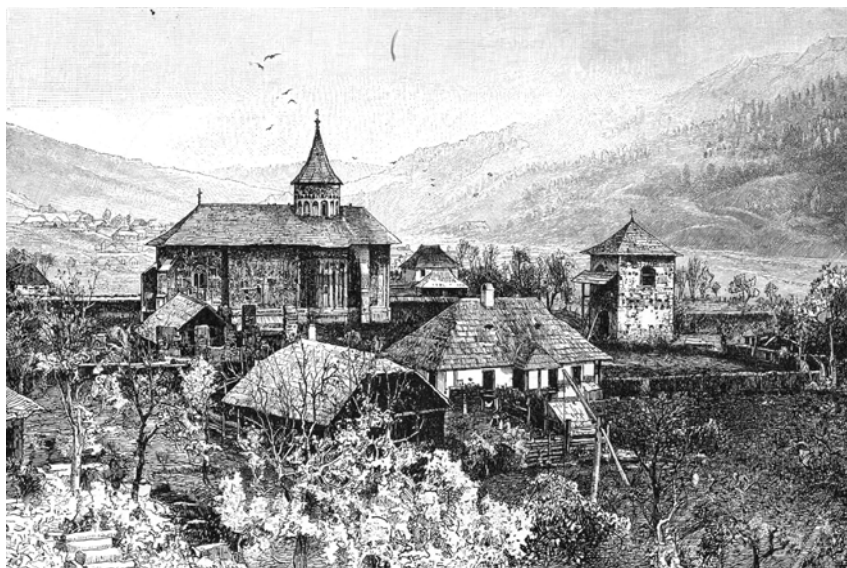
Mănăstirea „Zamca“ din Suceava

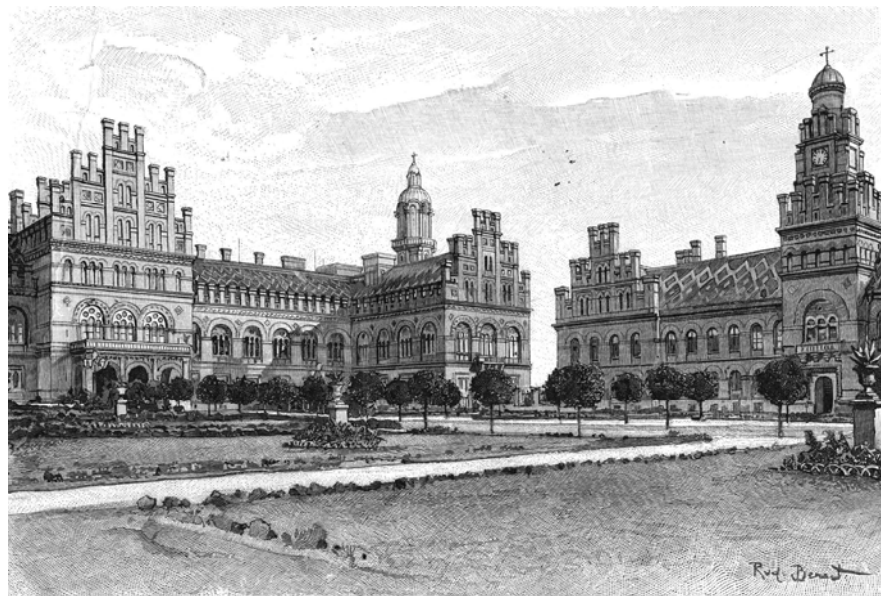
Mănăstirea Putna într-o gravură de sec. XVIII

Manastirea Sucevița

Mănăstirea Voroneț

Palatul mitropolitan din Cernăuți

Interior din Biserica metropolitană din Cernăuți

Pagină din Evangheliarul de la Humor

Mormântul lui Luca Arbure

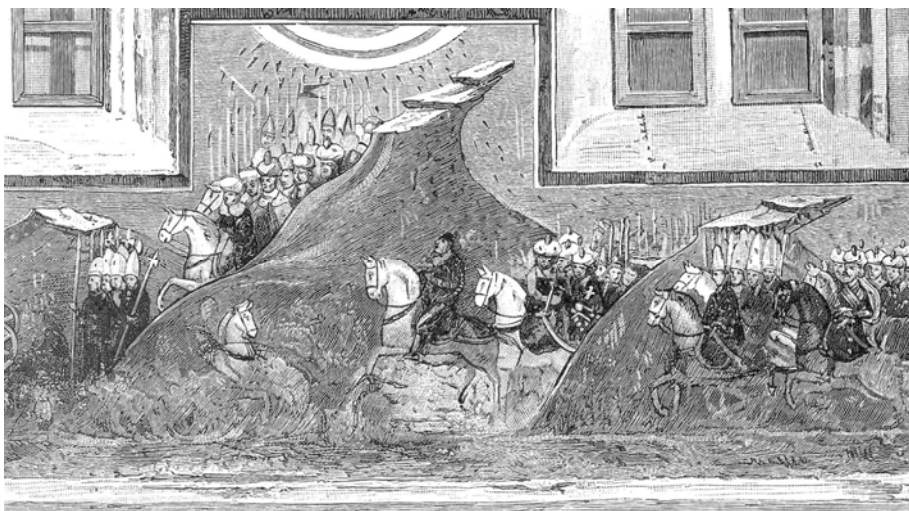
Iconostas din biserica Sf. Onufrie din Siret

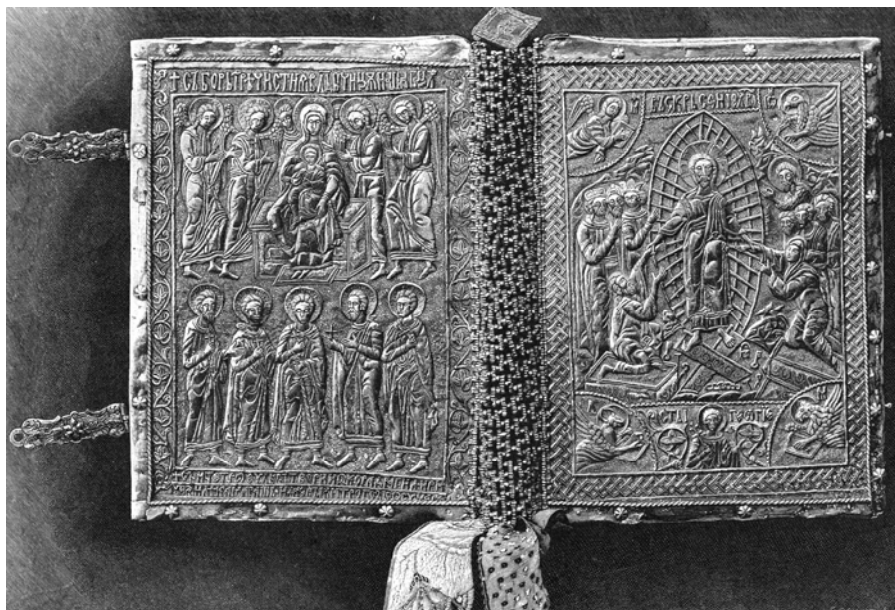
Acoperământul de mormânt de la Sucevița al lui Ieremia Movilă

Tabloul votiv de la Mănăstirea Voroneț

Pictură exterioră la Moldovița

Ferecătura de manuscris de sec. XVI

Serviciu religios într-o biserică armenească

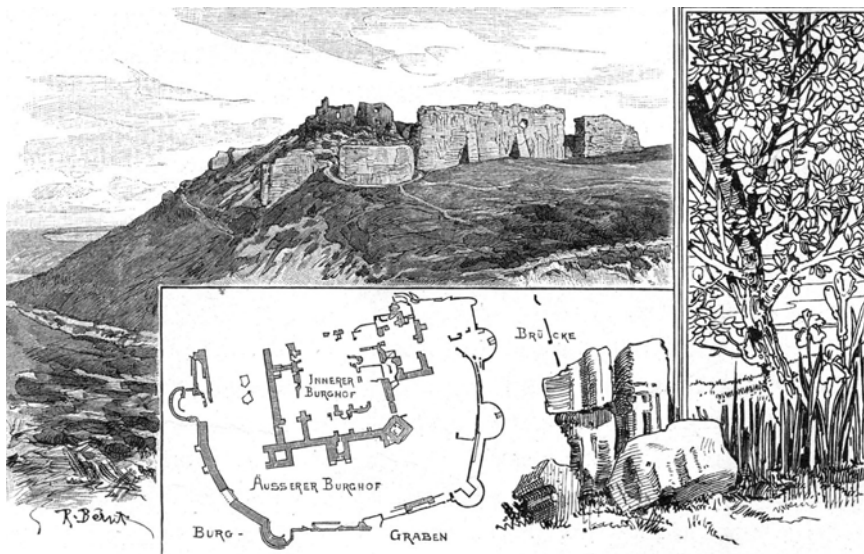
Sf. Gheorghe – frescă în biserica Mănăstirii Horecea

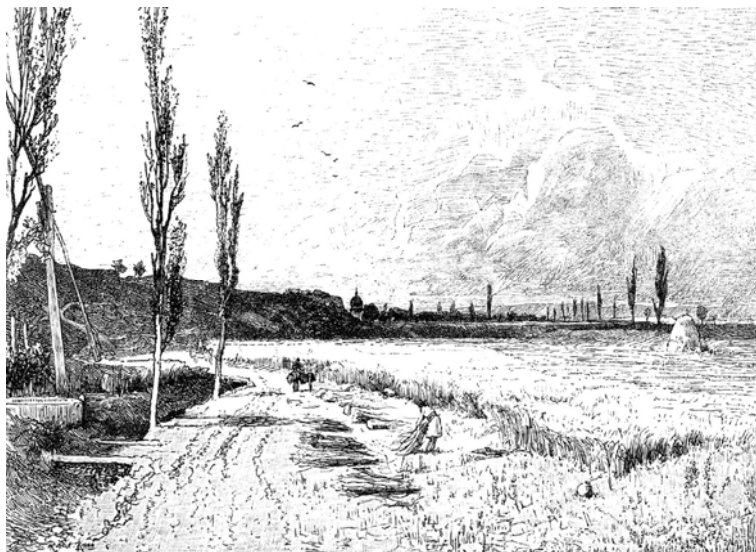
Aer de la Putna

Ștefan cel Mare (tetraevangheliarul de la Humor)

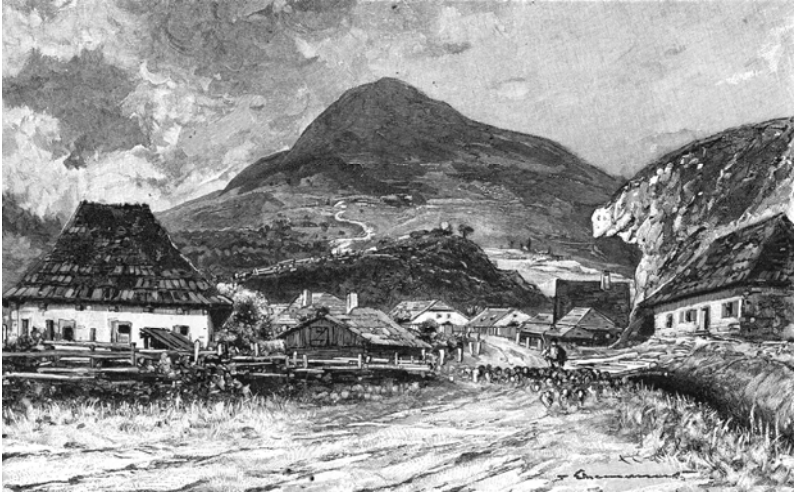
Ruinele cetății Suceava

În lunca Sucevei

Cetatea văzută de la Șipote

Cîrlibaba

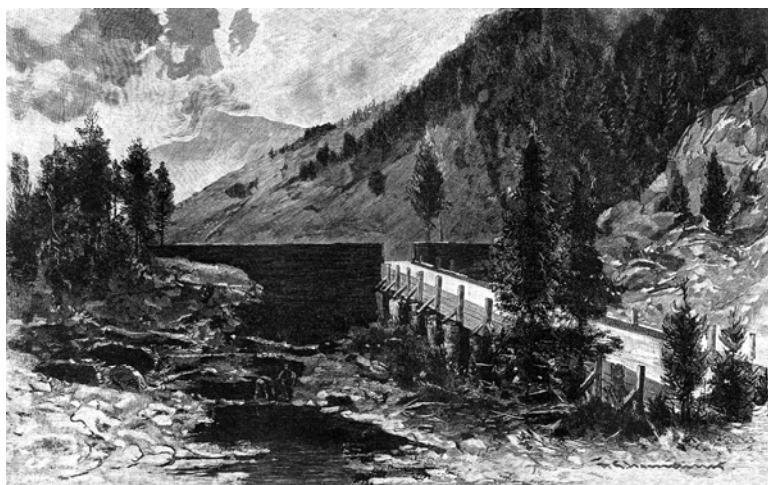
Cernăuți

Plutași pe Bistrița

Fântâna lui Otto – Vatra Dornei

Baraj pe Ceremuș

Muntele Arșița la Iacobeni

Poiana Stampei

Piața Fântâniei Albe din Cernăuți

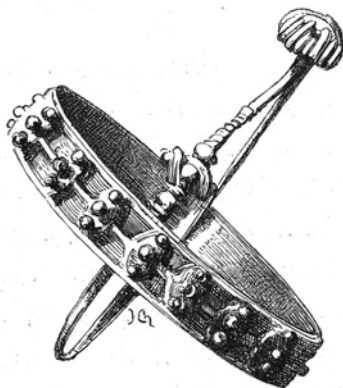
Piatra Albă pe drumul Iacobenii – Cîrlibaba

Rădăuți

Pojorîta

Pecetea lui Ștefăniță Vodă

Bibliografie

- ACADEMIA ROMÂNĂ, Documente privind istoria României, I-VII
ACADEMIA Ș.S.P. A ROMÂNIEI, Documenta Romaniae Historica
ALECSANDRI, Vasile, Introducere la scrierile lui Constantin
Negruzzi, București, 1872
ALECSANDRI, Vasile, Poezii populare ale românilor, 1862
BALȘ, Vasile, Descrierea Bucovinei și a stării ei lăuntrice, 1780
BARBU, Daniel, Firea românilor, Ed. Nemira, 2000
BARBU, Gabriela, Calendar românesc tradițional, în „Natura“,
12/2004
BĂLAN, Teodor, Documente, I-VIII
BĂRBULESCU, Constantin N., Tărtăria, prima reședință regală
atestată din lume
BĂRBULESCU, Constantin N., Argumente în sprijinul localizării
Muntelui Sacru Kogaion
BERNARD, Alexandre, Arheologie celtică și galică
BÎRLEA, Ovidiu, Floclorul românesc I-II, „Minerva”, 1981
BOGDAN-DUICĂ, George, Bucovina. Notițe politice asupra situației,
Sibiu, 1895
BRĂTIANU, Gheorghe I., Tradiția istorică despre întemeierea satelor
românești
BRĂTESCU, Gheorghe, Sărbători de iarnă / Din Carpați în Himalaya
BUDAI-DELEANU, Ioan, Scurte observații asupra Bucovinei, 1803
CANTEMIR, Dimitrie, Descrierea Moldovei, Ed. Tineretului, 1967
CĂLĂTORI STRĂINI DESPRE ȚĂRILE ROMÂNE, Editura AR,
1980
CESAREEA, Eusebiu din, Istoria bisericească
CIORNEI, Aurelian / DRĂGUȘANUL, Ion, Veniți de vă veseliți! /
Antologie a folclorului obștesc de iarnă, Suceava 2001
CODRESCU, Constantin, Uricariul
COJOCARU, Nicolae, Colinde din popor, Suceava, 1991
COLȚUN, Gheorghe, Enigme ale frazeologiei, Bucovina viitoare,
1999
CORFUS, Ilie, Însemnări de demult, Ed. Junimea 1975
COSTIN, Miron, Cronica Moldovei și Țării românești

- CREȚIA, Petru, Mitul Androgenului, în „Renașterea”, revistă a Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului
- DAN, Dimitrie, Cronica Episcopiei de Rădăuți, Viena, 1912
- DRĂGUȘANUL, Ion, Identități deturnate, Suceava, 1999
- DRĂGUȘANUL, Ion, Suceava sub povara istoriei, 2002
- DRĂGUȘANUL, Ion, Istoria uitată și iertată a averilor mănăstirești, 2003
- DRĂGUȘANUL, Ion, Bucovina faptului divers, 2003
- ELIADE, Mircea, Încercarea labirintului
- EMANDI, Emil Ioan, Habitatul urban și cultura spațiului, Ed. Glasul Bucovinei, 1996
- FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI, Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, 1995
- GIURESCU, Constantin C., Târguri sau orașe și cetăți moldovene, București, 1967
- GRĂMADĂ, Ion, Cartea sângelui, Suceava, 2002
- GRIGORAȘ, Nicolae, Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare / 1359-1457
- HAȘDEU, B.P., Istoria critică a românilor, București, 1967
- HERODOT, Istorii I-II, Ed. Științifică, 1961, 1964
- HOMER, Iliada, Ed. pentru Literatură Universală, 1967
- HOMER, Odiseea, Ed. pentru Literatură Universală, 1967
- HORAȚIU, Ode, Ed. Minerva, 1972
- IORGA, Nicolae, Cercetări istorice cu privire la viața agrară a românilor
- LIEH-TZU, Testi taoisti, în Center for the Ancient Mediterranean
- MANDITA, Protos. Nicodim, Minunile Maicii Domnului
- MARIAN, Simion Florea, Tradiții poporane române din Bucovina, București, 1895
- MARIAN, Simion Florea, Vrăji, Fărmece și Desfaceri, București, 1893
- MARIAN, Simion Florea, Sărbătorile la Români, București, 1898
- MARIAN, Simion Florea, Legendele Maicii Domnului, București, 1904
- MICU, Samuil, Istoria Bisericească, Sf. Măn. Bistrița, 1993
- MIHALY, I., Diplome maramureșene din secolul XIV-XV
- MIHUȚĂ, George, Însoțirea orașenilor români din Suceava / 1890-1933, Suceava 1935

NĂSTUREL, Petre Ș., *Le christianisme...*, în *Buletinul Bibliotecii Române*, XI, 1984

NEGRUZZI, Constantin, *Păcatele tineretilor*, București, 1872

NEȘCIUC, Eugeniu, *Călindariul poporului Bucovinean*, 1898-1901

NICOLAE, Eugen, *Monedele de cupru bătute în Orașul Nou (Șehr alcedid)*

NISTOR, Ioan, *Cehoslovacii și Români*, în „*Codrii Cosminului*“, VI, Cernăuți, 1921

NISTOR, Ioan, *Istoria fondului bisericesc din Bucovina*, Cernăuți, 1921

NISTOR, Ioan, *Un capitol din viața culturală a Românilor din Bucovina*, București, 1916

ONCIUL, Isidor de, *Manual de Archeologia biblică*, Cernăuți, 1884

OVIDIU, *Metamorfoze*, Ed. Minerva, 1972

PANAITESCU, P.P., *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*

PĂSCULESCU, Nicolae, *Literatura populară română*, București, 1910

POLYBIOS, *Istoria I-II*, Ed. Științifică, 1966, 1988

PROCOPIUS din Caesarea, *Istoria Secretă*, Ed. Academiei, 1972

PRODANCIUC, Robert V., *Pițărăii de la Livezi*, Universitatea Alba

Iulia

PUMNUL, Arune, *Privire răpede peste trei sute trei-spre-zece de'n proprietățile așa numite Moșiile mîn'stiresți de'n care s'a format mărul Fund Religiunariu all Bisericeii dreptcredincioase răsăritene de'n Bucovina*, Cernăuți, 1865

ROMUALDI, Adriana, *Italia arcaica: le origini*, în *Center for the Ancient Mediterranean*

SACERDOTEANU, Aurelian, *Sucesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*

SALUSTIUS, Saturninius Secundus, *Degli dei e del mondo*, în „*Cultura Catolica*”

SBIERA, Ion al lui G., *Colinde, Cîntice de stea și Urări la nunți*, Cernăuți, 1888

SBIERA, I.G., *Contribuiri pentru o Istorie soțială, cetățenească, religioasă bisericească și culturală literară a Românilor dela originea lor încoace până în juliu 1504*, Cernăuți, 1906

SBIERA, Ion G., *Amintiri din viața autorului*, Cernăuț 1899

SIMIONESCU, Ion, *Țara noastră*, Fundația „*Regele Carol*”, 1935

SORDI, Mario, *Cristiani e l'impero romano*, în „*Cultura Catolica*”

- SPLENY, Gabriel baron, Raport preliminar, 1775
STANCIU, Ilie / DIACONU, Tudor, Limba vorbită de Adam și Eva I-II, Brio Star, 1996
STĂNILOAIE, Dumitru, Besii, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIV, 1976
STEFANELLI, Tudor V., Documente, București, 1915
SUCIU, Mihaela, Dacii la joc, în „Jurnalul Național” din 26.12.2004
ȘAPCĂ, Nicolae, COVALCIUC, Dumitru, Colinde și urături, Cernăuți, 2002
TĂMAIAGĂ, Gheorghe, în „Aurora Română” nr.3, 1882
TEODORESCU, G. Dem., Poesii populare române, București, 1885
THIERRY, Augustin, în „Revue des Deux-Mondes”, 1865
THULE ITALIA, Del Paganesimo al Cristinesimo
TOROUȚIU, Ilie E., Poporația și clasele sociale din Bucovina, București, 1916
TUȚESCU, Ștefan Șt., Colinde din popor, Craiova, 1909
ȚICLEANU, Ioan, în „Ziua”, 23.05.1998
VARTIC, Andrei, Istoria Romaniei, subiect senzational de demnitate, în „Adagio”
VARTIC, Andrei, O istorie geometrică a lui Homo Sapiens, Chișinău, 2000
VĂLUREANU, U., Beduini de origine valahă
VORONCA, Elena Niculiță, Datinile și credințele poporului român, Cernăuți, 1903
XENOPOL, A.D., O călătorie la Dorna, în „Revista Politică”, 1887
WILIAMS, Derek, Romans and Barbarians
WIRTH, Hermann, La patria primitive de la race nordic
***, Călători străini despre Țările Române, I-VIII, 1967-1980

REVISTE:

- Foaea Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina, Cernăuți, 1 Martie 1865
Aurora Română, Cernăuți, 1881
Revista Politică, Suceava, 1886-1889
Calendarul „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1920
Crainicul Cetății, Suceava, 1933, 1934, 1935
Junimea Literară, Cernăuți, 1904-1914
Făt-Frumos, 1926-1933
Viața Bucovinei, Cernăuți, 1933

Index

- Abdallah 156
 Achile 55
 Adam 85, 92
 Adunarea Zeițelor 17
 Advent 75
 Aelia Capitolina 109
 Africa 152
 Afrodita 51
 afurisenie 124
 Agathias 28, 36, 137
 aghiazmă 105
 ahei 152
 Ahiron 117
 aiureala getică, nemurirea 28, 36, 79
 Ajun, seara de 73
 Alalgar 6
 Alba 53
 Alberto Lombardi 5
 albine 15, 80
 Alecsandri 135, 143, 182
 Alep, Paul de 161, 165, 173
 Alexandri Magni 39
 Alexandria 9, 28, 39, 85,
 106, 114, 115, 120, 128, 129
 Alexandru cel Bun 134
 Alexandru Coconul 138
 Alexandru Iliăș 138
 Alexandru Severus 108
 Alexie, Alexiile 81
 Altare ale Soarelui 52
 Alulim 6
 America 77
 americani 76
 Ammianus Marcellinus 78
 amuletă, talisman 17, 79, 80
 Amuțitul Cucului 81, 83
 Anacharsis 28, 33, 35, 36
 An-Dar 21, 30, 51, 71, 122, 142
 Andreăș Mathesius 53
 Andrei, Sfântul 116, 131, 157
 Andrew Lang 154
 Anglia 7, 20, 76, 79
 Antim Ivireanul 139
 Antiohia 109, 113, 120
 Anton, Sfântul 124, 169, 179
 Antonescu 41
 Anu, Cerul 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13,
 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 30, 39, 42,
 50, 51, 54, 65, 71, 84, 89, 92, 100, 122,
 140, 142, 148, 152, 155, 161
 An Nou 53, 150
 Apa Sâmbetei 52, 84
 Apa Vie 78
 Api 51
 Apolinar cel Tânăr 121
 Apollo 20, 21, 25, 26, 27, 30, 41,
 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 55,
 56, 57, 59, 64, 65, 67, 70, 80, 92, 95,
 109, 112, 143, 148
 Apollodor 43
 Apolon (Apollo) 59, 60, 61, 64, 65,
 98, 109, 110
 Apostoli 104, 107, 120
 Apoxais 50, 54, 67
 Apuleius 28, 33
 Apuseni 39, 42, 73
 Ararat 85
 Aratrură, urătură 70
 arat 56, 88, 90
 arători, plugari 56
 Arborele Vieții 72, 85, 148, 168
 Arcadius 127
 Ardeal 11, 30, 53, 139
 Ares 51, 95

argați, slugi	13, 56, 90	balaur, șarpe	38, 52, 73, 79
Arge	54	Balcani	161
Argeș	66	Balș, Vasile	137, 184
Argimpasa	51, 52, 54, 67	Bandini, Marco.....	136, 173, 174
arhangheli, îngerii.....	81, 85, 106	Barbu, Daniel	72, 73, 86
arhetip, teoria arhetipului.....	154	Bardanes.....	107
arhiepiscopi	105, 129	Barsi di Luca, Nicolo	52, 165, 170, 171, 172
Arie.....	112, 114, 115, 116, 120, 121	Masarab.....	109, 132
Aristotel.....	13, 28, 32, 50	Basarabia	17
Armendinul.....	86	Basilides	107
armeni	80, 132	Baterea pământului cu maiurile.....	82
Arnobius	126	Bădescu	10, 11
Arnold van Gennepe.....	154	Bălan	14
Arryana Vaejah.....	5, 6, 25	Bălașa	50, 74
arryeni, asirieni, sumerieni	6, 50, 140, 150, 152	Bărbulescu.....	7
Artemis	21, 26, 30, 48, 55, 64, 65, 80, 92, 110	bătătură.....	80
Asachi, Gheorghe	68	Beke, Paul	172
Asan.....	131	Bela	132
Asia Mică	11, 25, 42, 55, 151, 152	Bendis.....	22, 26, 30, 48, 55, 100
Asia sumeriană, Ur	28	Benedict	64, 110
Asiu	43	Beniamin de Tudela	131
Astreus.....	42	Bernard.....	19
Atena	61, 66, 124	Bernea	10, 11, 88
Athalamos.....	156	besii	151
Athos	65, 109, 135, 182	Betleem	63, 151
atrocități.....	127	Beția Ritualică.....	82
Attys	25	Beza.....	151
Augustin, Sfântul.....	115, 116, 119, 127	Biblia.....	19, 74, 115
Augustyn Maciey.....	14	Biblioteca din Alexandria.....	129
Aum	12	Biserica, biserici.....	53, 75, 104, 105, 106, 110, 113, 115, 116, 117, 120, 121, 125, 129, 133, 134, 136, 137, 143, 146, 170, 173, 176, 178, 186, 187
Aurelia	74	Bistrița	134
azimă	125	Bithinia.....	115, 121
Baba Dochia	5, 66, 69, 82	Bizanț	151
Babbe.....	70	Bîrlea.....	53
Babel, efectul de Turn	8, 9, 20, 22	Blajini.....	6, 12, 80, 84, 122, 140, 142, 150
Bachus	39, 126	blestemați	121
Badita (înțelept).....	20, 21, 54, 57, 58, 59, 65, 66	Boboteaza.....	137
Badtabira (Tărtăria)	7, 8	Bocignoli di Raguza.....	169
Baia.....	136, 138, 174		
Baksic	172		

Bogdan.....	134, 135, 156, 167, 172	Cantemir, Dimitrie	26, 38, 66, 97, 98
Bogdan cel Orb.....	134	capîști	59, 61, 64, 65, 109, 110
boi.....	134, 163, 164, 165	capra	122
Bojor.....	150	Caraiman	21, 52
Bolliac	52	cârciumi.....	138, 186
Bonifaciu, Sfântul.....	76	Cardakham	157
bordeie.....	134, 161	Carpați.....	16, 22, 23, 28, 38, 39, 40, 43, 45, 52, 56, 66, 72, 78, 92, 95, 131, 139, 150, 153, 158, 161, 165, 166, 191
Boreas.....	42, 43, 45	carpizi.....	66, 162
boreazi.....	47, 55	Cartagina	41, 152
Boristena.....	50	Cartea egipteană a morților	10, 11, 38, 39
botez.....	103, 194, 105, 127, 137, 144	case.....	31, 32, 48, 50, 69, 72, 78, 89, 90, 91, 93, 120, 124, 129, 134, 143, 144, 146, 150, 162, 163, 164, 165, 170, 173, 178, 179, 185, 186, 187
Botezul lui Iisus.....	106	Casa cu Ograda	82
Botoșani.....	17, 79	Casandros	60
Bourul.....	154, 155, 156	călugări.....	121, 123, 124, 129, 133, 138, 151, 152, 171, 183, 186
bradul de Crăciun	17, 23, 74, 76	călușari.....	72, 86, 122, 142, 155
Brazda (lui Novac), brazde.....	40, 47, 56, 70, 74, 76, 78, 89, 90	călușer (pumn de alune)	43
Brătescu.....	151	Căpriana	38
britoni	128	Cătlăbuga	154, 157
Bucegi.....	21, 52	Ceahlău.....	21, 39, 52, 59, 65, 66, 68, 69, 82, 84, 161
buciume	84, 96	Celsus	34
Bucovina.....	29, 44, 157, 158, 167, 184, 185, 186, 187, 192, 193, 194	celți.....	5, 26, 42, 44, 55, 56, 128
Buddha.....	124	centauri (căiuți)	73, 122
bulgari.....	53, 132	Cer.....	5, 7, 8, 17, 20, 25, 30, 49, 65, 71, 78, 81, 84, 85, 92, 101, 142
Buna Vestire.....	75, 81, 103	Cerb.....	41, 54, 55, 73, 99
Burebista.....	33	ceremonial.....	54, 78
Burlacu	157	Cergăul Mic.....	53
busuioc.....	26, 72, 98	Cerint.....	107
buturugi, menhire	78	Cernăuți.....	49
Buzău.....	21, 24, 66	ceată	72
C.S. Jarvis.....	151	Ceylon	152
Cahul	157	Cezar	13, 52
Caii lui Sântoader	82	Cheile Bîcului.....	38, 40
Calcedonia	128	China	152
calea cea demnă de admirațiune	40, 194	Chiona	45
Calea Destinului	6		
Calea Zeilor	11, 39, 40, 194		
calendar	83, 88, 119		
Calende.....	47, 49, 122		
Caloianul	25, 26, 27		
Campi Serene.....	127		
Cântecul lui Igor.....	70		

Chiril și Metodie.....	131	Cremer.....	41
Chișinău.....	38	creștinism.....	18, 20, 29, 34, 47, 50, 52,
cimpoaie.....	52, 98	53, 58, 64, 69, 73, 74, 76, 82, 86, 102,	
cioate, menhire.....	76	103, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 113,	
Cioarei, Aurelian.....	143, 147	114, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129,	
Cipru.....	108	130, 131, 132, 135, 136, 137, 139, 143,	
Cirene.....	108	144, 147, 149, 151, 152, 165, 166,	
Cyrus.....	28, 33, 61, 96	173, 183	
Ciuca-Buga.....	56	Crez..	107, 115, 123, 125, 136, 156, 174
Ciuleandra.....	29, 99, 100	Crimeea.....	156
Cîmpulung.....	133	Cristos, Iisus.....	43, 59, 64, 75, 103,
Claude Levi-Strauss.....	71	104, 105, 106, 111, 114, 116, 117, 118,	
Claudiu Aelian.....	44, 45	119, 120, 121, 127, 130, 135, 139, 181	
Clemens din Alexandria.....	28, 34	Criș.....	16
cler.....	105, 107, 110, 111, 113, 115,	Crivățul.....	16
127, 131, 135, 139, 143, 144, 145, 174,	181, 182, 186	crobizi.....	32, 37
cojoace.....	69, 70	Cronos.....	6, 20, 21, 22, 23, 28, 32, 35,
colaci.....	73	36, 41, 49, 67, 97	
colibe.....	162, 184	Crucea.....	106, 119, 123, 127, 146
colinde.....	12, 27, 45, 47, 48, 49, 50,	ctisti.....	150, 155
53, 55, 56, 64, 71, 72, 76, 143, 145, 147,	150, 151, 154	Cucuteni.....	16, 17
Colțun, Gheorghe.....	88, 92, 93	Cuina Turcului.....	16
Columella.....	15, 164	Cula.....	11, 12, 20, 30, 42, 65
comparativism istoric.....	154	Cultul Moșilor.....	16
comune creștine.....	104, 105, 111, 131	Cultul solar.....	50
Confucius.....	124	cuminecătură.....	104
Constantin cel Mare.....	7, 38, 80, 84,	cununie.....	137, 178, 189, 190
106, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117,	119, 122, 126, 127, 182, 183	cuptor.....	55, 56, 57
Constantiniana.....	123	curți.....	73
Constantinopol.....	121, 122, 124, 125,	Cyrus.....	81
127, 132, 135, 180, 183, 185		daci.....	26, 71, 99, 128, 157, 162
Constanțiu.....	114	Dacoyaria, sat.....	57, 58
copac verde.....	72, 74	Dan, Dimitrie.....	132, 193
Corni, Argeș.....	29	danii, jertfe.....	119, 140, 143
costum bărbătesc.....	188	Daniel Barbu.....	133, 138, 139, 164
Craii.....	73	dans, hore.....	73, 99, 100, 140
Crăciun.....	48, 53, 74, 76, 136, 143,	Dardanes, Dardania.....	55
147, 149, 175, 187, 191		Darius.....	40
Crăciuneasa.....	76	Datina.....	9, 10, 11, 14, 15, 18, 19,
Crăiasa Zăpezii Eftepir....	71, 80, 83, 94	20, 21, 22, 23, 27, 29, 30, 33, 43, 50, 53,	
		56, 65, 70, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 82, 88,	
		92, 93, 96, 100, 102, 104, 105, 106, 114,	

122, 130, 132, 133, 135, 139, 140, 142, 143, 152, 163, 164, 167, 168, 172, 191, 192	drumul întoarcerii.....72, 73
Dava 42, 54	Drumul Robilor.....84
David 102	Ducele de Orleans76
Dănceni..... 16	Duică, Bogdan.....166
Dăncescu 39	Duminica.....106
De la Croix 174	Dumnezeu 5, 12, 25, 30, 47, 48, 57, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 68, 69, 78, 79, 80, 81, 85, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 127, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 142, 143, 145, 148, 149, 159, 173, 175, 181
Deceneu..... 33, 35	Dumuzi.....6
Decius..... 108, 109	Dunărea.....21, 43, 152
Del Chiaro 178	E.H. Palmer 151
Delos..... 42, 44, 54, 64	Ebioniți.....107
Delfi..... 60	echinox43, 49, 50, 75
Demetra 5, 26	ecumen6, 152, 158
Densușianu, Nicolae.. 12, 23, 24, 46, 48	Eduard al III-lea79
Derek Williams..... 128	Eduard Schure18
descânțece..... 27, 28, 33, 43, 83, 86, 87, 100, 149, 179	Edward Johnson77
diaconi 115, 124	Efes.....128
diavoli, idoli..... 86, 110, 121, 128	Eftepir...22, 23, 33, 40, 80, 92, 122, 142
Dinicu Golescu 162	Egipt.....22, 23, 33, 40, 85, 106, 114, 152, 161
Dio Cassius..... 36, 126	egipteni.....6, 9, 10, 11, 32, 38, 39, 40, 41, 54, 76, 78, 92, 152
Dioclețian 79, 108	Elada.....18, 30, 60
Diodor Sicul 12, 25, 39, 43, 44	Elchesaiți107
Dionysos 22, 39	Elena, Sfânta120
Dioscoro 128	Eliade, Mircea 6, 99, 100, 150, 152
Diyarbakir..... 157	Emanuel Comnenul.....125
Dîmbovița..... 52	Eminescu88
Dochia21, 26, 56, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 80, 84, 86	Enea din Gaza35
Documente.....14, 15, 138, 163, 180	Anmenluanna6
Domițian 108, 126	enoriași53
Don 16, 39, 42, 56, 92	Ephoros161
Doriada 60	episcopi 104, 107, 114, 115, 117, 121, 122, 127, 128, 132, 186
dorienii..... 152	Ercole127
Dosoftei 59	Erichtonius55
Dragobete 66, 69, 70, 71, 74, 80, 92, 122, 142	Esenieni.....124
Dragoș Vodă..... 21, 134, 154, 155	etimologii160
Dragoșa..... 157	
Drăgaica..... 29, 86	
dreptul valah..... 13, 14, 15, 88	
druizi..... 20, 42, 76	

Eufrat.....	102	Giganți.....	23
Europa.....	6, 19, 29, 50	gloată (laic).....	105, 107, 135, 143, 145, 182
Eusebiu.....	104, 109, 117, 127	Goitosyros.....	51, 52
Evangelhii.....	103	Golgota.....	86
evrei.....	102, 106, 107, 108, 109, 114, 117, 124, 126, 128, 129, 138, 186	Gorj.....	66
excomunicare.....	125	Graziani.....	15, 165
fanatici religioși.....	9, 64, 109, 127, 129, 186	greci.....	5, 6, 17, 19, 25, 26, 30, 38, 44, 47, 54, 55, 57, 59, 67, 92, 95, 152
Farisei.....	102	Grigore, episcop.....	107, 115, 121, 132
Farvar.....	102	Grigore cel Mare.....	121
felahi.....	11, 41, 43, 84, 141, 152, 161	Grigore III.....	122
fenicieni.....	9, 19, 39, 76, 96, 152	Grigore Thaumaturgos.....	107, 115
Ferrante Capeci.....	168	Grimm, frații.....	10, 154
fertilitate.....	52, 54, 57, 58	Guagnini.....	168
Filip, Sfântul.....	60	Hadrian.....	108, 126, 128
Filip Sarabul.....	109	Hamangia.....	16, 17
Filipii de Toamnă.....	83	Hammarlund.....	50
fiu împărătesc.....	155	Hecateu Abderida.....	44, 45, 47, 49, 52, 98
Flacea.....	29	Hefaistos.....	55
Flachus, Pelasg.....	29, 41, 133, 135	Helespont.....	121
fluiere.....	43, 52, 73, 98	Hellanicos.....	28, 32
Focion.....	28, 33	Heltai.....	53
Focul Viu.....	22, 78, 79, 84, 144	Hera.....	20, 22, 48, 55, 60
Focuri de Macinici.....	82	Heracles.....	28, 34, 51, 67
Fotin.....	121	Hermann Wirth.....	5, 6
Franco Sivori.....	169	Herodot.....	19, 22, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 50, 51, 53, 54, 57, 67, 78, 84, 99, 100
Franța.....	75	Hesiod.....	8, 16, 22, 24, 38, 42, 43, 89, 91, 92, 93, 161
frazeologisme.....	88	Hestia.....	5, 11, 12, 16, 51, 65, 78, 98, 142, 155
frumusețea româncelor.....	178	Hesychios.....	28, 35, 67
Gaea.....	22, 26	Himalaya.....	150, 151
Galatia.....	121	Homer.....	11, 13, 28, 42, 49, 55, 56, 98, 99, 161
Galaxis.....	50, 54, 67	Hore.....	5, 12, 23, 26, 28, 29, 43, 45, 52, 71, 72, 73, 76, 84, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 139, 140, 141, 142, 170, 186, 187
Galerius.....	50, 127	Horațiu.....	163, 164
Gebalie, gebali.....	54, 151, 160		
Gebeleizis.....	22, 28, 30, 48, 54, 57, 67, 151, 161		
Gemenii și Comoara.....	83		
Geografia.....	15, 33, 72		
Georgius.....	78, 79		
geți.....	15, 28, 31, 32, 34, 36, 162		
Ghervasio.....	124		
Ghilgameș.....	13		

Hormisdas.....	152	Israel.....	63
hramuri.....	187	Iuda.....	63
Humor.....	138, 155, 156	Iudeea.....	126
Hyndluljoth.....	6	Iulian Apostatul.....	35, 64, 108, 109, 113, 126
Hypatia.....	129	Înălțarea Sfintei Cruci.....	84
Hyperboreea.....	6	îngeri.....	77, 123
hyperborei.....	40, 42, 43, 55	înmormântare.....	137, 171, 175
Iahve.....	12	James Frazer.....	154
Iambichos.....	34	jertfe.....	20, 26, 54, 110, 119
Ianus.....	48	Jieț (Pitarai de).....	72, 73
icoane.....	106, 110, 121, 122, 178	joc, hore.....	52, 66, 98
idoli.....	26, 61, 62, 63, 65, 66, 81, 109, 110, 119	jocuri cu măști.....	6, 73, 122
ierarhi.....	106, 111, 131	Joile Nepomenite.....	83
Ieronim.....	120	Joile Pomenite.....	83
Ierusalim.....	63, 85	Jug de Aur.....	51, 54, 67, 92
Ileana Cosânzeana.....	65	Julius Krohn.....	154
Iliada.....	13, 21, 49, 55, 56, 95, 97, 98, 152	Justin II.....	121
Ilion.....	48, 55	Karanovo.....	16
Iliria.....	121	Keops.....	39
Iliithia.....	54	Ki.....	17, 21, 23, 26, 30, 65, 71
Imnele Titanilor.....	27, 44, 45, 47, 49, 50, 53, 142	koy.....	78, 101
India.....	8, 11, 152	Kundalini.....	150
intoleranță.....	109, 110, 126, 127	Kutlubuga.....	56, 88, 156, 157
Inul, Rinul, Pinul.....	131	Kybele.....	25
invocații.....	25, 73, 100	Lachedem.....	85
Ioan Comnenul.....	125	Lactee, Calea.....	83, 84
Ioan Gură de Aur.....	113	lână.....	69, 91
Ioan Robu.....	75	Laodicia.....	121
Ion Tentiuc.....	157	Laomedon.....	55
ionieni.....	152	Lao-Tse.....	5
Iordan.....	85, 88	Lari.....	108
Iordanes.....	35	Larunda (Dochia).....	80
Iosif.....	57, 85	Latona.....	44, 48, 49, 54, 55
Iosif I.....	132	Lattanzio.....	127
Ipazia (Hypatia).....	129	Lăsatul de clisă.....	82
Ira (Hera).....	20, 22, 48, 60, 62	lăute.....	52, 98
Irina.....	122	Legea.....	9, 11, 15, 28, 33, 122, 124, 132, 139, 140, 142, 143, 145, 152, 154, 163, 164, 167, 168
Irod.....	63	legende.....	67, 75, 148, 154
Irozi.....	73	Leo Tracul.....	151
Isis.....	21	Leon Diaconul.....	36

Leon Isauritul.....	121		143, 165, 179
Leon IX.....	125	Marian, Simion Florea.....	43, 47, 50, 86, 141, 142, 143, 148, 155, 158, 160
Lepenski Vir.....	16, 17	Maria Magdalena.....	145
Ler Împărat.....	50	Mark Azadovski.....	154
Leru-i Ler.....	49, 50	Marte.....	28, 30, 33, 36, 67, 82, 94
Leuce.....	45	martie.....	49, 67, 75, 80, 81, 82, 83, 86
Licinius.....	80, 111, 115, 126	Martin Luther.....	76
Licurg.....	15, 28, 33, 124	martiri.....	79, 80, 106, 120
lexic româno-sumerian.....	140	Marțolea.....	86
Lipoxais.....	50, 54, 67	Mârzaci.....	157
Lituania.....	76	Matei, Sfântul.....	103, 116, 134
liturgie.....	105	Max Muller.....	154
Llah.....	151, 160	Maximin.....	25, 108, 127
Lovinescu, Vasile.....	48, 148	mănăstiri.....	52, 66, 124, 134, 135, 137, 143, 148, 151, 152, 181, 186
Luana (țara).....	155, 160	mărțișor.....	69, 82, 94
Luca, Sfântul.....	102, 103	Mecklembourg.....	76
Lucavăț.....	134	Mehedinți.....	66
Lucian.....	28, 33, 41	memoria drumului.....	143
Luna.....	5, 34, 51, 65, 74, 80, 81, 94, 122	Menandru.....	107
Luncile Soarelui.....	78	menhire.....	5, 29, 78
lupul.....	73, 74, 83, 99	Mesopotamia.....	108, 121
luteranism.....	53	Mezin.....	16
lycantropia.....	43	Micu, Samuil.....	109, 112, 113, 114, 115, 117, 121
Macedon, Alexandru.....	39, 44	Mihaela Suciuc.....	99
Macedonia.....	121	Mihai Ciobanu.....	157
Macenici.....	80	Mihai IV.....	125
Machedonie.....	121	Mihail Pop.....	192
Macrina, Sfânta.....	124	Mihalcea.....	134
Madona cu Prunc.....	17	Mikulicz.....	165
magi.....	123	Milano.....	111, 127
Mamai.....	156	Minerva.....	20
Manes.....	107	Minnegrode.....	76
Maramureș.....	150, 158	minuni.....	107, 109, 115, 120
Marcu, Sfântul.....	102, 103	Miron Barnovschi.....	138
Marcus Aureliu.....	109	miruire.....	105
Marea Baltică.....	152	Mithra.....	50, 71, 75
Marea Caspică.....	39	Mitoc.....	16, 17, 79, 157
Marea Mediterană.....	152	mitul androgenului.....	65
Marea Neagră.....	21, 92	mituri.....	106, 131, 139, 154, 173
Marea Nordului.....	16, 92	Mnaseas.....	28, 32, 36, 67
marele diluviu.....	6, 24		
Maria, Sfânta.....	15, 20, 22, 48, 60, 62, 65, 76, 81, 85, 116, 129,		

Mnesarchos.....	31, 32, 36	Nica.....	18
moaște (cult).....	80, 120, 138	Niceea.....	114, 115, 116, 1118, 123, 127
moesi.....	161	Nicolae, Eugen.....	156, 157
Moesia.....	35	Nicomedia.....	117, 127
Moghilă.....	138	Nicopoli.....	80
Moise.....	12, 13, 109, 124	Nil.....	40, 152
Moldova.....	14, 79, 132, 133, 136, 138, 155, 156, 164, 173, 184, 192	Nistru.....	16, 38, 56
Moldovița.....	138	Noe.....	85
momârlani.....	73	nomazi.....	15
Montu.....	22	nouă altare.....	46, 47, 48
monumente megalitice.....	24, 66, 84	Noul Testament.....	104
Morgan.....	40	Novac.....	39, 40
Moșii de Iarnă.....	82	Numa.....	28, 33, 59
Moși.....	80, 83	nunta.....	142, 170, 174, 178, 190
Mucaporus.....	74	Nysa.....	39, 41, 54, 92
mucenici.....	113	obârșie.....	73, 82
mulțime de bani vechi.....	157	obiceiuri.....	9, 10, 11, 16, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 30, 32, 33, 38, 39, 41, 51, 61, 66, 74, 75, 76, 79, 97, 99, 122, 132, 133, 135, 150, 169, 170, 173, 182, 183, 184, 185, 192
Munci și zile.....	21, 88, 91	Oceanos (Dunărea).....	23, 43, 44, 52
Muntele Lespedea.....	52	Odin.....	74
Muntenia.....	132, 133, 163, 168	Oi (Aum).....	12, 49, 143, 147
munți.....	6, 18, 19, 22, 52, 59, 73, 92	Olaha.....	155
Munții Buzăului (Luanei).....	23, 24	Olimp.....	21, 24, 55, 65, 97
Mușu.....	66	Oltenia.....	73
Naissa.....	126	om bun.....	73
Nașterea Domnului.....	75	Opis.....	54
Nazaret.....	85	orașul arbore.....	42, 101, 162
Năsturel, Udriște.....	86	Ordinul Jartierei.....	79
Nebeleizis (Gebeleizis).....	28, 31, 67	Orfeu.....	26, 30, 33, 34, 41, 55, 99, 143
Nedeea-Cetate.....	52, 81	Orhei.....	157
Nedei.....	29, 52, 69, 83, 84	Osiris.....	6, 20, 21, 25, 28, 30, 38, 39, 40, 41, 43, 51, 52, 54, 57, 67, 85, 92, 129, 141, 152
Negruzzi, Constantin.....	135, 182, 183	ospitalitate.....	73, 185
Neikoy.....	20, 21, 72, 80, 96, 122, 140, 142	Ovidiu.....	8, 9, 27, 33, 40, 53
Nemoiești.....	131	pâine.....	21, 47, 55, 56, 57, 63
Neofit.....	86	Palestina.....	108, 152
neolitic.....	5, 7	Panaghia.....	39, 160
Nepal.....	150	Pancouți, Pancu.....	134
nepalezi (obiceiuri românești).....	73, 150, 151		
Nero.....	108, 126		
Neșciuc, Eugenie.....	56		
neuri.....	161		

papi.....	105, 113, 121, 122, 125, 152	piramide	39, 40
Papaios.....	27, 51	Piroboridava.....	42, 43, 44, 55
pararude	26, 29	Pythagoras.....	11, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 41, 54, 67
Paradesha.....	5, 6, 9, 25	Pitarai	6, 72, 73, 80, 82, 122, 142, 155, 192
paralelism cultural	154	Pleiade.....	83, 88
Paris	41, 76	Pliniu cel Tânăr și cel Bătrân ...	126, 160
Pârvan.....	66	plug.....	15, 89, 91, 164, 165, 166
Paște	106, 122, 136, 143, 144, 171, 176	Plug de Aur	51, 54, 67, 92
patriarhi	49, 105, 113	plugușor.....	49
patriarhul Mihail.....	124	Poiana Mărului.....	73
Paul, Sfântul	103, 131, 162, 166, 172, 174	poligeneza temelor	154
Paul de Alep	16	politeism.....	123
Pausaniae.....	43	Polybios.....	12, 19, 20, 22, 27, 108, 142
păgâni	26, 27, 30, 59, 66, 69, 76, 106, 117, 119, 122, 123, 126, 127, 143, 147, 148	Ponte Milvio.....	127
Pământ.....	20, 21, 26, 48, 49, 51, 74, 79, 84	Porphyros	34
Păsculescu	168	Portugalia	152
păstori	27, 55, 67, 68	portul femeilor.....	176, 188
peanuri.....	27, 47, 70, 142, 149	Porumbescu, Iraelie.....	164
pelasgi.....	9, 11, 12, 13, 18, 19, 21, 29, 30, 40, 41, 42, 43, 49, 51, 55, 67, 80, 95, 99, 101, 131, 133, 139	Poseidon	42, 51, 55
Pelasg.....	21, 29, 41, 42, 43, 65, 133, 135, 140	Posidonius	15
Peninsula Sinai	151, 161	posturi.....	75, 136, 171, 174, 175
peoni (troieni).....	21, 59	potop.....	23, 59, 85
Periandru	28, 33	Prânzul cel Mare	83
persecuții religioase	108, 109, 114, 127, 129	precucutenian	42
Persefona	26	preoți	7, 8, 11, 12, 13, 20, 21, 26, 27, 28, 32, 36, 42, 44, 45, 47, 49, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 70, 74, 86, 99, 100, 103, 104, 109, 112, 114, 115, 116, 124, 125, 129, 139, 145, 150, 171, 172
Petru Creția.....	65, 80	prescure	125
Petru Mușat.....	132	Priveghiul cel Mare	82
Photius.....	41	Prodanciuc, Robert.....	72
Piatra Ciobanului.....	39, 40, 161	profanări	109, 110
pietre (menhire)	10, 18, 38, 39, 44, 52, 61, 63, 71, 74	Proțap de Aur	51, 54, 67, 92
Pillat din Pont	108, 123	Prut.....	38, 56
pilleati.....	36	Ptolemeu.....	129, 161
Pindar.....	40, 43	Pusul Babelor	82
		Qaf, muntele.....	5
		Quint Curtius Ruff.....	39
		Rarău	52

Ras Abu Rhodeis	151	sași.....	132
Rast.....	16, 17	sat.....	14, 17, 22, 26, 52, 56, 57, 58, 72, 73, 84, 88, 91, 92, 96, 104, 137, 151, 187, 192
râul cu apă	9, 11, 12, 20, 21, 30, 38, 42, 54, 88, 92, 100	Saturn	6, 20, 21, 22, 23, 28, 39, 41, 43, 48, 51, 52, 54, 57, 67, 71, 92
războiul troian.....	18, 97	Saturnalii	47, 50, 71, 106
Reicherstorffer.....	132	Saturnin	107
reliefuri selgiucide	157	Săptămâna Nebuniilor	82
religie lăcitate.....	127	sărbătoarea candelelor	84
religive.....	50, 71	Sărbătoarea Lupilor.....	86
Rhamses.....	39, 40, 50	Sbiera, Ion G.	12, 49, 50, 56, 103, 106, 107, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 143, 144, 155, 187, 191
Riga	76	Scamander	55
Ripae.....	45, 56, 161	Scandinavia	152
ritualuri	21, 28, 72, 73, 76, 78, 97, 99, 137, 139, 140, 174	Schela Cladovei.....	16
Rjabchikov.....	51, 52, 54	Schimbarea la Față	84
Robert de Strigoriu	132	sciți.....	9, 15, 33, 34, 36, 39, 40, 42, 162
Roma	71, 75, 113, 122, 125	Scoris.....	74
romani.....	108, 109, 112, 122, 126, 127, 128, 131, 132, 133	Scorușet.....	157
români.....	6, 7, 15, 39, 43, 47, 50, 57, 64, 67, 70, 71, 73, 114, 133, 151, 152, 157, 183, 184, 186, 187	Scotia.....	128
Rosalia	6, 117	Selina.....	45
roua, apă vie	78	Serapis	129
Rudan.....	24	Seren al Marsiliei	121
rugăciuni..	103, 104, 120, 123, 124, 137, 175, 176	Sesklo	16
rumân (iobag)	133, 134	Sesostris	40
Rusalii.....	6, 86, 98, 117, 136, 137, 142, 171, 176	Seth.....	152
Rusia.....	79	Sf. Andrei	74
ruteni.....	132	Sf. Arhanghel Gavril	81
Sabellius	107	Sf. Bonifaciu	76
Sabina	74	Sf. Chiril	128, 129
Sabinianus	74	Sf. Mucenic Ciprian	27, 44, 49, 65
sacrificii.....	34, 37, 67, 105	Sfânta Cruce	85
Sadoveanu	69	Sf. Mucenic Dula	65
Salustius.....	162	Sf. Ecaterina	25, 59, 112
Sâmbăta	106	Sfânta Elena	84
Sân-Petru-de-iarnă.....	86	Sf. Gheorghe	79
Sântoaderul.....	83	Sf. Ilariu	75
Sânziene.....	29, 82, 84	Sf. Ioan Botezătorul.....	124
sârbi	132	Sf. Ioan Damaschin	48

Sf. Ioan Gură de Aur	64	32, 41, 47, 50, 72, 92, 99, 150, 155, 165
Sf. Petru	69	strânsură
Sf. Simion Magul.....	107	105, 139
Sf. Simion Stâlpnicul.....	121	Strasbourg
Sf. Sisinie.....	110	76
Sfântul Spirit.....	106, 114, 121	străbuni.....
Sf. Treime.....	107, 119, 131	6, 18, 42, 53, 88, 102
Sf. Vasile	59, 124	strigături
sfinți.....	21, 49, 57, 58, 104,	73, 100
	115, 120, 135, 181	Suidas
Sibilla Eritreea.....	59	28, 36, 66, 67
Sicilia.....	12, 44	Suceava
sihăstrism.....	124	138, 158, 188
Silly	41	Sucidava-Celei
Simion	109	18
Siret	134	Suetoniu
Sirmia	121	126
sistemul tributar obștesc	163	Sumer
slugi	56, 57, 76	sumerieni
slujitori sacri	44, 50, 98	150, 152
Smidovaticul.....	157	sumerologi.....
Soare.....	5, 6, 17, 20, 21, 25, 26,	6, 7
	40, 47, 49, 51, 54, 55, 64, 65, 72, 73, 75,	superstiții
	78, 80, 81, 84, 92, 98, 99, 101, 123, 124	32, 78
Solon.....	124	Sushumna
solstițiu	51, 71, 84	150
Sordi	126	șarpe
Spania	75	38, 55, 73, 84
Spleny.....	183, 184, 185, 186	Școala Ardeleană.....
stâlpii lui Liber Pater	39, 40	68, 71
Stâlpii Pământului	17, 84	Școala mitologică
Stamati	38	154
Stan și Șerbco	134	Șehr al-cedid.....
stânci (menhire).....	24, 66, 68, 84	156
Starcevo	16	Ștefan cel Mare
Stăniloae, Dimitrie.....	152	138
steag ritualic	72, 82, 98, 100	T. Benfey.....
Steaua de la Vifleim	64	154
Stefanelli, Teodor	14, 180	Tabiti
stejar	54, 57, 65, 76, 89, 101, 103	51
stele.....	40, 49, 59, 65, 91, 142,	talisman
	155, 156	79
Strabon.....	12, 15, 16, 27, 28,	Tanais (Don).....
		39
		tarabostes.....
		36
		Targitaos.....
		51
		Tarkit school.....
		50
		Tarkitan
		50, 51
		Tartar
		69
		Tatra
		162
		Tămăiață
		188, 189, 190, 191
		Tăblițele de la Tărtăria
		7, 8, 9, 11,
		20, 23, 25, 30, 42, 57, 92
		tătari
		132, 156
		Tătărești.....
		157
		Tellos.....
		28, 33
		temple...45, 59, 109, 113, 127, 129, 161
		Templul din Ierusalim
		128
		Templul cu nouă altare.....
		47
		Teodorescu
		142, 149
		Teodorit.....
		109, 113
		Teodosie.....
		127, 128, 151
		Teodor al Ancirei
		64
		Teofil.....
		128, 129

Teofilact.....	131	Trupiptos.....	62
Teone.....	129	Trypolie.....	16
teoria migraționistă.....	154	Turdaș.....	16
teoria originii totemice.....	154	turme de oi.....	135, 149, 160, 164, 165, 181
terizii.....	36	Turnul Babel.....	17, 18
Tertulian.....	106, 107, 119, 122, 123, 126, 127, 131	Tușescu.....	149
Tethys.....	152	Tycho de Brahe.....	64
Teucer.....	55	țara Llah.....	54
Theodorethos.....	35	țărani.....	38, 137, 162, 165, 166, 181, 184, 192
Thierry.....	10, 19, 154	Țicleanu.....	40
Thomas Edison.....	77	Ubara-Tutu.....	6
Thor.....	76	Unul, Cel Ceresc ..	60, 65, 112, 139, 142
Thule.....	128	Ur.....	5, 20, 23
Thuringia.....	77	Urania.....	51, 60, 62, 63
Tiberius.....	108, 123, 126	Uranos.....	21, 22, 26, 28, 30, 65
Tibull.....	41	urări.....	73
Tighina.....	56	urătură.....	49, 55, 56, 66, 70, 162
Tismana.....	66	urs.....	34, 67, 73
Titani.....	23, 27, 43, 45, 47, 52, 53, 70, 142, 143, 147	Ursa Mare.....	73, 122
Toaca.....	39, 40, 161	urzica.....	82
tobe.....	52, 98	Uța.....	21, 155
Toktamăș.....	156	valahi.....	12, 14, 15, 22, 41, 151
Tomaschek.....	151	Valahia.....	132
Tracia.....	19, 28, 32, 34, 35, 36, 67, 90, 121	valaskim, drept valah.....	14, 15
traci.....	28, 29, 31, 34, 67, 155	Valea Jiului.....	73
tradiții.....	5, 6, 9, 18, 21, 22, 25, 30, 39, 41, 47, 51, 52, 57, 59, 67, 69, 70, 82, 88, 99, 103, 108, 113, 115, 124, 126, 127, 133, 135, 154, 156, 158, 162, 183, 192	Valea Siretului.....	55
Traian.....	35, 68, 126, 128, 133	Valens.....	74
Transilvania.....	134	Valentin.....	107
Trinitate.....	20, 30, 81, 84, 112, 121	Valentinianus.....	127
Troia.....	21, 55, 95, 96, 99	Valerian.....	108
Troian.....	21, 40, 41, 51, 54, 57, 58, 59, 65, 66, 70, 133, 157	Valerius.....	109, 126
Troiana.....	57, 58	vânătoare.....	155, 156
troiancă.....	56	Varâha.....	5, 6, 25
troieni.....	21, 56, 59, 66	Varava.....	85
Tros.....	55	Vartic.....	17
		Vasilisc, Sfântul.....	57
		vatră.....	140, 151, 152, 155
		Vălureanu.....	151
		Vedica.....	16, 150
		Verancisc.....	169
		vergeluri.....	186

Vergilius.....	28, 32, 36, 67, 71, 74, 81	Zalmoxis.....	12, 13, 16, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 67, 99, 100
Vespasian.....	39, 108	Zandow și Moznopon.....	131
Vigilanțius.....	120	zâne.....	32, 71, 74, 98
Vinca.....	16	Zarand.....	59
Vindolanda.....	128	Zatharustes.....	12, 13
viori.....	52, 98	Zavulon.....	85
viziuni.....	102, 119, 127	Zăpada Berzelor.....	83
Voronca, Elena.....	164	zei.....	7, 8, 19, 20, 22, 23, 26, 30, 35, 36, 38, 43, 44, 51, 61, 92, 95, 109, 118, 155
Vrancea.....	39	Zeus.....	21, 23, 43, 49, 51, 55, 65, 90, 101, 129
Vulcănescu.....	76, 78	Zeuta.....	35
Weismantel.....	137, 163, 166, 176, 178, 179	Zilele Babei.....	82
William J. Thoms.....	154	Zilele Împrumutate.....	83
Windsor.....	76	Ziua Cucilor.....	82
Woolley.....	6, 92	Ziua ieșirii Șarpelui din Pământ.....	81
Xantipa.....	61	Ziua intrării Șarpelui în Pământ.....	83
Xenofon.....	29, 96	Ziua Lupilor.....	86
Xenopol.....	16	Ziua Șarpelui.....	83
Yaqut.....	5		
Zal Mox.....	11, 12, 20, 25, 27, 28, 30, 31, 47, 54, 73, 80, 149		

Cuprins

O pledoarie pentru (re)considerarea sacralității vieții, naturii și datinilor	I
Ecumen sau „Căminul Soarelui”	5
Legile de „lângă râul de apă”	10
Nașterea zeilor	20
„Calea cea demnă de admirațiune”	38
De la Pelasg, la Apollo	42
Peanurile lui Apollo, imnele Titanilor, adică colindele	47
Bădica Troian sau „Fertilitatea e Osiris”	54
„Locuitorii petrec în joc lunga noapte de iarnă”	71
„Luncile Soarelui”	78
„Munci și zile”, „Povestea Muncei”	88
Horele sacre și horele profane	95
Datina creștină	102
Epoca persecutării intoleranței religioase	108
Datina păgânizării creștinismului	111
Creștinii, monoteiști și intoleranți	126
Creștinismul, la urmașii pelasgilor	131
Împăcarea creștinismului cu peanurile tracilor prin colindă	142
În vremea lui Ciuca-Buga Cătlăbuga	154
„Oameni de la munte”	161
Nu mai e loc pentru cuvinte	168
„Țara clasică a trecutului românesc”	193
Bibliografie	236
Index	240